

รายงานการวิจัย

เรื่อง

พลวัตภูมิปัญญาภาษาถิ่นกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมลุ่มแม่น้ำโขง จังหวัดหนองคาย

The Dynamic of Wisdom Dialect to Social Change at the Mekong River
in Nongkhai Province

โดย

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วิวัฒน์ ทองवाद

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย

พ.ศ. ๒๕๖๐

ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

MCU RS 610760104

รายงานการวิจัย

เรื่อง

พลวัตภูมิปัญญาภาษาถิ่นกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมลุ่มแม่น้ำโขง จังหวัดหนองคาย
The Dynamic of Wisdom Dialect to Social Change at the Mekong River
in Nongkhai Province

โดย

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วิวัฒน์ ทองवाद
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย

พ.ศ. ๒๕๖๐

ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

MCU RS 610760104

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

Research Report

The Dynamic of Wisdom Dialect to Social Change at the Mekong River
in Nongkhai Province

By

Asst.Prof.Dr. Wiwat Thongwad

Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Nongkhai Campus

B.E. 2560

Research Project Funded by Mahachulalongkornrajavidyalaya University

MCU RS 610760104

(Copyright Mahachulalongkornrajavidyalaya University)

ชื่อรายงานการวิจัย:	พลวัตภูมิปัญญาภาษาถิ่นกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมกลุ่มแม่น้ำโขง จังหวัดหนองคาย
ผู้วิจัย:	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วิวัฒน์ ทองवाद
ส่วนงาน:	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย
ปีงบประมาณ:	๒๕๖๐
ทุนอุดหนุนการวิจัย:	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ ๑) เพื่อศึกษาการพัฒนาการด้านภาษาถิ่นของสังคมกลุ่มแม่น้ำโขง จังหวัดหนองคาย ๒) เพื่อศึกษาพลวัตภูมิปัญญาภาษาถิ่นกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม และ ๓) เพื่อเสนอวิธีการอนุรักษ์ ส่งเสริมภูมิปัญญาภาษาถิ่นที่มีคุณค่าแก่การดำเนินชีวิต เครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลเป็นแบบสัมภาษณ์ และแบบการสังเกต การเก็บรวบรวมข้อมูล โดยการสัมภาษณ์และสังเกตแบบมีส่วนร่วม กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ประกอบด้วย ประชาชนภูมิปัญญาท้องถิ่น ผู้เชี่ยวชาญเรื่องภาษาหรือชาวบ้านที่เข้าใจโครงสร้างของภาษาที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ในเขตชุมชนกลุ่มแม่น้ำโขงในจังหวัดหนองคาย ได้มาโดยวิธีการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) จำนวน ๒๕ รูป/คน แล้วนำผลการสัมภาษณ์ไปวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูลด้วยการตีความและสร้างข้อสรุปให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์

ผลจากการวิจัย พบว่า

๑) ภาษาถิ่นอีสานเป็นภาษาที่สังคมกลุ่มแม่น้ำโขง ที่ใช้แพร่หลายของพื้นที่จังหวัดหนองคาย ๒) การเปลี่ยนแปลงของภาษาเป็นไปตามสภาพสังคม วัฒนธรรม เศรษฐกิจ การเมืองและการปกครอง และ ๓) อักษรถิ่นอีสานเริ่มมีการอนุรักษ์และฟื้นฟูด้วยระบบของรัฐบาลให้เป็นที่ยอมรับและอนุรักษ์ไว้ให้คงอยู่ต่อไป เช่น อักษรไทยน้อยและอักษรธรรมอีสาน เป็นต้น

ภาษาและอักษรเป็นมรดกทางภูมิปัญญาของชุมชน เสี่ยงต่อการสูญหาย หรือเผชิญกับภัยคุกคาม ดังนั้น สถาบันครอบครัวเป็นสิ่งแรกที่ควรปลูกฝังให้เด็กเห็นว่าภาษาถิ่นมีความสำคัญอย่างไร และปลูกฝังให้เด็ก ไม่อายกล้าที่จะพูดภาษาถิ่นในสังคม หรือในครอบครัว ส่วนสถาบันที่สองคือคนในสังคม ที่ไม่ควรทำรังเกียจหรือเห็นว่าคนพูดภาษาถิ่นเป็นสิ่งแปลกประหลาด เราควรยกย่องด้วยซ้ำ เพราะภาษาถิ่นมีคุณค่าควรแก่การรักษาไว้

Research Title: The Dynamic of Wisdom Dialect to Social Change at the Mekong River in Nongkhai Province

Researcher: Asst.Prof. Dr. Wiwat Thongwad

Department: Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Nongkhai Campus

Fiscal Year: 2560/2017

Research Scholarship Sponsor: Mahachulalongkornrajavidyalaya University

ABSTRACT

The purposes of this research were: 1) To study dialect for development of the Mekong River Basin community at Nongkhai province. 2) To study the dynamic of wisdom dialect, social and cultural changes and 3) To propose conservation methods, promote wisdom dialect that is valuable for life. Data collection tools are interview forms and observation, data collection by interview and participatory observation the groups was given the data consist of local wisdom philosopher and language experts or villagers who understand the structure of the language that lives in the Mekong Basin community in Nongkhai province. Acquired by purposive selection method of 25 person after that, take the interview results to analyze and synthesize the data by interpreting and creating conclusions in accordance with the objectives.

The results showed that:

1) Isan dialect is the language that the Mekong River Basin society that is widely used in the area of Nong Khai Province. 2) The change of language according to the social, cultural, economic, political and administrative conditions, and 3) Isan Dialect began to be conserved and rehabilitated with the government system to be popular and conserved to continue to maintain, such as the Thai Noi alphabet and the Thai Dhamma Isan alphabet etc.

The language and Alphabet are the wisdom of the community risk of loss or face threats. Therefore, the family institution is the first thing that should be instilled in children to see that the dialect has how important? And instill in children not embarrassed to speak the dialect in society or in the family. The second

institution is people in society that should not be disgusted or seeing that people speak the dialect is strange. We should even praise because the dialect is worth keeping.

กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยนี้สำเร็จลงได้ด้วยดี ขอขอบคุณผู้บริหาร คณาจารย์ เจ้าหน้าที่ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย ที่ได้เอื้อเฟื้อ และให้ความสะดวกในการค้นคว้าข้อมูล รายงานการวิจัย วิทยานิพนธ์ หนังสือ ตำราเอกสารต่าง ๆ ตลอดจนงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เจ้าของผลงานประพันธ์ตำรา หนังสือ และงานวิจัยทุกเล่ม ที่คณะผู้วิจัยได้นำมาเป็นเอกสารสำหรับอ้างอิง เพื่อการศึกษาค้นคว้า ผู้วิจัย ขอขอบคุณและขออนุโมทนา กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ประกอบด้วย ประชาชนผู้มีปัญญาท้องถิ่น ผู้เชี่ยวชาญเรื่องภาษาหรือชาวบ้านที่เข้าใจโครงสร้างของภาษาที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ในเขตชุมชนกลุ่มแม่น้ำโขงในจังหวัดหนองคาย ที่ให้ความสะดวกในการเก็บข้อมูลการวิจัย ผู้วิจัยรู้สึกซาบซึ้งในความกรุณาของท่านเป็นอย่างยิ่ง จึงขอขอบคุณมา ณ โอกาสนี้

อนึ่ง ผู้วิจัยขอขอบพระคุณท่านผู้ทรงคุณวุฒิและผู้เชี่ยวชาญเฉพาะด้าน ซึ่งได้กรุณาตรวจสอบ ประเมินแบบสอบถาม ขอขอบพระคุณท่านอาจารย์ ดร.สุกัญต์ แสงโชติ อาจารย์ประจำมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย ที่ได้กรุณาแนะนำการวิเคราะห์ข้อมูล และการตรวจสอบการใช้ภาษาอังกฤษในบทความย่อ ตามลำดับ

ผู้วิจัยรู้สึกซาบซึ้งในความกรุณาของท่านที่กล่าวมาข้างต้น และขอขอบพระคุณทุกท่านที่มีส่วนช่วยงานวิจัยนี้สำเร็จได้ด้วยดี

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วิวัฒน์ ทองวาด

๑๐ ธันวาคม ๒๕๖๐

สารบัญ

บทคัดย่อภาษาไทย.....	(ก)
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	(ข)
กิตติกรรมประกาศ.....	(ง)
สารบัญ	(จ)
สารบัญตาราง	(ช)
สารบัญภาพ.....	(ณ)
คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ.....	(ญ)
บทที่ ๑ บทนำ.....	๑
๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	๑
๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย.....	๗
๑.๓ ขอบเขตของการวิจัย.....	๘
๑.๔ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย.....	๘
๑.๕ ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย.....	๙
บทที่ ๒ แนวคิด ทฤษฎี การทบทวนเอกสาร/งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	๑๐
๒.๑ ประวัติศาสตร์ความเป็นมาและความสำคัญของชุมชนลุ่มแม่น้ำโขง.....	๑๐
๒.๒ ประชากร กลุ่มชาติพันธุ์ และภาษาของชุมชนภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขง.....	๒๗
๒.๓ แนวคิดเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ภูมิปัญญาอีสานด้านภาษาและวรรณกรรมพื้นบ้าน	๓๕
๒.๔ ชุมชนภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขงกับองค์การความร่วมมือระหว่างประเทศ.....	๕๙
๒.๕ ชุมชนภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขงบนกระแสความเปลี่ยนแปลงปัจจุบัน.....	๖๑
๒.๖ แนวคิดประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน.....	๖๓
๒.๗ เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	๗๑
๒.๘ กรอบแนวคิดในการวิจัย.....	๗๓
บทที่ ๓ วิธีการดำเนินการวิจัย.....	๗๔
๓.๑ วัตถุประสงค์ของการวิจัย.....	๗๔

๓.๒ รูปแบบของการวิจัย.....	๗๔
๓.๓ กลุ่มตัวอย่าง.....	๗๕
๓.๔ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย.....	๗๕
๓.๕ การเก็บรวบรวมข้อมูล.....	๗๖
๓.๖ การวิเคราะห์ข้อมูลและสถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล.....	๗๖

บทที่ ๔ การวิเคราะห์ข้อมูล.....๘๓

๔.๑ การพัฒนาการด้านภาษาถิ่นของชุมชนลุ่มแม่น้ำโขง จังหวัดหนองคาย.....	๘๓
๔.๒ ผลการวิเคราะห์พลวัตภูมิปัญญาภาษาท้องถิ่นกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม.....	๑๑๕
๔.๓ ผลการวิเคราะห์วิธีการอนุรักษ์ ส่งเสริมภูมิปัญญาภาษาถิ่นที่มีคุณค่าแก่การดำเนินชีวิต.....	๑๒๔

บทที่ ๕ สรุปผลและข้อเสนอแนะ.....๑๒๘

๕.๑ สรุปผลการวิจัย.....	๑๒๘
๕.๒ อภิปรายผล.....	๑๒๙
๕.๓ ข้อเสนอแนะ.....	๑๓๑

บรรณานุกรม.....๑๓๓

ภาคผนวก.....๑๓๘

ภาคผนวก ก.....	๑๓๙
บทความวิจัย.....	๑๔๐
ภาคผนวก ข.....	๑๕๑
กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการนำผลจากโครงการวิจัยไปใช้ประโยชน์.....	๑๕๒
ภาคผนวก ค.....	๑๕๗
ตารางเปรียบเทียบวัตถุประสงค์ กิจกรรมที่วางแผนไว้ กิจกรรมที่ได้ดำเนินการมา และผลที่ได้รับจากโครงการ.....	๑๕๘
ภาคผนวก ง.....	๑๖๐
แบบสัมภาษณ์.....	๑๖๑
ภาคผนวก จ.....	๑๖๓
ภาพกิจกรรมการดำเนินการวิจัย.....	๑๖๔

สรุปโครงการวิจัย๑๖๗
ประวัติผู้วิจัย.....๑๗๒

สารบัญภาพ

ภาพที่ ๑	วิวัฒนาการอักษรไทย.....	๔๑
ภาพที่ ๒	แบบอักษรปลลวะ.....	๔๒
ภาพที่ ๓	อักษรขอมโบราณหรืออักษรอินเดียกลาย.....	๔๓
ภาพที่ ๔	อักษรธรรมอีสาน.....	๔๔
ภาพที่ ๕	อักษรไทน้อย.....	๔๕
ภาพที่ ๖	ตัวอย่างรูปสระและวรรณยุกต์ที่ใช้ตามแบบภาษาไทยในช่วงรัตนโกสินทร์ตอนต้น.....	๔๗
ภาพที่ ๗	กรอบแนวคิดในการวิจัย.....	๗๓

คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ

อักษรย่อแทนชื่อคัมภีร์ตามที่ปรากฏในสารนิพนธ์ฉบับนี้ ผู้วิจัยอ้างอิงจากพระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อรรถกถาภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และพระไตรปิฎกและอรรถกถาแปลฉบับมหามกุฏราชวิทยาลัย

ก. รูปแบบการอ้างอิงพระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และอรรถกถาภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จะขึ้นต้นด้วยอักษรย่อชื่อคัมภีร์แล้วตามด้วยเล่ม/ข้อ/หน้า ตัวอย่างเช่น อง.ติก. (ไทย) ๒๐/๔๐/๒๐๓. หมายถึง อังคุตตรนิกาย ติกนิบาต พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๐ ข้อที่ ๔๐ หน้าที่ ๒๐๓ ดังนี้

พระวินัยปิฎก

เล่ม	คำย่อ		ชื่อคัมภีร์		
๔	วิ.ม. (ไทย)	=	วินัยปิฎก	มหาวรรค	(ภาษาไทย)
๗	วิ.จ. (ไทย)	=	วินัยปิฎก	จุฬวรรค	(ภาษาไทย)

พระสุตตันตปิฎก

๙	ที.สี. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย	สีลขันธวรรค (ภาษาไทย)
๑๐	ที.ม. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย	มหาวรรค (ภาษาไทย)
๑๑	ที.ปา. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย	ปาฎีกวรรค (ภาษาไทย)
๑๒	ม.มู. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	มัชฌิมนิกาย	มูลปณณาสก (ภาษาไทย)
๑๓	ม.ม. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	มัชฌิมนิกาย	มัชฌิมปณณาสก (ภาษาไทย)
๑๔	ม.อุ. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	มัชฌิมนิกาย	อุปริปณณาสก (ภาษาไทย)
๑๕	สั.ส.. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	สังยุตตนิกาย	สคาถวรรค (ภาษาไทย)
๑๘	สั.สหา. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	สังยุตตนิกาย	สหายนวรรค (ภาษาไทย)
๑๙	สั.ม. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	สังยุตตนิกาย	มหาวรรค (ภาษาไทย)
๒๐	อง.เอกก.(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	เอกกนิบาต (ภาษาไทย)
	อง.ทุก (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	ทุกนิบาต (ภาษาไทย)

	อง.ติก (ไทย) =	สุดตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	ติกนิบาต	(ภาษาไทย)
๒๑	อง.จตุกก. (ไทย) =	สุดตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	จตุกกนิบาต	(ภาษาไทย)
๒๒	อง.ปญจก.ไทย) =	สุดตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	ปญจกนิบาต	(ภาษาไทย)
๒๓	อง.สวดคก. (ไทย) =	สุดตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	สวดคกนิบาต	(ภาษาไทย)
	อง. อัญญก. (ไทย) =	สุดตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	อัญญกนิบาต	(ภาษาไทย)
๒๔	อง.ทสก.(ไทย) =	สุดตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	ทสกนิบาต	(ภาษาไทย)
๒๕	ขุ.ธ. (ไทย) =	สุดตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	ธรรมบท	(ภาษาไทย)
	ขุ.อิติ. (ไทย) =	สุดตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	อิติวุตตกะ	(ภาษาไทย)
	ขุ.สุ. (ไทย) =	สุดตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	สุตตนิบาต	(ภาษาไทย)
๒๙	ขุ.ม. (ไทย) =	สุดตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	มหานิทเทส	(ภาษาไทย)
๓๑	ขุ.ป. (ไทย) =	สุดตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	ปฏิสัมภิทามรรค	(ภาษาไทย)
			อภิธรรมปิฎก		
๓๔	อภิ.วิ. (ไทย) =	อภิธรรมปิฎก	วิภังค์		(ภาษาไทย)

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ประวัติศาสตร์และอารยธรรมโลกโดยทั่วไปล้วนมีบ่อเกิดขึ้นในบริเวณลุ่มน้ำสำคัญทั้งสิ้น อารยธรรมโลกสมัยประวัติศาสตร์ สมัยแรกเรียกว่า สมัยโบราณ (Ancient Age) นั้นเริ่มต้น ทางซีกโลกตะวันตกที่มีความเจริญรุ่งเรืองของอียิปต์ ในลุ่มน้ำไนล์ (The Nile) แม่น้ำสายยาวที่สุดในโลก ให้ความอุดมสมบูรณ์ ชุ่มชื้นหล่อเลี้ยงชีวิตและความดำรงคงอยู่ของอารยธรรมอียิปต์ยั่งยืน ยาวนานกว่า ๓,๐๐๐ ปีก่อนคริสตกาลเรื่อยมา ในทำนองเดียวกันอู่อารยธรรมดินแดนที่อยู่ระหว่าง ลุ่มน้ำไทกริส (Tigris) และลุ่มน้ำยูเฟรติส (Euphrates) เรียกกันว่า เมโสโปเตเมีย (Mesopotamia) นั้น นับเป็นอารยธรรมที่เก่าแก่ที่สุดอีกแห่งหนึ่งของโลกสมัยโบราณ (Ancient Age) ประมาณ ๓,๐๐๐ ปี ก่อนคริสตกาลเช่นกัน

อารยธรรมทางซีกโลกตะวันออกที่มีความเก่าแก่และยิ่งใหญ่ทัดเทียมกับอารยธรรมซีกโลกตะวันตก ก็คืออารยธรรมอินเดียและอารยธรรมจีน ซึ่งเกิดขึ้นในบริเวณลุ่มแม่น้ำในสมัยก่อนคริสตกาลด้วยเช่นกัน^๑ อารยธรรมอินเดียโบราณ มีต้นกำเนิดบริเวณลุ่มน้ำสินธุ (The Indus) ในขณะที่อารยธรรมจีน ประเทศที่มีประชากรมากเป็นอันดับหนึ่งของโลกนั้น อยู่ตรงบริเวณที่ราบตอนปลายของลุ่มน้ำฮวงโห (The Yellow) และลุ่มน้ำแยงซีเกียง (The Yangtze) อันอุดมสมบูรณ์

แม่น้ำโขง (The Mekong River) เป็นอีกลุ่มน้ำหนึ่งที่เป็นอู่อารยธรรมของซีกโลก ทางด้านทิศตะวันออกเฉียงใต้ของทวีปเอเชีย แม่น้ำโขงเป็นแม่น้ำสายใหญ่สายหนึ่งของโลก เป็นแม่น้ำสากล หรือแม่น้ำนานาชาติ มีต้นกำเนิดจากหิมะละลาย บนเทือกเขาตังกูลาซาน (Tanggula Shan) ทางปลายขอบที่ราบสูงทิเบตด้านทิศตะวันออกเฉียงเหนือ ที่ระดับความสูงกว่า ๕,๒๐๐ เมตรเหนือระดับน้ำทะเล จากจุดนั้นแม่น้ำโขงไหลคดเคี้ยว ผ่าน ๖ ประเทศ คือ จีน พม่า ไทย ลาว(สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว) กัมพูชา และเวียดนาม

แม่น้ำโขง ไหลจากทิเบตผ่าน มณฑลชิงไห่ประเทศจีน ลงมาสู่มณฑลยูนนานมีเมืองโบราณสำคัญคือ ลี่เจียง (Li Jiang) ต้าหลี่ (Dali) และเชียงรุ่ง (Chiengrong หรือ Jinghong) ดินแดนสิบสองปันนาของชนชาติไทลื้อ จนสุดเขตแดนประเทศจีนที่เมืองกวานเหลย (Guan Lei) อันเป็นเมือง

^๑ คณะกรรมการบริหารวิชาบูรณาการหมวดศึกษาทั่วไป, **มรดกอารยธรรมโลก**, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๒), หน้า ๒๖.

ทำสำคัญในปัจจุบัน ต่อจากนั้น แม่น้ำโขงกลายเป็นเส้นเขตแดนระหว่างประเทศจีนกับประเทศพม่า ด้วยระยะทางอันสั้น ถัดมาเป็นเส้นเขตแดนระหว่างประเทศพม่ากับประเทศลาว แล้วเป็นเส้นเขตแดนระหว่างประเทศไทยกับประเทศลาว แม่น้ำโขงไหลออกจากประเทศไทยจุดสุดท้ายที่อำเภอโขงเจียม จังหวัดอุบลราชธานี และไหลออกจากประเทศลาว ที่เมืองโขง แขวงจำปาสักเข้าสู่ประเทศกัมพูชาในเขตพื้นที่จังหวัดสตึงตรง (Stung Treng) ไหลออกจากประเทศกัมพูชาที่กรุงพนมเปญ (Phnom Phen) เข้าสู่ภาคใต้ของประเทศเวียดนาม และแตกแยกสาขาออกเป็น ๙ สาย บริเวณนี้เรียกว่า ดินดอนสามเหลี่ยมปากแม่น้ำโขง ก่อนที่จะไหลลงสู่ทะเลจีนใต้ในที่สุด

แม่น้ำโขง มีชื่อเรียกหลากหลายในแต่ละประเทศ คือ^๒

ลาว – ไท – ไทย แม่น้ำของ - แม่น้ำโขง Mekong

ทิเบต แม่น้ำต้าจู หรือ แม่น้ำหิน Dza Chu River

จีน แม่น้ำล้านช้างหรือลันกั้งเจียง Lancang Jiang

กัมพูชา แม่น้ำตนเลธม Tonle Thom

เวียดนาม แม่น้ำกีวลองหรือเก๋ามังกร Cuu Long

แม่น้ำโขงเป็นแม่น้ำที่ยาวมากที่สุดในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ และยาวเป็นอันดับที่ ๑๒^๓ ของโลก มีปริมาตรน้ำเฉลี่ย ๔๗๕ พันล้านลูกบาศก์เมตรต่อปี จัดอยู่ในอันดับที่ ๑๒ ด้านปริมาตรน้ำ และมีพื้นที่ลุ่มน้ำรวม ๗๙๕.๐๐๐ ตารางกิโลเมตร ใหญ่เป็นอันดับที่ ๒๑ ของโลก^๔ มีความยาวประมาณ ๔.๙๐๙ กิโลเมตร^๕

แม่น้ำโขงหลากหลายด้วยสภาพภูมิประเทศสองฟากฝั่งที่แตกต่างกันไปในแต่ละช่วงของลำน้ำ มีความหลากหลายทางชีวภาพ ความอุดมสมบูรณ์ในทรัพยากรธรรมชาติป่าไม้ มากมายด้วยปลาน้ำจืดนานาพันธุ์ ที่มีผู้ทำการศึกษาวิจัยไว้ไม่น้อยกว่า ๔๕๐ ชนิด มีพันธุ์ปลาที่หายาก เช่น ปลาโลมาอิรวตี ปลาบึกปลาน้ำจืดที่ใหญ่ที่สุดในโลก แม่น้ำโขงหลากหลายด้วยกลุ่มชาติพันธุ์ ภาษา และวัฒนธรรม เริ่มจากมณฑลยูนนาน ประเทศจีน ประกอบด้วยหลายเชื้อชาติ หลากเผ่าพันธุ์

^๒ ชาญวิทย์ เกษตรศิริ และอัครพงษ์ คำคุณ, แม่น้ำโขง ณ นครพนม, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, ๒๕๕๒), หน้า ๕

^๓ The World Bank, *Rural Development & Agriculture in the Mekong Region*, [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <http://web.worldbank.org>. [๐๓ มี.ค.๒๕๖๐].

^๔ The Mekong River Commission (MRC), *การพัฒนาอย่างยั่งยืนและจิตสำนึกด้านสิ่งแวดล้อม*, ๒๕๔๔, [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <http://www.mrcmekong.org>. [๐๓ มี.ค.๒๕๖๐].

^๕ อ่างแก้ว. แม่น้ำโขง ณ นครพนม, หน้า ๕.

นับแต่ชนชาติเชื้อสายทิเบต ชนชาติไท ไทลื้อ และชนเชื้อสายจีน^๖ จากประเทศจีนลงมาทางฝั่งขวาแม่น้ำโขงคือบริเวณรัฐฉานของประเทศพม่า เป็นที่อยู่ของชาวรัฐฉานหรือไทใหญ่ รวมทั้งชนเผ่าพื้นเมืองต่าง ๆ เผ่าพันธุ์ เช่น อาข่า ปะหล่าว กะฉิ่น หล่าหู่ ปะโอ ฉาน และว้า^๗ ฝั่งขวาแม่น้ำโขงถัดลงมา ชวงบน เป็นส่วนหนึ่งของภาคเหนือประเทศไทย ช่วงล่างเป็นภาคตะวันออกเฉียงเหนือหรือภาคอีสาน ชุมชนในลุ่มน้ำแถบนี้เรียกว่า ไทล้านนากับไทอีสาน ในภูมิภาคเดียวกัน ทางฝั่งซ้ายแม่น้ำโขงเป็นประเทศ ลาว นับแต่ เมืองหลวงพระบาง มาสู่กำแพงพระนครเวียงจันทน์ จนถึงเมืองจำปาสัก ชาติพันธุ์ลุ่มแม่น้ำโขงกลุ่มแรกได้แก่ ลาวแท้หรือลาวลุ่ม กับลาว-ไท เช่น ภูไท ไทย้อ ไทดำ ไทแดง ไทขาว ลาวพวน ลาวไส้ กลุ่มถัดมาเป็นลาวเทิง หรือลาวบน ได้แก่ ข่าหรือส่วย หรือขมุ และท้ายสุดคือกลุ่มลาวสูง ได้แก่ ม้ง เมี่ยน อาข่า ลีซอและ มูเซอ^๘ จากประเทศลาว แม่น้ำโขงไหลเข้าสู่ประเทศ กัมพูชาและภาคใต้ของประเทศไทย เวียดนาม ประกอบด้วย ชนเผ่าเชื้อชาติ ชาวเวียดนาม ชาวเขมร ชาวส่วยหรือกวย และชาวจาม^๙ แม่น้ำโขงเปรียบดั่งเส้นเลือดใหญ่ที่หล่อเลี้ยงชีวิตชุมชนสองฝั่งลำน้ำ รวมแล้วไม่น้อย กว่า ๗๐ ล้านคน ผู้คนชุมชนหลากหลายเชื้อชาติหลายเผ่าพันธุ์ ต่างภาษาเหล่านี้อาศัยน้ำโขงเป็นแหล่ง อาหาร เป็นที่พำนักพักพิง คมนาคม ท่องเที่ยว สัจจรไปมา ค้าขาย ทำประมง ดำรงชีพด้วยการหา ปลา อาศัยน้ำโขงในการชลประทานการกสิกรรมและเกษตรกรรม ชุมชนคนเหล่านี้มีวิถีชีวิต วัฒนธรรม คติความเชื่อและพิธีกรรมที่มีทั้งความเหมือนและความต่างกันออกไปในแต่ละภูมิภาค ในแต่ละช่วงของลำน้ำที่มีการสื่อสารปฏิสัมพันธ์ถึงกันและกันได้ เป็นการคลุกเคล้าผสมผสานกันตั้งแต่ความเชื่อดั้งเดิมของชนเผ่า เป็นต้นว่าการนับถือผี การนับถืองูหรือพญานาค การเคารพยำเกรง เกรงกลัวต่ออำนาจสิ่งศักดิ์สิทธิ์เหนือธรรมชาติ รวมถึงอิทธิพลของลัทธิขงจื้อ ลัทธิเต๋า และพุทธศาสนาเถรวาท ที่รับเข้ามาจากอารยธรรมจีน อิทธิพลของศาสนาคริสต์ และ อิสลาม จากอารยธรรมตะวันตก ตลอดจนอิทธิพลของศาสนาพราหมณ์-ฮินดู กับพุทธศาสนาเถรวาท จากอารยธรรมอินเดีย เป็นต้น อิทธิพลทั้งของอารยธรรมตะวันตกและตะวันออกทั้งหมดนี้ได้เข้ามามีบทบาทมีอิทธิพลรวมอยู่ในวัฒนธรรมขนบธรรมเนียมจารีตประเพณี วิถีชีวิต คติความเชื่อ และ พิธีกรรมของอารยธรรมชุมชนลุ่มแม่น้ำโขง ตั้งแต่อดีตกาลนับพันปีจนถึงปัจจุบัน

^๖ ภูวดล ทรงประเสริฐ, รากเหง้า **อิทธิพลการเมืองจีน ในอุษาคเนย์**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ ยูเรก้า, ๒๕๕๐), หน้า ๗๕-๑๐๗.

^๗ นवलจันทร์ คำบังสุ, **พม่า**, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์หน้าต่างสู่โลกกว้าง, ๒๕๕๑), หน้า ๒๕๕-๒๕๖.

^๘ มัลลิกา พงศ์ปิตร์, **ลาวและกัมพูชา**, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์หน้าต่างสู่โลกกว้าง, ๒๕๔๙), หน้า ๕๑-๕๒.

^๙ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๑๓-๒๑๘.

ภาษาถิ่น เป็นภาษาที่พูดกันในห้องถิ่นต่างๆ ตามปกติ เป็นภาษาที่คนในถิ่นนั้นๆ ยังคงพูด และ ใช้อยู่จำนวนมาก คำบางคำในภาษากลางได้เลิกใช้ไปแล้ว แต่ในภาษาถิ่นยังคงรักษา ขนบธรรมเนียมไว้เป็นอย่างดี ในการศึกษาภาษาถิ่นย่อมจะศึกษาท้องถิ่นในด้านที่อยู่อาศัย ความ เป็นอยู่ ความเชื่อ ขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรมได้ เพราะภาษาเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรม ภาษาถิ่นจะรักษาคำเดิมได้ดีกว่าภาษามาตรฐาน เพราะจะมีการเปลี่ยนแปลงทางภาษาและวัฒนธรรม น้อยกว่า นอกจากนี้การศึกษาในท้องถิ่นมีประโยชน์ในการศึกษาด้านวรรณคดีอีกด้วย เพราะวรรณคดี เก่าๆ นั้น ใช้ภาษาโบราณ ซึ่งเป็นภาษาถิ่นจำนวนมาก เช่น วรรณคดีสุโขทัย สมัยอยุธยา และสมัย รัตนโกสินทร์ตอนต้น ถ้าเราไม่เข้าใจภาษาถิ่นที่ใช้ ก็จะตีความไม่ออกและยากต่อการศึกษาวรรณคดี นั้นๆ ได้ ฉะนั้นเราจึงควรอย่างยิ่งที่จะต้องศึกษาภาษาถิ่นทุกถิ่น จึงจะมีความรู้กว้างขวาง เช่นในหลัก ศิลajarีกพ่อขุนรามคำแหงหลักที่ ๑ ว่า

“เมื่อกูขึ้นใหญ่ได้สิบเก้าเข้า” คำว่า “เข้า” แปลว่า ปี สิบเก้าเข้า คืออายุเต็ม ๑๘ อย่าง ๑๙ “ตนกูฟุ้งข้างขุนสามชนตัวชื่อมาสเมืองแพ้ขุนสามชนพ่ายหนี” คำว่า แพ้ ในที่นี้ เป็นภาษาถิ่นเหนือ แปลว่า ชนะ คำว่า พ่าย จึงแปลว่า แพ้ ถ้าเป็นภาษากลาง คำว่า พ่าย หรือคำว่าแพ้ แปลเหมือนกัน คือไม่ชนะ ข้อความนี้หมายถึงพ่อขุนรามคำแหงทรงไล่ช้างเข้าชนกับช้างของขุนสามชนตัวที่ชื่อมาส เมือง และพระองค์ทรงสามารถรบชนะขุนสามชนจนขุนสามชนแพ้อแล้วไล่ช้างหนีไป^{๑๐}

นอกจากนี้ ฉันทส ทองช่วย^{๑๑} กล่าวว่า ภาษาถิ่น เป็นภาษาของกลุ่มชาติที่อาศัยอยู่ใน ท้องถิ่นต่างๆ เช่น ภาษาไทยถิ่นเป็นภาษาของกลุ่มชาวไทย ซึ่งอาศัยกระจายอยู่ทั่วประเทศ ภาษาถิ่นของชนกลุ่มใดย่อมเป็นภาษาที่มีความสำคัญต่อชนกลุ่มนั้นมากที่สุด เพราะเป็นภาษาที่ใช้พูด ติดต่อกันสื่อสารร่วมกันมาตั้งแต่เกิด โดยสามารถพิจารณาจากเจ้าของภาษาและผู้ที่มีบทบาทเกี่ยวข้องกับ ภาษาได้ตั้งนั้นเป็นภาษาประจำถิ่นของกลุ่มชนที่๑ ภาษาถิ่นอาศัยอยู่ในท้องถิ่นนั้นๆ เป็นภาษาที่ ต้องใช้ติดต่อกันในชีวิตประจำวัน เป็นภาษาที่ใช้มาตั้งแต่แรกเกิด ได้เรียนรู้ จดจำ สืบทอดและ ร่วมรับในการปรับปรุงเปลี่ยนแปลง เป็นภาษาที่มีความสำคัญในฐานะเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิต ภาษา ถิ่นจึงมีความสำคัญต่อกลุ่มชน ผู้เป็นเจ้าของภาษานั้นๆ มากที่สุด

ภาษาถิ่นเป็นวัฒนธรรมส่วนหนึ่งที่ควรศึกษา เพราะการศึกษาภาษาถิ่นจะช่วยให้เข้าใจ สภาพสังคมและวัฒนธรรมของกลุ่มชนได้ทางหนึ่ง ภูมิปัญญาของชาวบ้านด้านต่างๆ เช่น เพลงกล่อม เด็ก นิทาน ปริศนาคำทาย ชื่อบุคคล ชื่อพืชและชื่อสัตว์ ชื่อสิ่งของเครื่องใช้ ชื่ออาหารเครื่องดื่ม

^{๑๐} ระวีวรรณ อินทร์แหมม. อนุรักษ์ภาษาถิ่น .ราชบุรี : สถาบันราชภัฏหมู่บ้านจอมบึง, ๒๕๔๒.หน้า ๑๐.

^{๑๑} ฉันทส ทองช่วย. ภาษาและอักษรถิ่น . พิมพ์ลักษณ์, กรุงเทพฯ โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๔.หน้า ๑๓-๑๕.

บทสวดในพิธีกรรม และวรรณกรรมท้องถิ่นต่างๆ ล้วนแล้วแต่ต้องใช้ภาษาเป็นเครื่องมือสื่อสาร ถ่ายทอดทั้งสิ้น

๑. ภาษาถิ่นเป็นรากฐานทางประวัติศาสตร์ของกลุ่มชน เราอาจกล่าวได้ว่ากลุ่มระดับชาวบ้านที่ใช้ภาษาเดียวกันในชีวิตประจำวันสืบต่อกันมาหลายชั่วอายุคนจะต้องมีประวัติความเป็นมา ร่วมกัน เช่นชาวไทยถิ่นตากใบกับชาวมาเลเซียเชื้อสายไทยในอำเภอตุมปัต รัฐกลันตัน ประเทศมาเลเซีย ซึ่งพูดภาษาไทยถิ่นตากใบในชีวิตประจำวันอยู่ในขณะนี้ จะต้องมามีประวัติศาสตร์ของกลุ่มชน ร่วมกันมาในอดีต ปัจจุบันก็ต้องเกี่ยวข้องกันมาเป็นเวลาหลายร้อยปี แสดงว่าเราสามารถใชภาษาถิ่น เป็นหลักฐานทางประวัติศาสตร์ของกลุ่มชนได้

๒. ภาษาถิ่นเป็นบ่อเกิดของวรรณกรรมท้องถิ่น ผลการสำรวจวรรณกรรมท้องถิ่น ที่สืบ ทอดกันด้วยวาจา หรือเป็นเรื่องเล่าที่สืบทอดกันมาปากต่อปาก (มุขปาฐะ) และวรรณกรรมที่ได้มีผู้ บันทึกลงไว้เป็นลายลักษณ์อักษร เช่น วรรณกรรมสมุดข่อย วรรณกรรมใบลานและ ศิลจารึก พบว่ามี จำนวนมหาศาล วรรณกรรมเหล่านี้มีหลายประเภท เช่น วรรณกรรมเกี่ยวกับศาสนา ความเชื่อ นิทาน ประโลมโลก ตำนาน เป็นต้น วรรณกรรมเหล่านี้ล้วนแล้วแต่สะท้อนให้เห็นถึงภูมิปัญญาของชาวบ้าน แต่ละท้องถิ่นได้เป็นอย่างดี และที่สำคัญคือ เป็นวรรณกรรมที่ใชภาษาถิ่นเป็นสื่อในการถ่ายทอด ดังนั้นถ้าไม่มีภาษาถิ่นวรรณกรรมท้องถิ่นเหล่านี้จะเกิดขึ้นได้อย่างไร

ดังนั้น ภาษาถิ่นจึงมีความสำคัญคือ เป็นภาษาประจำถิ่นของกลุ่มชนที่บรรพบุรุษได้ สร้างสรรค์และสืบทอดต่อเนื่องมายังลูกหลาน โดยผ่านวัฒนธรรมทางภาษาที่เป็นรากฐานทาง ประวัติศาสตร์และเป็นบ่อเกิดของวรรณกรรมท้องถิ่นปัจจัยใหญ่ที่สุดที่คุกคามภาษาของกลุ่มชาติพันธุ์ ในลุ่มน้ำโขงคือการแพร่กระจายของภาษาหลัก เช่น ภาษาประจำชาติและภาษาราชการ โดยเฉพาะ การศึกษาภาคบังคับที่สนับสนุนหรือบังคับใช้ภาษาหลัก ขณะที่เด็กกลุ่มชาติพันธุ์มีความจำเป็นและมี สิทธิในการเรียนภาษาประจำชาติและภาษาราชการ แต่ครูหรือพ่อแม่เองพยายามจำกัดการใช้ภาษา กลุ่มชาติพันธุ์ทั้งโดยตรงและทางอ้อม ทำให้เด็กตั้งคำถามถึงคุณค่าของการเกิดและการเลี้ยงดูอบรม สั่งสอนของตัวเอง ด้วยเหตุนี้ภาษากลุ่มชาติพันธุ์จึงไม่ได้มีการใช้ในโรงเรียนหรือแม้แต่ในบ้านและไม่ อาจส่งผ่านไปยังคนรุ่นต่อไป นอกจากนี้ภาษาหลักยังขยายตัวผ่านทีวี วิทยุ หนังสือพิมพ์ และการ สื่อสารอื่นๆ เช่นเดียวกับวัฒนธรรมป๊อปในหนังและดนตรี อีกทั้งการเปิดประชาคมอาเซียน AEC (Association of Southeast Asian Nations) ในปี ๒๕๕๘ (๒๐๑๕) ของกลุ่มประเทศอาเซียนได้ตกลงที่จะใช้ภาษาอังกฤษเป็นช่องทางการสื่อสาร ทำให้ยากที่จะให้ความสนใจความสำคัญในคุณค่าของ ภาษากลุ่มชาติพันธุ์ ความขัดแย้งและสงครามกลางเมือง ภัยธรรมชาติ โรคระบาด และการ(บังคับ) ย้ายถิ่นฐานจากการพัฒนาขนาดใหญ่ เช่น การสร้างเขื่อนกำลังคุกคามต่อภาษากลุ่มชาติพันธุ์ กลุ่มคน

ที่พูดภาษามอแกนซึ่งเป็นคนพื้นถิ่นอาศัยอยู่ทางตอนใต้ของพม่าและไทย ซึ่งก่อนนั้นก็โดนเอาเปรียบทางเศรษฐกิจและสังคมอยู่แล้ว ได้ประสบภัยแผ่นดินไหวและชันามิในเดือนธันวาคม ๒๕๔๗ (๒๐๐๔) โดยเฉพาะพวกที่อาศัยอยู่ตามชายฝั่ง นอกจากสูญเสียเรือและบ้านไปกับชันามิแล้ว ยังพบกับวิกฤตดังกล่าวด้วย^{๑๒} และกลุ่มคนที่พูดภาษาอุก้อง---ภาษาในตระกูลภาษาจีน-ทิเบต - อาศัยอยู่ในภาคตะวันตกของไทยถูกบังคับให้ย้ายถิ่นฐาน เพราะการสร้างเขื่อนของการไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย (EGAT) ด้วยเหตุนี้ความเป็นบึงแผ่นเหนียวแน่นของชุมชนท้องถิ่นจึงอ่อนแอลง เกิดอุปสรรคในการรักษาภาษาและอัตลักษณ์^{๑๓} ภาษาของกลุ่มชาติพันธุ์นั้นเต็มไปด้วยภูมิปัญญาและความรู้สะสมผ่านประเพณีวิถีชีวิต และการอยู่รอดในธรรมชาติของผู้คนรุ่นแล้วรุ่นเล่า นักวิจัยท่านหนึ่งกล่าวว่า คนเราเกิดมาพร้อมสิทธิในการพูดภาษาและวัฒนธรรม^{๑๔} เท่ากับการหายสาบสูญของภาษาก็ทำให้ภูมิปัญญาหายไปด้วย และยังมีอันตรายจากการถูกปฏิเสธสิทธิทางวัฒนธรรมของผู้คนกลุ่มนั้นๆ อีก เราไม่ได้กำลังประสบวิกฤตในแง่ความหลากหลายทางชีววิทยาเท่านั้น แต่เป็นวิกฤตในแง่ความหลากหลายทางภาษาด้วย

การเข้าสู่ประชาคมอาเซียนจะส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงด้านเศรษฐกิจ และภูมิปัญญาภาษาถิ่นของไทยจะแปรเปลี่ยนไปตามกระแสการไหลเวียนของประชากรในภูมิภาคที่เข้ามาติดต่อทำธุรกิจกันมากขึ้น ดังนั้น เพื่อธำรงไว้ซึ่งความเป็นอัตลักษณ์ด้านภูมิปัญญาภาษาถิ่นของไทย จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องช่วยกันพัฒนาและสืบสานมรดกทางภูมิปัญญา โดยอาศัยบุคคลที่มีประสบการณ์ ทักษะ ความรู้ และจิตวิญญาณทางภูมิปัญญาภาษาถิ่น ถ่ายทอดองค์ความรู้ดังกล่าวให้แก่คนรุ่นใหม่ที่สนใจเรียนรู้และสืบสานงานด้านภูมิปัญญาภาษาถิ่นของไทย นำไปศึกษาเพิ่มเติม ทดลองฝึกปฏิบัติจนมีความรู้ ความชำนาญ และถ่ายทอดภูมิปัญญาภาษาถิ่นให้แก่คนรุ่นต่อไป

^{๑๒} Skehan, Craig. **Time Running out for Moken Way of Life**. Bangkok Post, 13 May 2012. p.35.

^{๑๓} Bradley, David. **The Disappearance of the Ugong in Thailand**. In Nancy Dorian (ed.) *Investigating Obsolescence: Studies in Language Contraction and Death*. Cambridge, UK: Cambridge University Press, 1989. p.33-40.

^{๑๔} McCarty, Teresa L., Tove Skutnabb-Kangas, and Ole Henrik Magga. **Education for Speakers of Endangered Languages**. In *Handbook of Educational Linguistics*. Oxford, UK: Oxford University Press, 2007. p.297-311.

ปัจจุบันประชาชน องค์กรภาครัฐ และเอกชน ต่างตระหนักถึงการเตรียมความพร้อมในการเข้าสู่ประชาคมอาเซียน โดยมีแนวทางการเตรียมความพร้อมที่แตกต่างกันไปตามบทบาทหน้าที่ ซึ่งหากมีการบูรณาการร่วมกันอย่างเหมาะสม จะส่งผลให้ประเทศไทยมีความพร้อมในการเข้าสู่การเป็นประชาคมอาเซียน ในปลายปี พ.ศ.๒๕๕๘

จังหวัดหนองคาย เป็นจังหวัดที่อยู่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย มีลักษณะเด่นเป็นจังหวัดที่ประชากรประกอบอาชีพเกษตรกรรมมาเป็นเวลาอันยาวนานนับได้หลายพันปี จนถึงปัจจุบัน และที่เป็นสิ่งที่น่าภูมิใจของจังหวัดหนองคายก็คือ ภูมิปัญญาภาษาถิ่นในจังหวัดหนองคาย ชาวบ้านมีการใช้ภาษาถิ่นที่ยังคงไว้และสืบทอดไปที่เด่นชัดเจน เป็นต้น ประกอบกับจังหวัดหนองคาย เป็นพื้นที่รองรับการขยายตัวของกรุงเทพมหานครและปริมณฑล รวมทั้งเป็นประตูการค้าสู่ประเทศอินโดจีน ทำให้การพัฒนาจึงต้องคำนึงปัจจัยด้านผลกระทบทางเศรษฐกิจ เป็นสำคัญ ดังนั้น ผลผลิตที่เกิดจากภูมิปัญญาภาษาถิ่นของคนหนองคาย จำเป็นอย่างยิ่งต้องช่วยกันพัฒนาและสืบสานมรดกทางปัญญา เห็นควรให้คนรุ่นหลังซึ่งเป็นกำลังสำคัญในการถ่ายทอดภูมิปัญญาภาษาถิ่นที่ได้สั่งสมมาอย่างยาวนานแก่คนรุ่นใหม่ เป็นการดำรงไว้ซึ่งเอกลักษณ์ วัฒนธรรม และประเพณีที่สืบสานมาจากบรรพบุรุษให้คงอยู่คู่สังคมไทยสืบไป เป็นกระบวนการส่งเสริมการเรียนรู้และเตรียมพร้อมสำหรับการเปลี่ยนแปลงในการเข้าสู่ประชาคมอาเซียนในอนาคต ต่อไป

ดังนั้น ผู้วิจัยเห็นว่า จำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องช่วยกันพัฒนาและสืบสานมรดกทางปัญญา เห็นควรให้คนรุ่นหลังซึ่งเป็นกำลังสำคัญในการถ่ายทอดภูมิปัญญาภาษาถิ่นที่ได้สั่งสมมาอย่างยาวนานแก่คนรุ่นใหม่ เป็นการดำรงไว้ซึ่งเอกลักษณ์ วัฒนธรรม และประเพณีที่สืบสานมาจากบรรพบุรุษให้คงอยู่คู่สังคมไทยสืบไป เป็นกระบวนการส่งเสริมการเรียนรู้และเตรียมพร้อมสำหรับการเปลี่ยนแปลงในการเข้าสู่ประชาคมอาเซียนในอนาคต ต่อไป

๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- ๑.๒.๑ เพื่อศึกษาการพัฒนาการด้านภาษาถิ่นของชุมชนลุ่มแม่น้ำโขง จังหวัดหนองคาย
- ๑.๒.๒ เพื่อศึกษาพลวัตภูมิปัญญาภาษาท้องถิ่นกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม
- ๑.๒.๓ เพื่อเสนอวิธีการอนุรักษ์ ส่งเสริมภูมิปัญญาภาษาถิ่นที่มีคุณค่าแก่การดำเนินชีวิต

๑.๓ ขอบเขตของการวิจัย

๑.๓.๑. การศึกษาวิจัยในครั้งนี้ ขอบเขตด้านเนื้อหา คือ ผู้วิจัยจะศึกษาจากหลักฐานข้อมูลที่เกี่ยวข้องในพระไตรปิฎกฉบับ มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยเป็นหลัก หนังสือ ตำรา เอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อสร้างแบบสัมภาษณ์เก็บข้อมูลการวิจัย ซึ่งเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยการวิจัยเชิงคุณภาพ ประกอบด้วย การวิจัยเอกสาร (Documentary Research)

๑.๓.๒ ขอบเขตด้านพื้นที่ ๔ ชุมชน ในอำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย

๑.๓.๓ ขอบเขตด้านผู้ให้ข้อมูลหลัก โดยการสัมภาษณ์กลุ่มชาติพันธุ์ทางภาษา จำนวน ๒๕ รูป/คน เพื่อศึกษาพลวัตการเปลี่ยนแปลงทางด้านภาษาถิ่นของชุมชนชาวลุ่มแม่น้ำโขง จังหวัดหนองคาย

๑.๔ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย

พลวัตภูมิปัญญาภาษาถิ่น (The Dynamic of Communities Wisdom Dialect) เป็นภูมิปัญญาเป็นองค์ความรู้ที่มีคุณค่าและความดีงามที่จรจรโลงชีวิต และวิถีชุมชน ให้อยู่ร่วมกับธรรมชาติ และสภาวะแวดล้อมได้อย่างกลมกลืนและสมดุล ภูมิปัญญาเป็นพื้นฐานการประกอบอาชีพ และเป็นรากฐานการพัฒนา ที่เริ่มจากการพัฒนาเพื่อการพึ่งพาตนเอง การพัฒนาเพื่อการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน และการพัฒนาที่เกิดจากการผสมผสานองค์ความรู้ภาษาสากลบนฐานภูมิปัญญาภาษาถิ่นเดิม เพื่อเกิดเป็นภูมิปัญญาการสื่อสารใหม่ที่เหมาะสมกับยุคสมัยในการเข้าสู่ประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน

ชุมชนลุ่มแม่น้ำโขง (Mekong River Communities) เป็นชุมชนที่อาศัยอยู่บริเวณสองฝั่งแม่น้ำโขงตอนล่าง ส่วนที่เป็นเส้นกันพรมแดนระหว่างประเทศไทยกับประเทศลาว ในช่วงที่ครอบคลุมพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือหรือภาคอีสานของประเทศไทยรวม ๗ จังหวัดได้แก่ จังหวัดเลย หนองคาย บึงกาฬ นครพนม มุกดาหาร อำนาจเจริญ และอุบลราชธานี กับช่วงที่ครอบคลุมพื้นที่ของประเทศลาว(สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว) ได้แก่ กำแพงนครเวียงจันทน์ แขวงบอลิคำไซ แขวงคำม่วน แขวงสะหวันนะเขต แขวงสาละวัน และแขวงจำปาสัก

ประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน (Asean Economics Community) เป็นการรวมตัวของชาติในอาเซียน เพื่อที่จะให้มีผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจร่วมกัน จะมีรูปแบบคล้ายๆ กลุ่ม Euro Zone นั่นเอง จะทำให้มีผลประโยชน์ อำนาจต่อรองต่างๆ กับคู่ค้าได้มากขึ้น และการนำเข้า ส่งออก

ของชาติในอาเซียนก็จะเสรีประเทศไทยมีความได้เปรียบทางภูมิศาสตร์ โดยเป็นจุดเชื่อมโยงระหว่างประเทศสมาชิกอาเซียนและประเทศกลุ่มอาเซียน และอยู่ในแนวพื้นที่เชื่อมโยงต่อทางเศรษฐกิจ (Economic Control)

จังหวัดหนองคาย (Nongkhai Province) เป็นจังหวัดที่ประชากรประกอบอาชีพเกษตรกรรม คิดเป็นร้อยละ ๗๐ ของจำนวนครัวเรือนทั้งหมด มีลักษณะเด่นเป็นที่นาภูมิของจังหวัดหนองคายก็คือ ภูมิปัญญาท้องถิ่น ชาวบ้านมีภูมิปัญญาที่ยังคงไว้และสืบทอดไปที่เด่นชัดเจน คือ ผ้าไหมทอมือ การทำบายศรี, ทอเสื่อกก และปุ๋ยอินทรีย์อัดเม็ด เป็นต้น ดังนั้นคนรุ่นหลังจะเป็นกำลังสำคัญในการถ่ายทอดภูมิปัญญาที่ได้สั่งสมมาอย่างยาวนานแก่คนรุ่นใหม่ เป็นการดำรงไว้ซึ่งเอกลักษณ์วัฒนธรรม และประเพณีที่สืบทอดมาจากบรรพบุรุษให้คงอยู่คู่สังคมไทยสืบไป เป็นกระบวนการส่งเสริมการเรียนรู้และเตรียมพร้อมสำหรับการก้าวเข้าสู่ประชาคมอาเซียนของไทย

๑.๕ ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย

๑.๕.๑ ทำให้ทราบถึงองค์ความรู้ของภูมิปัญญาภาษาถิ่นในสังคมไทยในสมัยปัจจุบันและในอดีต

๑.๕.๒ ทราบลักษณะสำคัญของความเป็นไทย รวมทั้งแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงของภาษาถิ่นต่อสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไป

๑.๕.๓ เข้าใจปัจจัยต่างๆ ที่เป็นเงื่อนไขของการคงอยู่ และการเปลี่ยนแปลงของภาษาถิ่นในหมู่บ้านที่ศึกษา

๑.๕.๔ เพื่อการเรียนการสอนในสาขาภาษาอังกฤษและสาขาอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง

๑.๕.๕ สามารถนำผลการวิจัยไปประยุกต์ใช้เพื่อการวางนโยบาย และส่งเสริม สนับสนุนภาษาถิ่นต่อไป

บทที่ ๒

แนวคิด ทฤษฎี การทบทวนเอกสาร/งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การดำเนินการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องในหัวข้อดังต่อไปนี้

- ๒.๑ ประวัติศาสตร์ความเป็นมาและความสำคัญของชุมชนลุ่มแม่น้ำโขง
- ๒.๒ ประชากร กลุ่มชาติพันธุ์ และภาษาของชุมชนภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขง
- ๒.๓ แนวคิดเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ภูมิปัญญาอีสานด้านภาษาและวรรณกรรมพื้นบ้าน
- ๒.๔ ชุมชนภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขงกับองค์การความร่วมมือระหว่างประเทศ
- ๒.๕ ชุมชนภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขงบนกระแสความเปลี่ยนแปลงปัจจุบัน
- ๒.๖ แนวคิดประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน
- ๒.๗ เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
- ๒.๘ กรอบแนวคิดในการวิจัย

๒.๑ ประวัติศาสตร์ความเป็นมาและความสำคัญของชุมชนลุ่มแม่น้ำโขง

ในวงการศึกษเกี่ยวกับประวัติศาสตร์และอารยธรรมโลกนั้น ได้แบ่งประวัติศาสตร์ออกเป็นสองยุคสมัย คือ สมัยก่อนประวัติศาสตร์และสมัยประวัติศาสตร์ สมัยก่อนประวัติศาสตร์คือเรื่องราวต่างๆ ในยุคที่มนุษย์ยังไม่รู้จักการเขียนหนังสือ หรือจดบันทึกเรื่องราวต่างๆ ลงไว้เป็นลายลักษณ์อักษร ส่วนสมัยประวัติศาสตร์ คือ สมัยที่มนุษย์รู้จักการเขียนหนังสือ และรู้จักบันทึกเรื่องราวต่าง ๆ ไว้เป็นหลักฐานแล้ว ซึ่งเริ่มเมื่อประมาณ ๕,๐๐๐ ปีก่อนคริสตกาลมาแล้ว เหตุการณ์ต่างๆ ในสมัยนี้เรียกว่าเหตุการณ์ในสมัยประวัติศาสตร์^๑

^๑ นันทนา กปิลาญจน์, **ประวัติศาสตร์และอารยธรรมโลก**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ ไอเดียเนสต์, ๒๕๓๐), หน้า ๓.

อารยธรรมโลกสมัยก่อนประวัติศาสตร์ แบ่งแยกออกได้เป็น ๔ สมัย คือ (๑) สมัยหินเก่า (Paleolithic หรือ Old Stone Age) (๒) สมัยหินใหม่ (Neolithic หรือ New Stone Age) (๓) สมัยทองสัมฤทธิ์ (Bronze Age) (๔) สมัยเหล็ก (Iron Age)^๒

อารยธรรมโลกสมัยประวัติศาสตร์ (The Age of Recorded History) อาจแบ่งแยกออกได้เป็น ๔ สมัย เช่นกัน คือ (๑) สมัยโบราณ (Ancient Age) (๒) สมัยกลาง (Middle Age) (๓) สมัยใหม่ (Modern Age) (๔) สมัยปัจจุบัน (Contemporary Age) อารยธรรมโลกสมัยประวัติศาสตร์ สมัยแรก คือ สมัยโบราณ (Ancient Age) นั้น เริ่มตั้งแต่ความเจริญรุ่งเรืองของอียิปต์ในลุ่มน้ำไนล์ (The Nile) แม่น้ำที่ยาวที่สุดในโลก นับแต่อียิปต์บน (Upper Egypt) บริเวณที่แม่น้ำไนล์ไหลผ่านหุบเขาทางตอนใต้ ไปจนถึง อียิปต์ล่าง หรืออียิปต์ ต่ำ (Lower Egypt) บริเวณที่แม่น้ำไนล์แตกสาขาออกเป็นรูปพัดไหลลงสู่ทะเลเมดิเตอร์เรเนียนทาง ตอนเหนือ ที่เรียกว่า ดินแดนสันดอนปากแม่น้ำหรือเดลต้า (Delta) ยังความชุ่มชื้น ความอุดม สมบูรณ์ หล่อเลี้ยงชีวิต และดำรงคงอยู่ของอารยธรรมอียิปต์อย่างยาวนานกว่า ๓,๐๐๐ ปี ก่อนคริสตกาลเรื่อยมา เฮอร์โดตัส (Herodotus) นักประวัติศาสตร์กรีกโบราณกล่าวไว้ว่า “Egypt is the gift of the Nile - อียิปต์ เป็นของขวัญจากแม่น้ำไนล์”^๓

ลุ่มน้ำไทกริส (Tigris) และ ยูเฟรติส (Euphrates) คืออู่อารยธรรมดินแดนที่อยู่ระหว่างกลางแม่น้ำทั้งสองเรียกกันว่า เมโสโปเตเมีย (Mesopotamia) เป็นส่วนหนึ่งของดินแดนพระจันทร์เสี้ยว (Fertile Crescent) อันอุดมสมบูรณ์ นับเป็นอารยธรรมที่เก่าแก่ที่สุดอีกแห่งหนึ่งของโลกสมัยโบราณ ประมาณ ๓,๐๐๐ ปี ก่อนคริสตกาล ดินแดนเมโสโปเตเมีย กลายเป็นดินแดนที่พวกเขาและพวกที่อาศัยอยู่ตามริมฝั่งทะเล แย่งชิงกันเพื่อครอบครองความเป็นใหญ่อยู่ตลอดเวลา เหตุการณ์ในประวัติศาสตร์ของบริเวณแถบนี้ จึงเป็นเรื่องการทำสงครามขัดแย้งกันระหว่างนครรัฐ ต่าง ๆ ซึ่งผลัดกันขึ้นครองอำนาจ^๔ นับแต่ชนเผ่าซูเมอร์เรียน(Sumerians) แอมมอไรต์(Amorites) แอส ซีเรียน (Assyrian) และแคลเดียน(Chaldean) แห่งอาณาจักรนิบาบิโลเนีย (The New Babylonia) เป็นต้น ปัจจุบันนี้ เมโสโปเตเมียอยู่ในเขตแดนของประเทศอิรัก ซึ่งมีกรุงแบกแดดเป็นเมืองหลวง แม่น้ำทั้งสองสายมีต้นน้ำอยู่ในอาร์มีเนียและเอเชียไมเนอร์ไหลลงสู่ทะเลที่อ่าวเปอร์เซีย

อารยธรรมทางซีกโลกตะวันออก ที่มีความเก่าแก่และยิ่งใหญ่ทัดเทียมกับอารยธรรมของโลกตะวันตก ก็คือ อารยธรรมอินเดีย และอารยธรรมจีน ซึ่งเกิดขึ้นในบริเวณลุ่มแม่น้ำไนล์สมัยก่อน

^๒ อ้างแล้ว, นันทนา กปิลกาญจน์, **ประวัติศาสตร์และอารยธรรมโลก**, หน้า ๖.

^๓ สุภัทรา อรสุทธิกุลชัย และคณะ, **มรดกอารยธรรมโลก**, (กรุงเทพมหานคร : โครงการบริหารวิชาบูรณาการหมวดศึกษาทั่วไป มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๒), หน้า ๔ - ๕.

^๔ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๐.

คริสตกาลเช่นกัน^๕ อารยธรรมอินเดียโบราณ มีต้นกำเนิดบริเวณลุ่มน้ำสินธุ (The Indus) จากการขุดพบซากเมืองโบราณที่โมเฮนโจดาโร (Mohenjo Daro) ในแคว้นซินด์ (Sindh) และเมืองโบราณอีกแห่งที่ใกล้กับเมืองฮาร์ปปา (Harappa) แคว้นปัญจาบ (Punjab) ประเทศปากีสถานในปัจจุบันนี้สันนิษฐานว่า บริเวณนี้ มีความเจริญรุ่งเรืองอยู่ระหว่าง ประมาณ ๓,๐๐๐ ปีถึง ๒,๐๐๐ ปีก่อนคริสตกาล อารยธรรมลุ่มน้ำสินธุ ถูกสร้างขึ้นโดยชาวดราวิเดียน (Dravidians) หรือมิลักกะ หรือทมิฬ ซึ่งเป็นชนพื้นเมืองเดิมของอินเดีย ต่อมาชาวอินโด-อารยัน (Indo – Arayans) อพยพมาจากแถบทะเลสาบแคสเปียน บุกรุก เข้ามาทางเทือกเขาฮินดูกูช ทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือของ อินเดีย เข้ามายังลุ่มน้ำสินธุ เลยมายังลุ่มน้ำคงคา (The Ganges) รุกรานจนชาวดราวิเดียนแพ้สงคราม ต้องเคลื่อนย้ายลงไปทางใต้สู่ภาคกลางและภาคใต้ของอินเดีย^๖

ที่ราบตอนปลายของลุ่มน้ำฮวงโห (The Yellow) และลุ่มน้ำแยงซีเกียง (The Yangtse) อันอุดมสมบูรณ์แก่การเกษตรกรรมและการดำรงชีพ คืออยู่อารยธรรมที่สำคัญของจีน ประเทศที่มีประชากรมากเป็นอันดับหนึ่งของโลก จีนถือว่าตนเป็นศูนย์กลางของโลกเป็นแหล่งกำเนิดความเจริญ แหล่งอารยธรรมปลายยุคหินใหม่ ที่พบมีอายุประมาณ ๒,๐๐๐ ปีก่อนคริสตกาล ที่ตำบลยาง เขา มณฑลโชนาน (Honan) เรียกว่า วัฒนธรรมยางเซา (Yang Shao) และที่เมืองลุงชาน มณฑลชานตุง (Shan Tung) เรียกว่า วัฒนธรรมลุงชาน (Lung Shan) พบเครื่องมือเครื่องใช้ที่ทำด้วยหินและกระดูกสัตว์ เขาสัตว์ พบเครื่องปั้นดินเผาที่มีคุณภาพดี กระดุกวัว และกระดองเต่า ที่ใช้ในการเสี่ยงทาย^๗ จะเห็นว่าประวัติศาสตร์และอารยธรรมโลกล้วนมีบ่อเกิดขึ้นในบริเวณลุ่มน้ำสำคัญทั้งสิ้น แม่น้ำโขง (The Mekong River) เป็นอีกหนึ่งในบรรดาลุ่มน้ำสำคัญที่เป็นอยู่อารยธรรม ของซีกโลกทางด้านทิศตะวันออกเฉียงใต้ หรืออุษาคเนย์ของทวีปเอเชีย เป็นแม่น้ำสาภกหรือแม่น้ำนานาชาติที่ไหลคดเคี้ยว เป็นเส้นพรมแดนและไหลผ่านถึง ๖ ประเทศ คือ จีน พม่า ไทย ลาว (สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว) กัมพูชา และเวียดนาม

งานวิจัยนี้เกี่ยวกับภูมิปัญญาภาษาถิ่นในจังหวัดหนองคาย ชาวบ้านมีการใช้ภาษาถิ่นที่ยังคงไว้และสืบต่อไปที่เด่นชัดเจนของชุมชนในลุ่มแม่น้ำโขง แม่น้ำโขงมีความสำคัญอย่างยิ่งทั้งในระดับชุมชน ระดับจังหวัด ระดับประเทศ ระดับภูมิภาคและระดับนานาชาติสากล ทุกประเทศที่อยู่ภายในอาณาเขตลุ่มน้ำของแม่น้ำโขงล้วนมีสถาบันทั้งภาครัฐและองค์กรเอกชนเฝ้า ศึกษาติดตามความ

^๕ อ่างแล้ว,สุภัทรา อรสุทธิกุลชัย และคณะ, **มรดกอารยธรรมโลก** หน้า ๒๖.

^๖ นันทนา กปิลกาญจน์, **ประวัติศาสตร์และอารยธรรมโลก**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๐), หน้า ๖๖ – ๖๗.

^๗ สุภัทรา อรสุทธิกุลชัย และคณะ, **มรดกอารยธรรมโลก**, (กรุงเทพมหานคร : โครงการบริหารวิชาบูรณาการหมวดศึกษาทั่วไป มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๒). หน้า ๓๑ – ๓๒.

เปลี่ยนแปลงความเป็นไปของแม่น้ำโขงอย่างใกล้ชิด มีองค์การระหว่างประเทศ มากมายที่เข้ามามีบทบาทในบริบทต่าง ๆ เกี่ยวกับแม่น้ำโขง ผู้วิจัยเห็นว่ามีคามจำเป็นที่ต้อง ประมวลข้อมูลข้อเท็จจริงเกี่ยวกับแม่น้ำโขงและชุมชนภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขงนำเสนอเพื่อเป็นพื้นฐานเบื้องต้นของงานวิจัย

๒.๑.๑ ข้อมูลพื้นฐานแม่น้ำโขง

ตำนานกำเนิดแม่น้ำโขงเป็นจินตนิยายประำประรา ที่สอดคล้องกับลักษณะทางกายภาพของลำน้ำ และสะท้อนถึงคติความเชื่อของชุมชนในภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขง ซึ่งมีทั้งความเหมือนและความต่าง ในบริบทเดียวกัน

(ก) ตำนานจีน

บนที่ราบสูงทิเบตมีสามสาวพี่น้อง คือ จินชา(Jinsha) หลานซาง (Lancang) และนู่เจียง (Nu Jiang) ซึ่งทั้งสามล้วนเป็นหญิงสาวที่มีความงามมีชื่อเสียงเป็นที่เลื่องลือ วันหนึ่งมารดาได้สั่งให้บุตรทั้งสามออกเดินทางไปยังทะเลทางทิศตะวันออก จินชา พี่สาวคนโตมุ่งหน้าไปทางทิศตะวันออกตามคำสั่งอย่างเคร่งครัด แต่สาวงามคนสุดท้ายคือ นู่เจียง เป็นคนดีที่รักกลับมุ่งหน้าลงใต้เพื่อไปหาเจ้าชายแห่ง พม่าคนรักของเธอ ทำให้ หลานซาง ซึ่งเป็นสาวคนกลางกระวนกระวายใจ เพราะห่วงน้องสาวคนสุดท้าย ใจหนึ่งต้องการตามลงไปดูแล แต่อีกใจหนึ่งก็ไม่อยากขัดคำสั่งของมารดา และถึงแม้ว่า หลานซางจะชวนพี่สาวจินชาให้ไปด้วยแต่พี่สาวก็ไม่ยอมไป หลานซางจึงอ้าอึ้งตงอยู่ตรงกลางระหว่างสองความคิด ตำนานจบลงในท้ายสุดคือ พี่น้องทั้งสามสาวกลายเป็น แม่น้ำสามสาย คือ จินชา เป็นแม่น้ำแยงซีเกียง หลานซาง เป็นแม่น้ำโขง และ นู่เจียง เป็น แม่น้ำสาละวิน โดยแม่น้ำโขงอยู่ระหว่างกลางแม่น้ำสามสาย แม่น้ำสามสายนี้ไหลเคียงขนานกันจากบนที่ราบสูงทิเบตลงมาทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ บางช่วงบางตอนใกล้กันมาก แต่เมื่อต้องแยกจากกัน แม่น้ำสามสายนี้กลับไหลลงสู่ทะเลเป็นระยะทางที่ห่างกันหลายพันกิโลเมตร โดยแม่น้ำแยงซีเกียงไปทางทิศตะวันออกลงสู่ทะเลเหลืองที่นครเซี่ยงไฮ้ ประเทศจีน แม่น้ำโขงลงมาทางทิศตะวันออกเฉียงใต้สู่ทะเลจีนใต้ ประเทศเวียดนาม และแม่น้ำสาละวินไหลลงใต้ สู่ทะเลอันดามันที่รัฐมอญประเทศพม่า^๔

(ข) ตำนานพม่า

บนภูเขาสูง แสนไกล มีสองพี่น้อง น้ำคง (สาละวิน) และน้ำโขง (ของ) อาศัยอยู่ที่นั่น พวกเขาไม่เคยเห็นทะเลจึงชวนกันไปเยือน เมื่อออกเดินทาง ฝ่ายน้ำคง ผู้พี่มักจะแวะพักหลับนอนตามทางอยู่บ่อย เมื่อพี่หลับน้ำโขง น้องผู้ซุกซนแอบไปวานให้ลิงลม(นางอาย) เป็นผู้นำทางซึ่งโดยนิสัยส่วนตัวมันชอบออกหากินยามค่ำคืน อาศัยสายลมพัดพานำทางไป เวลากลางวันจะเคลื่อนที่ได้

^๔ เซตวัน เตือประโคน. ประชาชื่น : ตำนานแม่น้ำโขง เรื่องเล่าในวาระอุโมงค์ผืนน้ำรัฐบาลเชียงใหม่.[ออนไลน์]. แหล่งที่มา : <http://chetawan.multiPLY.com/journal/item/29> [๑๙ ธ.ค. ๒๕๕๙].

ข้าและส่วนใหญ่จะนอนพักผ่อน ลิงลมและน้ำโขงเดินทางห่างไกลออกไปเรื่อย ส่วนน้ำค้างผู้พี่ ตื่นขึ้นไม่เห็นน้องให้รู้สึกโกรธ จึงไปวานงูเห่านำทางและขอร้องให้พาดนถึงทะเลเร็วที่สุด ทั้งกำชับว่าในระหว่างการเดินทางมิให้เอ่ยถึงน้ำโขงเด็ดขาด หากฝ่าฝืนอาจเกิดอันตรายขึ้นทั้งกับตนเองและผู้ร่วมเดินทาง (นี่เป็นสาเหตุที่ต่อมา เมื่ออยู่ในแม่น้ำสาละวิน ห้ามเอ่ยถึงแม่น้ำโขงโดยเด็ดขาด) ได้ฟังดังนั้นแล้วงูเห่าก็เลี้ยนำทางไปอย่างคล่องแคล่วองไวลัดเลาะขุนเขา แทรกตัวผ่านป่าใหญ่อันอุดมสมบูรณ์ ลงสู่ที่ราบลุ่ม เลี้ยวข้ามป่าหิน ผืนทราย และต้นไม้หนานาพันธุ์ การเดินทางสิ้นสุดลง น้ำค้างเดินทางมาถึงทะเลอันดามัน บริเวณปากน้ำเมืองมะละแหม่ง ประเทศพม่า ส่วนน้ำโขงนั้นเป็นนักเดินทางท่องเที่ยวผ่านไปหลายประเทศจนมาถึงทะเลจีนใต้ ประเทศเวียดนาม^๔

(ค) ตำนานลาว

๑) ตำนานพญานาคแห่งหนองแสในอุรังคนิทาน กล่าวถึงพญานาคแห่งหนองแสว่า ครั้งปฐมกัลป์ มีนาคสองตัวเป็นมิตร สหายกัน อาศัยอยู่ที่หนองแส หรือหนองกระแสะ คือพินทโยนกวดินาค เป็นใหญ่อยู่ทางเหนือหนอง และ ธนมูลนาค เป็นใหญ่อยู่ท้ายหนอง มีหลานชื่อ ชีวายนาค นาคทั้งสองตกลงกันว่าถ้าได้อาหารมาจะแบ่งกันกิน

อยู่มาวันหนึ่ง มีช้างตัวหนึ่งตายที่ท้ายหนอง ธนมูลนาคจัดการแบ่งเนื้อช้างเป็นสองส่วน มอบให้พินทโยนกวดินาคส่วนหนึ่ง ตนเก็บไว้กินเองส่วนหนึ่ง ต่อมาเมื่อมีเม่นมาตายที่หัวหนอง พินทโยนกวดินาคก็แบ่งเป็นสองส่วน แบ่งให้ธนมูลนาคและไว้กินเองอย่างละส่วน แต่ธนมูลนาคเมื่อกินเนื้อเม่นแล้วยังไม่อิ่มและบังเอิญเหลือบไปเห็นขนเม่นยาวตั้งคอก ยาวกว่าขนช้างมากมาย คิดว่าเม่นน่าจะใหญ่กว่าช้างเป็นแน่ จึงโกรธเพราะคิดว่าพินทโยนกวดินาคหวังเนื้อเม่นไว้กินเองมากกว่า จากนั้น นาคทั้งสองก็ผิดใจกัน ทะเลาะวิวาทกันอย่างรุนแรง จนน้ำพุ่งไปทั้งหนอง สัตว์ใหญ่น้อย ล้มตาย ร้อนถึงพระอินทร์ต้องส่งพระวิสสุกรรมลงมาขับไล่ นาคทั้งสองออกจากหนองแส พลอยทำให้ นาคอื่นๆ ต้องอพยพไปหาที่อยู่ใหม่ด้วย นาคทั้งสองจึงขุดคุ้ยดินจนลึกกลายเป็นคลองชีวาย นาคขุดจนเกิดแม่น้ำอุ (อุรังคนที) เลยไปถึงชีวายนที ธนมูลนาคก็ขุดจนเกิดแม่น้ำมูล ส่วนพินทโยนกวดินาค ก็ขุดออกไปทางเชียงใหม่จนเกิดแม่น้ำพิง และเมืองโยนกวดินครตามชื่อนาคตัวนั้น ส่วนนาคตัวอื่นก็ขุดคุ้ย จนเกิดแม่น้ำลำธารสายต่าง ๆ ปรากฏอยู่ทั่วไป

๒) ตำนานสุวรรณโคมค้ำ ตำนานสุวรรณโคมค้ำ มีโครงเรื่องคล้ายกัน โดยนาคที่อยู่ทางทิศเหนือ ชื่อพญาสุตตนาค ส่วนนาคที่อยู่ทางทิศใต้ ชื่อพญาศรีสัตตนาค หลังจากมีเรื่องวิวาทเนื้อช้างเนื้อ เม่นกันแล้ว พญาสุตตนาคเห็นว่าพญาศรีสัตตนาคคงมีกำลังสู้พวกของตนไม่ได้จึงยก

^๔ สุมาตโร ภูถายาว และรวงทอง จันดา, “แผ่นดิน สายน้ำและผู้คนบนพรมแดน”, เส้นทางสีเขียว, ฉบับที่ ๒๖ (พฤษภาคม - สิงหาคม ๒๕๕๒), หน้า ๒๖- ๒๘.

กำลังลงมาจับไล่พญาศรีสัตตนาคออกจากหนองแส และจากนั้นมาน้ำจากหนองแสก็ไหลมาตามทางที่พญาศรีสัตตนาคหลบหนีลงมากลายเป็นแม่น้ำโขง

(ง) ตำนานไทย

ตำนานคำชะโนด ซึ่งอยู่ที่อำเภอบ้านดุง จังหวัดอุดรธานี มีโครงเรื่องคล้ายกับตำนานพญานาคแห่งหนองแสของลาว โดยนาคที่ได้เนื้อช้างมานั้น ชื่อพญาศรีสุทโธนาค ส่วนนาคที่ได้เนื้อเม่นนั้น ชื่อพญาสุวรรณนาค การวิวาทของนาคทั้งสองกินเวลานานถึงเจ็ดปี สัตว์ต่างๆ ในแถบนั้นเดือดร้อนไปทั่ว ร้อนถึงพระอินทร์ต้องลงมาตัดสินความโดยมีโองการให้นาคทั้งสองหยุดรบกันแล้วให้แยกกันอยู่โดย สร้างแม่น้ำคนละสาย พญาศรีสุทโธนาคได้สร้างแม่น้ำมุ่งไปทางทิศตะวันออกของหนองแส และด้วยความเป็นพญานาคที่มีนิสัยใจร้อน เมื่อพบเจอภูเขาหันทางแม่น้ำก็จะหลบหลีกโค้งไปโค้งมา จึงเกิดเป็น “แม่น้ำโค้ง (โขง)” ฝ่ายพญาสุวรรณนาคนั้น ได้สร้างแม่น้ำขึ้นทางทิศใต้ของหนองแส ความเป็นนาคที่ละเอียดและใจเย็น แม่น้ำที่สร้างขึ้นจึงมีความตรงกว่า แม่น้ำทั่วไป นั่นคือแม่น้ำน่าน จะเห็นว่าตำนานคล้ายกัน แตกต่างที่ชื่อพญานาคกับชื่อแม่น้ำ^{๑๐}

๒.๑.๒ จากต้นสายถึงปลายแม่น้ำโขง

จุดกำเนิดหรือจุดเริ่มต้นแม่น้ำโขงในทางภูมิศาสตร์นั้น ผู้วิจัยได้ตรวจสอบกับแผนที่ประเทศจีน^{๑๑} แผนที่โลก^{๑๒} ๑๒ รวมทั้งงานวิจัย ของ Hiroshi Hori^{๑๓} พบว่าจุดเริ่มต้นแม่น้ำโขงเกิด จากหิมะละลายบนแนวเทือกเขาตั้งกูลาซาน (Tanggula Shan Range) ที่ระดับความสูงเฉลี่ยกว่า ๑ ๕,๐๐๐ เมตรเหนือระดับน้ำทะเล อยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือของที่ราบสูงทิเบต ซึ่งเป็นเขตปกครองพิเศษ (Tibet or Xizang Autonomous Region) ของประเทศจีน แนวเทือกเขาตั้งกูลาซานนี้มีอาณาเขต

^{๑๐} อุดม เขยกวิวงศ์, **ตามรอยพญานาค**, (กรุงเทพมหานคร :สำนักพิมพ์ประพันธ์สาส์น, ๒๕๔๖), หน้า ๒๕ – ๒๙.

^{๑๑} Qinghai Province, **Map of the People’s Republic of China**, (Chengdu, China : Chengdu Cartographic Publishing House,2006), p. 1.

^{๑๒} National Geographic Society (U.S.), **Atlas of the world**. 7th Edition. (Willard, Ohio, U.S.A.: R.R. Donnelley & Sons Company, 1999), pp. 99, 102.

^{๑๓} Hiroshi Hori, **The Mekong : Environment and Development**. (New York, USA : The United Nations University Press, 2000), pp.190– 192, แหล่งที่มา : <http://books.google.co.th/books?id=mZa57ilh9RK&pg=PA191&lpg=PA191> [๒๓ ธ.ค. ๒๕๕๙]

กว้างใหญ่เชื่อมต่อทางทิศเหนือขึ้นไปถึงมณฑลชิงไห่หรือฉิงไห่ (Qinghai Province) ประเทศจีน ซึ่งลำธารหรือแม่น้ำสายแรกไกลสุดที่เป็นจุดกำเนิดหรือเริ่มต้นแม่น้ำโขงมีชื่อว่า จาคู (Za Qu) ไหลมาทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ ผ่านเมืองนางเซ็น (Nangqen หรือ Nangqian County) จังหวัดหยู่ชู่ (Yushu Tibetan Autonomous Prefecture) มณฑลฉิงไห่ (Qinghai Province) ไหลเลยลงไปพบกับลำธารหรือแม่น้ำอีกสายหนึ่งบรรจบทางฝั่งซ้ายชื่อว่า จิคุ (Zi Qu) และเลยต่อไปบรรจบกับลำธารหรือแม่น้ำอีกสายหนึ่งทางฝั่งขวาชื่อว่า โงมคุ (Ngom Qu) ที่เขตเมืองแซมตู (Qamdo หรือ Chamdo หรือ Changdo) จากจุดนี้ แม่น้ำโขงมีชื่อเรียกว่า ลั่นซ้าง หรือหลานซาง หรือ ลั่นก้งเจียง (Lancang Jiang) ถัดจากนั้นลงมาทางฝั่งขวายังบรรจบกับลำธารหรือแม่น้ำอีกสาย ชื่อว่า ชีคุ (Zhi Qu) ที่เขตเมืองซักยัป (Zhagyab) และไหลเรื่อยลงมาทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ และ ลงใต้เข้าสู่มณฑลยูนนาน หรือ หยุนหนาน (Yunnan Province) ประเทศจีน แม่น้ำโขง หรือ หลานซาง หรือลั่นก้งเจียง จะไหลขนานลงมากับแม่น้ำสำคัญอีกสอง สายคือ แม่น้ำจินซา (Jinsha Jiang) หรือ แยงซีเกียง (Yangtze River) ทางฝั่ง ซ้ายหรือทิศตะวันออก กับแม่น้ำนู่เจียง (Nu Jiang) หรือสาละวิน (Thanlwin หรือ Salween River) ทางฝั่งขวาหรือทิศ ตะวันตก ภูมิประเทศโดยทั่วไปจะจะเป็นเทือกเขาโตรกผาสูงชัน ป่าทึบและกระแสน้ำไหลเชี่ยวกร้ายวกราดรุนแรง เมื่อลงมาถึงเขตเมืองลี่เจียง (Lijiang) เมืองโบราณที่ได้ขึ้นทะเบียนเป็น มรดกโลกนั้น แม่น้ำจินซาหรือแยงซีเกียงหันวกกลับหนึ่งร้อยแปดสิบองศาแยกห่างไปทางทิศตะวันออก สู่ทะเล เหลืองที่นครเซี่ยงไฮ้ (Shanghai Municipality) แม่น้ำนู่เจียงหรือสาละวินมุ่งตรงลงใต้สู่ทะเลอันดามันประเทศพม่า ส่วนแม่น้ำโขงหรือลั่นก้งเจียงไหลตามทิศอุษาคเนย์ลงมาผ่านเขตเมืองต้าลี่ หรือต้าหลี่ (Dali) ศูนย์กลางอาณาจักรตาลีฟูและน่านเจ้าในอดีต มีทะเลสาบกว้างใหญ่ชื่อ เอร์ไห่ (Er Hai) ที่สันนิษฐานกันว่าเป็นหนองแสหรือหนองกระแสด ตามตำนานพญานาคและพญาแถน และไหลได้ลงมาอีกผ่านเมืองเซียงรุ่ง หรือเซียงรุ่ง หรือจิ่งหง (Chiengrong หรือ Jinghong) ถึงดินแดน สิบบองปันนา (XishuangBanna Prefecture) ของชนชาวไทลื้อ จนสุดเขตแดนประเทศจีน ที่เมืองกวานเหลย (Guan Lei) อันเป็นเมืองท่าสำคัญในปัจจุบัน รวมความยาวแม่น้ำโขงช่วงที่อยู่ในประเทศจีนตั้งแต่จุดเริ่มต้นแม่น้ำจากคู (Za Qu) ถึงจรดสุดเขตแดนยาวประมาณ ๒,๐๐๐ กิโลเมตร^{๑๔} (๒,๑๖๑ กิโลเมตร)^{๑๕}

^{๑๔} Kunming Hydroelectric Investigation and Design Institute, 1985. อ้างใน Hiroshi Hori, **The Mekong : Environment and Development**, หน้า ๓.

^{๑๕} Yunnan Geographic Environmental Research Journal, March 1999.อ้างใน Hiroshi Hori, **The Mekong: Environment and Development**, หน้า ๓.

ต่อจากนั้น แม่น้ำโขงกลายเป็นเส้นเขตแดนระหว่างประเทศจีน กับ ประเทศพม่าด้วย ระยะทางอันสั้นประมาณ ๒๕ กิโลเมตร ถัดมาเป็นเส้นเขตแดนระหว่างประเทศพม่า กับประเทศลาว (สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว) ระหว่างลำน้ำช่วงนี้มีท่าเรือขนถ่ายสินค้ามุ่งตรงสู่เมืองเชียงตุง (Kengtung) ประเทศพม่า และเมืองหลวงน้ำทา ประเทศลาว แล้วแม่น้ำโขงก็ไหลมายังจุดบรรจบสำคัญร่วมกันของสามประเทศพม่า ลาว และไทยบริเวณสบรวก อำเภอเชียงแสน จังหวัดเชียงราย เรียกว่า สามเหลี่ยมทองคำ (Golden Triangle) ที่ครั้งหนึ่งเคยเป็นศูนย์กลางการผลิตการค้าฝิ่นและยาเสพติดระดับโลก ความยาวลำน้ำจากสุดเขตแดนประเทศจีนถึงสามเหลี่ยมทองคำประมาณ ๒๒๐ กิโลเมตร

จากสามเหลี่ยมทองคำ แม่น้ำโขงกลายเป็นเส้นเขตแดนช่วงแรกระหว่างประเทศไทยกับประเทศลาว ไหลผ่านอำเภอเชียงของ เมืองแห่งการจับปลาบึกชุกชุม เมืองแห่งการประกอบพิธีกรรม สืบชะตาแม่น้ำโขง เมืองแห่งคอนผีหลงคือมีแก่งหินสลับซับซ้อนเป็นร่องน้ำวนที่ศพลอยน้ำพัดหลงเข้ามาติดแก่ง หาดดอน หรือคอน หลงลอยวนอยู่บริเวณนี้ จึงเรียกว่าคอนผีหลง และมีสะพานมิตรภาพไทยลาวข้ามแม่น้ำโขงแห่งที่สี่ เชียงของ - ห้วยทราย ไหลต่อมาจนถึงแก่งผาได อำเภอเวียงแก่น จังหวัดเชียงราย เส้นเขตแดนช่วงนี้ยาวประมาณ ๘๔ กิโลเมตร จากนั้นไหลออกนอกประเทศไทยสู่เมืองหลวงพระบางที่สงบเงียบและสวยงาม อดีตเมืองหลวงเก่าของราชอาณาจักรล้านช้าง มีวัดเชียงทองที่งดงามและมีชื่อเสียง ปัจจุบันเป็นดินแดนมรดกโลก เป็นจุดหมายปลายทางการท่องเที่ยวทางภาคเหนือของประเทศลาว ความยาวลำน้ำจากสามเหลี่ยมทองคำถึงเมืองหลวงพระบางประมาณ ๓๖๐ กิโลเมตร

จากเมืองหลวงพระบาง แม่น้ำโขงไหลลงใต้ ภูมิประเทศช่วงนี้จะเป็นหุบเขาลึกเขาสูงชัน น้ำไหลแรงและร่องน้ำมากด้วยแก่งหินยากแก่การเดินเรือผ่านเมืองปากลาย (Pak lay) ลงมาถึงบ้านท่าดีหมี อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย แม่น้ำโขงหักมุมฉากเลี้ยวไปทางบูรพาและเป็นเส้นเขตแดนช่วงหลังระหว่างประเทศไทย กับ ประเทศลาว อีกครั้งหนึ่ง ผ่านอำเภอปากชม และอำเภอสังขม แม่น้ำโขงช่วงนี้ยังคงมากมายด้วยแก่งหินและยากแก่การเดินเรือเช่นกัน จนถึงอำเภอศรีเชียงใหม่ ฝั่งตรงข้ามคือแขวงเวียงจันทน์และเขตปกครองพิเศษกำแพงนครเวียงจันทน์ (Vientiane Prefecture) เมืองหลวงประเทศลาว มีพะทาดหลวง (พระธาตุหลวง) ศูนย์รวมจิตใจของชาวลาว ความยาวลำน้ำจากเมืองหลวงพระบางถึงกำแพงนครเวียงจันทน์ประมาณ ๔๓๐ กิโลเมตร

จากกำแพงนครเวียงจันทน์ แม่น้ำโขงไหลผ่านอำเภอท่าบ่อ ถึงจังหวัดหนองคาย มีสะพานมิตรภาพไทยลาวแห่งที่หนึ่ง หนองคาย - เวียงจันทน์ (เปิดใช้งานเมื่อเดือนเมษายน พ.ศ. ๒๕๓๗) ผ่านอำเภอโพนพิสัย อำเภอรัตนวาปี อำเภอปากคาดที่กล่าวขวัญกันในฐานะเป็นดินแดน แห่งบังไฟพญานาค ถึงอำเภอบึงกาฬ (เป็นจังหวัดบึงกาฬ จังหวัดที่ ๗๗ เมื่อ เดือนมีนาคม

พ.ศ. ๒๕๕๔) ฝั่งตรงข้ามคือเมืองปากซัน แขวงบอลิคำไซ ที่รู้จักกันจากเพลงกุหลาบปากซัน เข้าสู่ อำเภอบ้านแพง และจังหวัดนครพนม ดินแดนแห่งอาณาจักรศรีโคตะบองหรือศรีโคตะบูน (ศรีโคตบูร) ในอดีต มีสะพานมิตรภาพไทยลาวแห่งที่สาม นครพนม – ท่าแขก แขวงคำม่วน (เปิดใช้งานเมื่อวันที่ ๑๑ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๕๔) เลี้ยวลงใต้ไปอีกจะถึงอำเภอรัตนพนม ที่ประดิษฐานองค์เจดีย์พระธาตุพนมอันศักดิ์สิทธิ์ แม่น้ำโขงไหลเลียบบลงใต้มาเรื่อย ถึงจังหวัดมุกดาหาร ตรงข้ามคือสะพานนะเขต เมืองใหญ่อันดับสองของประเทศลาว มีสะพานมิตรภาพไทยลาวแห่งที่สอง มุกดาหาร – สะพานนะเขต (เปิดใช้งานเมื่อเดือนมกราคม พ.ศ. ๒๕๕๐) ความยาวลำน้ำโขงจากกำแพงนครเวียงจันทน์ ถึงเมืองสะพานนะเขต ประมาณ ๔๖๐ กิโลเมตร

จากเมืองสะพานนะเขต สู่อำเภอขามแก่น อำเภอเขมราฐ ถึงผาชนะไดดินแดนไกลสุดทางตะวันออกของประเทศไทย ผ่านผาแต้มดินแดนอารยธรรมก่อนประวัติศาสตร์หน้าผาหิน มาถึงอำเภอลำทะเมนชัยแห่งที่แม่น้ำมูลแม่น้ำสาขาไหลมาบรรจบแม่น้ำโขงแล้วกลายเป็นแม่น้ำสองสี แล้วออกจากประเทศไทยที่บ้านเวินบัก อำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดอุบลราชธานี รวมความยาวเส้นเขตแดนช่วงหลังนี้จากอำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดอุบลราชธานี ถึงจุดนี้ยาวประมาณ ๘๙๒ กิโลเมตร รวมความยาวแม่น้ำโขงส่วนที่อยู่ในประเทศไทยทั้งหมดตั้งแต่อำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดอุบลราชธานี ประมาณ ๙๗๖ กิโลเมตร^{๑๖} จากบ้านเวินบัก แม่น้ำโขงไหลลงทิศอาคเนย์ ถึงเมืองปากเซ เมืองหลวงของแขวงจำปาสัก (จำปาศักดิ์) เมืองที่ฝรั่งเศสสร้างขึ้นใหม่ในปี พ.ศ. ๒๔๔๘ (ค.ศ. ๑๙๐๕) เพื่อคานอำนาจกับเมืองจำปาศักดิ์ ปัจจุบันเมืองปากเซเป็นชุมทางการขนส่ง การค้าและการท่องเที่ยวทางภาคใต้ของ ประเทศลาว ความยาวลำน้ำจากเมืองสะพานนะเขตถึงเมืองปากเซ ประมาณ ๒๖๐ กิโลเมตร

จากเมืองปากเซ ล่องลงใต้ประมาณ ๓๐ กิโลเมตรจะถึงเมืองจำปาศักดิ์ อดีตศูนย์กลางอำนาจการเมืองการปกครองของราชอาณาจักรลาวใต้ มีปราสาทวัดพู อดีตเทวาลัยขอม เลี้ยวไปอีกประมาณ ๑๒๐ กิโลเมตร แม่น้ำโขงช่วงนี้จะกว้างที่สุด ในฤดูน้ำหลากวัดความกว้างได้ถึง ๑๒ กิโลเมตร และเมื่อน้ำลด เกาะแก่งหรือดอนน้อยใหญ่จะผุดขึ้นมามากมายจนทำให้ได้ชื่อว่าสี่พัน ดอน แต่ไทยเราเรียกกันว่า ศรีพันดอน^{๑๗} เกาะหรือดอนขนาดใหญ่สุดวัดส่วนกว้างได้ ๖ กิโลเมตร ยาว ๑๒ กิโลเมตรคือ ดอนโขง ซึ่งกลายเป็นเมืองโขง (Muang Khong) มีร้านอาหาร โรงแรม เกสต์เฮาส์ และวิลล่าแบบอาณานิคมฝรั่งเศส เกาะรองลงมาคือ ดอนคอนเป็นตำแหน่งของน้ำตกหลี่ผี หรือตาดสมพะมิตร เป็นน้ำตกกลางลำน้ำโขง คำว่าหลี่ คือเครื่องมือจับปลาชนิดหนึ่งคล้ายลอบ ผี คือศพ

^{๑๖} อภินันท์ บัวหภักดี, ล่องแม่น้ำโขงจากเชียงรายได้ถึงโขงเจียม, ศิลปวัฒนธรรมไทย, ปีที่ ๔๙ ฉบับที่ ๓ (มีนาคม ๒๕๕๓) : หน้า ๔ - ๑๑.

^{๑๗} มัลลิกา พงศ์ปริตร, ลาวและกัมพูชา, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร:สำนักพิมพ์หน้าต่างสู่โลกกว้าง, ๒๕๔๙), หน้า ๑๖๔ - ๑๖๕.

คนตายที่ไหลตามน้ำและถูกพัดพามาติดหลังจับปลาของชาวบ้านที่มีอยู่มากมายบริเวณนี้ จากน้ำตกหลังฝilingma จะมีปลาโลมาน้ำจืดหรือโลมาอิรวตี คนลาวเรียกว่าปลาซ่า เลยตอนคอนลงไปอีก ฟากหนึ่งจะเป็น น้ำตกคอนพะเพ็งหรือน้ำตก ตาดคอน เป็นน้ำตกขนาดใหญ่ที่สุดในเขตแม่น้ำโขง ตอนล่าง ได้รับสมญานามว่าไนแองการาแห่งเอเชีย ความยาวลำน้ำจากเมืองปากเซถึงบริเวณน้ำตก (Khone Falls) นี้ประมาณ ๑๕๕ กิโลเมตร

แม่น้ำโขงออกจากประเทศลาว ที่บ้านเวินคาม (Voen Kham) เขตเมืองโขง แขวงจำปาศักดิ์ เข้าสู่ประเทศกัมพูชา เมื่อไหลลงมาประมาณ ๕๕ กิโลเมตร ถึงเมืองสตึงตรง (Stung treng) จุดบรรจบแม่น้ำเซซาน (Se San River) แม่น้ำสาขาใหญ่ที่สุดของแม่น้ำโขง จากนั้นเลาะเลียวลงมาอีกประมาณ ๑๓๕ กิโลเมตร ถึงเมืองกราตี (Kratie) ผ่านเมืองกัมปงจาม (Kampong Cham) ถึงกรุงพนมเปญ (Phnom Penh) ความยาวลำน้ำจากบริเวณน้ำตกถึงกรุงพนมเปญประมาณ ๔๐๕ กิโลเมตร

เมื่อมาถึงพนมเปญ ทางฝั่งขวาแม่น้ำโขงหรือทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือจะมีแม่น้ำซาป (Tonle Sap River) ไหลจากทะเลสาบหลวงหรือโตนเลสาป (Tonle Sap Great Lake) มาบรรจบ และมีแม่น้ำบาสัก (Bassac River) แยกจากแม่น้ำโขงไหลไปทางตะวันออกเฉียงใต้ รวมกับแม่น้ำโขงเส้นเดิมจากทางเหนือหักมุมไหลไปทางตะวันออก เป็นจุดบรรจบของแม่น้ำสามสายแต่ดูคล้ายกับแม่น้ำสี่สาย ชาวเขมรเรียกว่าเขต จตุมุข ในขณะที่ฝรั่งเศสเรียกว่า กัดเทรอบราส (Quatre Bras) หรือสี่กร (Four arms)^{๑๘} อาณาเขตตรงนี้มีปรากฏการณ์ไม่เหมือนที่ใดในโลก นั่นคือการสลับทิศทางการไหลของแม่น้ำซาป โดยในระหว่างเดือนพฤษภาคมถึงเดือนตุลาคมเป็นฤดูมรสุมน้ำหลากทำให้น้ำในแม่น้ำโขงปริมาณมากที่มาจากทางทิศเหนือดันน้ำในแม่น้ำซาปให้ไหลย้อนกลับไปทางตะวันตกเฉียงเหนือเป็นผลให้ทะเลสาบหลวงหรือโตนเลสาปมีขนาดใหญ่ขึ้นกว่าสองเท่าตัว คือจากพื้นที่ ๓,๐๐๐ ตารางกิโลเมตรที่มีอยู่เดิมเป็น ๘,๐๐๐ ตารางกิโลเมตร เมื่อเลยเดือนตุลาคม ระดับน้ำในแม่น้ำโขงลดต่ำลง แม่น้ำซาปก็จะสลับทิศทางการไหล โดยระบายน้ำจากทะเลสาบหลวงย้อนกลับ ลงมาสู่แม่น้ำบาสักและแม่น้ำโขง

จากเขตจตุมุขกรุงพนมเปญ แม่น้ำโขงกลายเป็นแม่น้ำสองสาย เส้นบนเรียกว่าแม่น้ำโขงดั้งเดิมในขณะที่ชาวเวียดนามเรียกว่าแม่น้ำเตียนยาง (Tien Giang River) ส่วนเส้นล่างเรียกว่าแม่น้ำบาสัก (Bassac River) ในขณะที่ชาวเวียดนามเรียกว่าแม่น้ำเห่ายาง (Hao Giang River) เมื่อเข้าสู่เขตแดนภาคใต้ของประเทศเวียดนามแล้ว แม่น้ำทั้งสองได้แตกแขนงออกเป็นหลายสาขา จนได้รับฉายาว่า แม่น้ำเก้ามังกร (Nine Dragons River) หรือแม่น้ำกิวลอง (Cuu Long River) บริเวณนี้กลายเป็นดินดอนสามเหลี่ยมปากแม่น้ำโขง (Mekong Delta) ที่อุดมสมบูรณ์เป็นอู่ข้าวอู่น้ำที่สำคัญ

^{๑๘} อ่างแล้ว, มัลลิกา พงศ์ปริตร,ลาวและกัมพูชา, หน้า ๒๘๓ - ๒๘๙.

ของภูมิภาค แล้วแม่น้ำโขงไหลลงสู่ทะเลจีนใต้ (South China Sea) ในที่สุด ความยาวลำน้ำจากกรุงพนมเปญถึงสุดปลายแม่น้ำโขงประมาณ ๓๓๐ กิโลเมตร^{๑๙}

จากจุดเริ่มต้นแม่น้ำโขงบนเทือกเขาตังกูลาซานที่ราบสูงทิเบตลงมาถึงบริเวณสามเหลี่ยมทองคำ อำเภอเชียงแสน จังหวัดเชียงราย ได้รับการจำแนกเป็น แม่น้ำโขงตอนบน (Upper Mekong Basin) และจากสามเหลี่ยมทองคำลงมาจนถึงปลายแม่น้ำโขงทะเลจีนใต้จำแนกเป็น แม่น้ำโขงตอนล่าง (Lower Mekong Basin)

๒.๑.๓ แม่น้ำสาขาแม่น้ำโขง

แม่น้ำโขงประกอบด้วยแม่น้ำสาขาน้อยใหญ่จำนวนมาก ประมวลที่สำคัญได้ดังนี้

(ก) แม่น้ำสาขาแม่น้ำโขงในเขตประเทศจีน

จากจุดกำเนิดแม่น้ำโขง คือแม่น้ำจากู (Za Qu) บนเทือกเขาตังกูลาซาน (Tanggula Shan Range) เขตปกครองพิเศษทิเบต มีแม่น้ำสาขาที่สำคัญคือ แม่น้ำจี้คู (Zi Qu) แม่น้ำโงมคู (Ngom Qu) และแม่น้ำชี่คู (Zhi Qu) เมื่อลงมาถึงเขตมณฑลยูนนาน หรือยูนหนาน มีแม่น้ำสาขา คือ แม่น้ำเว่ยหยวนเจียง (Weiyuan Jiang) เริ่มจากแนวเทือกเขาหวู่เหลียงซาน (Wuliang shan) ทางตอนใต้ของเมืองต้าลี่ หรือต้าหลี่ (Dali) ไหลลงมาทางทิศตะวันตกบรรจบแม่น้ำโขงที่เมือง เซียนหลิว (Qianliu) ตอนบนของเมืองเซียงรุ่ง หรือเซียงรุ่ง หรือจิ่งหง (Jinghong)

แม่น้ำปูหยวนเจียง (Buyuan Jiang) เกิดจากตอนล่างของแนวเทือกเขาหวู่เหลียงซาน ทางตอนเหนือเมืองซือเหมา (Simao) ไหลลงมาทางใต้บรรจบแม่น้ำโขงใต้เมืองเซียงรุ่งเกือบจรดเขตแดนตอนล่างประเทศจีน

(ข) แม่น้ำสาขาแม่น้ำโขงในเขตประเทศพม่า

แม่น้ำโขงไหลผ่านเป็นแนวเขตแดนประเทศพม่ากับประเทศจีน และลาว ด้วยระยะทางอันสั้นประมาณ ๒๒๐ กิโลเมตร มีแม่น้ำสาขานาขนาดเล็กคือ

แม่น้ำไหลย (Loi หรือ Namlwi Creek) เริ่มจากมณฑลยูนนานประเทศจีน ไหลเข้าเขตแดนประเทศพม่า ผ่านเมือง Mong Hpin เมือง Tarpin เมือง Mong Wa เมือง Mong Yu และเมือง Boksoknam แล้วไหลลงแม่น้ำโขง

แม่น้ำคา (Hka) เกิดจากภูเขาตอนล่างเมืองเซียงตุง (Kengtung) ไหลผ่านเมือง Mong Hpayak เมือง Mong Lin ลงสู่แม่น้ำโขงตอนบนของสามเหลี่ยมทองคำ

^{๑๙} Hiroshi Hori, **The Mekong : Environment and Development**, (New York, USA : The United Nations University Press, 2000), หน้า ๑ - ๑๐. แหล่งที่มา : <http://books.google.co.th/books?id=mZa57ilh9RkC&pg=PA191&lpg=PA191> [๒๓ ธ.ค. ๒๕๕๙]

(ค) แม่น้ำสาขาแม่น้ำโขงในเขตประเทศไทย

แม่น้ำสาขาแม่น้ำโขงในเขตประเทศไทย ทั้งขนาดใหญ่ ขนาดกลาง และขนาดเล็ก รวมกันได้ไม่น้อยกว่า ๓๘ กลุ่มน้ำสาขา จำแนกได้ดังนี้ :

๑) แม่น้ำสาขาแม่น้ำโขงในภาคเหนือ

แม่น้ำกเกิดจากภูเขาในรัฐฉาน ประเทศพม่า ไหลผ่านอำเภอแม่เมาะ จังหวัดเชียงใหม่ แล้วบรรจบแม่น้ำโขงที่อำเภอเชียงแสนจังหวัดเชียงราย มีกลุ่มน้ำสาขาย่อย ที่สำคัญคือ แม่น้ำฝาง แม่น้ำลาว น้ำแม่สรวย และแม่น้ำกตอนล่าง

แม่น้ำแม่สาย เกิดจากทิวเขาในรัฐฉาน แล้วไหลไปบรรจบแม่น้ำรวกที่สบสาย

แม่น้ำรวก เกิดจากทิวเขาในรัฐฉาน แล้วไหลไปบรรจบแม่น้ำโขงที่สบรวก

แม่น้ำแม่จัน เกิดจากตอยสามเส้าในทิวเขาฝิ่ปันน้ำไหลไปบรรจบแม่น้ำโขงที่อำเภอ เชียง

แสน

แม่น้ำอิง เกิดจากทิวเขาฝิ่ปันน้ำในเขตจังหวัดเชียงรายไหลไปบรรจบแม่น้ำโขงในเขตอำเภอเทิงจังหวัดเชียงราย^{๒๐}

๒) แม่น้ำสาขาแม่น้ำโขงในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

แม่น้ำชี เกิดจากต้นน้ำบนทิวเขาพังเหย ซึ่งเป็นเขาสันปันน้ำของกลุ่มน้ำป่าสักและกลุ่มน้ำชี ไหลจากจังหวัดชัยภูมิ ผ่านจังหวัดขอนแก่น มหาสารคาม ร้อยเอ็ด ยโสธร และบรรจบแม่น้ำมูลในเขตจังหวัดอุบลราชธานี มีลำน้ำสาขาที่สำคัญคือ ลำน้ำชี ลำวังสะพุง ลำกระจวน ลำคันฉู ห้วยวังสามหมอ ลำน้ำพอง ห้วยพวย ลำพะเนียง ลำน้ำพรม ลำน้ำเชิญ ห้วยสายบาตร ลำปาว ลำพันชาติ และลำน้ำยัง อ่างเก็บน้ำที่สำคัญในกลุ่มน้ำนี้ คือ เขื่อนอุบลรัตน์ เขื่อนจุฬาภรณ์ เขื่อนลำน้ำพุง และเขื่อนลำปาว

แม่น้ำมูล ต้นน้ำเกิดจากเขาเขียว จังหวัดนครราชสีมา ไหลผ่านจังหวัดบุรีรัมย์ สุรินทร์ ศรีสะเกษ และไหลลงแม่น้ำโขงที่อำเภอโขงเจียม จังหวัดอุบลราชธานี มีกลุ่มน้ำสาขารวม ๓๑ สาขา อ่างเก็บน้ำที่สำคัญในกลุ่มน้ำนี้คือ เขื่อนลำตะคอง เขื่อนลำพระเพลิง เขื่อนมูลตอนบน เขื่อนลำนางรอง และเขื่อนสิรินธร^{๒๑}

นอกจากนี้ยังมีแม่น้ำสาขาอีกหลายสาย เช่น แม่น้ำเหือง แม่น้ำเลย แม่น้ำสงคราม ฯ

(ง) แม่น้ำสาขาแม่น้ำโขงในเขตประเทศลาว

^{๒๐} รวงทอง จันดา, “กลุ่มน้ำโขงสายน้ำ ๖ แผ่นดิน”, เส้นทางสีเขียว, ฉบับที่ ๒๖ (พฤษภาคม - สิงหาคม ๒๕๕๒) : หน้า ๑๓ - ๑๙.

^{๒๑} กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม, รายงานสถานภาพสิ่งแวดล้อมเรื่องน้ำ, (กรุงเทพมหานคร : กองสารสนเทศสิ่งแวดล้อม, ๒๕๔๔), หน้า ๙ - ๒๐.

แม่น้ำสาขาแม่น้ำโขงในเขตประเทศลาวจากทิศเหนือตอนบนลงสู่ทิศใต้ตอนล่างรวมแล้ว ไม่น้อยกว่า ๓๙ กลุ่มน้ำสาขา ที่สำคัญประมวลได้ดังนี้^{๒๒}

แม่น้ำทา (Nam Tha River) เกิดจากทิวเขาติดเขตแดนทิศเหนือแขวงหลวงน้ำทาไหลลงมาทางใต้ผ่านแขวงอุดมไซ บรรจบแม่น้ำโขงที่เมืองปากทา แขวงบ่อแก้ว

แม่น้ำแบ่ง (Nam Beng River) จากทิวเขาทางตอนเหนือของแขวงอุดมไซ ไหลลงใต้ บรรจบแม่น้ำโขงที่เมืองปากแบ่ง

แม่น้ำอู (Nam Ou River) แม่น้ำสาขาขนาดใหญ่ทางตอนเหนือ ไหลจากขุนเขาในมณฑลยูนนานประเทศจีนลงใต้ผ่านแขวงพงสาลี เข้าแขวงหลวงพระบาง บรรจบแม่น้ำโขงที่บ้านปากอู ตอนบนของเมืองหลวงพระบางประมาณ ๒๐ กิโลเมตร

แม่น้ำซวง (Nam Xuang River) อยู่ใต้แม่น้ำอูลงมาเริ่มจากตอนบนแขวงหลวงพระบาง ไหลมาทางทิศหรีด ลงสู่แม่น้ำโขงที่เมืองปากซวง เหนือเมืองหลวงพระบาง

แม่น้ำคาน (Nam Khan River) อยู่ใต้แม่น้ำซวงลงมา เกิดจากที่ราบสูงแขวงหัวพัน ไหลมาทางทิศหรีด ลงสู่แม่น้ำโขงที่ใจกลางเมืองหลวงพระบาง

แม่น้ำงึม (Nam Ngum River) แม่น้ำสาขาขนาดใหญ่ทางตอนกลาง เกิดจากบริเวณที่ราบสูงทุ่งไหหิน แขวงเชียงขวาง ไหลลงมาทางใต้ พบแม่น้ำสาขาคือแม่น้ำลิก (Nam Lik River) ไหลต่อมาเข้าเขตแขวงเวียงจันทน์ กำแพงนครเวียงจันทน์ บรรจบแม่น้ำโขงที่เมืองปากงึม มีอ่างเก็บน้ำคือเขื่อนน้ำงึม

แม่น้ำเงียบ (Nam Ngiap River) แม่น้ำที่ไหลเงียบ เริ่มต้นบนที่ราบสูง เมืองโพนสะหวัน (โพนสวรรค์) แขวงเชียงขวาง ไหลลงมาทางใต้ลงแม่น้ำโขง ใกล้เมืองปากซัน แขวงบอลิคำไซ

แม่น้ำซัน (Nam Xan River) แม่น้ำที่ไหลซัน จากภูสามสัวม(Phu Sam Suam) สูง ๒,๖๒๐ เมตร ตอนล่างของแขวงเชียงขวาง ไหลลงใต้สู่แม่น้ำโขงที่เมืองปากซัน แขวงบอลิคำไซ ตรงข้ามกับอำเภอบึงกาฬ จังหวัดหนองคาย

แม่น้ำเทิน/กะดิ่ง (Nam Theun/Kading River) เริ่มจากที่ราบสูงตอนล่างแขวงคำม่วน ไหลขึ้นเหนือไปทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือ แล้วลงสู่แม่น้ำโขงที่เมืองปากกะดิ่ง แขวงบอลิคำไซ มีอ่างเก็บน้ำคือเขื่อนน้ำเทิน

^{๒๒} Water Environment Partnership in Asia (WEPA), Ministry of the Environment of Japan, Lao State of Water. **Environmental Issues : Mekong River Tributaries and Rainfall**. แหล่งที่มา : <http://www.wepa-db.net/policies/state/laos/overview.htm>. [๐๙ ม.ค. ๒๕๕๙]

แม่น้ำหินบูน (Nam Hinboun River) เริ่มจากตอนบนแขวงคำม่วน ไหลลงใต้สู่แม่น้ำโขง ที่เมืองหินบูน แขวงคำม่วน ตรงข้ามอำเภอท่าอุเทน จังหวัดนครพนม มีอ่างเก็บน้ำคือเขื่อนหินบูน

แม่น้ำเซบังไฟ (Se Bangfay River) เกิดจากเทือกเขาสูงติดชายแดนประเทศเวียดนาม ไหลมาทางทิศเหนือ ผ่านเมืองมหาไซ แขวงคำม่วน บรรจบแม่น้ำโขง ตรงข้ามอำเภอธาตุพนม จังหวัดนครพนม

แม่น้ำเซบังเหียง (Se Banghieng River) แม่น้ำสาขาขนาดใหญ่สายหนึ่งทางตอนล่างของ สปป.ลาว เกิดจากเทือกเขาสูงอันนัม (Annam Highlands) ติดเขตแดนประเทศเวียดนาม ไหลมาทางทิศตะวันตกของแขวงสะหวันนะเขต มีแม่น้ำสาขาย่อยไหลมาบรรจบอีกหลายสาย ก่อนจะลงสู่แม่น้ำโขงที่จุดใต้ลงมาจากเมืองสะหวันนะเขตประมาณ ๙๐ กิโลเมตร

แม่น้ำเซโดน (Se Done River) เกิดจากที่ราบสูงบอลาเวน (Bolaven Plateau) ทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ของประเทศ ครอบคลุมพื้นที่บางส่วนของ แขวงจำปาสัก(จำปาศักดิ์) สาละวันเซกอง และอัตตะปือ ไหลมาทางทิศตะวันตก บรรจบแม่น้ำโขงใจกลางเมืองปากเซ (Pak Xe) เมื่อหลวงแขวงจำปาสัก

แม่น้ำเซกอง (Se Kong River) เป็นแม่น้ำสาขาขนาดใหญ่สายหนึ่ง เกิดจากเทือกเขาสูงติดชายแดนประเทศเวียดนาม จากแขวงสาละวัน ไหลลงใต้ผ่านแขวงเซกอง และอัตตะปือ เข้าสู่ประเทศกัมพูชา

(จ) แม่น้ำสาขาแม่น้ำโขงในเขตประเทศกัมพูชา^{๒๓}

แม่น้ำเซกอง (Se Kong River) เป็นแม่น้ำสาขาขนาดใหญ่สายหนึ่ง เกิดจากเทือกเขาสูงติดชายแดนประเทศเวียดนาม ไหลมาจากประเทศลาว ลงมาบรรจบเป็นสาขาของแม่น้ำเซ ซาน (Se San River) ที่เมืองสตึงเตรง (Stung Treng) ก่อนจะลงสู่แม่น้ำโขง

แม่น้ำเซซาน (Se San River) เป็นแม่น้ำสาขาขนาดใหญ่ เกิดจากประเทศเวียดนามเข้าสู่ประเทศกัมพูชา ไหลลงสู่แม่น้ำโขงใกล้เมืองสตึงเตรง (Stung Treng)

แม่น้ำสะเรโป๊ก (Sre Pok River) เป็นแม่น้ำสาขาขนาดใหญ่ที่ไหลมาบรรจบเป็นสาขาของแม่น้ำเซซาน (Se San River) อีกสายหนึ่งที่จุดห่างจากเมืองสตึงเตรงประมาณ ๓๕ กิโลเมตร

นอกจากนี้ยังมีแม่น้ำสาขานานกลางอีกหลายสาย คือ Prek Preah, Prek Kriang, Prek Kampi, Prek Te และ Prek Chhlong.

(ฉ) แม่น้ำสาขาแม่น้ำโขงในเขตประเทศเวียดนาม

^{๒๓} Water Environment Partnership in Asia (WEPA), Ministry of the Environment of Japan, Cambodia State of Water. Environmental Issues : Mekong River Tributaries and Rainfall. แหล่งที่มา: http://www.wepadb.net/policies/state/cambodia/river2_1_2.htm. [๐๙ ธ.ค. ๒๕๕๙]

แม่น้ำโขงจากประเทศกัมพูชาเข้าสู่ภาคใต้ประเทศเวียดนาม เป็นแม่น้ำสองสาย เส้นบน เรียกว่าแม่น้ำเตียนยาง (Tien Giang River) เส้นล่างเรียกว่าแม่น้ำเห่ายาง (Hao Giang River) จากแม่น้ำสองสายได้แตกแขนงออกเป็นหลายสาขา ประกอบกับมีคู คลอง ชื่อน้ำจำนวนมากต่อ เชื่อมกัน เป็นโครงข่ายใยแมงมุม ก่อเกิดเป็นดินดอนสามเหลี่ยมปากแม่น้ำโขง (Mekong Delta) หรือปากแม่น้ำเก้ามังกร (Nine Dragon River Delta) ที่มีอาณาเขตขนาดใหญ่ถึง ๓๙,๐๐๐ ตารางกิโลเมตร^{๒๔}

แม่น้ำเส้นล่างคือเห่ายาง ไหลผ่านเมืองเจดอ๊ก(Chau Doc) เมืองลองเซวียน (Long Xuyen) เมืองเกิ่นเทอ(Can Tho) แล้วลงสู่ทะเลจีนใต้ ส่วนแม่น้ำเส้นบนคือเตียนยาง ไหลผ่านเมืองซาเด็ค (Sa Dec) เมืองวินห์ลอง(Vinh Long) เมืองเบนแตร์(Ben Tre) แตกแขนงออกเป็นหลายสาขา คือแม่น้ำเตียนยาง(Tien Giang River) แม่น้ำหมีเถาะ(My Tho River) แม่น้ำบาเลย์(Ba Lai River) แม่น้ำฮามหลวง(Ham Luang River) และแม่น้ำโกเจียน(Co Chien River)^{๒๕} แล้วลงสู่ทะเลจีนใต้ในที่สุด

๒.๑.๔ ข้อมูลอุทกวิทยาของแม่น้ำโขง

(ก) ชื่อเรียกแม่น้ำโขง

แม่น้ำโขงมีชื่อเรียกหลากหลายในแต่ละประเทศ กล่าวคือ จากจุดเริ่มต้นในเขตปกครองพิเศษทิเบตเรียกว่า แม่น้ำจาคุ (Za Qu) หรือ ต้าจู (Dza Chu) แปลว่าแม่น้ำศิลา หรือแม่น้ำหิน ในประเทศจีนเรียก หลานซาง หรือ ลันก้งเจียง (Lancang Jiang) แปลว่าแม่น้ำเซียวรากลในประเทศพม่าเรียก Meguang Myit ในประเทศลาว เรียก แม่น้ำของ – แม่แห่งแม่น้ำทั้งปวง ในประเทศไทยเรียกแม่น้ำโขง (Mekong) ในประเทศกัมพูชาเรียก แม่น้ำโตนเลธม (Tonle Thom) แปลว่าแม่น้ำใหญ่ และในประเทศเวียดนามเรียก แม่น้ำกิวลอง (Cuu Long) หรือแม่น้ำเก้ามังกร (Nine Dragon River) ^{๒๖}

(ก) อันดับความยาวของแม่น้ำโขง

ความยาวแม่น้ำโขงกล่าวอ้างแตกต่างกันไป จากรายงานวิจัยของ Hiroshi Hori ช้างต้น

^{๒๔}The Mekong Delta in brief, แหล่งที่มา:<http://www.vietnam-beauty.com/topdestinations/destination-in-the-south/24-destination-in-the-south/194-the-mekong-delta-in-brief.html>. [๑๖ ธ.ค. ๒๕๕๙]

^{๒๕}Ben Tre – huge potential of ecological tourism in Vietnam, แหล่งที่มา : <http://www.vietnambeauty.com/top-destinations/destination-in-the-south/24-destination-in-the-south/57-ben-tre-huge-potential-of-ecological-tourism-in-vietnam.html>. [๑๖ ธ.ค. ๒๕๕๙].

^{๒๖} ชาญวิทย์ เกษตรศิริ และอัครพงษ์ คำคุณ, แม่น้ำโขง ณ นครพนม, (กรุงเทพมหานคร :มูลนิธิ โครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, ๒๕๕๒), หน้า ๕.

ประมาณความยาวแม่น้ำโขงไว้ ๔,๖๒๐ กิโลเมตร เอกสารวิชาการธนาคารพัฒนาเอเชียระบุความยาวแม่น้ำโขง ๔,๘๐๐ กิโลเมตร^{๒๗} ขณะที่เอกสารบางฉบับระบุความยาวแม่น้ำโขงเป็น ๔,๘๐๙ กิโลเมตร แม่น้ำโขงเป็นแม่น้ำยาวมากที่สุดในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ยาวเป็นอันดับที่ ๗ ของทวีปเอเชีย และยาวเป็นอันดับที่ ๑๒ ของโลก^{๒๘}

(ค) พื้นที่ลุ่มน้ำและปริมาณน้ำในลุ่มแม่น้ำโขง

ตารางที่ ๑ พื้นที่ลุ่มน้ำของประเทศในภูมิภาคลุ่มน้ำโขง

ประเทศ	พื้นที่ทั้งประเทศ (ตารางกิโลเมตร)	พื้นที่ในลุ่มน้ำ โขง (ตาราง กิโลเมตร)	สัดส่วนพื้นที่ลุ่ม น้ำต่อทั้งประเทศ (%)	สัดส่วนพื้นที่ลุ่ม น้ำของหก ประเทศ (%)
มณฑลยูนนาน-จีน	๓๙๕,๐๐๐	๑๖๕,๐๐๐	๔๑.๐	๒๑.๐
พม่า	๖๗๖,๖๐๐	๒๔,๐๐๐	๓.๕	๓.๐
ไทย	๕๑๓,๑๐๐	๑๘๔,๒๐๐	๓๕.๙	๒๓.๐
สปป.ลาว	๒๓๖,๘๐๐	๒๐๒,๔๐๐	๘๕.๕	๒๕.๐
กัมพูชา	๑๘๑,๐๐๐	๑๕๔,๗๐๐	๘๕.๕	๒๐.๐
เวียดนาม	๓๓๑,๗๐๐	๖๕,๒๐๐	๑๙.๗	๘.๐
รวม	๒,๓๓๔,๒๐๐	๗๙๕,๕๐๐	๓๔.๑	๑๐๐.๐

ที่มา : Mekong Secretariat (1988)^{๒๙}

ตารางที่ ๑ แสดงพื้นที่โดยรวมทั้งประเทศ พื้นที่ในลุ่มน้ำโขง สัดส่วนพื้นที่ในลุ่มน้ำโขงต่อพื้นที่ทั้งประเทศ และสัดส่วนพื้นที่ในลุ่มน้ำโขงของทั้งหกประเทศ จะเห็นว่าประเทศลาว กับกัมพูชา มีสัดส่วนพื้นที่ในลุ่มน้ำโขงสูงถึงร้อยละ ๘๕.๕ นั่นหมายความว่าประเทศ

^{๒๗} Asian Development Bank (ADB), *About the Mekong : The land & its resources* แหล่งที่มา: http://www.mrcmekong.org/about_mekong/about_mekong.htm. [๑๗ ธ.ค. ๒๕๕๙]

^{๒๘} Asian Development Bank (ADB), *Impacts of climate change and development on Mekong flow regimes*. MRC Technical Paper No. 29. June 2010, p.1, แหล่งที่มา: http://www.mrcmekong.org/download/free_download/Technical_paper29-revisedNov10.pdf [๑๗ ธ.ค.๒๕๕๙]

^{๒๙} Mekong Secretariat, *Perspective for Mekong Development*. Mekong Committee, Bangkok, April, 1988. อ้างใน Hiroshi Hori, *The Mekong : Environment and Development*, หน้า ๑๑.

ทั้งสองต้องผูกพันพึ่งพาอาศัยอยู่กับแม่น้ำโขงอย่างมาก การเปลี่ยนแปลงใดๆ ทั้งทางบวกและลบเกี่ยวกับแม่น้ำโขงจะมีผลกระทบต่อสองประเทศนี้โดยตรง

แม่น้ำโขงมีพื้นที่ลุ่มน้ำรวม ๗๙๕,๕๐๐ ตารางกิโลเมตร จัดเป็นอันดับที่ ๒๑ ของโลก ในด้านความกว้างใหญ่ของพื้นที่ลุ่มน้ำ^{๓๐}

ตารางที่ ๒ ปริมาณน้ำที่ไหลออกจากประเทศในภูมิภาคลุ่มน้ำโขง

ประเทศ	พื้นที่ในลุ่มน้ำโขง (ตารางกิโลเมตร)	ปริมาณน้ำ (ล้าน ลบ. เมตร)	สัดส่วนปริมาณน้ำ ของหกประเทศ (%)
มณฑลยูนนาน-จีน	๑๖๕,๐๐๐	๘๕,๕๐๐	๑๘.๐
พม่า	๒๔,๐๐๐	๙,๕๐๐	๒.๐
ไทย	๑๘๔,๒๐๐	๘๐,๗๕๐	๑๗.๐
สปป.ลาว	๒๐๒,๔๐๐	๑๖๑,๕๐๐	๓๔.๐
กัมพูชา	๑๕๔,๗๐๐	๘๕,๕๐๐	๑๘.๐
เวียดนาม	๖๕,๒๐๐	๕๒,๒๕๐	๑๑.๐
รวม	๗๙๕,๕๐๐	๔๗๕,๐๐๐	๑๐๐.๐

ที่มา : โยธาสาร ปีที่ ๒๒ ฉบับที่ ๒ (มีนาคม - เมษายน ๒๕๕๓)^{๓๑}

ตารางที่ ๒ พบว่า สัดส่วนและปริมาณน้ำ ที่ไหลออกจากแต่ละประเทศในภูมิภาคลุ่มน้ำโขง จะเห็นว่าปริมาณน้ำที่ไหลมาจากลุ่มน้ำโขงตอนบน คือประเทศจีน และพม่า นั้นรวมประมาณร้อยละ ๒๐ ในขณะที่น้ำไหลออกจากแม่น้ำสาขาลงสู่แม่น้ำโขงจากประเทศลาวนั้น มากถึงร้อยละ ๓๔ หนึ่งในสามของปริมาณน้ำทั้งหมด ประเทศลาวจึงเป็นประเทศที่มีบทบาทเกี่ยวกับปริมาณน้ำในลุ่มน้ำโขงมากที่สุด รองลงมาคือประเทศไทย และกัมพูชา ร้อยละ ๑๗ - ๑๘

แม่น้ำโขงมีปริมาณน้ำไหลลงสู่ทะเลจีนใต้เฉลี่ยประมาณ ๔๗๕,๐๐๐ ล้านลูกบาศก์เมตร

^{๓๐} Asian Development Bank (ADB), Impacts of climate change and development on Mekong flow regimes. MRC Technical Paper No. 29. June 2010, p.1. แหล่งที่มา : http://www.mrcmekong.org/download/free_download/Technical_paper29-revisedNov10.pdf [๑๗ ธ.ค.๒๕๕๙]

^{๓๑} ประเสริฐ โพธิ์วิเชียร, “ความจริงของแม่น้ำโขงในวันนี้”, โยธาสาร, ปีที่ ๒๒ ฉบับที่ ๒ (มีนาคม - เมษายน ๒๕๕๓) : หน้า ๔๐ - ๕๒.

ต่อปีหรือประมาณ ๑๕,๐๐๐ ลูกบาศก์เมตรต่อวินาที จัดเป็นอันดับที่ ๘ ของโลก^{๓๒} ในด้านปริมาณน้ำ

๒.๒ ประชากร กลุ่มชาติพันธุ์ และภาษาของชุมชนภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขง

๒.๒.๑ จำนวนประชากรในพื้นที่ภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขง

ตารางที่ ๓ แสดงสัดส่วนจำนวนประชากรในพื้นที่ลุ่มน้ำต่อทั้งประเทศและต่อประเทศทั้งหมดในภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขง จะพบว่า ประเทศลาว (สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว) และ กัมพูชา มีสัดส่วนต่อทั้งประเทศสูงถึงร้อยละ ๙๑.๘ และ ๘๓.๓ รองลงมาคือ ประเทศไทยและ เวียดนาม แต่เมื่อพิจารณาสัดส่วนของทั้งหกประเทศ ประเทศไทยกลับสูงที่สุดคือ ร้อยละ ๓๗.๘ รองลงมาคือประเทศเวียดนามร้อยละ ๓๐.๖

ตารางที่ ๓ ประชากรในพื้นที่ลุ่มน้ำของประเทศในภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขง

ประเทศ	ประชากรทั้งประเทศ (คน)	ประชากรในพื้นที่ลุ่มน้ำโขง (คน)	สัดส่วนประชากรลุ่มน้ำต่อทั้งประเทศ (%)	สัดส่วนประชากรในพื้นที่ลุ่มน้ำของหกประเทศ (%)
มณฑลยูนนาน-จีน	๓๙,๐๐๐,๐๐๐	๙,๖๐๐,๐๐๐	๒๔.๖	๑๓.๐
พม่า	๕๖,๕๐๐,๐๐๐	๙๐๐,๐๐๐	๑.๙	๑.๒
ไทย	๕๘,๘๐๐,๐๐๐	๒๘,๑๐๐,๐๐๐	๔๗.๘	๓๗.๘
สปป.ลาว	๕,๙๐๐,๐๐๐	๕,๕๐๐,๐๐๐	๙๑.๘	๖.๐
กัมพูชา	๑๐,๒๐๐,๐๐๐	๘,๕๐๐,๐๐๐	๘๓.๓	๑๑.๔
เวียดนาม	๗๔,๕๐๐,๐๐๐	๒๒,๗๐๐,๐๐๐	๓๐.๕	๓๐.๖
รวม	๒๓๓,๙๐๐,๐๐๐	๗๔,๓๐๐,๐๐๐	๓๑.๘	๑๐๐.๐

ที่มา : Mekong Secretariat (1988)^{๓๓}

^{๓๒} Asian Development Bank (ADB), **Impacts of climate change and development on Mekong flow regimes**. MRC Technical Paper No.29.June 2010, p.1.แหล่งที่มา:

http://www.mrcmekong.org/download/free_download/Technical_paper29-revisedNov10.pdf [๑๗ ธ.ค.๒๕๕๙]

^{๓๓} Mekong Secretariat, **Perspective for Mekong Development**, Mekong Committee, Bangkok, April, 1988. อ้างใน Hiroshi Hori, *The Mekong : Environment and Development*, หน้า ๑๑.

กล่าวโดยรวมประเทศที่ผูกพันพึ่งพาอิงอาศัยผลประโยชน์หรือได้รับผลกระทบสูงสุดจากแม่น้ำโขงทั้งในด้านของพื้นที่ ปริมาณน้ำ และประชากร คือ ประเทศลาว (สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว) รองลงมา คือ กัมพูชา ไทย เวียดนาม และมณฑลยูนนาน ประเทศจีน ส่วนประเทศพม่ามีผลกระทบน้อยมาก จำนวนประชากรทั้งหกประเทศรวมกันประมาณ ๒๒๓.๙ ล้านคน และจำนวนประชากรในพื้นที่ลุ่มแม่น้ำโขงประมาณ ๗๔.๓ ล้านคน

๒.๒.๒ กลุ่มชาติพันธุ์ และภาษาของชุมชนในภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขง

นักมานุษยวิทยาได้จำแนกชาติพันธุ์มนุษย์ตามลักษณะทางกายภาพไว้เป็น ๔ กลุ่มใหญ่ คือ (๑) คอเคซอยด์ (Caucasoid) มีผิวกายสีขาวย (๒) มงโกลอยด์ (Mongoloid) มีผิวกายสีเหลือง (๓) นีกรอยด์ (Negroid) มีผิวกายสีดำ และ (๔) ออสตราลอยด์ (Australoid) ไม่ปรากฏเชื้อชาติเด่นชัด มีสีผิวกายคล้ำ ไม่ขาว เหลือง หรือดำ นอกจากนี้แต่ละกลุ่มยังแบ่งแยกออกไปอีกเป็นหลายกลุ่มย่อย^{๓๔}

ทางด้านภาษา ได้แบ่งเป็นกลุ่มตระกูลต่างๆ ที่รู้จักกันโดยทั่วไปคือ (๑) ตระกูลอินโดยูโรเปียน (Indo-European) พูดกันในทวีปยุโรป และบางส่วนในเอเชียใต้ (๒) ตระกูลฮามิโต-เซมิติก (Hamito-Semitic) หรือ แอฟโฟร-เอเชียติก (Afro-Asiatic) พูดกันในแอฟริกาและเอเชีย (๓) ตระกูลไนเจอร์-คองโก (Niger-Congo) พูดกันในแอฟริกา (๔) ตระกูลซิโน-ทิเบตัน (Sino-Tibetan) หรือ ทิเบโต-ไชนีส (Tibeto-Chinese) พูดกันในเอเชียตะวันออก (๕) ตระกูลไท (Tai) พูดกันในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (๖) ตระกูลออสโตร-เอเชียติก (Austro-Asiatic) พูดกันในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ และตะวันออกเฉียงของประเทศอินเดีย^{๓๕}

บริเวณเอเชียตะวันออกเฉียงใต้หรือเอเชียอาคเนย์มีหลายร้อยภาษา นักภาษาศาสตร์ได้จัดกลุ่มเป็น ๕ ตระกูลภาษา^{๓๖} ดังนี้ (๑) ตระกูลออสโตร-เอเชียติก (Austro-Asiatic) (๒) ตระกูลจีน-ทิเบตหรือซิโน-ทิเบตัน (Sino-Tibetan) (๓) ตระกูลม้ง-เย้า (Hmong-Yao) (๔) ตระกูลมาลาโยโพลีเนเซียน (Malayo-Polynesian)หรือออสโตรนีเซียน (Austronesian) (๕) ตระกูลไท (Tai)

ภาษาตระกูลออสโตร-เอเชียติก แบ่งย่อยเป็น สาขามุนดา (Munda) สาขานิโคบาร์ส (Nicobarese) สาขามอญ-เขมร (Mon-Khmer) ได้แก่ภาษามอญ เขมร จาม ญวน และชนเผ่ากลุ่มน้อยในประเทศพม่า ไทย ลาว กัมพูชา และเวียดนาม

^{๓๔} บุญยงค์ เกศเทศ, **วัฒนธรรมเผ่าพันธุ์มนุษย์**, (มหาสารคาม : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๕๑), หน้า ๓๕ - ๓๖.

^{๓๕} สุภัทรา อรุณกุลชัย และคณะ, **มรดกอารยธรรมโลก**, หน้า ๑๔๐ - ๑๔๓.

^{๓๖} สุวัฒนา เลี่ยมประวัติ, **การศึกษาภาษาล้าน-ภาษาตระกูลไท**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๕๑), หน้า ๔๓.

ภาษาตระกูลจีน-ทิเบต หรือซิน-ทิเบตัน หรือทิเบโต-ไชนีส ได้แก่ ภาษาจีน ทิเบต พม่า และชนเผ่ากลุ่มน้อยต่าง ๆ

ภาษาตระกูลไท หรือ ไท-กะได ได้แก่ ภาษาไท ไทย ไต ลาว และชนเผ่ากลุ่มน้อยชาวไท ที่อาศัยในประเทศจีน อินเดีย พม่า เวียดนาม และลาว

เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ประกอบด้วย ดินแดนสองส่วนคือผืนแผ่นดินใหญ่และหมู่เกาะ ต่างๆในทางภูมิศาสตร์จึงกำหนดให้แบ่งออกเป็นเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ภาคพื้นทวีป (Mainland South East Asia) และเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ภาคพื้นสมุทร (Maritime South East Asia)

นักชาติพันธุ์วิทยาและมานุษยวิทยาเชื่อกันว่า มนุษย์ในชาติพันธุ์ออสตราลอยด์ (Australoid) เป็นมนุษย์กลุ่มแรกที่อพยพเข้ามาในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้จากฝั่งทะเลทาง ตอนใต้ของประเทศจีนปัจจุบัน ลงมาตั้งถิ่นฐานอยู่ในดินแดนบางส่วนของภาคพื้นทวีป แหลมมลายู และหมู่เกาะทั้งหมด และเชื่อว่ามนุษย์ในชาติพันธุ์มองโกลอยด์ (Mongoloid) อพยพลงมา ภายหลังกว่าชาติพันธุ์ออสตราลอยด์

ถิ่นกำเนิดชาติพันธุ์มองโกลอยด์นั้นยังเป็นที่ถกเถียงกันอยู่ว่ามาจากดินแดนตอนกลางของ ประเทศจีน จากที่ราบสูงทิเบต หรือจากเขตทุ่งหญ้าแถบประเทศมองโกเลียปัจจุบัน มนุษย์ในชาติพันธุ์มองโกลอยด์อพยพลงมาตั้งถิ่นฐานในดินแดนส่วนต่างๆ ของภาคพื้นทวีปโดยเฉพาะตามที่ราบ ลุ่มแม่น้ำสายหลัก เช่น แม่น้ำแดง แม่น้ำโขง แม่น้ำสาละวิน แม่น้ำอิระวดี แม่น้ำเจ้าพระยา แต่ก็มี บางส่วนตั้ง ถิ่นฐานบนเขตที่สูงซึ่งกลายเป็นบรรพบุรุษชาวเขาเผ่าต่างๆ ต่อมา มนุษย์ชาติพันธุ์มอง โกลอยด์เหล่านี้มีการผสมผสานข้ามชาติพันธุ์อย่างสูง ดังจะเห็นได้ว่าคนพื้นเมืองในภาคพื้นทวีปของ เอเชียตะวันออกเฉียงใต้นั้นมีความหลากหลายของเชื้อชาติและภาษาเป็นอย่างมาก^{๓๗}

การเรียกกลุ่มเชื้อชาติในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ภาคพื้นทวีปมีความแตกต่างกัน กล่าวคือ ชาวจีนเรียกว่า ชนชาติ (Nationalities) ชาวไทยเรียกว่า ชาวเขา (Hill Tribes) ชาวลาว เรียกว่า ชนเผ่า ชาวตะวันตกเรียกว่า เผ่า (Tribes) กลุ่มชาติพันธุ์ (Ethnic Group) หรือชนกลุ่มน้อย (Ethnic Minority)^{๓๘}

แม่น้ำโขงอยู่ในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ภาคพื้นทวีป ไหลผ่านถึง ๖ ประเทศ รวมทั้งทิเบตซึ่งเป็นเขตปกครองพิเศษของประเทศจีน จึงหลากหลายด้วยกลุ่มชาติพันธุ์และภาษา ประมวลโดยสังเขปได้ดังนี้

^{๓๗} อ่างแล้ว, สุรางค์ศรี ดันเสียงสม และคณะ, *อารยธรรมตะวันออก*, หน้า ๒๕๒ – ๒๕๓.

^{๓๘} พลับปลิง คงชนะ และคณะ, *ลาว : ภูมิลักษณะลุ่มน้ำโขง ประชาชนและวัฒนธรรม*, (กรุงเทพมหานคร : สถาบันเอเชียแปซิฟิกศึกษา มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๔๓), หน้า ๖๗.

(ก) กลุ่มชาติพันธุ์และภาษาของชุมชนในทิเบต

แม่น้ำโขงเริ่มต้นบนแนวเทือกเขาตั้งภูลาซาน ที่ราบสูงทิเบต เรียกว่า แม่น้ำจาคุ (Za Qu) หรือ ต้าจู (Dza Chu) ซึ่งคนทิเบตถือว่าเป็นแม่น้ำแห่งจิตวิญญาณบริสุทธิ์และศักดิ์สิทธิ์ ชาวทิเบตเป็นกลุ่มชาติพันธุ์มองโกลอยด์ มีเชื้อสายผสมกับชาติจีน มองโกล พม่า และชนชาติอัสสัมใน ประเทศอินเดีย ประกอบด้วยชนเผ่าที่สำคัญคือ เผ่าเมนปะ เผ่าโลปะ เผ่าเดนปะ เผ่าเซอร์ปะ และ เผ่านาคี หรือ นาซิส^{๓๙} ภาษาทิเบตเป็นตระกูลจีน-ทิเบต หรือซิโน-ทิเบตัน หรือทิเบโต-ไชนีส

(ข) กลุ่มชาติพันธุ์และภาษาของชุมชนในมณฑลยูนนาน ประเทศจีน

ประเทศจีนมีชนชาติต่างๆ อาศัยอยู่ถึง ๖๕ กลุ่ม ชนกลุ่มใหญ่ที่สุดคือชาวฮั่น ซึ่งมีประมาณ ๙๓ % ของประชากรทั้งหมด นอกจากนั้นเป็น ชนกลุ่มน้อยหลายกลุ่ม เช่น มุสลิม หุย ทิเบต เกาหลี รัสเซีย เป็นต้น^{๔๐}

มณฑลยูนนาน หรือยูนหนาน อยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ของประเทศจีน ทิศเหนือติดกับมณฑลเสฉวน (Sichuan) ทิศตะวันออกติดกับมณฑลกุ้ยโจว (Guizhou) และเขตปกครองพิเศษ กวางสี (Guangxi Autonomous Region) ทิศตะวันตกเฉียงเหนือติดกับเขตปกครองพิเศษทิเบต (Tibet or Xizang Autonomous Region) ทิศตะวันตกและตะวันตกเฉียงใต้ติดกับพรมแดนประเทศ พม่า ทิศตะวันออกเฉียงใต้และทิศใต้ติดกับประเทศเวียดนาม และลาว มีพื้นที่ประมาณ ๔๙๕,๐๐๐ ตารางกิโลเมตร ประมาณ ๔ % ของพื้นที่ทั้งประเทศ และใหญ่เป็นอันดับ ๘ ของมณฑลในประเทศจีน

มณฑลยูนนานในอดีต ประกอบด้วย หลายเชื้อชาติ หลากเผ่าพันธุ์ เข้ามาแย่งชิงครองความ เป็นใหญ่เหนือดินแดนนี้ นับแต่ชนชาติเชื้อสายทิเบต ชนชาติไท ไทลื้อ ชนเผ่าดั้งเดิมสมัยอาณาจักรน่านเจ้า ชาวมองโกลผู้รุกราน ชาวมุสลิมจากเอเชียกลางผู้รับช่วงการปกครองต่อจาก มองโกล ซึ่งแปรกลายเป็นจีนฮ่อในกาลต่อมา ทุกวันนี้ประชากรส่วนใหญ่เป็นชนเชื้อสายจีน(ฮั่น)^{๔๑} และมีชนกลุ่ม น้อย (Ethnic Minority) ๒๕ กลุ่ม ได้แก่

(๑) จ้วง-Zhuang (๒) หุย-Hui (๓) แม้ว-Miao (๔) ทิเบต-Zang (๕) เย้า-Yao

(๖) ไป่-Bai (๗) ว้า-Wa (๘) น่านซี-Naxi (๙) ตูหลง-Dulong (๑๐) ลีซู-Lisu

(๑๑) ปูลาง-Bulang (๑๒) ฮานี-Hani (๑๓) ยี่-Yi (๑๔) ไต-Dai (๑๕) จิ่งพอ-Jingpo

(๑๖) ลาหู่-Lahu (๑๗) จินัว-Jinuo (๑๘) นู-Nu (๑๙) ปูยี-Bouyei (๒๐) สูย-Shui

^{๓๙} พระมหาสมจินต์ สมมาปณฺเฑ, *อารยธรรมพระพุทธศาสนาในทิเบต*, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ สุขภาพใจ, ๒๕๔๗), หน้า ๑๙ - ๒๐.

^{๔๐} สุรางค์ศรี ดันเสียงสม และคณะ, *อารยธรรมตะวันออก*, หน้า ๕.

^{๔๑} ภาวตล ทรงประเสริฐ, *รากเหง้าอิทธิพลการเมืองจีนในอุษาคเนย์*, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ยูเรก้า, ๒๕๕๐), หน้า ๗๕ - ๑๐๗.

(๒๑) อาช่าง-Achang (๒๒) แต่ง-Daeng (๒๓) พุมิ-Pumi (๒๔) มองโกล-Mongol (๒๕) แมนจู-Man

ในบรรดาชนกลุ่มน้อยเหล่านี้ ชนชาติ อี้-Yi มีจำนวนมากที่สุดประมาณ ๔.๕ ล้านคน รองลงมาที่มีมากกว่า ๑ ล้านคน คือชนชาติ ไป-Bai ฮานี-Hani จ้วง-Zhuang และ ไต-Dai นอกจากนี้ยังมีอีก ๔ ชนเผ่า (Ethnic People) ย่อยคือ (๑) คูกง-Kucong (๒) มูเซอ Musuo (๓) ไอนี่-Aini (๔) สนิ-Sani^{๔๒}

ชนกลุ่มน้อย ชนเผ่าทั้งหมดรวมกันแล้วประมาณ ๑๔ ล้านคน มากกว่าร้อยละ ๓๐ ของประชากรยูนนานซึ่งมีอยู่กว่า ๓๙ ล้านคน นับเป็นมณฑลที่มีชนกลุ่มน้อยมากที่สุดในประเทศจีน

(ค) กลุ่มชาติพันธุ์และภาษาของชุมชนในประเทศพม่า

ประเทศพม่ามีชนพื้นเมืองต่างเผ่าพันธุ์อาศัยอยู่มากกว่า ๖๗ กลุ่ม มีภาษาหลักและภาษาถิ่นอยู่มากถึง ๒๔๒ ภาษา ชาวพม่าหรือบะหม่า (Burman) เป็นชนชาติตระกูลทิเบต-พม่า มีจำนวนมากที่สุด รองลงมาคือชนกลุ่มน้อยอีก ๖ กลุ่ม ได้แก่ ชาวมอญ (Mon) ไทใหญ่รัฐฉาน (Shan) กะเหรี่ยงหรือกะเหรียง(Karen) กะฉิ่น (Kachin) ระไคน์หรือยะไข่ (Rakhine) และชิน (Chin) นอกจากนี้ยังมีชาวอินเดีย และจีนอาศัยอยู่จำนวนหนึ่ง

นักชาติพันธุ์วิทยาแบ่งชนพื้นเมืองเดิมในพม่าออกเป็น ๔ กลุ่ม คือ (๑) กลุ่มทิเบต-พม่า หมายถึงชาวบะหม่า ระไคน์หรือยะไข่ กะฉิ่น และ ชิน มีจำนวนคิดเป็น ๗๘ % ของประชากรทั้งประเทศ (๒) กลุ่มมอญ-เขมร ได้แก่ชาวมอญ ว้า และปะหล่าว (๓) กลุ่มชนเผ่าไท หมายถึงชาวไทใหญ่รัฐฉาน (๔) ชนเผ่ากะเหรี่ยง หมายถึงรวมทั้งกะเหรี่ยง และกะยาหรือกะเหรียงแดง กับปะดาวน์ หรือ ปะด่องหรือกะเหรียงคอยาว^{๔๓}

จากมณฑลยูนนานประเทศจีนลงมา ทางฝั่งขวาแม่น้ำโขงเป็นบริเวณรัฐฉานของประเทศพม่า เป็นที่อยู่ของชาวรัฐฉานหรือไทใหญ่ เฉพาะในรัฐฉานแห่งเดียวมีชนกลุ่มน้อยไม่ต่ำกว่า ๓๐ ชนเผ่า เป็นต้นว่า เผ่าอาฮา ปะหล่าว กะฉิ่น หล่าหู่ ปะโอ ฉาน และว้า เป็นต้น^{๔๔}

^{๔๒} Yunnan Ethnic Minorities, แหล่งที่มา : <http://www.yunnanadventure.com/> Yunnan Overview/Yunnan-Ethnic-Minorities.html.[๐๗ ก.พ ๒๕๖๐]

^{๔๓} นवलจันทร์ คำปิงสุ, พม่า, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์หน้าต่างสุโลกกว้าง ๒๕๕๑), หน้า ๖๑ - ๖๖.

^{๔๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๕๕ - ๒๕๖.

(ง) กลุ่มชาติพันธุ์และภาษาของชุมชนในประเทศไทย

ประชากรหลักของชุมชนในประเทศไทยคือกลุ่มชาติพันธุ์ที่พูดภาษาตระกูลไท ไตหรือ ไท-กะไต นอกจากนี้แล้ว ยังประกอบไปด้วย ชาวเขา ชนเผ่า ชนกลุ่มน้อย และกลุ่มชาติพันธุ์อีกจำนวนมาก อยู่กระจัดกระจายทั่วไป แบ่งเป็นกลุ่มตามตระกูลภาษา^{๔๕} ได้ดังนี้

(๑) ตระกูลจีน-ทิเบต สาขาทิเบต-พม่า (Tibeto-Burman) ได้แก่ ลีซูหรือลีซอ (Lisu) เซอหรือลาหู่ (Lahu) ก้อ/อีก้อหรืออาข่า (Akha) กระเหรี่ยง (Karen) กระเหรี่ยงแดง กระเหรี่ยงขาว และ กระหรั่ง

(๒) ตระกูลออสโตร-เอเชียติก สาขามอญ-เขมร (Mon-Khmer) ได้แก่ เขมร มอญ ว้า (Wa) ละว้า(Lawa) ชาวบนหรือเนียงกวาล(Niakual) หรือญ้อฮุก(Nyah Kur) ชาวสัก ซอง/ซอง/ฅอง หรือสำเร/ซัมเร(Samre) โส้/โส้ แสก/แสก ส่วย(Souei) หรือกุย/กวย(Kuy) หรือกะตุ ข่าพรว้า ข่า ถิ่น ข่าเลิง/กะเลิง กะลอง ขมุ (Khmu) หรือข่ามุ (Khamu) หรือผู้ทิง/ผู้เทิง มัล (Mal) หรือ ถิ่น ลัวะ ไพร หรือปรัย ผีตองเหลืองหรือมราบรี (Mrabri) ยุมบรี (Yumbri)^{๔๖}

(๓) ตระกูลไท ไต หรือไท-กะไต (Tai-Kadai) ได้แก่ ไทยกลาง ไทโคราช ไทแฮ/ไท เบ็ง ไทพวน ไทยวน/ไทโยนก ไทลื้อ ขาน/ฉาน/เงี้ยวหรือไทใหญ่ ชัมชัม ลาวเวียง ลาวกาว ลาว พวน ผู้ไท ไทญ้อ ไทโย้ย

(๔) ตระกูลม้ง-เย้า ได้แก่ จีน ม้งหรือแม้ว (Meo) และเย้าหรือเมี่ยน (Yao)

(๕) ตระกูลมาลาโย-โพลินีเซียน ได้แก่ มาลายู ชาวน้ำ โมแกน และชนเผ่านิกริโตหรือเผ่าเงาะ ได้แก่ เซม้ง/ชานอย ซาไก และตองก้า ชนเผ่าหรือชาวเขาในพื้นที่ลุ่มแม่น้ำโขงทางภาคเหนือที่สำคัญ^{๔๗} ได้แก่ กระเหรี่ยง มูเซอ หรือลาหู่ ลีซูหรือลีซอ เย้าหรือเมี่ยน ม้งหรือแม้ว ก้อ/อีก้อหรืออาข่า ขมุหรือข่ามุ ถิ่นหรือข่าถิ่น และละว้า ชนเผ่าหรือกลุ่มชาติพันธุ์ในพื้นที่ลุ่มแม่น้ำโขงทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือหรือภาค อีสานมีจำนวนมากถึงร้อยละ ๘๕ ของประชากรรวมของทั้งภาค ประมาณ ๓๐ ล้านคน เรียกรวมน่า ชนเผ่าไท-ลาว หรือ ไทอีสาน ที่สำคัญได้แก่ ผู้ไท ไทญ้อ ไทโย้ย ลาวเวียง ลาวกาว ลาวพวน แสก โส้ ส่วย ข่า ขมุ ซอง ฯ

(จ) กลุ่มชาติพันธุ์และภาษาของชุมชนในประเทศลาว

^{๔๕} บุญยงค์ เกศเทศ, *วัฒนธรรมเผ่าพันธุ์มนุษย์*, หน้า ๑๐๓ - ๑๐๔.

^{๔๖} ธิดา สาระยา, *อารยธรรมไทย*, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์เมืองโบราณ, ๒๕๕๒), หน้า ๒๙๖ - ๓๐๒.

^{๔๗} สุนทรี พรหมเมศ, *ชาวเขาในประเทศไทย*, พิมพ์ครั้งที่ ๖, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๔๔), หน้า ๑ - ๓.

ประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว หรือลาว มีประชากรประมาณ ๕ ล้านคน ประกอบด้วยหลายเชื้อชาติ หลากเผ่าพันธุ์ เรียกเป็นทางการว่า “ชนเผ่า” การจัดแบ่งชนเผ่าในลาวนั้นมีความสลับซับซ้อน เปลี่ยนแปลงไปตามวัตถุประสงค์ทางการเมืองการปกครองแต่ละยุคสมัยในอดีตมีการจัดแบ่งชนเผ่าตามชื่อเรียกกลุ่มคนตามหมู่บ้านต่างๆ ได้เป็นจำนวน ๘๒๐ ชนเผ่าต่อมาจัดแบ่ง ขึ้นใหม่ได้เป็น ๕๐๐ ชนเผ่า ต่อมาลดลงอีกเป็น ๖๘ ชนเผ่า ปัจจุบันมี ๔๗ ชนเผ่า^{๔๘} การจัดแบ่งชนเผ่าในลาวที่เป็นที่รับรู้โดยทั่วไป คือจัดแบ่งตามลักษณะภูมิประเทศได้เป็น ๓ กลุ่มใหญ่ คือ

(๑) ลาวลุ่ม คือชนเผ่าที่ตั้งถิ่นฐานอยู่เขตที่ราบหุบเขาหรือที่ราบลุ่ม มีความสูงจากระดับน้ำทะเลไม่เกิน ๘๐๐ เมตร ส่วนใหญ่อยู่ในที่ราบลุ่มแม่น้ำโขงและแม่น้ำสาขาคือ เป็นเขตที่มีความอุดมสมบูรณ์และสะดวกในการคมนาคมจึงมีผู้คนอาศัยหนาแน่น ประมาณ ๖๐ - ๗๐ เปอร์เซ็นต์ของประชากรทั้งประเทศ

ชนเผ่าลาวลุ่ม กลุ่มที่พูดภาษาตระกูลไท-ลาวได้แก่ ลาว : พวน อีสาน กะเลิง โยง ญ้อ บอ ผู้ไท : ไทดำ ไทแดง ไทขาว ไทเหนือ ไทแอต ไทเมย ไทวาด ไทแมน ไทวัง ไทกำ ไทกอ ไทข่า ไทขาว ไทแอ ไทโอ ไทกวน ไทแร้ว ไทหย่า ไทแดง ไทอังก่า ไทพัก ไทสามแก้ว ไทเซียงดี ไทเอียง ไทกะดำ ไทกะปอง ไทโซ่ง ลื้อ/กะลอม ยวน ยั้ง แสก

(๒) ลาวเทิง หรือ ลาวกลาง คือชนเผ่าที่อยู่บนที่ลาดเขาหรือที่ราบสูง ระหว่าง ๘๐๐ - ๑,๔๐๐ เมตรเหนือระดับน้ำทะเล ประมาณ ๒๐ - ๓๐ เปอร์เซ็นต์ของประชากรทั้งประเทศ

ชนเผ่าลาวเทิงกลุ่มที่พูดภาษาตระกูลมอญ-เขมร ได้แก่ กำมู กะตาง มากอง ส่วย ละเวน ตะโอย ตะเลียง ตรี ผ่อง ละแวง กะตู ละเมต ถิ่น อาลัก โอย แจง ยาเหิน แยะ สาม ดาว ชิงมูน ตุ่ม บิด ห่งวน สะดาง ละวี ขะแมร์ กรี

(๓) ลาวสูง คือชนเผ่าที่อยู่บนภูเขาหรือภูตอย ที่ระดับความสูงกว่า ๑,๔๐๐ เมตรเหนือระดับน้ำทะเล ประมาณ ๑๐ เปอร์เซ็นต์ของประชากรทั้งประเทศชนเผ่าลาวสูงกลุ่มที่พูดภาษาตระกูลทิเบต-พม่า และ ม้ง-เย้า ได้แก่ ม้ง เย้า กอ พุน้อย ปะโกะ มูเซอ กุย สีลา ฮายี ฮ่อ/ฮั่น นอกจากนี้ ยังมีชาวเวียดนามและชาวจีนอีกจำนวนหนึ่งอาศัยอยู่ตามเมืองหลักทั่วไป

(ง) กลุ่มชาติพันธุ์และภาษาของชุมชนในประเทศกัมพูชา

ประเทศกัมพูชามีประชากรกว่าสิบล้านคน เป็นชนเชื้อชาติเผ่าพันธุ์เขมรมากกว่า ๙๐

^{๔๘} คำแดง ทิพย์มนตรี, พลัปลึง คงชนะ และคณะ, ลาว : ภูมิลักษณะลุ่มน้ำโขง ประชาชนและวัฒนธรรม, หน้า ๖๗ - ๘๒.

เปอร์เซ็นต์ ที่เหลือเป็นชนกลุ่มน้อยที่มีจำนวนมากที่สุดได้แก่ชาวเวียดนาม รองลงมาคือชาวมุสลิม เชื้อสายจาม จัดเป็นหนึ่งในชนกลุ่มน้อยที่เก่าแก่ที่สุดในอินโดจีน ชนกลุ่มน้อยอื่นๆ ได้แก่ชาวจีน ไทย ลาว และไทใหญ่

แอมร์เลอหรือเขมรบน ประกอบด้วยชาวเขาเผ่าต่าง ๆ เช่น กุย พนง เปรา ข้าตะพวน ข้าจราย เปอร์ และเซาจ^{๔๙}

(ข) กลุ่มชาติพันธุ์และภาษาของชุมชนในประเทศเวียดนาม

ประเทศเวียดนามเป็นกลุ่มชาติพันธุ์มองโกลอยด์ ประกอบด้วย ๕๔ ชนเผ่าหรือชนกลุ่มน้อย ชนเชื้อชาติกิงห์ (King) หรือเวียดนาม (Viet) มีจำนวนมากที่สุดประมาณร้อยละ ๘๐ ของประชากรรวมทั้งประเทศ แบ่งออกได้ถึง ๘ กลุ่มตระกูลภาษา^{๕๐} คือ

(๑) ตระกูลเวียดนาม-เมือง (Viet-Muong) มี ๔ ชนเผ่า คือ Chut, Kinh, Muong, Tho.

(๒) ตระกูลไต-ไทย (Tay-Thai) มี ๘ ชนเผ่า คือ Bo Y, Giay, Lao, Lu, Nung, San Chay, Tay, Thai.

(๓) ตระกูลมอญ-เขมร (Mon-Khmer) มี ๒๑ ชนเผ่า คือ Ba Na, Brau, Bru-Van Kieu, Cho Ro, Co, Co Ho, Co Tu, Gie Trieng, Hre, Khang Khmer, Kho Mu, Ma, Mang : M'ngong, O Du, Ro Mam, Ta Oi, Xinh Mun, Xo Dang, Xtieng.

(๔) ตระกูลม้ง-เย้า (Mong-Dao) มี ๓ ชนเผ่า คือ Dao, Mong, Pa Then.

(๕) ตระกูลกะไต (Kadai) มี ๔ ชนเผ่า คือ Co Lao, La Chi, La Ha, Pu Peo.

(๖) ตระกูลนามยาว (Nam Dao) มี ๕ ชนเผ่า คือ Cham, Chu Ru, Ede, Gia Rai, Raglai.

(๗) ตระกูลฮั่น (Han) มี ๓ ชนเผ่า คือ Hoa, Ngai, San Diu.

(๘) ตระกูลตัง (Tang) มี ๖ ชนเผ่า คือ Cong, Ha Nhi, La Hu, Lo Lo, Phu La, SiLa.

จะเห็นว่า แต่ละประเทศในภูมิภาคกลุ่มแม่น้ำโขง จะประกอบด้วยชนเชื้อชาติหลักกลุ่มใหญ่ อันเป็นอัตลักษณ์ของตน คือ ชาวจีนฮั่นของมณฑลยูนนานประเทศจีน ชาวพม่าหรือกะหม่าของพม่า ชาวไทยของไทย ชาวลาวลุ่มของลาว(สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว) ชาวเขมรของกัมพูชา ชาวเวียดนามหรือกิงห์ของเวียดนาม ส่วนที่เหลือจะเป็นชนกลุ่มน้อย ชนเผ่า หรือ ชาวเขา รวมอีกหลากหลายมากมายชาติพันธุ์ มีชื่อเรียกทั้งแตกต่างกัน คล้ายคลึง และใกล้เคียงกันไปตามตระกูลภาษาของแต่ละประเทศ อันเป็นผลจากการผสมผสานข้ามชาติพันธุ์อย่างสูงของกลุ่ม ชาติพันธุ์มองโกล

^{๔๙} อ่างแล้ว, มัลลิกา พงศ์ปริตร, ลาวและกัมพูชา, หน้า ๒๑๓ - ๒๑๘.

^{๕๐} Vu The Binh et al, *Vietnam Tourist Guidebook*, (Hanoi: Vietnam National Administration of Tourism, 2001), p. 24.

ลอยด์ดังกล่าวข้างต้น ซึ่งมาจากหลายเหตุการณ์ในประวัติศาสตร์ เป็นต้นว่าการ ถอยร่นหนีภัยรุกราน จากมองโกลและจีน จากการทำสงครามกันเองระหว่าง พม่า ไทย สปป.ลาว กัมพูชาและเวียดนาม เพื่อแย่งชิงขยายเขตแดน แล้วกวาดต้อนผู้คนเป็นตัวประกัน เป็นทาสรับใช้ และเป็นการเพิ่มจำนวน ประชากรให้ประเทศของตน นอกจากนี้ยังมีการย้ายถิ่นตามลำน้ำโขงหรือย้ายข้ามไปมาสองฝั่งโขง เพื่อแสวงหาแหล่งทรัพยากรที่เหมาะสมเพื่อการดำรงชีพ เป็นต้น

๒.๓ แนวคิดเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ ภูมิปัญญาอีสานด้านภาษาและวรรณกรรม พื้นบ้าน

ในการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ “ภูมิปัญญาอีสาน” จึงควรเริ่มจากการทำความเข้าใจ ความหมายของคำว่า “ภูมิปัญญาท้องถิ่น” และกรอบแนวการวิเคราะห์ภูมิปัญญาท้องถิ่นก่อน จากนั้นจึงพิจารณาสภาพแวดล้อมทางนิเวศวิทยา เศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมของอีสานที่มี พัฒนาการในแต่ละช่วงเวลา เป็นบริบทของภูมิปัญญาอีสานแต่ละด้าน แล้วจึงศึกษารายละเอียดของ ภูมิปัญญาอีสานแต่ละด้านที่มีพัฒนาการจากอดีตจนถึงปัจจุบัน

๒.๓.๑ ความหมายของภูมิปัญญาท้องถิ่น/ภูมิปัญญาอีสาน

“ภูมิปัญญาอีสาน” หรือ “ภูมิปัญญาท้องถิ่น” มีนักวิชาการหลายท่านให้ความหมายหลากหลาย^{๕๑} ซึ่งอาจสรุปเป็นความหมายสำหรับการนำเสนอในที่นี้ คือ *องค์รวมของความรู้และความคิด ของคนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง ที่ใช้ดำรงชีพและปรับตัวต่อระบบนิเวศและสังคมวัฒนธรรม* ซึ่งในที่นี้มุ่ง ศึกษาเฉพาะภูมิปัญญาของกลุ่มคนที่อาศัยอยู่ในอีสาน

๒.๓.๒ คุณลักษณะสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่น

จากนิยามความหมายที่หลากหลายเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่น สามารถสรุปคุณลักษณะ สำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่น ดังนี้

๑) มีลักษณะเฉพาะถิ่น เนื่องจากเป็นองค์ความรู้ที่เกิดขึ้นท่ามกลางสภาพนิเวศโดยรอบที่ คนอาศัยพึ่งพาธรรมชาติเพื่อการดำรงอยู่ แม้การแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับท้องถิ่นอื่นๆ ที่อยู่ใกล้เคียง หรือองค์ความรู้จากภายนอกก็ต้องปรับให้สอดคล้องกับเงื่อนไขของท้องถิ่นเอง

๒) มีฐานคิดในลักษณะองค์รวม สะท้อนความสัมพันธ์ระหว่างคนกับสภาพแวดล้อมทาง ธรรมชาติและทำในระบบนิเวศหนึ่งๆ ไม่แยกเป็นสาขาไม่แยกต่างหากจากธรรมชาติ

๓) คุณลักษณะของความเป็นระบบ มีโครงสร้างและมีตรรกะ มีความชัดเจนและตายตัว ไม่แยกว่าความรู้ทางวิทยาศาสตร์ แต่คุณค่าอยู่ที่ประโยชน์ต่อการดำรงชีวิต

^{๕๑} เอกวิทย์ ญ กลาง, ภาพรวมภูมิปัญญาไทย. พิมพ์ครั้งที่ ๒ กรุงเทพฯ: อิมรินทร์. ๒๕๔๔, หน้า ๓๐.

๔) เกิดการเรียนรู้ สัมผัสประสบการณ์ ปรับใช้ในชีวิตจริง และถ่ายทอดจากคนรุ่นหนึ่งสู่อีกรุ่นหนึ่ง

๕) มิได้เป็นสมบัติของใครคนใดคนหนึ่งโดยเฉพาะ ยกเว้นองค์ความรู้สำคัญที่ส่งผลกระทบต่อการค้าขายของชุมชนความชำนาญพิเศษ เช่น การรักษาผู้ป่วย คาถาอาคม การผลิตอาวุธ เป็นต้น อาจควบคุม สืบทอดทางสายตระกูลหรือในชุมชนเดียวกัน

๒.๓.๓ ที่มาของภูมิปัญญาท้องถิ่น

กระบวนการเรียนรู้เพื่อให้เกิดภูมิปัญญาท้องถิ่น ต้องอาศัยวิธีการเรียนรู้หลากหลาย^{๕๒} ซึ่งสรุปว่ามี ๙ แนวทางดังนี้

๑. ลองผิดลองถูก เป็นการเรียนรู้จากการสังเกตและทดลอง เช่น เห็นนก ค่าง บ่าง ชะนี กินผลไม้ใดก็นำมาลองกิน แล้วสัมผัสเป็นความรู้ว่าสิ่งใดกินได้และมีคุณค่าต่อร่างกาย สิ่งใดกินแล้วมีโทษต่อร่างกาย

๒. เรียนรู้จากการปฏิบัติจริง เป็นการฝึกฝนตามคนที่เคยทำ หรือกำลังทำอยู่ เช่น ทำนา ทำไร่ ปลูกบ้าน จับปลา ทอเสื่อ ฯลฯ มักเกิดการเรียนรู้อย่างค่อยเป็นค่อยไป

๓. สาธิต และบอกเล่า เป็นการเรียนรู้ที่ผู้สอนทำให้ดูเป็นแบบอย่าง และบอกสอนผู้เรียนให้รู้เคล็ดลับวิธี หรือรายละเอียดต่างๆ โดยทั่วไปมักใช้ควบคู่กับการให้ผู้เรียนได้ปฏิบัติด้วย

๔. สร้างองค์ความรู้ไว้เป็นลายลักษณ์ เป็นการเขียนตำราเพื่อความรู้ ส่วนใหญ่เป็นตำราสมุนไพร หรือโหราศาสตร์ ซึ่งผู้เรียนจำเป็นต้องท่องจำโดยประกอบกับวิธีการเรียนรู้อื่นๆ ด้วย

๕. เรียนรู้ผ่านพิธีกรรม ในแต่ละพิธีกรรม เช่น พิธีศพ พิธีบวช บุญประเพณีต่างๆ เป็นตัวถ่ายทอดภูมิปัญญาของท้องถิ่นสู่ผู้เข้าร่วมพิธีกรรม ทั้งส่วนที่เป็นโลกทัศน์ ความเชื่อ และวัตถุต่างๆ ที่ใช้ประกอบพิธี

๖. การผลิตซ้ำทางวัฒนธรรม เมื่อมีการจัดพิธีกรรมต่างๆ ทั้งในแบบเดิมหรือประยุกต์กับสถานการณ์ใหม่ๆ เช่น พิธีบวชต้นไม้เพื่ออนุรักษ์ป่า การกำหนดเขตอุทยานเป็นวังปลาเพื่ออนุรักษ์สัตว์น้ำ เป็นต้น นับเป็นการสืบทอดภูมิปัญญานั้นให้ต่อเนื่องกว้างขวางขึ้น

๗. ใช้คำสอนศาสนาปฏิบัติมาเป็นตัวหลักให้คนปฏิบัติ มักเป็นการนำเสนอข้อปฏิบัติต่างๆ โดยอิงกับศาสนา เช่น ไม่ทำร้ายสัตว์โดยไม่จำเป็น ไม่อาฆาตจองเวรกัน เป็นต้น

๘. แลกเปลี่ยนประสบการณ์กับระหว่างคนต่างชุมชน/วัฒนธรรมในอดีตคนที่ต่างๆ พบปะคนต่างชุมชนต่างวัฒนธรรมทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนความรู้ระหว่างกันและกัน แล้วนำมาปรับใช้กับท้องถิ่นตนเอง เช่น พุทธศาสนา ซึ่งได้เรียนรู้จากอินเดียและนำมาปรับเข้ากับท้องถิ่นจน

^{๕๒} เอกวิทย์ ฌ ถกลาง , “แนวคิดการศึกษากับการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น” ในศักราชภาพในทิวทัศน์.

กลายเป็นศาสนาหลักของอิสาน เป็นต้น ส่วนปัจจุบันมีการเรียนรู้จากรายการโทรทัศน์ที่น่าเสนอเรื่องราวจากที่ต่างๆ อย่างกว้างขวาง

ครูพักลักจำ เป็นการเรียนรู้เทคนิควิธีการหรือเคล็ดลับต่างๆ จากครู โดยใช้การสังเกตหรืออาศัยพื้นฐานความรู้เดิมของตนในการเรียนรู้จากชิ้นงานของผู้อื่น เช่น ลอกเลียนลูกเล่นการเป่าแคนหรือร้องกลอนลำของหมอแคนหมอลำเก่งๆ ดูวดลายผ้าทอจากชุมชนอื่นแล้วลอกเลียนแบบโดยอาศัยความสามารถในการวางลายผ้าที่ตนมีอยู่ โดยไม่จำเป็นต้องเรียนจากเจ้าของผ้าทอนั้น เป็นต้น

๒.๓.๔ กรอบคิดการวิเคราะห์ภูมิปัญญาท้องถิ่น

ในการศึกษาทำความเข้าใจภูมิปัญญาท้องถิ่นอย่างลึกซึ้ง จำเป็นต้องมีกรอบคิดการวิเคราะห์ที่สอดคล้องกับคุณลักษณะของภูมิปัญญาท้องถิ่น ดังนี้

๑) เนื่องจากภูมิปัญญาท้องถิ่น มีองค์ประกอบ ๒ ด้าน ได้แก่

- รูปธรรม เช่น การเกษตรพื้นบ้าน จักสาน หัตถกรรม
- นามธรรม เช่น วิถีคิด สามัญสำนึก ซึ่งภูมิปัญญาแต่ละอย่างมีความเป็นรูปธรรมและนามธรรมในระดับที่แตกต่างกัน

การศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นต้องไม่จำกัดอยู่กับความรู้ทางเทคนิคหรือสิ่งประดิษฐ์ที่เป็นรูปธรรม หากจำเป็นต้องทำความเข้าใจระบบคิดที่แฝงอยู่ในสิ่งที่เป็นรูปธรรมนั้น ซึ่งมักมีบทบาทสำคัญในการกำกับการใช้ความรู้ หรือสิ่งประดิษฐ์ในแบบที่เป็นอยู่ เช่น ระหัดวิดน้ำที่ลำตะคอง สะท้อนการจัดการน้ำด้วยวัสดุที่หาได้ในท้องถิ่น กำลังแรงงานและเงินทุนที่มีอยู่ ตลอดจนขนาดที่ทำกินที่สอดคล้องกับปริมาณน้ำที่มีอยู่ตามธรรมชาติ โดยมีได้ใช้ความรุนแรงกับแม่น้ำทั้งสายอย่างการสร้างเขื่อนของภาครัฐ เป็นต้น^{๕๓}

๒) ภูมิปัญญาท้องถิ่น อยู่ภายใต้บริบทของระบบนิเวศ โครงสร้างทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง การทบทวนบริบทดังกล่าวจึงมีความจำเป็นในการสร้างความเข้าใจว่าภูมิปัญญาท้องถิ่นแต่ละแห่งแต่ละพื้นที่พัฒนาขึ้นมาภายใต้เงื่อนไขอะไร และมี “คุณค่า” หรือ “หน้าที่” อย่างไร

๓) ภูมิปัญญาท้องถิ่น มักกำกับด้วยศีลธรรม จารีต และระบบคุณค่าของชุมชน โดยบนพื้นฐานเครือข่ายความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มคน ครอบครัว เครือญาติและชุมชน แสดงออกในรูปแบบของพิธีกรรมและกฎกติกาต่างๆ ของชุมชน เช่น ขะลำ ฮีตคอง ฯลฯ ซึ่งมักกำหนดให้เกิดความเป็นธรรมต่อสมาชิกชุมชน และความยั่งยืนของทรัพยากร เช่น ในการต้มเกลือของชาวบ้านที่ อำเภอราศีไศล จังหวัดศรีสะเกษ มักทำกันเป็นกลุ่มๆ ก่อนต้มเกลือต้องทำพิธีบอกกล่าวและขออนุญาตจากสิ่งศักดิ์สิทธิ์ก่อน ระหว่างต้มเกลือคนในกลุ่มต้องช่วยเหลือกัน ห้ามทะเลาะเบาะแว้งกันหรือด่าทอกัน

^{๕๓} สุรียา สมุทคุปต์, ภูมิปัญญาคนจน วัสดุทางวัฒนธรรมในวิถีการต่อสู้ของคนจน. นครราชสีมา:

ทั้งยังต้องหยุดต้มเกลือเมื่อมีฝนตกลงมาหรือต้มได้เพียงพอแล้ว โดยทำพิธีปลุกเกลือ และบอกกล่าว เจ้าที่เจ้าทางเป็นการรำลา จากนั้นจะกลับมาต้มเกลืออีกไม่ได้จนกว่าปีถัดไป อันเป็นเอื้อเพื่อให้คนกลุ่มอื่นที่ยังไม่ได้ต้มเกลือได้มีโอกาสไปต้มเกลือบ้าง เป็นต้น

๔) ภูมิปัญญาท้องถิ่นในด้านการจัดการทรัพยากรท้องถิ่น มักเป็นระบบสิทธิร่วมของชุมชนที่กำหนดการเข้าถึงทรัพยากรธรรมชาติบนพื้นฐานของศีลธรรมซึ่งแตกต่างจากระบบกรรมสิทธิ์ของรัฐและระบบกรรมสิทธิ์เอกชน ที่ให้เจ้าของมีอำนาจอย่างเบ็ดเสร็จเด็ดขาดในการใช้ประโยชน์และซื้อขายตามความพอใจเสมือนทรัพยากรธรรมชาติเป็นสินค้าอย่างหนึ่ง ขณะที่กรรมสิทธิ์ร่วมของชุมชนมักอยู่บนหลักการ “สิทธิการใช้ประโยชน์” ซึ่งมีได้ผูกติดกับ “สิทธิความเป็นเจ้าของ” เช่น เจ้าของที่ดินสามารถทำนาหรือปลูกพืชในที่ดินของตนตามความพอใจ แต่ช่วงหลังฤดูเก็บเกี่ยวสมาชิกในชุมชนปล่อยวัวควายไปเลี้ยง ในที่ดินเหล่านั้นได้โดยไม่ต้องอนุญาตจากเจ้าของที่ดิน เป็นต้น

๕) ภูมิปัญญาท้องถิ่น มีพัฒนาการและพลวัตในตัวเอง เนื่องจากสมาชิกในชุมชนที่เป็นเจ้าของภูมิปัญญาท้องถิ่นต้องมีการปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมทั้งทางธรรมชาติ เศรษฐกิจ การเมืองและความต้องการของยุคสมัยที่มีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา ประกอบกับกระบวนการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องทำให้มีการเลือกสรร ทดสอบ ดัดแปลง หรือผสมผสานภูมิปัญญาใหม่กับภูมิปัญญาเดิมเรื่อยมา ปัจจัยต่างๆทั้งภายในและภายนอกท้องถิ่นจึงอาจทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงเนื้อหาหรือหน้าที่ของภูมิปัญญาท้องถิ่นแต่ละอย่างในแต่ละช่วงเวลารวมทั้งภูมิปัญญาท้องถิ่นบางอย่างอาจสูญหายไป เนื่องจากหมดบทบาทต่อท้องถิ่นหรือไม่สอดคล้องกับเงื่อนไขอีกต่อไป

๒.๓.๕ การพัฒนาการมุมมองต่อภูมิปัญญาท้องถิ่น

“ภูมิปัญญาท้องถิ่น” เป็นคำใหม่ที่เกิดขึ้นในช่วง ๒๐ ปีที่ผ่านมา โดยก่อนหน้านั้น ท้องถิ่น โดยเฉพาะอีสานถูกมองว่าเป็นดินแดนที่แห้งแล้งกันดารยากจน ผู้คนขาดความสามารถในการพัฒนาความเป็นอยู่ของตนเอง ดังปรากฏความคิดเห็นเช่นนี้ ในบันทึก ส.ส. ถึงปลัดกระทรวงมหาดไทย ๒๘ ก.พ. ๒๔๙๔ ว่า

“ตั้งแต่อดีตกาลจนถึงปัจจุบัน ภาคอีสานเป็นไซบีเรียแห่งเมืองไทย คือ ไม่มีทางออก ไม่มีทางคมนาคมลำห้วยขนสินค้าผลิตภัณฑ์ที่เกิด หรือมีต้องถูกขังเป็นเหตุสำคัญอันหนึ่งที่ทำให้ราษฎร ไม่อาจขยายมานะและแรงงานของตนให้เกิดผลเป็นเงินเป็นทอง... เส้นตายสายชีวิตของราษฎรภาคนี้ ในทางเศรษฐกิจ คือ ทางรถไฟเท่านั้น และเดินได้แต่เพียงลงกรุงเทพฯ ผล คือ สินค้าถูกกด ผลิตภัณฑ์ไม่เจริญ ราษฎรอดอยากยากจน ทรัพยากรธรรมชาติยังนอนคอยผู้สามารถอยู่อีก”

“ราษฎรส่วนมากมีอาชีพในทางทำนา แต่การทำนาต้องอาศัยน้ำฝน ถ้าปีใด ฝนชุก ข้าวก็งาม แต่ปีใดฝนแล้ง ข้าวก็เสีย ในด้านการป้องกัน จังหวัดได้ดำเนินการไปแล้ว คือ

ก. สั่งให้คณะกรรมการอำเภอชี้แจงแนะนำแก่ราษฎรให้เก็บรักษาพันธุ์ข้าวให้เพียงพอแก่

การทำนาในปีหน้า อย่างจำหน่ายหรือซื้อขายกันหมดแล้วระมัดระวังศัตรูข้าว

ข. เนื่องจากพื้นที่ภูมิประเทศเป็นที่ดินและที่ดอนหาน้ำได้ยาก จึงได้สั่งให้จัดทำคันนาขึ้น น้ำไว้ให้สูงและแนะนำให้จัดการเครื่องจักรหัดสำหรับวิดน้ำเข้านาไว้ด้วย”

ความพยายามพัฒนาอีสานให้เจริญขึ้น คือ การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน เช่น ไฟฟ้า ถนน โดยมีการส่งเสริมเกษตรกรรมแผนใหม่ที่เร่งเพิ่มผลผลิตได้ในระยะสั้น จนกระทั่งเกิดการละทิ้งองค์ความรู้และวิถีการปฏิบัติแบบเดิมของอีสาน ทำให้เกรงว่ากันว่าวัฒนธรรมท้องถิ่นกำลังค่อยๆ สูญสลายไป จึงเริ่มมีการรวบรวมเนื้อหาประเพณีวิถีปฏิบัติต่างๆ หรือคติชาวบ้านจัดพิมพ์เป็นเอกสาร ต่อมานักวิชาการส่วนหนึ่งหันมาสนใจศึกษาวิจัยแนวทางคติชนวิทยา โดยใช้การวิเคราะห์แบบวัฒนธรรมพื้นบ้าน/ประเพณีราษฎร สะท้อนคุณค่าของประเพณี พิธีกรรม และวิถีปฏิบัติต่างๆ เฉพาะท้องถิ่น เมื่อถึงปี พ.ศ. ๒๕๒๘ หน่วยงานราชการ คือ สำนักงานวัฒนธรรมแห่งชาติ (สวช.) เริ่มผนวก “เพลงพื้นบ้านและศิลปหัตถกรรมพื้นบ้าน” เป็นสาขาที่ยกย่องศิลปินแห่งชาติและผู้มีผลงานดีเด่นทางวัฒนธรรม

ผลจากการศึกษาวัฒนธรรมท้องถิ่นผนวกกับความตระหนักในผลกระทบของการพัฒนาที่ยังพัฒนาชาวอีสานยิ่งยากจน ทำให้เกิดแนวคิด “คืนสู่รากเหง้า” สอดคล้องกับแนวทางการพัฒนาชนบทที่เน้นการพึ่งตนเองของชุมชน โดยมีผู้นำชาวบ้านจำนวนหนึ่งปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตสู่การพึ่งตนเองจากเกษตรเคมี สู่เกษตรผสมผสาน และเกษตรทางเลือกแบบต่างๆ เป็นตัวอย่าง เมื่อ พ.ศ. ๒๕๓๑ เริ่มมีการนำเสนอว่า “ภูมิปัญญา (Wisdom) หรือภูมิปัญญาชาวบ้าน (Popular wisdom) หรือภูมิปัญญาท้องถิ่น (Local wisdom) ก็เรียก หมายถึงพื้นฐานของความรู้ชาวบ้าน หรือความรู้ของชาวบ้านที่เรียนรู้และมีประสบการณ์สืบต่อกันมาทั้งทางตรง คือ ประสบการณ์มาด้วยตนเอง หรือทางอ้อม ซึ่งเรียนรู้จากผู้ใหญ่หรือความรู้สะสมที่สืบต่อกันมา” ^{๕๔}

จากนั้นการส่งเสริมให้สังคมหันมาตระหนักถึงภูมิปัญญาท้องถิ่นก็มีอย่างต่อเนื่อง เช่น พ.ศ. ๒๕๓๓ มูลนิธิหมู่บ้าน โดย ดร.เสรี พงศ์พิศ และคณะ จัดสัมมนา “ภูมิปัญญาชาวบ้านกับการพัฒนาชนบท” ปีต่อมา มีการจัดตั้ง “มูลนิธิภูมิปัญญา” พ.ศ. ๒๕๓๕ สวช.เริ่มประกาศยกย่องบุคคลสาขาภูมิปัญญาชาวบ้าน และการประชุมนานาชาติ “มหกรรมประชาชนสู่ศตวรรษที่ ๒๑” ที่เชียงใหม่ มีการเรียกร้องให้ศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีได้พึ่งพาเทคโนโลยี แต่พึ่งพาสติปัญญาสั่งสมของมนุษย์ และ พ.ศ. ๒๕๓๘ องค์การชุมชนเริ่มรวมตัวเป็นเครือข่าย สร้างมหาวิทยาลัยไทบ้าน/มหาวิทยาลัย/โรงเรียนชุมชน ^{๕๕}

^{๕๔} เสรี พงศ์พิศ, ๒๕๒๙ และ ธวัช ปุณโณทก, ๒๕๓๑ อ้างใน สามารถ จันทร์สุรย์, ๒๕๓๖ , หน้า ๑๔๖.

^{๕๕} เอกวิทย์ ฦ กลาง, ภาพรวมภูมิปัญญาไทย, หน้า ๓๕-๓๗.

หากพิจารณาจากนิยามที่มีผู้ใช้ จะเห็นว่า มุมมองต่อภูมิปัญญาท้องถิ่นในช่วงต้นเน้นเฉพาะองค์ความรู้ที่ชาวบ้านคิดเองทำเองใช้เอง เช่น ภูมิปัญญาชาวบ้าน หมายถึง ทุกสิ่งทุกอย่างที่ชาวบ้านคิดได้เองที่นำมาใช้ในการแก้ปัญหาเป็นสติปัญญา เป็นองค์ความรู้ทั้งหมดของชาวบ้าน ทั้งกว้าง ทั้งลึก ที่ชาวบ้านสามารถคิดเอง ทำเอง โดยอาศัยศักยภาพที่มีอยู่แก้ปัญหาการดำเนินชีวิตในท้องถิ่นอย่างสมสมัย^{๕๖}

ต่อมามีการนำภูมิปัญญาชาวบ้านไปใช้ในความหมายถึงตัวบุคคลโดยระบุว่า ภูมิปัญญาชาวบ้าน ได้แก่ บุคคลผู้มีความรู้ ความสามารถ มีประสบการณ์ ในการทำงานนั้น ๆ มาอย่างมากมาย ความรู้ดังกล่าวเป็นความรู้ที่นำมาปฏิบัติมีผลผลิตที่เป็นรูปธรรม เป็นความรู้ที่มีความสำคัญในการดำรงชีวิตของคนในท้องถิ่น ความรู้ ความสามารถดังกล่าว เป็นสิ่งที่สะสมมานาน เป็นโครงสร้าง ความรู้ที่มีหลักการ มีเหตุผลในตัวเองที่น่าศึกษา ควรอนุรักษ์และสืบทอด โดยจำแนกเป็น ๖ สาขา ได้แก่ เกษตรกรรม คหกรรม ศิลปกรรม สาธารณสุข ภาษา และวรรณกรรมและสาขาอื่น ๆ ^{๕๗}

ปัจจุบัน มีการเชื่อมโยงระหว่างภูมิปัญญาท้องถิ่นกับระบบนิเวศและสิทธิชุมชน โดยนิยามว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นองค์ความรู้ที่พัฒนาขึ้นในบริบททางกายภาพและวัฒนธรรมของภูมิสังคมพื้นที่ระหว่างคนกับระบบนิเวศชุดหนึ่งการทำลายระบบนิเวศท้องถิ่น เช่น การปรับเปลี่ยนถิ่นที่อยู่ที่ทำกินหรือการอพยพชาวเขาลงจากดอยจึงอาจเป็นการทำลายองค์ความรู้และภูมิปัญญาที่มีคุณค่ามหาศาลให้สูญหายไปอย่างไม่มีวันหวนกลับ

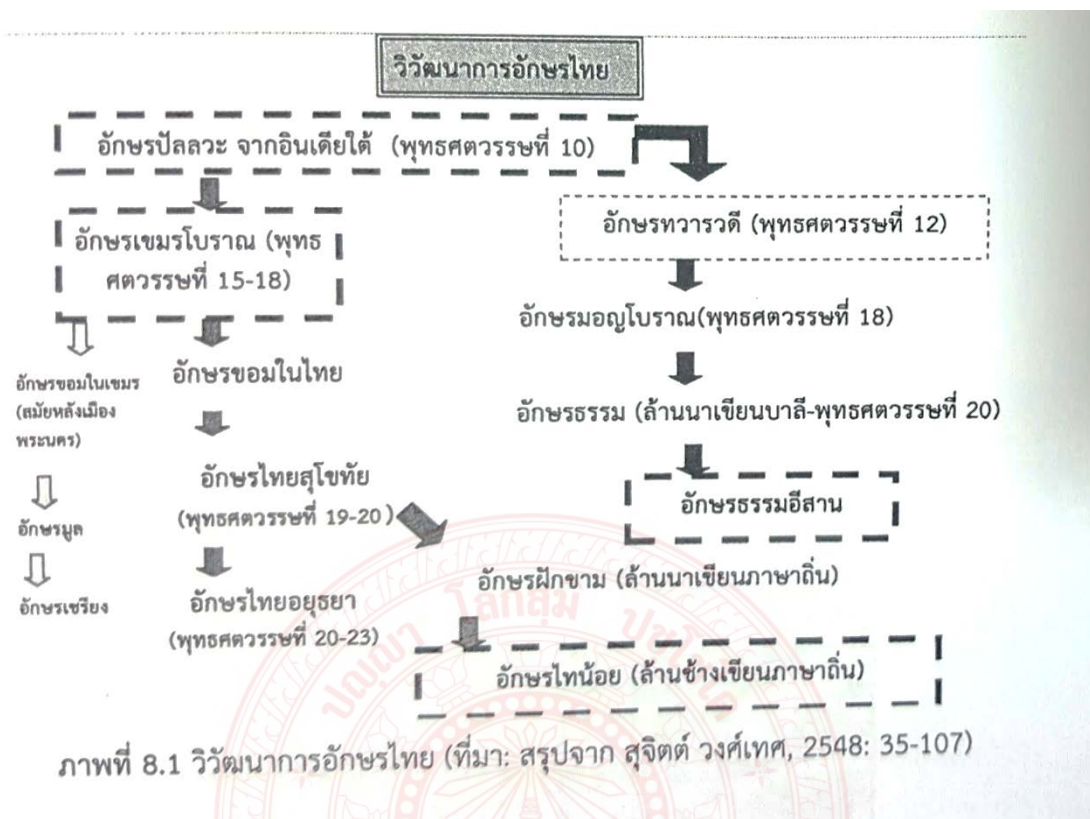
๒.๓.๖ ประวัติศาสตร์ภูมิปัญญาด้านภาษาและวรรณกรรม

๑) ตัวอักษร

เนื่องจากภาษาและตัวอักษรเป็นวัฒนธรรมสำคัญในการสื่อสาร เมื่ออิทธิพลของวัฒนธรรมหรืออาณาจักรใดแผ่กระจายในดินแดนอีสานก็มักปรากฏจารึกอักษรของวัฒนธรรมหรืออาณาจักรนั้นๆในอีสาน ตัวอักษรที่ปรากฏในดินแดนอีสานได้รับอิทธิพลด้านภาษาจากวัฒนธรรม/อาณาจักรที่เคยรุ่งเรือง คือ เขมร ล้านช้าง และไทย ซึ่งมีวิวัฒนาการทางภาษาที่สัมพันธ์กัน ดังนี้

^{๕๖} สามารถ จันทร์สุริย์, “ภูมิปัญญาชาวบ้าน ใน เสรี พงศ์พิศ, บก. ภูมิปัญญาชาวบ้านกับการพัฒนาชนบท เล่ม ๑. ๒๕๓๖, หน้า ๑๔๖.

^{๕๗} อบเชย แก้วสุข, รายงานผลการดำเนินงานประชุมปฏิบัติการการถ่ายทอดความรู้ของภูมิปัญญาท้องถิ่นและการเผยแพร่ ความรู้ของสื่อมวลชน. ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนภาคตะวันออกเฉียงเหนือ.๒๕๔๓, หน้า ๒๖.

ภาพที่ ๑ วิวัฒนาการอักษรไทย^{๕๘}

จากอักษรปัลลวะที่รับจากอินเดียใต้ในช่วงพุทธศตวรรษที่ ๑๐ เข้ามาในดินแดนสุวรรณภูมิ ได้พัฒนาเป็นอักษรทวารวดีในพุทธศตวรรษที่ ๑๒ อักษรมอญโบราณในพุทธศตวรรษที่ ๑๘ ซึ่งเป็นต้นเค้าของอักษรธรรมล้านนาที่ใช้เขียนภาษาบาลี ขณะที่ใช้อักษรฝักขามเขียนภาษาถิ่น ซึ่งอักษรฝักขามพัฒนามาจากอักษรไทยสุโขทัยที่มีต้นเค้ามาจากอักษรขอม โดยล้านช้างรับเอาอักษรธรรมล้านนาและอักษรฝักขามมาใช้โดยพัฒนาเป็นอักษรธรรม (ล้านช้าง) และอักษรไทน้อยซึ่งชาวอีสานใช้สืบทอดมา ดังนั้น อักษรที่เคยใช้ในดินแดนอีสานจึงมี ๔ ชนิดคือ

(๑) **อักษรปัลลวะ หรืออักษรอินเดียใต้** สันนิษฐานว่า เป็นอักษรยุคแรกที่เข้ามาในดินแดนอีสานตั้งแต่ก่อนพุทธศตวรรษที่ ๑๖ พบตามซากโบราณสถานที่เกี่ยวข้องกับพุทธศาสนา เช่น ใบเสมาหินขนาดใหญ่ที่มีลวดลายแบนสลูปลและชาดก เป็นจารึกสั้นๆด้วยภาษาสันสกฤต และอาจมีภาษามอญปนอยู่บ้าง

^{๕๘} สุจิตต์ วงศ์เทศ. อักษรไทยมาจากไหน?, (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มติชน, ๒๕๔๘), หน้า ๓๕.

ภาพที่ ๔ อักษรธรรมอีสาน^{๖๑}

(๔) **อักษรไทน้อย** เป็นอักษรที่แพร่สู่อีสานสมัยล้านช้างพร้อมอักษรธรรม ตัวอักษรพัฒนาจากอักษรไทยสมัยพระเจ้าลิไท โดยนำมาปรับเปลี่ยนให้เหมาะสมกับเสียงพูดของคนลาว ชาวอีสานนิยมใช้เป็นอักษรสำหรับบันทึกวรรณกรรมพื้นบ้านประเภทนิทานต่างๆ ตำรายาสมุนไพร ตำราหมอดู ซึ่งมีทั้งชนิดลานยาว (ใบลานขนาดยาวประมาณ ๑๙ นิ้ว) เรียกว่า “หนังสือผูก” และชนิดลานสั้น (ใบลานขนาดประมาณ ๙ นิ้ว) เรียกว่า “หนังสือก้อม”

^{๖๑} อ่างแก้ว, สุจิตต์ วงศ์เทศ. อักษรไทยมาจากไหน?, หน้า ๓๘.

แบบอักษรไทยน้อย

สระ

ั	ิ	ึ	ุ	ู	ึ	ุ	ึ	ุ	ึ	ุ	ึ	ุ	ึ	ุ	ึ	ุ
๗	๘	๙	๑๐	๑๑	๑๒	๑๓	๑๔	๑๕	๑๖	๑๗	๑๘	๑๙	๒๐	๒๑	๒๒	

พยัญชนะ

ก	ข	ฃ	ค	ฅ	ฉ	ช	จ	ฉ	ช	ซ	ฌ	ญ	ฎ	ฏ	ฐ
ก	ข	ค	ฅ	ฉ	ช	จ	ฉ	ช	ซ	ฌ	ญ	ฎ	ฏ	ฐ	ฑ
พ	ฝ	ม	ย	ร	ล	ว	ศ	ษ	ห	ร					
ม	ย	ร	ล	ว	ศ	ษ	ห	ร							

ภาพที่ ๕ อักษรไทยน้อย^{๖๒}

ตั้งแต่ยุคล้านช้าง ชาวอีสานได้ใช้อักษรธรรมและอักษรไทยน้อยในการจดบันทึกวรรณกรรมรูปแบบต่างๆ ลงในใบลาน เก็บรักษาไว้เป็นสิ่งมีค่าเพราะเป็น “ปัญญา” ที่สั่งสมมา โดยมีหลักฐานเกี่ยวกับอักษรธรรมที่เก่าที่สุดของอีสาน คือ จารึกวัดศรีคุณเมือง สร้างเมื่อ พ.ศ. ๒๑๐๓ และคัมภีร์วิสุทธิมรรค (ใบลาน) พบที่วัดศรีชมชื่น จ.หนองคาย จารเมื่อ พ.ศ. ๒๑๔๓ (ตรงกับรัชสมัยสมเด็จพระนเรศวรมหาราช) เนื่องจากอักษรธรรมของอีสานคล้ายคลึงกับอักษรธรรมภาคเหนือ ทั้งด้านอักษรวิทยาและอักษรวิธี และมีหลักฐานอักษรธรรมภาคเหนือ (อาณาจักรล้านนา) ปรากฏมาจากอักษรธรรมอีสาน จึงเชื่อกันว่ารูปแบบอักษรธรรมอีสานได้รับมาจากภาคเหนือโดยผ่านทางอาณาจักรล้านนาอีกทอดหนึ่ง กล่าวคือ ในช่วงที่อาณาจักรล้านช้างเจริญรุ่งเรืองและมีอำนาจเหนือดินแดนภาคอีสาน โดยเฉพาะในรัชสมัยพระเจ้าโพธิสาราช (พ.ศ. ๒๐๕๙ - ๒๐๙๑) ที่มีการฟื้นฟูพุทธศาสนาอย่างจริงจัง ทำให้อักษรธรรมที่ใช้จดจารเรื่องราวทางพุทธศาสนาแพร่หลายไปด้วย รวมทั้งวรรณกรรมอีสานส่วนใหญ่ก็ได้รับถ่ายทอดมาพร้อมกันและเป็นวรรณกรรมที่มีเค้าโครงเรื่องแบบเดียวกับวรรณกรรมล้านนาด้วย เช่น จำปาสี่ต้น ท้าวกำกาดำลั่นทอง (ภาคเหนือ เรียกว่า ชิวหาลั่นด้า) เป็นต้น วรรณกรรมเหล่านี้ไม่ปรากฏในภาคกลาง ทำให้สันนิษฐานว่ามีการสืบทอดวรรณกรรมล้านนาผ่านทางล้านช้างมาสู่อีสานด้วย อย่างไรก็ตาม เมื่ออีสานรับอักษรธรรมมาจากล้านช้างก็ได้มีพัฒนาการเป็นของตนเอง มีรูปแบบของอักษรวิธีที่แตกต่างไปจากต้นแบบเดิม^{๖๓}

^{๖๒} อ่างแล้ว, สุจิตต์ วงศ์เทศ. **อักษรไทยมาจากไหน?**, หน้า ๓๘.

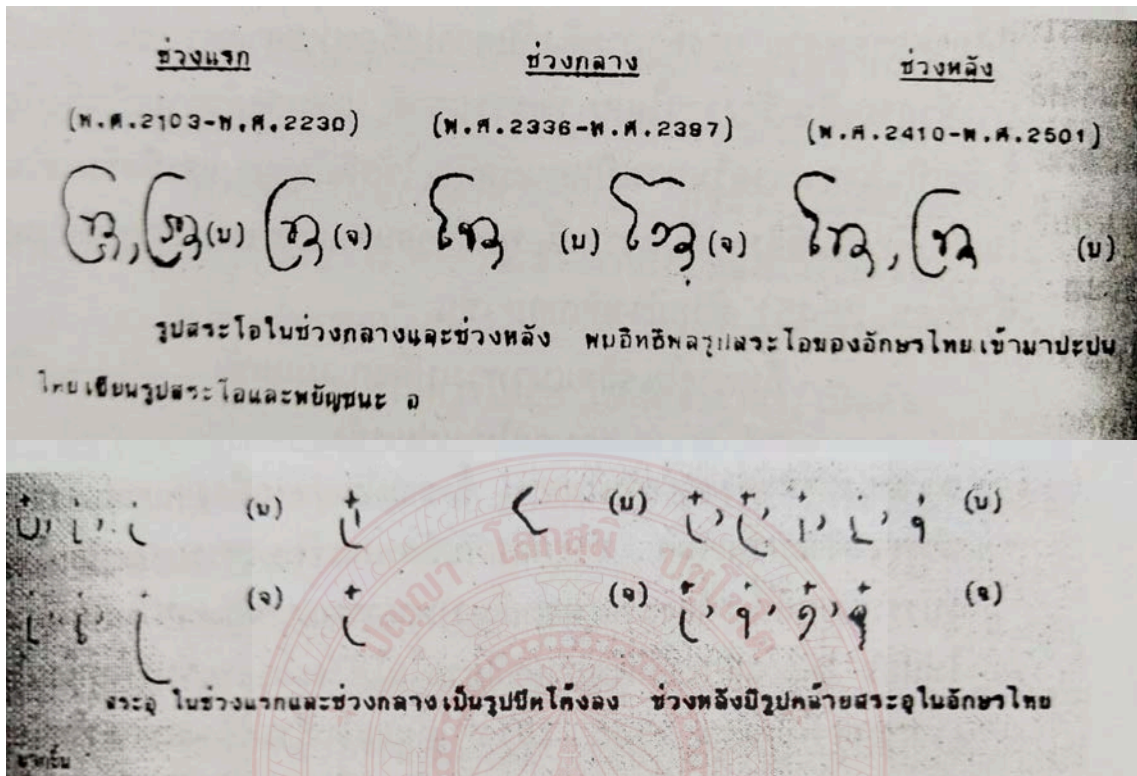
^{๖๓} เพ็ญพักตร์ ลิ้มสัมพันธ์, **อักษรธรรมอีสาน**. นครปฐม: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๒๗),

แม้ว่าชาวอีสานจำแนกการใช้อักษรธรรมเพื่อจดจารเรื่องราวธรรมะ ส่วนภาษาไทยน้อยใช้ในเรื่องทั่วไป แต่ในทางปฏิบัติพบว่า การจารภาษาไทยน้อยมีการนำอักขระบางตัวของอักษรธรรมที่อักษรไทยน้อยไม่มี มาใช้ร่วมกันด้วย โดยเฉพาะอย่างยิ่งการใช้ตัวเลขและเครื่องหมายต่างๆ ของอักษร เช่น ไม้มก ฟองมัน เครื่องหมายจบ ฯลฯ เนื่องจากอักษรทั้งสองมีความคล้ายคลึงกันโดยเฉพาะสระเกือบทุกตัว

อักษรวิธีหรือการผสมอักษรธรรมอีสาน และอักษรไทยน้อย แตกต่างจากอักษรวิธีของอักษรไทยแต่คล้ายคลึงกับอักษรวิธีของอักษรขอม กล่าวคืออักษรธรรมอีสานมีพยัญชนะ ๒ แบบ คือ พยัญชนะตัวเต็ม กับตัวเพ็อง (ตัวห้อย) และในการเขียนตัวพยัญชนะต้นต้องใช้พยัญชนะตัวเต็ม ส่วนพยัญชนะซึ่งเป็นตัวสะกด ตัวควบกล้ำ หรือตัวสะกดตัวตาม อาจใช้รูปของพยัญชนะตัวเต็มบ้าง ตัวเพ็องบ้างนั้นอาจวางไว้บน ล่าง ข้างหน้า ข้างหลัง และหลังพยัญชนะได้ (ขณะที่อักษรไทยวางพยัญชนะไว้บนบรรทัดเดียวกันหมด มีแต่ สระที่วางไว้บน ล่าง หน้า หลังพยัญชนะได้) เมื่อเขียนเป็นคำยังสามารถลดรูปด้วยตัวเพ็อง หรือคำย่อที่เขียนอย่างรวบรัด ไม่มีหลักเกณฑ์ที่แน่นอน ต้องจำเป็นคำๆ ไป

อักษรธรรมและอักษรไทยน้อยไม่มีรูปวรรณยุกต์ ผู้อ่านต้องใส่เสียงวรรณยุกต์เอาเอง เพราะตัวเขียนที่เหมือนกันจึงอาจมีความหมายต่างกัน เช่น ไหม้-ไหม้-ไหม ไกล-ไก่อ่ กำมะกาน, กัมมฐาน เป็นต้น การอ่านจึงต้องออกเสียงวรรณยุกต์ที่ถูกต้องพร้อมดูรูปประโยคไปด้วย เรียกว่า “อ่าน (ออกเสียง) หา (วรรณยุกต์) เอา” คนต่างท้องถิ่นที่มีสำเนียงพูดต่างกัน จึงสามารถออกเสียงอ่านตามสำเนียงของตนได้ แต่ผู้ที่พูดภาษาอีสานไม่ได้ ไม่สามารถอ่านได้ หรือเกิดความเข้าใจผิดเช่น อ่านเลข (สิบเอ็ด) เป็นร้อยเอ็ด อ่านชื่ออำเภอยะยี่น (พระไม่ได้นั่งหรือนอน) เป็นพระยี่น (พระอายุยี่น) เป็นต้น ซึ่งการจารอักษรอาจแยกสระพยัญชนะ ของคำเดียวกันไว้คนละบรรทัด หรือหน้าใบลานก็ได้ ผู้อ่านต้องนำไปผสมกันเองจึงจะได้ความหมาย รวมถึง ไม่มีการเว้นวรรคตอน เว้นแต่คำสร้อย ผู้อ่านต้องมีความรู้ในด้านกาพย์กลอนอีสานบ้างจึงจะอ่านถูกรวรรคตอนและได้ความหมาย

ในแง่รูปแบบอักษรและอักษรวิธีอักษรธรรมอีสานมีการเปลี่ยนแปลงน้อยมาก เนื่องจากเชื่อกันว่าอักษรธรรมเป็นอักษรศักดิ์สิทธิ์ การเล่าเรียนเขียนอ่านอักษรนี้ต้องทำด้วยความเคารพ และรักษาต้นแบบเดิมไว้ อีกทั้งในสมัยอยุธยาและธนบุรี (พ. ศ. ๒๑๐๓ – ๒๓๒๔) อีสานเป็นดินแดนที่อยู่ใต้การปกครองของล้านช้าง ซึ่งมีการช่วงชิงอำนาจระหว่างผู้ครองเวียงจันทน์กับหลวงพระบาง ทำให้การพัฒนาด้านอักษรค่อนข้างหยุดนิ่ง ครั้นถึงสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น (พ.ศ. ๒๓๒๕-๒๔๐๙) ราชสำนักกรุงเทพฯ เอาใจใส่ในการปกครองหัวเมืองอีสานมากขึ้น แต่อุปสรรคด้านการคมนาคมทำให้อิทธิพลของภาษาไทยจากส่วนกลาง ปรากฏในอักษรธรรมอีสานเพียงเล็กน้อย เช่น มีรูปสระที่เปลี่ยนไปคล้ายสระของภาษาไทย และมีการใส่วรรณยุกต์ เอก โท การันต์ ไม่ได้ดู เป็นต้น

ภาพที่ ๒ ตัวอย่างรูปสระและวรรณยุกต์ที่ใช้ตามแบบภาษาไทยในช่วงรัตนโกสินทร์ตอนต้น^{๖๔}

หลังจากการสังคายนาพุทธศาสนาและเกิดธรรมยุติกนิกาย ซึ่งเข้าสู่อีสานตั้งแต่ พ.ศ. ๒๓๙๖ พร้อมระบบการศึกษาแบบกรุงเทพฯ คณะสงฆ์อีสานเริ่มการศึกษาพระปริยัติธรรมตามแบบเมืองหลวงด้วยภาษาไทยกลางและภาษาบาลี และภายหลังการปรับปรุงระบบบริหารราชการส่วนภูมิภาคในสมัยรัชกาลที่ ๕ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ทศวรรษ ๒๔๔๐ ความใกล้ชิดระหว่างส่วนกลาง (กรุงเทพฯ) กับหัวเมืองอีสานยิ่งมากขึ้น การติดต่อราชการต้องใช้ภาษาไทยกลางและอักษรไทยกลางเป็นภาษาสากล การใช้ภาษาไทยกลางจึงเริ่มมาแทนที่อักษรธรรมและอักษรไทน้อย^{๖๕}

ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๓๕ มีการจัดการศึกษาภาคบังคับอย่างเป็นแบบแผนโดยกระทรวงมหาดไทย ได้จัดตั้งกรรมการตำบลขึ้นทุกตำบลทำหน้าที่จัดการศึกษาขั้นต่ำ คือ ตรวจตราให้เด็กทั้งชายหญิงได้เล่าเรียนในโรงเรียน^{๖๖} แสดงให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงด้านการเล่าเรียนของเด็ก

^{๖๔} อ่างแล้ว, เพ็ญพักตร์ ลิ้มสัมพันธ์, อักษรธรรมอีสาน, หน้า ๑๔-๑๖.

^{๖๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๐.

^{๖๖} เดิม วิชาคหกิจ, ประวัติศาสตร์อีสาน.(กรุงเทพฯ:สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๓๐), หน้า ๔๘๙ - ๔๙๐.

อีสานที่เข้าสู่ระบบการศึกษาสมัยใหม่ที่ใช้ภาษาและองค์ความรู้จากส่วนกลางมากขึ้น ยิ่งเมื่อมีพระราชบัญญัติประถมศึกษาในสมัยรัชกาลที่ ๖ (พ.ศ. ๒๔๖๔) ก็ยิ่งทำให้ชาวอีสานได้เรียนหนังสือไทยในโรงเรียนแทนการเรียนที่วัดดังเดิม อักษรธรรมจึงลดความสำคัญลงเรื่อย การใช้ภาษาไทยกลางจึงแพร่หลายมากขึ้น^{๖๗} ประกอบกับการเปลี่ยนมาบันทึกเรื่องราวลงกระดาษ ซึ่งสะดวกรวดเร็วกว่าใบลาน ความนิยมจารใบลานจึงลดลง พร้อมกับใช้อักษรธรรมและอักษรไทน้อยถูกจำกัดการเรียนรู้เพราะขาดคนสนใจเหลือเพียงแวดวงพระสงฆ์และผู้เคยบวชเรียนเท่านั้นที่ยังมีการเรียนรู้อักษรธรรมและอักษรไทน้อยเพื่อให้สามารถอ่านใบลานที่ยังเก็บรักษาไว้ในวัดได้ กระนั้นความยุ่งยากของการอ่านใบลาน ซึ่งส่วนใหญ่ลายมืออ่านยากและยังมีบางส่วนชำรุดเพราะกาลเวลา ประกอบกับลักษณะอักษรธรรมและอักษรไทน้อยไม่มีรูปวรรณยุกต์ที่ “ต้องอ่าน (ออกเสียง) หา (วรรณยุกต์) เอา” จึงเป็นการอ่านที่ยากไม่น้อย โดยเฉพาะผู้ที่พูดภาษาอีสานไม่ได้ จะไม่สามารถอ่านภาษาไทน้อยได้^{๖๘} ทำให้ผู้สนใจเรียนรู้อักษรธรรมและอักษรไทน้อยค่อยๆ ลดลงจนเกรงกันว่าจะกลายเป็นอักษรโบราณที่ไม่มีผู้เรียนรู้อีก ซึ่งส่งผลให้วรรณกรรมอีสานที่มีการบันทึกด้วยอักษรดังกล่าวพลอยสูญหายจากการรับรู้ของชาวอีสานไปด้วย แม้จะมีการปริวรรตโดยผู้รู้แล้วพิมพ์ออกมาเป็นภาษาไทยกลางแต่ยังมีข้อจำกัดที่ผู้อ่านส่วนใหญ่ไม่เข้าใจภาษาโบราณ ดีความไม่ได้ อ่านไม่สนุก จึงไม่ค่อยสนใจ^{๖๙}

ทศวรรษ ๒๕๔๐ กลุ่มผู้สนใจอนุรักษ์ภูมิปัญญาด้านอักษรของอีสาน ได้เริ่มนำเทคโนโลยีสมัยใหม่มาช่วยในการอนุรักษ์อักษรธรรมและอักษรไทน้อย ด้วยการสร้างโปรแกรมคอมพิวเตอร์ที่พิมพ์อักษรไทน้อยและอักษรธรรม เพื่อเผยแพร่ข้อความที่ผ่านการปริวรรตแล้วทางหนังสือเล่ม อินเทอร์เน็ต และการจัดอบรมแก่ผู้สนใจ เป็นการสืบทอดภูมิปัญญานี้ให้คงอยู่ต่อไป

ตัวอย่างอักษรไทน้อย ที่มีการจัดพิมพ์เป็นเอกสารพร้อมปริวรรตเป็นภาษาไทยกลาง

ตัวอย่างเว็บไซต์ที่มีฟอนต์อักษรธรรมหรืออักษรไทน้อย เช่น

<http://www.isangate.com/alphabet.html> <http://www.isangate.com/word/thainoi.htm>

http://ubon.obec.go.th/school/swws/tham/tham_roobluk.htm

<http://www.ubru.ac.th/ccu/thainoi/>

^{๖๗} อ่างแล้ว. เพ็ญพักตร์ ลิ้มสัมพันธ์, *อักษรธรรมอีสาน.*, หน้า ๒๐-๒๑.

^{๖๘} ประมวล พิมพ์เสน, *ภาษาและวรรณกรรมท้องถิ่นอีสาน.* (ขอนแก่น: โรงพิมพ์พระธรรมจันทร์, ๒๕๔๕), หน้า ๑๐.

^{๖๙} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๗๐.

๒) ประเภทของวรรณกรรม

ในช่วงที่ล้านช้างรับอิทธิพลทางภาษา (อักษร) จากล้านนาในสมัยพระเจ้าโพธิสารราช ผ่านการเผยแพร่พุทธศาสนานั้น ก็ได้รับอิทธิพลด้านวรรณกรรมด้วย เมื่อส่งต่อมายังอีสาน วรรณกรรมอีสานจำนวนมากจึงมีเนื้อเรื่องเหมือนกับวรรณกรรมทางภาคเหนือ เช่น เรื่องนางผมหมอม จำปาสี่ต้น สีนไซ และลั่นทอง เป็นต้น จำแนกวรรณกรรมอีสานตามลักษณะการถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่น เป็น 2 ประเภทใหญ่ คือ วรรณกรรมประเภทมุขปาฐะกับวรรณกรรมประเภทลายลักษณ์^{๗๐} ดังนี้

๒.๑ วรรณกรรมประเภทมุขปาฐะ เป็นเรื่องราวที่เล่าต่อๆ กันมามีหลายประเภท เช่น

(๑) **คำทาย** (ปริศนาคำทาย) เป็นกิจกรรมเพื่อการพักผ่อนหย่อนใจ ซึ่งเมื่อมีคนมา ชุมนุมกันด้วยกิจกรรมใดก็ตาม เช่น เกี่ยวข้าว ดำนา ตีข้าว นั่งเล่น พักผ่อนยามเย็น ฯลฯ ก็อาจหยิบ ยกปริศนามาเล่นทายกัน ใครตอบได้ก็จะได้รับคำชมเชยหรืออาจมีการตั้งกติกา ให้ผลัดกันถาม-ตอบ ใครตอบไม่ได้ก็ถือว่า แพ้แล้วถูกเขกเข่า กินน้ำ หรืออื่นๆ ตามแต่กำหนดกันไว้ก่อน ซึ่งคำทายเหล่านี้มี ที่มาหลากหลาย บางคำถามอิงกับความเชื่อพุทธศาสนา เช่น กรรมดีกรรมชั่ว บางคำถามเป็นเรื่องราว ในสภาพธรรมชาติ แต่บางคำถามเป็นกึ่งปัญหาเขาวัวจึงจัดเป็นกิจกรรมเสริมการเป็นคนหัดคิด ใช้ สติปัญญา และมีสร้างเสริมโลกทัศน์ในแบบท้องถิ่นที่อิงอยู่กับความเชื่อพุทธศาสนา และสภาพ ธรรมชาติด้วย^{๗๑} ตัวอย่างคำทาย เช่น

- กินทางใน เฮ็ดแนวทางเปลือก แม่นหยัง
- แก่อยู่นอก อ่อนอยู่ใน แม่นหยัง
- ไกล่บ่ไกลเหลียวเห็นพอมพู่ แม่นหยัง
- ก่งจ่งอยู่กลางหนอง แม่นหยัง
- ก่อนสีไปเอาไฟจุดกัน แม่นหยัง
- กล้วยหยังกินบ่ได้ แม่นหยัง
- ซี้ข้างลอด ซี้มอดค่าง แม่นหยัง
- ซั้นกะลูป ลงกะลูป แม่นหยัง
- จับหาง อ้าปาก แม่นหยัง
- จีหัว กินทาง แม่นหยัง
- ชักกะบ่ได้ชัก ชวนกะบ่ได้ชวน น้อยบ่ปานลายนวลมาเอง แม่นหยัง
- ซื่ออยู่ในคร้ว ตัวลื้ออยู่ป่า แม่นหยัง
- ด่าจ้งหมี่ ซี้หมาอ้อมบ้าน แม่นหยัง

^{๗๐} ธวัช ปุณโณทก , วรรณกรรมภาคอีสาน.(กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์กรมศิลปากร, ๒๕๓๗), หน้า ๙๑.

^{๗๑} ประมวล พิมเสน, ภาษาและวรรณกรรมท้องถิ่นอีสาน. หน้า ๑๑.

- แต่น้อยๆ ใส่เสื้อคับ ใหญ่ขึ้นมาใส่เสื้อหลวม แมนหยัง
- ตายบ่เนา เก่าบ่เป็น แมนหยัง
- พรหมสองหน้าผู้ข้าเกิดนำ แมนหยัง

(คำตอบ คือ ข้าว มะพร้าว จมูก คันเบ็ด บั้งไฟ กล้วยไม้ ไยแมงมุม บันได ซ้อน สู้บขุหรือ พระจันทร์ กระจายขุดมะพร้าว ตัวหมัด มะขาม ความดีที่คนทำไว้ พ่อแม่)

(๒) **ผลญา** หมายถึง ปัญญา ปรัชญา ความฉลาด หรือคำภีษิตที่มีความหมายลึกซึ้ง ฟังแล้วนำมาคิด มาวิเคราะห์ เพื่อค้นหาคำตอบที่เป็นจริงและชัดเจนว่า หมายถึงอะไร หากจำแนกตามเนื้อหาอาจแบ่งได้เป็น ๔ ประเภท^{๗๒} คือ

(๒.๑) **ผลญา** คำสอน เช่น

“คำปากพ่อแม่นี้หนักเก็งธรณี ไผผู้ย่าแยงนบหากสิเฮืองเมื่อหน้า” (คำพูดของพ่อแม่หนักแน่นเหมือนแผ่นดิน คนที่ทำตามจะเจริญในภายหน้า)

“ทำดีแล้วไผบ่เห็นก็ช่าง ทำชั่วไว้ไผลียงก็ช่างตาม” (ทำความดีใครไม่รู้ก็ไม่เป็นไร ทำความชั่วใครจะยกย่องก็ไม่ต้องสนใจ)

“บ่อนบ่สมพอนั่งอย่านั่งลัปลไล บ่อนบ่สมพอไป อย่าไปลัปลแล” (ที่ไม่ควรนั่งอย่านั่งนานๆ ที่ไม่ควรไปอย่าไปให้เสียเวลา) เป็นต้น

(๒.๒) **ผลญา** ปรีศนา เช่น

“อยากกินน้ำแชบให้ชุดน้ำบ่อหิน อยากมีอยู่มีกินให้เอาศีลเป็นทุนไปค้า อยากขึ้นชั้นฟ้าให้ฆ่าเจ้าของเอง” (อยากมีความสุขให้หมั่นทำความดี อยากอยู่ดีกินดีต้องรักษาศีล อยากขึ้นสวรรค์หรือไปที่สูงต้องขำกิเลสของตนเอง)

“อัครรรยใจกุงกวมกินปลาบึกใหญ่ ปาชีวมาไล่สวบเซ่ หนีไปซันหลับหิน” (บางโอกาสผู้น้อยก็เก่งกว่าผู้ใหญ่จนทำให้ผู้ใหญ่ต้องหลบซ่อนตัวหรือหลีกทางให้)

“อยากไวให้คลาน อยากนานให้เล่น” (อยากพ้นทุกข์ให้รีบวงบใจ อยากเวียนว่ายตายเกิดอีกนานให้วิ่งอยู่ในวัฏสงสาร) เป็นต้น (คำอธิบาย โดย ผศ.ชอบ ดีสวนโคก)

(๒.๓) **ผลญา** เกี่ยวพาราสิ เช่น

“ครั้นได้กินลาบก้อย อย่าลืมแจ่วแพวผัก ครั้นได้กินพาเงินพาคำ อย่าลืมกะเบียนฮ้าง” (ถ้ากินลาบก้อยก็อย่าลืมน้ำพริกผัก ถ้าได้กินอาหารในงานเงินงานทองอย่าลืมกะเบียนที่เคย์ใช้)

“นกจู้พรากคู้ก็ยั้งขัน กาเว้าวอนพรากกันกะยั้งฮ้อง น่องพรากอ้ายคำเดียว บ่เอ็นสิ่ง ตั้งแต่ไม้ใหญ่ลัมมันยังเอ็นสิ่งต่อ” (นกพรากคู้ก็ยั้งขัน กาพรากจากกันก็ยั้งร้อง น่องพรากจากที่ไม่ลั้งกันแม้แต่คำเดียว แม้แต่ต้นไม้ใหญ่ลัมยังสงเสียงสิ่งต่อ)

^{๗๒} อ่างแล้ว, ประมวล พิมเสน, ภาษาและวรรณกรรมท้องถิ่นอีสาน. หน้า ๑๑.

“มาเห็นน้ำวังใสคิดอยากอาบ ย้านแต่มีเงือกเฝ้าในน้ำส่องบ่เห็น” (เห็นสาวงามอยากพูดด้วย แต่กลัวจะมีเจ้าของแล้ว)

“ฝนตกยังสู้เอื้อน กบกินเดือนยังสู้อ้อม บาดว่าอายมกน่อง บมีม้ออ้อมเป็น” (ฝนตกยังมีเวลาหยุด กบกินเดือน (จันทร์คราส) ยังรู้จักอ้อม แต่พี่รักน่อง ไม่มีเวลาอ้อมเลย)

“คิดฮอดน้องให้มีนตาใสน้ำแจ่ว ครั้นมันแสบแจ้วๆ ใจน้องก็ตั้งกัน” (ถ้าคิดถึงน้องให้ลืมตาในน้ำพริก จะแสบมากเหมือนใจน้อง) เป็นต้น

(๒.๔) ผญาภาษิต เช่น

“เงินเต็มตา บ่ท้อผญาเต็มพุง” (มีเงินทองเต็มสำหรับกับข้าว ไม่เท่ามีปัญหา)

“ผมบ่หลายให้ตี้มซ้อง พี่น้องบ่หลายให้ตี้มเสี้ยว” (ผมน้อยให้เพิ่มซ้อง-ผมปลอม พี่น้องไม่มากให้เพิ่มเสี้ยว)

“เฮ็ดกินอย่าคร้าน เข้าบ้านอย่าอาย เห็นคนตายอย่าชี้เด็ด” (ทำมาหากินอย่าชี้เกียดเข้าไปในหมู่บ้านอย่าอาย ให้กล้าพูดกล้าถาม เห็นคนตายอย่ารังเกียด ให้ช่วยเหลือจัดการศพ)

“อย่าฟ้าวติเตียนเว้า ผักกะเดาขมขึ้น บาดว่ากินลาบก้อย ยังชิ้อ้อวหา” (อย่ารีบติว่าผักสะเดาขม เวลากินลาบก้อยจะเสียดาย)

“นาแล้วฆ่าควายเถิก เคิกแล้วฆ่าคนหาญ” (หมดฤดูทำนาฆ่าควายหนุ่ม สงครามสงบฆ่าทหารกล้า)

“ได้เต่าสี่หมา ได้ปลาสี่ซ้อง ผู้กินกินพอสาก ผู้อยากอยากพอสาย” (คนมีกินก็กินจนล้น คนจนไม่มีกินก็อดจนจะตาย)

“ย่างนำผู้เฒ่า ผีเป่าบ่กิน” (เดินตามผู้ใหญ่ปลอดภัยจากผีเป่า) เป็นต้น

ผญาส่วนใหญ่เป็นคำพูดที่คล้องจองกัน เวลาพูดจะไพเราะสละสลวย และในการพูดนั้นขึ้นอยู่กับจังหวะหนักเบาด้วย ผญาเป็นการพูดที่ต้องใช้ไหวพริบ สติปัญญา มีเขวาม มีอารมณ์คมคาย พูดสั้นแต่กินใจความมาก การพูดผญาเป็นการพูดที่กินใจ การพูดคุยด้วยคารมคมคาย ทำให้ผู้ฟังได้ทั้งความรู้และความคิด สติปัญญา ความสนุกเพลิดเพลิน ยิ่งไปกว่านั้น ยังทำให้เกิดความรักด้วย คนหนุ่มสาวสมัยก่อน จึงนิยมพูดผญากันมาก และการโต้ตอบเชิงปัญญาที่ทำให้แต่ละฝ่ายค้นหาคำตอบ เพื่อเอาชนะกันนั้นจึงก่อให้เกิดความชอบซึ่ง ล้ำลึกสามารถผูกมัด จิตใจของหนุ่มสาวไม่น้อย โดยผู้ชายอาจบวชและได้เรียนรู้ผญาจากวรรณกรรมต่างๆ ที่มีอยู่ในหนังสือผูกหรือหนังสือก้อม ที่สะสมอยู่ในวัด ขณะที่ผู้หญิงมักเรียนรู้จากการฟังหมอลำหรือจตุรจาจากที่ไต่ยืนผู้อื่นและท่องต่อๆ กันมา

(๓) เพลงเด็ก มีหลายประเภท เช่น เพลงกล่อมลูก (แม่หรือผู้เลี้ยงเด็กร้องขณะโกเปล) เพลงปลอบเด็ก หรือเพลงหยอกเด็ก (แม่หรือผู้เลี้ยงจะร้องกลอนเวลาอาบน้ำ ป้อนข้าว หรือเล่นกับเด็ก ๆ) เพลงประกอบการเล่น (เด็ก ๆ จะร้องขณะเล่นกันเพื่อความสนุกสนาน)^{๗๓}

ตัวอย่างเพลงกล่อมลูก

นอนสาหล่า นอนสาแม่สิกล่อม นอนอู่แก้วนอนแล้วแม่สิกาย

แม่ไปไฮ่กะจีไซ่มาหา แม่ไปนากะจีปามาป้อน

แม่ไปเลี้ยงม้อนอยู่ป่าสวนมอน ไผ่ป่นอนบ่ให้กินกลัว

(๔) เพลงพื้นบ้านอีสาน เช่น

-- ลำ หรือกลอนลำ เป็นทำนองเพลงที่ได้รับความนิยมมาก มีหลากหลายทำนองลำ (เรียกว่า “ลาย”) เช่น ลำทางสั้น ลำทางยาวหรือลำล่อง ลำเตี้ย ลำตั้งหวาย ลำเพลิน เป็นต้น

-- เซิ้ง หรือลำเซิ้ง เป็นการขับร้องอย่างหนึ่ง มีลักษณะพิเศษ คือมีคนหนึ่งเป็นคนขับนำ มีลูกคู่อย่างน้อยหนึ่งคนขับซ้ำประโยคเดียวกันไปเรื่อย ๆ ที่นิยมเล่นกัน ได้แก่ เซิ้งบั้งไฟ เซิ้งนางแมว เซิ้งนางด้ว เป็นต้น

-- สรรภัญญ์ เป็นทำนองเพลงที่ได้มาจากการสวดของพระ มีลักษณะเฉพาะที่ต่างจากกลอนหมอลำ นิยมร้องเป็นหมู่คณะในช่วงเข้าพรรษา จึงเริ่มด้วยบทไหว้พระแล้วจึงเป็นกลอนต่างๆ ซึ่งมักเป็นคำสอนในพุทธศาสนา นิทานชาดกต่างๆ

๒.๒ วรรณกรรมประเภทลายลักษณ์

วรรณกรรมอีสานเป็นการสร้างสรรค์ขึ้นมาเพื่ออ่านสู่กันฟังหรือใช้เป็นบทขับลำตามทำนองเสนาะของท้องถิ่น จึงมีลักษณะเฉพาะถิ่นคือใช้ภาษาถิ่น บันทึกด้วยอักษรธรรมและอักษรไทน้อย ฉันทลักษณ์ท้องถิ่น และเนื้อหาสาระสอดคล้องกับคตินิยมของท้องถิ่น^{๗๔} ซึ่งอาจจำแนกเป็น ๕ ประเภท ดังนี้

(๑) วรรณกรรมเกี่ยวกับพุทธศาสนา ได้แก่ ชาดก ตำนาน นิทานคติธรรมที่เกี่ยวข้องกับศาสนาพุทธ เช่น เวสสันดรชาดก ท้าวสีทัน ท้าวธณาม เสียวสวาสดี ท้าวโสวัต นกกระจอก เป็นต้น และเรื่องที่เป็นตำนาน เช่น มุลปนา อูร์งคินทาน พุทธทำนาย สังฆอมธาตุ มาลัยเลียบโลก มาลัยหมื่นมาลัยแสน เป็นต้น

(๒) วรรณกรรมเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ ได้แก่ ตำนานสร้างบ้านแปงเมือง ประวัตินักรบ เช่น ท้าวฮุ่งท้าวเจือง พันเวียง ขุนบรม พงศาวดารจำปาสัก ตำนาน พระพุทธรูปสำคัญ เป็นต้น

^{๗๓} อ่างแล้ว.ประมวล พิมพ์เสน, ภาษาและวรรณกรรมท้องถิ่นอีสาน. หน้า. ๑๒.

^{๗๔} ธวัช ปุณโณทก, วรรณกรรมภาคอีสาน. หน้า ๙๒.

(๓) วรรณกรรมเกี่ยวกับคติธรรม ได้แก่ นิทานที่เล่าเป็นคติสอนศีลธรรม จริยธรรม เป็นตัวอย่างการดำเนินชีวิต เช่น ธรรมดาสอนโลก พญาคำสอนกองไพร่ ปุสสอนหลาน อิทธิยานสอน ลูก ลีปสุญ เป็นต้น

(๔) วรรณกรรมนิทาน เช่น ไก่แก้ว กำพำผีน้อย นางผมหอม จำปาสี่ต้น สินไซ พะ ลักพะลาม กาละเกด ผาแดงนางไอ่ ชูลุนางอ้ว เป็นต้น

(๕) วรรณกรรมปลุกย้อยอื่น ๆ เช่น บทสวดสู่ขวัญ คำเทศน์พิธีขอฝน ผญา คำสอย เพลงกล่อมลูก คำแข็ง เป็นต้น

ทั้งนี้การแบ่งประเภทวรรณกรรมอีสานยังมีความแตกต่างหลากหลายเนื่องจาก วรรณกรรมอีสานมีลักษณะประสมประสาน คือ เนื้อหาเกี่ยวเนื่องกันหลาย สาระในเนื้อเรื่องเดียวกัน เช่น เรื่องผาแดงนางไอ่ อาจเป็นวรรณกรรมประวัติศาสตร์ หรือเป็นนิทานชาดก ก็ได้ ผญามีทั้งรูปมุข ปาฐะ และลายลักษณ์ เป็นต้น

๓) ลักษณะเด่นของวรรณกรรมอีสาน

สรุปลักษณะสำคัญของวรรณกรรมอีสาน ๖ อย่าง^{๗๕} ดังนี้

(๑) พุทธศาสนานิยม วรรณคดีอีสานส่วนมากอ้างอิงชาดกในพุทธศาสนาและมักเชื่อมโยง ความดีความชั่ว (ธรรมะ-อธรรม) ในบทสรุป

(๒) สุขนาฏกรรมนิยม เรื่องส่วนใหญ่มักจบด้วย “ธรรมะชนะอธรรม” ตัวเอกแม้จะเป็น คนตกยากด้อยศักดิ์ศรี แต่เปี่ยมคุณธรรม จึงเอาชนะผู้ไร้ธรรมะที่มีกำลังกายหรือฤทธานุภาพมากมาย ได้

(๓) นิรนามนิยม เรื่องส่วนใหญ่ไม่ปรากฏชื่อผู้แต่ง เนื่องจากคัดลอกต่อๆ กันมา

(๔) ประเพณีนิยม เรื่องส่วนใหญ่มีการบรรยายวิถีชีวิตในท้องถิ่น เช่น ความเชื่อความฝัน และการบายศรีสู่ขวัญในเรื่องนางแดงอ่อน การเล่นบั้งไฟ ปลุกประำสร้งน้ำพระราชครู ในเรื่องผาแดง นางไอ่ ลักษณะดีชั่วของหญิงชายในเรื่องท้าวคำสอน เป็นต้น

(๕) ธรรมชาตินิยม เรื่องส่วนใหญ่ใช้ธรรมชาติเป็นฉากผสมผสานกับราชสำนักที่โอ้อ่า โดย ป่าธรรมชาติเป็นสถานที่แสวงหาความรู้ของผู้รักธรรมะและที่อยู่ของผู้มีวิชาอาคม เช่น ฤๅษี มหาเถร เป็นต้น สัตว์ต่างๆ ก็มีอยู่ตามดินแดนต่างๆ ของอีสาน เช่น กบ เขียด ปลา จระเข้ วัว ควาย กิ้งก่า แมงมุม ต๊กแตน นกเขา นกเอี้ยง ฯลฯ

^{๗๕} อุดม บัวศรี, เจ้าโคตร : การระงับความขัดแย้งในวัฒนธรรมอีสาน. (ขอนแก่น : สำนักศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๔๖), หน้า ๑๖๙-๑๗๑.

(๖) ราชานิยาม เรื่องส่วนใหญ่จบด้วยผู้ได้ชัยชนะได้ครองเมืองเป็นเจ้าของทรัพย์สิน บริวารต่างๆ

๔) คุณค่าของวรรณกรรมอีสาน

วิเคราะห์คุณค่าของวรรณกรรมอีสาน ดังนี้

- (๑) เป็นการสั่งสอน ให้คติเตือนใจ ให้แนวทางในการดำรงชีวิตให้มีแก่ผู้อ่าน/ผู้ฟัง เช่น
- บทบาทหน้าที่ของชาย-หญิงใน พญาคำกองสอนไพร่
 - หลักการใช้ชีวิตตามจารีต การเลือกคู่ครอง การปลูกบ้านเรือน การปฏิบัติตนใน หมู่วงศ์ศาตตยาติ การประพฤติตนของเจ้าบ้านเจ้าเมืองตามหลักพุทธศาสนาใน ธรรมดาสอนโลก
 - หลักความประพฤติของสตรีใน อินทิญาณสอนลูก
 - หลักความกตัญญู การรักษาศีลแปด บุญกรรม ใน เสียวสวาสดี
 - คุณค่าของคนที่น่าตาไม่ดี แต่มีความสามารถและกตัญญู ในท้าวกำกาดำ ฯลฯ

(๒) เป็นกิจกรรมสันตนาการ ให้ความบันเทิง ทั้งด้านอรรถรสทางภาษาและเนื้อเรื่อง เป็นต้นแบบที่ศิลปินอีสานนำไปใช้ในการแสดง ทั้งเนื้อเรื่องและฉันทลักษณ์ ซึ่งมียกตอนสำคัญของ วรรณกรรมที่ชาวอีสานนิยมหรือมีกลอนไพเราะ เช่น ผาแดงนางไอ่ ชูขุนนางอ้าว ลินไซ การะเกด เป็นต้น มาเล่า หรือใช้เป็นคำสอย ที่เพิ่มความบันเทิงระหว่างการฟังหมอลำ

(๓) เป็นองค์ประกอบสำคัญในพิธีกรรมต่างๆ ในช่วงการเปลี่ยนแปลงสำคัญของชีวิต หรือการแก้ไขปัญหายามวิกฤต เช่น บทสวดขวัญ คำแข็งในงาน บุญบั้งไฟ แห่นางแมว เสี่ยงทายนางดั่ง บทเทศน์มหาชาติ คาถาพัน เป็นต้น

(๔) เป็นหลักฐานทางประวัติศาสตร์อย่างหนึ่ง เช่น ตำนานขุนบรม ตำนานอุรังคธาตุ (ประวัติพระธาตุพนม) ท้าวฮุ่งท้าวเจือง พื้นเมืองอุบล เป็นต้น ทำให้ชาวอีสานได้เรียนรู้เรื่องในอดีต ของตนและสืบทอดจิตสำนึกท้องถิ่น ยกย่องวีรบุรุษร่วมกัน เช่น ขุนบรม ขุนเจือง ทั้งนี้วรรณกรรม สำคัญเรื่องหนึ่ง คือ พื้นเวียง เป็นเรื่องราวการต่อสู้ของเจ้าอนุวงศ์ในสมัยรัชกาลที่ ๓ เริ่มจากการ ต่อต้านอำนาจรัฐของอ้ายสาเกียดโง้งปลายสมัยรัชกาลที่ ๒ การขึ้นครองเวียงจันทน์ของเจ้าอนุวงศ์ สาเหตุการก่อการยึดหัวเมืองอีสาน ถูกจับและส่งตัวเข้ากรุงเทพฯ จบด้วยสงครามไทย-ญวนที่ทำให้ ความลำบากแก่ชาวลาว ซึ่งเป็นกลอนลำที่ได้รับความนิยมในการนำไปอ่านในงานงันเฮือนดี สามารถ ปลุกใจความเป็นท้องถิ่นนิยมของชาวอีสานได้ในช่วงหนึ่ง

(๕) เป็นการถ่ายทอดองค์ความรู้ ทางด้านภาษา ศิลปวัฒนธรรม ความเป็นอยู่ คติชีวิต ฯลฯ จากบรรพบุรุษสู่ลูกหลาน ในท้องถิ่น

เช่น โลกทัศน์เกี่ยวกับธรรมชาติ สังคม โลกนี้-โลกหน้า ฯลฯ

หลักการปกครองและกฎหมายโบราณ ใน อาณาจักรหลักคำเมือง
 ความรู้และแนวปฏิบัติในการทำนาทำไร่ ใน วันแสกปุกของ
 การใช้ปัญญาแก้ไขปัญหาดังกล่าว ในเรื่อง เชียงเมียง
 ความสำคัญของการทำบุญบั้งไฟ ในเรื่อง ผาแดงนางไอ่
 สำนวน ภาษิต คำสร้อย คำสอนต่างๆ ในทุกเรื่อง
 เป็นต้น

ทั้งนี้วรรณกรรมอีสานมีการใช้สำนวนที่ไพเราะหรือขยายความสิ่งต่างๆ อย่างเป็น
 เอกลักษณ์ เช่น

- คำสั้นๆ แต่ได้ใจความ เช่น ก๊ก ขวง คัก เคิก จืด งวก ไร่ งัน เป็นต้น
- คำออกเสียงที่สอดคล้องกันเป็นชุด เช่น ซิวี่ ซ่อว่อ จิ่งปิ่ง จ่องป่อง แจ่งแปง จิ่งปิ่ง โจ่ง
 โป่ง จ่างป่าง (บอกขนาดของรู) อ้ามตำม แจ่งแจ่ง สอกสอย ซาบจาบ (บอกลักษณะท่าทาง) เป็นต้น
- สำนวนยาว เช่น “จอกหลอกแจกแจก” “หนักช้อยกันหาบ หยาบช้อยกันตึง”
 “ควายตุ้มกชน คนจนมกเว้า” “ตีนเด็กคือกา หากินคือไก่” “เอ็นกินแล่นใส่ เอ็นไข่แล่นหนี” “สาม
 อาจารย์เฮ็ดขานบ่แล้ว” “แก้วบ่ชัดสามปีเป็นแฮ่ ฟันบ่บ่สามปีเป็นเพิ่น” ฯลฯ^{๗๖}

๕) รูปแบบคำประพันธ์ของอีสาน มีหลายประเภทที่สื่อความรู้สึกและความเข้าใจในแบบ
 ต่างๆ กัน เช่น

(๑) ญาบ เป็นสำนวนที่บางครั้งมีสัมผัส บางครั้งไม่มี แต่ใช้แล้วช่วยให้เนื้อความที่พูด
 ไม่สั้นหรือห้วนเกินไป เช่น “ห้ามผัดกป่าช้า” “หนีบ่มม กัมบ่หวิด” “ปล่อยเอี้ยนลงตม” “แกไม้ทาง
 ปลาย” ฯลฯ บางครั้งเป็นสำนวนที่มีคำขึ้นต้นหรือคำลงท้ายเดียวกัน ^{๗๗}เช่น

สุขหนึ่ง	มีข้าวกิน	มีเฮือนบ่มีฝา	บตี
สุขสอง	มีดินอยู่	มีนาบ่มีฮ้อง	บตี
สุขสาม	มีคูนอนนำ	มีปล่องบ่มีฝาอัด	บตี
สุขสี่	มีเงินค่าเต็มบ้าน	มีวัดบ่มีพระสงฆ์	บตี
สุขห้า	มีลูกหลานนั่งเฝ้ายามชรา	มีถงบ่มีบ่อนห้อย	บตี

ผิวเมียเดียวออกเฮือนใหม่	นี้ก็ยาก	ฮักมกกันบ่เห็นหน้า	นี้ก็ยาก
เฮ็ดไส่บ่มีชวาน	นี้ก็ยาก	เฮ็ดนาทามน้ำท่วมข้าว	นี้ก็ยาก
จักตอกไม้เป็นแมง	นี้ก็ยาก	เที่ยวทางบ่มีเพื่อน	นี้ก็ยาก

^{๗๖} ประมวล พิมพ์เสน, ภาษาและวรรณกรรมท้องถิ่นอีสาน, หน้า ๑๕-๒๘.

^{๗๗} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๐-๓๓.

ได้ผิวซีเหล้าเกี่ยวข้าวหนูกวน	นี้ก็ยาก	ไตข้าวไม่ลำเดียว	นี้ก็ยาก
เครื่องหูขาดไกล້ยามตัด	นี้ก็ยาก		
หรือบางสำนวนเป็นลำดับเรื่องเดียวกัน เช่น			
สิบปี	อาบน้ำบ่หนาว	เจ็ดสิบปี	ตีระฆังบ่ม่วน
ชาวปี	เว้าสาวบ่เปื้อ	แปดสิบปี	หนักหนวกคว่นมาหู
สามสิบปี	ฮู้เมื่อก่อนไก่อ	เก้าสิบปี	พี่น้องมาคูนั่งให้
สี่สิบปี	ไปไฮ่มาทอดขา	ฮ้อยปี	บ่ใช้บ่ตาย
ห้าสิบปี	ไปนามาทอดฮ้อย	ฮ้อยสิบปี	เห็นเดือนหงายว่าไฟไหม้
หกสิบปี	เป่าขลุ่ยบ่ตั้ง	ฮ้อยชาวปีใช้ก็ตาย	บ่ใช้ก็ตาย

(๒) **โตงโตย** เป็นสำนวนคำคมหรือสุภาษิตที่มีวรรคต้นวรรครับ บางสำนวนมีวรรครวมเป็น 3 วรรค มีทั้งประเภทมีสัมผัส และไม่มีสัมผัส^{๗๘} เช่น ฮั่วหลายหลักจ้งหมั้น พี่น้องหลายชั้นจ้งดี ได้ปลาสิ้มแห่ ได้แพรสิ้มผ้า ได้หน้าสิ้มหลัง ยามกินบ่เรียก ยามเวียกจ้งเอิ้น คั้นบ่มีอย่าอวด คั้นบ่บวชอย่าแถหัว นอนสูงให้นอนคว่ำ นอนต่ำให้นอนหงาย กินอย่ากินสมอยาก ปากอย่าปากสมเคียด เป็นต้น

(๓) **กลอน** มีหลายแบบ เช่น กลอน ๖ กลอน ๗ กลอน ๘ กลอน ๑๐ ทั้งมีสัมผัสและไม่มีสัมผัส ถ้าไม่มีสัมผัสก็มักเล่นคำเล่นสระ หรือเล่นอักษร ให้อ่านร้อง แจ็งและແหล่ ได้จ้งหะและทำนองไพเราะ^{๗๙} เช่น

กล่าวถึง	นงนางหล่า	สุมณฑานางนารถ
เนาใน	อาสน์อ่าวกล้าว	เซียงซ้องอยู่เกษม
	โดนนานได้	หลายปีแถมถ่าย
กุมพันธ์	ยักษใหญ่ตั้ง	กุมเจ้าเล่นหนี
มันกะ	นำนางหล่า	สุมณฑาเฮงฮอด

^{๗๘} อ่างแก้ว. ประมวล พิมพ์เสน, ภาษาและวรรณกรรมท้องถิ่นอีสาน. หน้า ๓๔-๓๕.

^{๗๙} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๒-๔๘.

จดยั้ง เมืองใหญ่กว้าง อโนราชชื่อเชียง

(กลอน ๗ ไม่มีสัมผัส จากสินไซ)

ไทยเอื่อนี้ไปไสมิคมี	หื้อไปลื้ออยู่ร่วมบ่อนนอน
เปิดหน้าต่างอย่างออกมาด	ไขปีกต้อย่างออกมาเบ็ง
มาเบ็งแล้วแม่นลูกหื้อหลาน	คักแม่นหลานให้ทานเหล่าแม่
ขอเหล่าเต็ดนำเจ้าจักโอ	ขอเหล่าโทนาเจ้าจักถ้ว
หวานจ้วยจ้วยด้วยปากหลานชาย	ตักมายายหลานชายคู่
ยายบ่คู่ต้อยบ่หนี	ตายเป็นผีลีนามาหลอก

(กลอน ๗ เช็งบั้งไฟ)

เป็นต้น

(๔) โคลง เป็นคำประพันธ์ที่มีการแบ่งวรรค คำสร้อย และบังคับสัมผัส แต่ไม่บังคับเอกโท เพียงแต่ต้องให้อ่านเอื้อนเสียงได้จังหวะและทำนอง^{๘๐} เช่น

ศาสตร์ศิลป์ควรธู	เฮียนเอา
เป็นดั่งน้ำในเครือเขาต้นไม้	
เมื่อก่อนจะเก็บเอา	ดอกหมากนั้นนา
ควรเก็บทุกคำเช้า	ลวดได้เหลือหลาย

(๕) กาพย์ มีลักษณะคล้ายร้อยกรองในสุภาษิตพระร่วง บทหนึ่งมี ๗ คำ ไม่มีคำสร้อยและไม่กำหนดว่าบทหนึ่งมีกี่บาท ไม่กำหนด เอกโทแต่กำหนดสัมผัสสระ โดยคำท้ายของบาทแรกจะสัมผัสกับคำใดคำหนึ่งของบาทต่อไป^{๘๑} เช่น

ดอกทองกวาวสีงามไ้กลิ่น	โลกดูหมิ่นเหตุกลิ่นมันหาย
อธิบายดั่งชายโสภาบ	ฮูปเกลี้ยงฮาบยังหนุ่มงามตา
เขาเกิดมาตระกูลไซ้ไฟร่	ของบ่ไ้ความฮู้บ่มี
นักปราชญ์ดีเกิดมาเสียชาติ	บ่สะอาดคือกลิ่นมันหาย

(“มงคลแห่งการศึกษา” โดย พระอุบาลีคุณูปมาจารย์)

(๖) ร่าย (ฮ่าย) ส่วนใหญ่ใช้ประพันธ์วรรณกรรมพุทธศาสนา ที่แปลจากภาษาบาลี

^{๘๐} อ่างแล้ว.ประมวล พิมพ์เสน, ภาษาและวรรณกรรมท้องถิ่นอีสาน. หน้า ๕๐.

^{๘๑} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๐.

เป็นภาษาอีสาน และสัมผัสกันแบบร่ายยาว ในบาทหนึ่งอาจมีตั้งแต่ ๕ คำขึ้นไป คำสุดท้ายจะไปสัมผัสสระกับคำใดคำหนึ่งในบาทต่อไป^{๘๒} เช่น

มัทธี คุรา น่องมัทธี	
ราชสีห์จ๊กหนีจากดอย	เพราะว่าดอยนั้นบมีถ้ำคูหา
ปลาจ๊กหนีจากน้ำ	เพราะว่าน้ำนั้นบมีตม
สมณจ๊กหนีจากครู	เพราะว่าครูนั้นหาผญาบได้
นกจ๊กหนีจากไม้	เพราะว่าไม้นั้นบมีกิ่งง่าสาขาอันกว้าง
ช้างจ๊กหนีจากป่า	เพราะว่าป่านั้นบมีไม้ไล่แล้ไม้บัง (กัณฑ์มัทธี)

ในอดีตการเรียนรู้วรรณกรรมอีสานมีหลายทาง เช่น ผู้ชายอาจบวชเรียนและได้อ่านจากหนังสือผูกหรือหนังสือก้อมซึ่งมักเก็บรักษาไว้ที่วัด ขณะที่ผู้หญิงมักเรียนรู้จากการฟังหมอลำหรือจดจำจากที่ได้ยินผู้อื่นและเล่าต่อๆ กันมา เมื่อมีสื่อสารมวลชนประเภทวิทยุ โทรทัศน์ ชาวอีสานก็มีโอกาสได้ฟังวรรณกรรมอีสานผ่านสื่อเหล่านั้นด้วย

ต่อมาเมื่อระบบการศึกษาภาคบังคับแพร่หลายในอีสานและสอนให้เรียนรู้ภาษาและวรรณกรรมภาคกลาง ชาวอีสานรุ่นต่อมาจึงขาดพื้นฐานความรู้ ความเข้าใจที่ลึกซึ้งต่อวรรณกรรมรูปแบบต่างๆ ที่จะทำให้เกิดความซาบซึ้งต่อวรรณกรรมอีสาน จึงห่างเหินจากวรรณกรรมเหล่านั้นไป จนยากที่จะหาชาวอีสานรุ่นใหม่ที่เข้าใจและสามารถสร้างสรรค์คำประพันธ์แบบอีสานได้^{๘๓} ที่สำคัญ แม้ว่าตั้งแต่ทศวรรษ ๒๕๒๐ เป็นต้นมา จะมีการจัดพิมพ์วรรณกรรมอีสานเผยแพร่มากขึ้น แต่ก็ต้องอาศัยตัวอักษรไทยกลาง ซึ่งไม่สามารถ “สื่อ” คำอีสาน ได้เท่าที่ควร ขณะที่สื่อโทรทัศน์และสื่อสารมวลชนแขนงต่างๆ ตลอดจนการเคลื่อนย้ายแรงงานไปทำงานในเมืองใหญ่ทำให้ชาวอีสานเองหันไปพูดภาษาไทยกลางมากขึ้น มีการรับศัพท์และสำนวนไทยกลางมาพูดด้วยสำเนียงอีสาน การสืบต่อภูมิปัญญาด้านวรรณกรรมที่เป็นรูปแบบดั้งเดิมของอีสานจึงมีความเป็นไปได้ค่อนข้างจำกัด

ตั้งแต่ทศวรรษ ๒๕๑๐ เริ่มมีการศึกษา ปริญญาตรี และตีพิมพ์เผยแพร่เป็นหนังสือวรรณกรรมพื้นบ้านแล้วหลายเรื่อง เช่น นางผมหอม นางแดงอ่อน สิ้นไซ ท้าวสุริยวงศ์ เสียวสวาสดี เป็นต้น รวมทั้งมีการรวบรวมคำผญา และกลอนลำเป็นเล่ม แต่ส่วนใหญ่ จะพิมพ์ด้วยอักษรไทยกลาง มีเพียงบางเล่มที่พิมพ์อักษรอีสานแทรกไว้ด้วย และตั้งแต่ทศวรรษ ๒๕๔๐ มีการเผยแพร่และสืบสานวรรณกรรมอีสานทางอินเทอร์เน็ตด้วย แต่ที่สำคัญ คือ แม้จะปริวรรตแล้ว แต่ผู้อ่านที่ขาดความเข้าใจสำนวน-ศัพท์โบราณก็ยังไม่สามารถทำความเข้าใจหรือเกิดความซาบซึ้งในวรรณกรรมเหล่านั้นได้

^{๘๒} ธวัช ปุณโณทก, วรรณกรรมภาคอีสาน. หน้า ๗๔.

^{๘๓} ประมวล พิมพ์เสน, ภาษาและวรรณกรรมท้องถิ่นอีสาน. หน้า ๒๑.

ส่วนการสร้างสรรคัวรรณกรรมใหม่ๆ มีน้อย และมักปรากฏในการแสดง เช่น กลอนลำ เป็นต้น สำหรับปัญญา ยังมีบุคคลที่ได้ชื่อว่าเป็นปราชญ์ชาวบ้านหรือผู้นำชุมชนรุ่นอาวุโสคิด-ผูกผญาให้ลูกหลานฟัง และบันทึกด้วยภาษาไทยกลางบ้าง เช่น

“มีเกินใช้ ได้เกินกิน เราก็รวย กินเกินได้ ใช้เกินมี เราก็จน” (พ่อเซียงไทยดี บ้านอนันต์ อ.ศีขรภูมิ จ.สุรินทร์)

“อ่านตัวให้ออก บอกตัวให้ได้ ในที่สุดชีวิตจะดีขึ้น” (พ่อผายสร้อยสระกลาง บ้านสระคูณ อ.ลำปลายมาศ จ.บุรีรัมย์)

“ถึงฝันดีก็อย่าดีเป็นเลขหวย เร่งปลูกกล้วยปลูกผักรักษาหาร เลี้ยงหมูไก่อปุปลาอย่าช้านาน ชวนแม่บ้านจู้จี้ยู่ที่นา” (พ่อสุทธินันท์ ปรีชญาพฤทธิ์ บ้านปากช่อง อ.สตึก จ.บุรีรัมย์) เป็นต้น ^{๘๔}

๒.๔ ชุมชนภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขงกับองค์การความร่วมมือระหว่างประเทศ

ดังได้กล่าวมาแต่ต้นว่า แม่น้ำโขงเป็นแม่น้ำสากล ร่ำรวยด้วยทรัพยากรธรรมชาติหลากหลาย ด้วยกลุ่มชาติพันธุ์และภาษา จึงเป็นที่สนใจของประเทศมหาอำนาจตะวันตกที่ต้องการเข้ามาครอบครองดินแดนแห่งนี้ รวมทั้งอีกหลายองค์การความร่วมมือระหว่างประเทศต้องการเข้ามา มีบทบาทนับแต่อดีตถึงปัจจุบัน เพื่อความสมบูรณ์ของงานวิจัยจึงขอกล่าวถึงพอสังเขปดังนี้

๒.๔.๑ การเข้ามาของนักล่าอาณานิคม

พ.ศ. ๒๔๐๑-๒๔๐๔ นายองรี มูโฮต์ (Henri Mouhot) นักธรรมชาติวิทยาชาวฝรั่งเศส เดินทางเข้ามาโดยการสนับสนุนของราชสมาคมภูมิศาสตร์และสมาคมสัตววิทยาแห่งลอนดอน เพื่อสำรวจดินแดนสยาม ลาวและกัมพูชา เขามาถึงกรุงเทพฯ เดือนเมษายน พ.ศ. ๒๔๐๑ เขาล่องเรือทวนแม่น้ำเจ้าพระยาจากกรุงเทพฯ ขึ้นบกที่สระบุรี เดินเท้าผ่านป่าทึบของดงพญาเย็นเข้าสู่ที่ราบสูงโคราช เดินเท้าต่อไปยังชัยภูมิ เข้าสู่เมืองเลย เลียบเข้าเวียงจันทน์ จากนั้นก็มุ่งไปเมืองปากลายแล้วลัดเลาะ ผังโขงขึ้นไปจนถึงเมืองหลวงพระบาง เขาเริ่มป่วยหนักจากไข้ป่าและเสียชีวิตลงในเดือนตุลาคม พ.ศ. ๒๔๐๔ ในวัย ๓๕ ปี บันทึกการเดินทางของเขาได้รับการตีพิมพ์ทั้งภาษาอังกฤษและฝรั่งเศสเปิดเผยถึงความลึกลับมหัศจรรย์ของโลกตะวันออกได้ทำให้เขมร นครวัด นครธมและอินโดจีนกลายเป็นดินแดนที่ฝรั่งเศสค้นหาตื่นตาตื่นใจถึงขั้นมีวลีที่ว่า “ได้เห็นนครวัดก่อนจึงนอนตายตาหลับ (See Angkor and Die)” ภายหลังการตายของนายองรี มูโฮต์ ประเทศเวียดนามใต้หรือโคชินไชน่าและกัมพูชาก็ตกอยู่ภายใต้การปกครองของเจ้าอาณานิคมฝรั่งเศส

^{๘๔} ยงยุทธ ขจรธรรม และคณะ, **พลังรากหญ้า พลังแผ่นดิน**. (ขอนแก่น : กองทุนภูมิปัญญาชาวบ้านภาคอีสาน, ๒๕๕๕), หน้า ๗๐, ๘๑, ๑๑๖.

พ.ศ.๒๔๐๙ - ๒๔๑๑ กระทรวงทหารเรือร่วมกับกระทรวงการต่างประเทศของฝรั่งเศส ส่งนายดูดาร์ เดอ ลาเกร (Doudart de Lagree) ผู้แทนของฝรั่งเศสในเวียดนามใต้ พร้อมทั้ง นายทหารฟรานซิส การ์นิเยร์ (Francis Garnier) นายแพทย์ นักพฤกษศาสตร์ นักธรณีวิทยา ศิลปิน วาดภาพ และช่างภาพ สำรวจทวนแม่น้ำโขงขึ้นไปจนถึงสิบสองปันนาถึงเมืองต้าหลี่ มณฑลยูนนาน ผลการสำรวจพบว่าแม่น้ำโขงมีเกาะแก่งสาหัสมากมาย กระแสน้ำเชี่ยวกรากไม่เหมาะสมจะใช้เป็น เส้นทางเดินเรือได้ อย่างไรก็ตามภายหลังการสำรวจทำให้ฝรั่งเศสขยายอาณานิคมด้วยการยึด สิบสองปันนา และมณฑลบูรพาหรือศรีโสภณ เสียมราฐ พระตะบอง จากสยามประเทศในปี พ.ศ. ๒๔๓๖ หรือวิกฤตการณ์ ร.ศ.๑๑๒^{๕๕}

๒.๔.๒ คณะกรรมการแม่น้ำโขง (Mekong Committee - MC)

ในปี พ.ศ. ๒๕๐๐ (ค.ศ. ๑๙๕๗) โดยการสนับสนุนจากสหประชาชาติ ประเทศในกลุ่มแม่น้ำโขงตอนล่าง ได้แก่ ประเทศไทย กัมพูชา สปป.ลาว และ เวียดนามได้ลงนามในปฏิญญา ความร่วมมือ พ.ศ. ๒๕๐๐ จัดตั้งองค์การประสานงานกลางขึ้น ชื่อว่า “คณะกรรมการประสานงาน สำรวจแม่น้ำโขงตอนล่าง” หรือ “คณะกรรมการแม่น้ำโขง” หรือ “คณะกรรมการพัฒนาลุ่มแม่น้ำโขงตอน ล่าง” ได้ทำการออกแบบและสนับสนุนการสร้างเขื่อน ทั้งเขื่อนในตัวแม่น้ำโขง และแม่น้ำสาขาของแม่น้ำโขงในประเทศลาว ไทย เวียดนาม และเขมร^{๕๖}

ในระหว่างปี พ.ศ. ๒๕๑๓ - ๒๕๒๐ การดำเนินงานของคณะกรรมการแม่น้ำโขงได้หยุดชะงักลง เนื่องจากเกิดสงครามอินโดจีน จนถึงปี พ.ศ. ๒๕๒๑ คณะกรรมการแม่น้ำโขงนี้ได้ถูกแทนที่โดย “คณะกรรมการประสานงานเพื่อสำรวจแม่น้ำโขงชั่วคราว”

๒.๔.๓ คณะกรรมาธิการแม่น้ำโขง (Mekong River Commission - MRC)

ในปี พ.ศ. ๒๕๓๘ ด้วยการสนับสนุนจากสหประชาชาติ ประเทศลุ่มแม่น้ำโขงตอนล่าง ๔ ประเทศเดิม คือ ไทย สปป.ลาว กัมพูชา และเวียดนาม ได้ร่วมกันลงนามในความตกลงว่าด้วยความร่วมมือเพื่อการพัฒนาลุ่มแม่น้ำโขงอย่างยั่งยืน เมื่อวันที่ ๕ เมษายน พ.ศ.๒๕๓๘ โดยมีวัตถุประสงค์ เพื่อที่จะร่วมมือกันอย่างสร้างสรรค์ เพื่อผลประโยชน์ร่วมกัน เพื่อการพัฒนา อย่างยั่งยืน เพื่อใช้ประโยชน์ และจัดการทรัพยากรน้ำและทรัพยากรอื่นที่เกี่ยวข้องในแม่น้ำโขง และเปลี่ยนชื่อเป็น “คณะกรรมาธิการแม่น้ำโขง” ได้กำหนดบทบาทของตนเองไว้ในฐานะตัวเร่ง และผู้นำพาประเทศและ

^{๕๕} แม่น้ำวาท กุญชร ณ อยุธยา, “ตามรอยนักสำรวจ”, เส้นทางสี่เขียว, ฉบับที่ ๒๖ (พฤษภาคม-สิงหาคม ๒๕๕๒), หน้า ๖ - ๑๐.

^{๕๖} ประสิทธิ์ ทวานเสรีจ, “การบริหารจัดการระบบลุ่มน้ำ และลุ่มน้ำโขงในส่วนของประเทศไทย”, โยธาสาร, ปีที่ ๒๒ ฉบับที่ ๒ (มีนาคม - เมษายน ๒๕๕๓), หน้า ๒๖.

ประชาชนในกลุ่มแม่น้ำโขงไปสู่ความรุ่งเรืองทางเศรษฐกิจ ความเท่าเทียม ทางสังคม และสิ่งแวดล้อมที่ดีของกลุ่มแม่น้ำโขง

๒.๔.๔ ความร่วมมือทางเศรษฐกิจในอนุภูมิภาคกลุ่มแม่น้ำโขง (Greater Mekong Sub-region Economic Cooperation - GMS)

ธนาคารพัฒนาแห่งเอเชีย (Asian Development Bank – ADB) เป็นผู้ริเริ่มและส่งเสริมให้ ประเทศในกลุ่มแม่น้ำโขง ๖ ประเทศคือ จีน (ตอนใต้) พม่า สปป.ลาว ไทย กัมพูชา และ เวียดนาม ได้เข้ามาร่วมมือกันในปี พ.ศ. ๒๕๓๕ แรกเริ่มนั้นธนาคารพัฒนาแห่งเอเชียเป็นผู้ให้ความช่วยเหลือทาง ด้านเทคนิค ศึกษาความเป็นไปได้ในการสร้างโครงการพัฒนาต่าง ๆ ร่วมกัน ได้มีการกำหนดโครงการในแต่ละภาคส่วนไว้เป็นจำนวนมาก โดยได้กำหนดภาคเศรษฐกิจที่จะมีความร่วมมือกันที่สำคัญได้แก่ การคมนาคมขนส่ง พลังงาน สิ่งแวดล้อม การค้า การลงทุน การท่องเที่ยว โทรคมนาคม และการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์^{๘๗}

๒.๔.๕ กลุ่มความร่วมมือทางยุทธศาสตร์เศรษฐกิจ อิระวดี เจ้าพระยา แม่น้ำโขง (Ayeyawady - ChaoPhraya - Mekong Economic Cooperation Strategy - ACMECS)

ในปี พ.ศ. ๒๕๔๖ ได้มีการประชุมสุดยอดผู้นำ ๔ ชาติที่ประเทศพม่า เพื่อสร้างกรอบความร่วมมือชื่อเรียกว่า “ความร่วมมือทางยุทธศาสตร์เศรษฐกิจ อิระวดี เจ้าพระยา แม่น้ำโขง” จากนั้นอีกหนึ่งปีถัดมา ได้มีการเชิญประเทศเวียดนามเข้าร่วมโครงการ จึงทำให้กรอบความร่วมมือดังกล่าวนี้มี สมาชิก ๕ ประเทศด้วยกัน คือ พม่า ไทย ลาว กัมพูชา และเวียดนาม กรอบความร่วมมือ ACMECS เป็นกรอบความร่วมมือย่อย ซึ่งซ้อนอยู่ในกรอบความร่วมมือใหญ่อื่นที่คล้าย ๆ กัน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง กรอบความร่วมมืออนุภูมิภาคกลุ่มแม่น้ำโขง ซึ่งครอบคลุมพื้นที่ และสาขาของความร่วมมือมากกว่า

๒.๕ ชุมชนภูมิภาคกลุ่มแม่น้ำโขงบนกระแสความเปลี่ยนแปลงปัจจุบัน

แม่น้ำโขงคือสายน้ำแห่งชีวิต หล่อเลี้ยงชุมชนสองฝั่งลำน้ำรวมแล้วไม่น้อยกว่า ๗๐ ล้านคน แม่น้ำโขงหลากหลายทางชีวภาพ อุดมสมบูรณ์ด้วยทรัพยากรธรรมชาติ ป่าไม้ แร่ธาตุ และปลาน้ำจืดนานาพันธุ์ ผู้คนชุมชนหลากเชื้อชาติหลายเผ่าพันธุ์ต่างภาษาเหล่านี้อาศัยลำน้ำโขงเป็นแหล่งอาหาร ทำประมงดำรงชีพด้วยการหาปลา เป็นที่พำนักพักพิง คมนาคม ท่องเที่ยว สัมผัสไปมา

^{๘๗} Asian Development Bank. Economic Cooperation in the Greater Mekong Subregion : Facing The Challenges. Manila: ADB. 1996. p. 4. อังโน สุภลักษณ์ กาญจนขุนดี , ADB/GMS-MRC-ACMECS : หนทางข้างหน้า และสิ่งท้าทายในการพัฒนากลุ่มน้ำโขง, หน้า ๒๔. แหล่งที่มา

:<http://www.indochinapublishing.com/research/> [๑๙ ส.ค. ๒๕๕๙].

ค้าขาย อาศัยน้ำโขงในการชลประทาน การกสิกรรมและเกษตรกรรมนับแต่ยุคบุรพกาลเรื่อยมา ถึงวันนี้วิถีชีวิตกำลังถูกขับเคลื่อนให้เปลี่ยนแปลงไปตามความผันแปรของสายน้ำแม่โขง

หลายทศวรรษที่ผ่านมา ได้มีความพยายามพัฒนาลุ่มแม่น้ำโขง โดยแต่ละประเทศที่มีอธิปไตยเหนือลำน้ำโขง ทั้งที่โดยศักยภาพตนเองตามลำพัง หรือโดยได้รับความช่วยเหลือจาก องค์กรความร่วมมือระหว่างประเทศด้วยการสนับสนุนเงินทุนกู้ยืม เป็นที่ปรึกษา ให้ความรู้ วิชาการ เทคโนโลยีสมัยใหม่ตลอดจนการบริหารจัดการ ต่างผลักดันให้เกิดการพัฒนาในด้านต่าง ๆ ในภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขงและแม่น้ำสาขาในเขตพื้นที่ของแต่ละประเทศ โครงการเหล่านั้น เน้นที่การก่อสร้าง สาธารณูปโภคและโครงสร้างพื้นฐาน เช่น ถนนเพื่อการคมนาคมและขนส่ง ฝ่ายหรือเขื่อนกั้นน้ำ เพื่อกักเก็บน้ำอุปโภคบริโภค และเพื่อผลิตกระแสไฟฟ้าตอบสนองอุปสงค์การใช้พลังงานไฟฟ้าที่เพิ่มพูนไร้ขีดจำกัด แต่ดูเหมือนว่าการพัฒนากระแสหลักตามแนวระบอบทุนนิยมและวัตถุนิยมเหล่านั้นที่ให้ความสำคัญและ เน้นที่ผลตอบแทนคั่งค่าทางเศรษฐกิจและสังคมแต่ละเลย มองข้ามและไม่เห็นความสำคัญของธรรมชาติสิ่งแวดล้อม กลายเป็นการพัฒนาที่คุกคามระบบนิเวศของลุ่มน้ำส่งผลกระทบต่อการค้ารังสีและวิถีชีวิตดั้งเดิมของชุมชนในลุ่มแม่น้ำโขง

ที่กล่าวขวัญและวิพากษ์วิจารณ์กันมากคือผลกระทบจากการก่อสร้างเขื่อนไฟฟ้าพลังน้ำ ในลุ่มแม่น้ำโขงตอนบนในมณฑลยูนนานประเทศจีน รวมทั้งการสร้างเขื่อนในลุ่มแม่น้ำโขงตอนล่าง และลำน้ำสาขาในประเทศไทย ลาว กัมพูชา และเวียดนามในทศวรรษที่ผ่านมาและ กำลังจะเกิดขึ้นในอนาคตอันใกล้

การระเบิดเกาะแก่งในแม่น้ำโขงเพื่อการเดินเรือและขนส่งทางน้ำจากมณฑลยูนนานประเทศจีนผ่านบริเวณสามเหลี่ยมทองคำอำเภอเชียงแสนจังหวัดเชียงรายประเทศไทย ถึงเมืองหลวงพระบางประเทศลาวนั้นคืออีกหนึ่งมูลเหตุสำคัญที่ก่อให้เกิดผลกระทบโดยตรงกับชุมชนในลุ่มแม่น้ำโขงตอนล่างท้ายน้ำเป็นอย่างมาก

ในช่วงระยะเวลาเดียวกันนี้ กระแสสังคมโลกกำลังอ่อนไหวหวัดกับสภาวะการเปลี่ยนแปลงภูมิอากาศของโลกที่ร้อนขึ้น จึงเป็นอีกมูลเหตุหนึ่งที่ได้ร่วมกันกระหน่ำซ้ำเติมให้วิกฤตแม่น้ำโขงเพิ่มองศาความรุนแรงมากยิ่งขึ้น ประจักษ์พยานเห็นเด่นชัดคือปรากฏการณ์เกิดน้ำท่วมอย่างฉับพลันในลุ่มแม่น้ำโขงตอนล่างเมื่อเดือนสิงหาคม พ.ศ. ๒๕๕๑ และในทางตรงกันข้ามเกิดภาวะภัยแล้ง เมื่อหน้าแล้ง ต้นปี พ.ศ. ๒๕๕๓ ที่ผ่านมา น้ำในแม่น้ำโขงแห้งขอด ระดับน้ำลดลงต่ำสุดเป็นสถิติใหม่ในรอบหลายทศวรรษ ถึงขนาดพระธาตุหล้าหนอง จังหวัดหนองคาย โผล่พ้นน้ำ เป็นพระธาตุกลางน้ำ หลังจากที่ได้จมลงกลางลำแม่น้ำโขงตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๓๙๐ กว่า ๑๖๓ ปีล่วงแล้ว

ผลกระทบเกิดขึ้นเป็นรูปธรรมในปัจจุบัน คือ ระดับน้ำในลำน้ำโขงเกิดความผันผวนไม่ขึ้น

ลงตามธรรมชาติตามฤดูกาล กระแสน้ำไหลเชี่ยว เกิดการพังทลายของตลิ่ง เกิดผลกระทบต่อพันธุ์ปลา และ เศรษฐกิจ สังคม คนหาปลา รวมทั้งผลกระทบต่อการทำเกษตรริมโขง ฯ

ชุมชนลุ่มแม่น้ำโขงเป็นชุมชนหลากหลายภาษาหลายชนชนเผ่าดังกล่าวมาแล้ว เป็นสังคมชนบทล้าหลัง สังคมเกษตรกรรมที่ยากจน ซึ่งต่อมาบางส่วนได้พัฒนาขึ้นเป็นสังคมเมืองตามชุมชนต่างๆ ที่อยู่สองริมฝั่งแม่น้ำโขงและลุ่มน้ำสาขา จำต้องตกอยู่ภายใต้อิทธิพลและกระแสคลื่นของ ระบบทุนนิยม วัตถุนิยมและบริโภคนิยมในโลกเทคโนโลยียุคไร้พรมแดนอย่างไม่อาจหลีกเลี่ยง หรือขัดขืน เช่นเดียวกับชนเผ่าลาวและเขมรที่ต้องรับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงระบบการเมือง การปกครอง เป็นสังคมนิยมเมื่อหลายทศวรรษที่ผ่านมาอย่างไม่อาจปฏิเสธได้เช่นกัน

แม้จะเกิดผลกระทบต่อระบบเศรษฐกิจการเมืองการปกครองและวิถีชีวิตอย่างไรก็ตาม แต่ความคั่งมั่นในวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม จารีตประเพณี คติความเชื่อและพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนากลับยังคงดำรงอยู่ตลอดไปไม่เสื่อมคลาย

๒.๖ แนวคิดประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน

ความรู้เกี่ยวกับประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน (Thai-aec.com, 2014) AEC เป็นการพัฒนามาจากการเป็นสมาคมประชาชาติแห่งเอเชีย ตะวันออกเฉียงใต้ (The Association of South East Asian Nations: ASEAN) ก่อตั้งขึ้นตาม ปฏิญญากรุงเทพฯ (Bangkok Declaration) เมื่อ ๘ สิงหาคม ๒๕๑๐ โดยมีประเทศผู้ก่อตั้งแรกเริ่ม ๕ ประเทศ คือ อินโดนีเซีย มาเลเซีย ฟิลิปปินส์ สิงคโปร์ และไทย ต่อมาในปี ๒๕๒๗ บรูไนดารุสซาลาม ก็ได้เข้าเป็นสมาชิก ตามด้วยปี ๒๕๓๘ เวียดนามก็เข้าร่วมเป็นสมาชิก ต่อมา ปี ๒๕๔๐ ลาวและพม่าเข้าร่วม และปี ๒๕๔๒ กัมพูชาก็ได้เข้าร่วมเป็นสมาชิกลำดับที่ ๑๐ ทำให้ปัจจุบันอาเซียนเป็นกลุ่ม เศรษฐกิจภูมิภาคขนาดใหญ่ มีประชากรรวมกันเกือบ ๕๐๐ ล้านคน จากนั้นในการประชุมสุดยอดอาเซียนครั้งที่ ๙ ที่อินโดนีเซีย เมื่อ ๗ ต.ค. ๒๕๔๖ ผู้นำประเทศสมาชิกอาเซียนได้ตกลงกันที่จะจัดตั้งประชาคมอาเซียน (ASEAN Community) ซึ่งประกอบด้วย ๓ เสาหลัก คือ

๑. ประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน (ASEAN Economic Community: AEC)
๒. ประชาคมสังคมและวัฒนธรรมอาเซียน (Socio-Cultural Pillar)
๓. ประชาคมความมั่นคงอาเซียน (Political and Security Pillar)

คำขวัญของอาเซียน คือ “One Vision, One Identity, One Community.” หนึ่งในวิสัยทัศน์ หนึ่งอัตลักษณ์ หนึ่งประชาคม

เดิมกำหนดเป้าหมายที่จะตั้งขึ้นในปี ๒๕๖๓ แต่ต่อมาได้ตกลงกันเลื่อนกำหนดให้เร็วขึ้น

เป็นปี ๒๕๕๘ และก้าวสำคัญต่อมาคือการจัดทำปฏิญญาอาเซียน (ASEAN Charter) ซึ่งมีผลใช้บังคับแล้วตั้งแต่เดือนธันวาคม ปี ๒๕๕๒ นับเป็นการยกระดับความร่วมมือของอาเซียนเข้าสู่มิติใหม่ในการสร้างประชาคม โดยมีพื้นฐานที่แข็งแกร่งทางกฎหมายและมีองค์กรรองรับการดำเนินการเข้าสู่เป้าหมายดังกล่าวภายในปี ๒๕๕๘

ปัจจุบันประเทศสมาชิกอาเซียน รวม ๑๐ ประเทศได้แก่ ไทย พม่า มาเลเซีย อินโดนีเซีย ฟิลิปปินส์ สิงคโปร์ เวียดนาม ลาว กัมพูชา บรูไน

สำหรับเสาหลักการจัดตั้งประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน (ASEAN Economic Community หรือ AEC) ภายในปี ๒๕๕๘ เพื่อให้อาเซียนมีการเคลื่อนย้ายสินค้า บริการ การลงทุน แรงงานฝีมืออย่างเสรี และเงินทุนที่เสรีขึ้นต่อมาในปี ๒๕๕๐ อาเซียนได้จัดทำพิมพ์เขียวเพื่อจัดตั้งประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน (AEC Blueprint) เป็นแผนบูรณาการงานด้านเศรษฐกิจให้เห็นภาพรวมในการมุ่งไปสู่ AEC ซึ่งประกอบด้วยแผนงานเศรษฐกิจในด้านต่างๆ พร้อมกรอบระยะเวลาที่ชัดเจนในการดำเนินมาตรการต่าง ๆ จนบรรลุเป้าหมายในปี ๒๕๕๘ รวมทั้งการให้ความยืดหยุ่นตามที่ประเทศสมาชิกได้ตกลงกันล่วงหน้า ในอนาคต AEC จะเป็นอาเซียน +๓ โดยจะเพิ่มประเทศ จีน เกาหลีใต้ และญี่ปุ่น เข้ามาอยู่ด้วย และต่อไปก็จะมีการเจรจา อาเซียน +๖ จะมีประเทศ จีน เกาหลีใต้ ญี่ปุ่น ออสเตรเลีย นิวซีแลนด์ และอินเดียต่อไป

AEC BLUEPRINT

สำหรับเสาหลักการจัดตั้งประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน (ASEAN Economic Community หรือ AEC) ภายในปี ๒๕๕๘ เพื่อให้อาเซียนมีการเคลื่อนย้ายสินค้า บริการ การลงทุน แรงงานฝีมืออย่างเสรี และเงินทุนที่เสรีขึ้นต่อมาในปี ๒๕๕๐ อาเซียนได้จัดทำพิมพ์เขียวเพื่อจัดตั้งประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน (AEC Blueprint) เป็นแผนบูรณาการงานด้านเศรษฐกิจให้เห็นภาพรวมในการมุ่งไปสู่ AEC ซึ่งประกอบด้วยแผนงานเศรษฐกิจในด้านต่างๆ พร้อมกรอบระยะเวลาที่ชัดเจนในการดำเนินมาตรการต่างๆ จนบรรลุเป้าหมายในปี ๒๕๕๘ รวมทั้งการให้ความยืดหยุ่นตามที่ประเทศสมาชิกได้ตกลงกันล่วงหน้าเพื่อสร้างพันธสัญญาระหว่างประเทศสมาชิกอาเซียน อาเซียนได้กำหนดยุทธศาสตร์การก้าวไปสู่ประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน ที่สำคัญดังนี้

๑. การเป็นตลาดและฐานการผลิตเดียวกัน

การเป็นตลาดและฐานการผลิตเดียวกัน เป็นยุทธศาสตร์สำคัญของการจัดตั้งประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน ซึ่งจะทำให้อาเซียนมีความสามารถในการแข่งขันสูงขึ้น โดยอาเซียนได้กำหนดกลไกและมาตรการใหม่ๆ ที่จะช่วยเพิ่มประสิทธิภาพการดำเนินมาตรการด้านเศรษฐกิจที่มีอยู่แล้ว เร่งรัด

การรวมกลุ่มเศรษฐกิจในสาขาที่มีความสำคัญลำดับแรก อำนวยความสะดวกการเคลื่อนย้ายบุคคล แรงงานฝีมือ และผู้เชี่ยวชาญ และเสริมสร้างความเข้มแข็งของกลไกสถาบันในอาเซียน การเป็นตลาด และฐานการผลิตเดียวกันของอาเซียน มี ๕ องค์ประกอบหลัก ได้แก่ การเคลื่อนย้ายสินค้าเสรี การเคลื่อนย้ายบริการเสรี การเคลื่อนย้ายการลงทุนเสรี การเคลื่อนย้ายเงินทุนเสรีขึ้น และการเคลื่อนย้าย แรงงานฝีมือเสรี

ทั้งนี้ อาเซียนได้กำหนด ๑๒ สาขาอุตสาหกรรมสำคัญลำดับแรกอยู่ภายใต้ตลาดและฐาน การผลิตเดียวกันของอาเซียน ได้แก่ เกษตร ประมง ผลิตภัณฑ์ยาง ผลิตภัณฑ์ไม้ สิ่งทอและ เครื่องนุ่งห่ม อิเล็กทรอนิกส์ ยานยนต์ การขนส่งทางอากาศ สุขภาพ ท่องเที่ยวและโลจิสติกส์ รวมทั้ง ความร่วมมือในสาขาอาหาร เกษตรและป่าไม้ การเป็นตลาดสินค้าและบริการเดียวจะช่วยสนับสนุน การพัฒนาเครือข่ายการผลิตในภูมิภาค และเสริมสร้างศักยภาพของอาเซียนในการเป็นศูนย์กลางการ ผลิตของโลก และเป็นส่วนหนึ่งของห่วงโซ่อุปทานโลก โดยประเทศสมาชิกได้ร่วมกันดำเนินมาตรการ ต่างๆ ที่จะช่วยเพิ่มขีดความสามารถแข่งขันของอาเซียน ได้แก่ ยกเลิกภาษีศุลกากรให้หมดไป ทอยย ยกเลิกอุปสรรคทางการค้าที่มีไข่ภาษี ปรับประสานพิธีการด้านศุลกากรให้เป็นมาตรฐานเดียวกันและ ง่ายขึ้น ซึ่งจะช่วยลดต้นทุนธุรกรรม เคลื่อนย้ายแรงงานฝีมือเสรี นักลงทุนอาเซียนสามารถลงทุนได้ อย่างเสรีในสาขาอุตสาหกรรมและ บริการที่ประเทศสมาชิกอาเซียนเปิดให้ เป็นต้น

๒. การเป็นภูมิภาคที่มีความสามารถในการแข่งขัน

เป้าหมายสำคัญของการรวมกลุ่มทางเศรษฐกิจของอาเซียน คือ การสร้างภูมิภาคที่มีความ สามารถในการแข่งขันสูง มีความเจริญรุ่งเรือง และมีเสถียรภาพทางเศรษฐกิจภูมิภาคที่มีความ สามารถในการแข่งขันมี ๖ องค์ประกอบหลัก ได้แก่ (๑) นโยบายการแข่งขัน (๒) การคุ้มครอง ผู้บริโภค (๓) สิทธิในทรัพย์สินทางปัญญา (IPR) (๔) การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน (๕) มาตรการด้าน ภาษี (๖) พาณิชยกรรมอิเล็กทรอนิกส์

ประเทศสมาชิกอาเซียนมีข้อผูกพันที่จะนำกฎหมายและนโยบายการแข่งขันมาบังคับใช้ ภายในประเทศ เพื่อทำให้เกิดการแข่งขันที่เท่าเทียมกันและสร้างวัฒนธรรมการแข่งขันของภาคธุรกิจ ที่เป็นธรรม นำไปสู่การเสริมสร้างการขยายตัวทางเศรษฐกิจในภูมิภาคในระยะยาว

๓. การเป็นภูมิภาคที่มีการพัฒนาทางเศรษฐกิจที่เท่าเทียมกัน

การพัฒนาทางเศรษฐกิจที่เท่าเทียมกัน มี ๒ องค์ประกอบ คือ (๑) การพัฒนาวิสาหกิจ ขนาด กลางและขนาดย่อม(SME's) (๒) ความริเริ่มในการรวมกลุ่มของอาเซียน (Initiatives for ASEAN Integration: IAI) ความริเริ่มดังกล่าวมีจุดมุ่งหมายเพื่อลดช่องว่างการพัฒนา ทั้งในระดับ SME's และ เสริมสร้างการรวมกลุ่มของกัมพูชา ลาว พม่า และเวียดนาม ให้สามารถดำเนินการตาม

พันธมิตรและเสริมสร้างความสามารถในการแข่งขันของอาเซียน รวมทั้งเพื่อให้ประเทศสมาชิกอาเซียนทุกประเทศ ได้รับประโยชน์จากการรวมกลุ่มทางเศรษฐกิจ

๔. การเป็นภูมิภาคที่มีการบูรณาการเข้ากับเศรษฐกิจโลก

อาเซียนอยู่ในท่ามกลางสภาพแวดล้อมที่มีการเชื่อมต่อกันและมีเครือข่ายกับโลกสูง โดยมีตลาดที่พึ่งพากันและอุตสาหกรรมระดับโลก ดังนั้น เพื่อให้ภาคธุรกิจของอาเซียนสามารถแข่งขันได้ในตลาดระหว่างประเทศ ทำให้อาเซียนมีพลวัตเพิ่มขึ้นและเป็นผู้ผลิตของโลก รวมทั้งทำให้ตลาด ภายในยังคงรักษาความน่าดึงดูดการลงทุนจากต่างประเทศ อาเซียนจึงต้องมองออกไปนอกภูมิภาค อาเซียนบูรณาการเข้ากับเศรษฐกิจโลก โดยดำเนิน ๒ มาตรการคือ (๑) การจัดทำเขตการค้าเสรี (FTA) และความเป็นหุ้นส่วนทางเศรษฐกิจอย่างใกล้ชิด (CEP) กับประเทศนอกอาเซียน (๒) การมีส่วนร่วมใน เครือข่ายห่วงโซ่อุปทานโลก

กฎบัตรอาเซียน (ASEAN CHARTER) หรือธรรมนูญอาเซียน

กฎบัตรอาเซียนเปรียบเสมือนรัฐธรรมนูญของอาเซียนที่จะทำให้อาเซียนมีสถานะเป็นนิติบุคคล เป็นการวางกรอบทางกฎหมายและโครงสร้างองค์กรให้กับอาเซียน โดยนอกจากจะประมวลสิ่งที่ถือเป็นค่านิยม หลักการ และแนวปฏิบัติในอดีตของอาเซียนมาประกอบกันเป็นข้อปฏิบัติอย่างเป็นทางการของประเทศสมาชิกแล้ว ยังมีการปรับปรุงแก้ไขและสร้างกลไกใหม่ขึ้น พร้อมกำหนดขอบเขตหน้าที่ความรับผิดชอบขององค์กรที่สำคัญในอาเซียนตลอดจนความสัมพันธ์ในการดำเนินงานขององค์กรเหล่านี้ ให้สอดคล้องกับความเปลี่ยนแปลงในโลกปัจจุบัน เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพของอาเซียนให้สามารถดำเนินการบรรลุตามวัตถุประสงค์และเป้าหมายโดยเฉพาะอย่างยิ่งการขับเคลื่อนการรวมตัวของประชาคมอาเซียน ให้ได้ภายในปี พ.ศ.๒๕๕๘ ตามที่ผู้นำอาเซียนได้ตกลงกันไว้

ทั้งนี้ ผู้นำอาเซียนได้ลงนามรับรองกฎบัตรอาเซียน ในการประชุมสุดยอดอาเซียน ครั้งที่ ๑๓ เมื่อวันที่ ๒๐ พฤศจิกายน ๒๕๕๐ ณ ประเทศสิงคโปร์ ในโอกาสครบรอบ ๔๐ ของการก่อตั้งอาเซียน แสดงให้เห็นว่าอาเซียนกำลังแสดงให้เห็นถึงความก้าวหน้าของอาเซียนที่กำลังจะก้าวเดินไปด้วยกันอย่างมั่นใจระหว่างประเทศสมาชิกต่างๆ ทั้ง ๑๐ ประเทศ และถือเป็นเอกสาร ประวัติศาสตร์ชิ้นสำคัญที่จะปรับเปลี่ยนอาเซียนให้เป็นองค์กรที่มีสถานะเป็นนิติบุคคลในฐานะที่เป็น องค์กรระหว่างรัฐบาล ประเทศสมาชิกได้ให้สัตยาบันกฎบัตรอาเซียน ครบทั้ง ๑๐ ประเทศแล้ว เมื่อวันที่ ๑๕ พฤศจิกายน ๒๕๕๑ กฎบัตรอาเซียนจึงมีผลใช้บังคับตั้งแต่วันที่ ๑๕ ธ.ค. ๒๕๕๑ เป็นต้นไป

วัตถุประสงค์ของกฎบัตรอาเซียน คือ ทำให้อาเซียนเป็นองค์กรที่มีประสิทธิภาพ มีประชาชน เป็นศูนย์กลาง และเคารพกฎกติกาในการทำงานมากขึ้น นอกจากนี้ กฎบัตรอาเซียนจะให้สถานะนิติ บุคคลแก่อาเซียนเป็นองค์กรระหว่างรัฐบาล (Intergovernmental Organization)

กฎบัตรอาเซียนจะเสริมสร้างกลไกการติดตามความตกลงต่างๆ ให้มีผลเป็นรูปธรรมได้อย่างไร

กฎบัตรอาเซียนสร้างกลไกตรวจสอบและติดตามการดำเนินการตามความตกลงต่างๆ ของประเทศสมาชิกในหลากหลายรูปแบบ เช่น

๑. ให้อำนาจเลขาธิการอาเซียนดูแลการปฏิบัติตามพันธกรณีและคำตัดสินขององค์กรระงับข้อพิพาท

๒. หากการปฏิบัติหรือไม่ปฏิบัติตามข้อตกลงต่างๆ ทำให้เกิดข้อพิพาทระหว่างรัฐสมาชิกสามารถใช้กลไกและขั้นตอนระงับข้อพิพาททั้งที่มีอยู่แล้ว และที่จะตั้งขึ้นใหม่เพื่อแก้ไขข้อพิพาทที่เกิดขึ้นโดยสันติวิธี

๓. หากมีการละเมิดพันธกรณีในกฎบัตรฯ อย่างร้ายแรง ผู้นำอาเซียนสามารถกำหนดมาตรการใดๆ ที่เหมาะสมว่าจะดำเนินการอย่างไรต่อรัฐผู้ละเมิดพันธกรณีกฎบัตรอาเซียนช่วยให้อาเซียนเป็นประชาคมเพื่อประชาชนได้อย่างไรข้อบทย่างๆ ในกฎบัตรอาเซียนแสดงให้เห็นว่าอาเซียนกำลังผลักดันองค์กรให้เป็นประชาคมเพื่อประชาชนอย่างแท้จริง จึงกำหนดให้การลดความยากจนและลดช่องว่างการพัฒนาเป็นเป้าหมายหนึ่งของอาเซียนกฎบัตรอาเซียนเปิดโอกาสให้ภาคประชาชนและภาคประชาสังคมเข้ามามีส่วนร่วมในอาเซียนผ่านการมีปฏิสัมพันธ์กับองค์กรต่างๆ ของอาเซียนมากขึ้น ทั้งยังกำหนดให้มีความร่วมมือระหว่างอาเซียนกับสมัชชารัฐสภาอาเซียน ซึ่งเป็นองค์กรความร่วมมือระหว่างรัฐสภาของประเทศสมาชิกกำหนดให้มีการจัดตั้งกลไกสิทธิมนุษยชนของอาเซียน เพื่อส่งเสริมและคุ้มครองสิทธิมนุษยชนและสิทธิขั้นพื้นฐานของประชาชน

ความสำคัญของกฎบัตรอาเซียนต่อประเทศไทย

กฎบัตรอาเซียนให้ความสำคัญกับการปฏิบัติตามพันธกรณีต่างๆ ของประเทศสมาชิก ซึ่งจะช่วยสร้างเสริมหลักประกันให้กับไทยว่า จะสามารถได้รับผลประโยชน์ตามที่ตกลงกันไว้อย่างเต็มเม็ดเต็มหน่วย นอกจากนี้ การปรับปรุงการดำเนินงานและโครงสร้างองค์กรของอาเซียนให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น และการเสริมสร้างความร่วมมือในทั้ง ๓ เสาหลักของประชาคมอาเซียนจะเป็นฐานสำคัญที่จะทำให้อาเซียนสามารถตอบสนองต่อความต้องการและผลประโยชน์ของรัฐสมาชิกรวมทั้งยกสถานะและอำนาจต่อรอง และภาพลักษณ์ของประเทศสมาชิกในเวทีระหว่างประเทศได้ดียิ่งขึ้น ซึ่งจะเอื้อให้ไทยสามารถผลักดันและได้รับผลประโยชน์ด้านต่างๆ เพิ่มมากขึ้นด้วย ตัวอย่างเช่น

- อาเซียนขยายตลาดให้กับสินค้าไทยจากประชาชนไทย ๖๐ ล้านคน เป็นประชาชนอาเซียน กว่า ๕๕๐ ล้านคน ประกอบกับการขยายความร่วมมือเพื่อเชื่อมโยงโครงสร้างพื้นฐาน เช่น เส้นทาง คมนาคม ระบบไฟฟ้า โครงข่ายอินเทอร์เน็ต ฯลฯ จะช่วยเพิ่มโอกาสทางการค้าและการลงทุนให้กับไทย นอกจากนี้อาเซียนยังเป็นแหล่งเงินทุนและเป้าหมายการลงทุนของไทยและไทย

ได้เปรียบ ประเทศสมาชิกอื่นๆ ที่มีที่ตั้งอยู่ใจกลางอาเซียน สามารถเป็นศูนย์กลางทางการคมนาคม และขนส่งของประชาคม ซึ่งมีการเคลื่อนย้ายสินค้า บริการ และบุคคล ระหว่างประเทศสมาชิกที่สะดวกขึ้น

- อาเซียนช่วยส่งเสริมความร่วมมือในภูมิภาคเพื่อเผชิญกับภัยคุกคามที่ส่งผลกระทบต่อประชาชนโดยตรง เช่น SARs ไข้หวัดนก การค้ามนุษย์ ภัยพิบัติทางธรรมชาติ หมอกควัน ยาเสพติด ปัญหาโลกร้อน และปัญหาความยากจน เป็นต้น

- อาเซียนจะช่วยเพิ่มอำนาจต่อรองของไทยในเวทีโลกและเป็นเวทีที่ไทยสามารถใช้ในการผลักดันให้มีการแก้ไขปัญหาของเพื่อนบ้านที่กระทบมาถึงไทยด้วย เช่น ปัญหาพม่า ในขณะเดียวกันความสัมพันธ์พหุภาคีในกรอบอาเซียนจะเกื้อหนุนความสัมพันธ์ของไทยในกรอบทวิภาคี เช่น ความร่วมมือกับมาเลเซียในการแก้ไขปัญหา ๓ จังหวัดชายแดนใต้ด้วย

สังคมและวัฒนธรรมอาเซียน

ประชาคมสังคมและวัฒนธรรมอาเซียนคืออะไรและมีเป้าหมายอย่างไรอาเซียนมุ่งหวังประโยชน์จากการรวมตัวกันเป็นประชาคมสังคมและวัฒนธรรมอาเซียนเพื่อให้ประชาชนมีความอยู่ดีกินดี ปราศจากโรคภัยไข้เจ็บ มีสิ่งแวดล้อมที่ดีและมีความรู้สึกเป็นหนึ่งเดียวกันโดยเน้นการส่งเสริมความรู้ ความเข้าใจระหว่างประเทศสมาชิกในด้านความเชื่อมโยงทางประวัติศาสตร์ มรดกทางวัฒนธรรมและอัตลักษณ์ระดับภูมิภาคร่วมกัน ทั้งนี้การเสริมสร้างรากฐานและความเชื่อมโยงระหว่างกันที่แข็งแกร่ง นำไปสู่ความเข้าใจของการเป็นเพื่อนบ้านที่ดีการรู้เขารู้เรา และมีความรับผิดชอบร่วมกันระหว่างประเทศสมาชิกภายใต้สังคมที่เอื้ออาทรโดยแผนปฏิบัติการเพื่อนำไปสู่การจัดตั้งประชาคมสังคมและ วัฒนธรรมอาเซียน (ASEAN Socio-Cultural Community-ASCC) ได้กำหนดกิจกรรมความร่วมมือที่มี ประชาชนเป็นศูนย์กลางโดยเน้นความร่วมมือในด้านต่างๆ ได้แก่

๑. การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ (Human Development)
๒. การคุ้มครองและสวัสดิการสังคม (Social Welfare and Protection)
๓. สิทธิและความยุติธรรมทางสังคม (Social Justice and Rights)
๔. ความยั่งยืนด้านสิ่งแวดล้อม (Ensuring Environmental Sustainability)
๕. การสร้างอัตลักษณ์อาเซียน (Building ASEAN Identity)
๖. การลดช่องว่างทางการพัฒนา (Narrowing the Development Gap)

และเน้นให้มีการส่งเสริมปฏิสัมพันธ์ระหว่างนักเขียนนักคิดและศิลปินในภูมิภาคตลอดจนการเสริมสร้างความตระหนักรู้เกี่ยวกับอาเซียนในภูมิภาคโดยเฉพาะในระดับประชาชน

ทั้งนี้ ไทยจะได้ประโยชน์อย่างมากจากการที่รากฐานสำคัญของประชาคมอาเซียนที่ประชาชนมีความเข้าใจซึ่งกันและกันและเข้าใจถึงผลประโยชน์ที่มีร่วมกันซึ่งจะมีส่วนช่วยให้การสร้างประชาคมอาเซียนสามารถประสบความสำเร็จด้วย^{๘๘}

ตัวอย่าง

วัฒนธรรมบรูไน

บรูไน ดารุสซาลาม (Negara Brunei Darussalam) อยู่บนเกาะบอร์เนียว พื้นที่ ๕,๗๖๙ ตร.กม. ตั้งอยู่ในเขตร้อน ฝนตกเกือบตลอดปีอุณหภูมิประมาณ ๒๔-๓๒ องศาเซลเซียส พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นป่าไม้เขตร้อนอุดมด้วยน้ำมันและก๊าซธรรมชาติ ประชากร มีประมาณ ๓๓๐,๗๐๐ คน คนเชื้อชาติมาลาเย ๖๗.๒% คนจีน ๑๕% และคนพื้นเมืองดั้งเดิม ๖% ชนพื้นเมืองในประเทศบรูไน ประกอบด้วย ๗ ชนเผ่าด้วยกัน แต่เพื่อให้ความเป็นหนึ่งเดียว ด้านการเมืองการปกครอง ทั้ง ๗ ชนเผ่า โดยภาพรวมจะใช้ชื่อเรียกว่า มาลาเย หรือ มาเลย์ สำหรับสำหรับคนภายในประเทศบรูไนเอง จะแบ่งออกเป็นชนเผ่าตามสภาพความเป็นจริง ชนชาวบรูไน ประกอบด้วยชนเผ่าต่างๆ ดังนี้ Melayu Brunei, Kedayan, Tutong, Dusun, Belait, Murut, Bisaya วัฒนธรรมของประเทศบรูไน สตรีชาวบรูไนจะแต่งกายมิดชิด นุ่งกระโปรงยาว เสื้อแขนยาว และมีผ้าโพกศีรษะ คนต่างชาติ จึงไม่ควรนุ่งกระโปรงสั้นและใส่เสื้อไม่มีแขน ควรหลีกเลี่ยงเสื้อผ้าสีเหลือง เพราะถือเป็นสีของพระมหากษัตริย์ การทักทายจะจับมือกันเบาๆ และสตรีจะไม่ยื่นมือให้บุรุษจับ การขึ้นนิ้วไปที่คนหรือสิ่งของถือว่าไม่สุภาพ แต่จะใช้หัวแม่มือชี้แทนและจะไม่ใช้มือซ้ายในการส่งของให้ผู้อื่น สตรีเวลานั่งจะไม่ให้เท้าชี้ไปทางผู้ชาย และไม่ส่งเสียงหรือหัวเราะ ดังภาษาที่ใช้ในการติดต่อสื่อสาร ภาษาราชการของบรูไนคือ ภาษามาเลย์ ซึ่งเป็นภาษาที่ชาวบรูไนใช้กันมากเนื่องจากชาวบรูไนร้อยละ ๖๖ มีเชื้อสายมาเลย์ อย่างไรก็ตาม ชาวบรูไนส่วนใหญ่สามารถพูด ภาษาอังกฤษได้ และสามารถใช้อังกฤษในการติดต่อธุรกิจได้เช่นกัน รวมไปถึงภาษาจีนซึ่งเป็นภาษาที่มีการใช้กันมาก เนื่องจากมีชาวบรูไนเชื้อสายจีนอยู่ถึงร้อยละ ๑๑ การเรียนรู้ภาษามาเลย์จะช่วย สร้างความประทับใจให้คู่เจรจาชาวบรูไนได้

วัฒนธรรมของประเทศฟิลิปปินส์

ชนเผ่าเล็กๆ ในในชนเผ่า Negritos มีลักษณะคล้ายพวกเงาะป่าในประเทศตอนใต้ ปัจจุบันได้มีการผสมเผ่าพันธุ์อื่นๆ จนมีเหลือที่ เป็น Negritos แท้มีไม่มากนัก ปัจจุบันมีเหลือไม่เกิน ๓๐,๐๐๐ คน ส่วนพวกประชากรลูกผสมที่ เรียกว่า Mestizo มีอยู่ร้อยละ ๒ แต่มีอิทธิพลต่อเศรษฐกิจของประเทศอย่างมาก

จากการศึกษาเผ่าพันธุ์ Stan for Genetic Study ชาวฟิลิปปินส์มีเลือดผสมที่มาจาก

^{๘๘} กรมอาเซียน, กระทรวงการต่างประเทศ, ๒๕๕๖.

ยุโรปประมาณร้อยละ ๓.๖ สำหรับชาวต่างชาติที่ได้เข้ามาอยู่ในฟิลิปปินส์และกลายเป็นชนกลุ่มน้อยที่มีมากที่สุดคือชาวจีน มีเป็นร้อยละ ๓ ของประชากรที่เหลือ นอกนั้นมีกระจายกระจาย เช่น อเมริกาเหนือ (North Americans) สเปน (Spaniards) และพวกชาวยุโรป (Europeans) เม็กซิกันจากทวีปอเมริกาตอนกลาง (Mexicans) และจากทางประเทศทางอเมริกาใต้ (Latin Americans) มีบางส่วนจากอาหรับ (Arabs) จากเอเชียใต้ (South Asians) ประเทศอินโดนีเซีย (Indonesians) เกาหลี (Koreans) ญี่ปุ่น (Japanese) เวียดนาม (Vietnamese) และผู้อพยพจากเอเชียอื่นในลักษณะดังกล่าวนี้ จึงจัดได้ว่า ประเทศฟิลิปปินส์เป็นประเทศที่มีชนกลุ่มต่างๆ หลากหลายมากที่สุดประเทศหนึ่งในเอเชีย

ในช่วงหลายทศวรรษหลัง รัฐบาลพยายามทำให้ประเทศมีความเป็นหนึ่งเดียวทางวัฒนธรรมมากขึ้น แต่ก็ได้รับการต่อต้านจากกลุ่มชนต่างๆ ในประเทศที่ต้องการสงวนวัฒนธรรมและฐานรากทางภาษาของตนไว้ โดยมองว่ารัฐบาลพยายามทำให้ความหลากหลายนั้นถูกรวบงำโดยวัฒนธรรมกระแสหลักของชาติที่เป็นพวกพูดภาษาตากาล็อก (Tagalog)

ด้านภาษา Languages ประเทศฟิลิปปินส์มีการใช้การพูดมากกว่า ๑๗๐ ภาษา เกือบทั้งหมด เป็นกลุ่มภาษาที่เรียกว่า Western Malayo-Polynesian Language ภาษาตากาล็อกและภาษาอังกฤษ คือภาษาของทางราชการ และมีภาษาถิ่นอีก ๑๒ ภาษา อันมีการพูดที่แตกต่างกันไปตามแต่ละภูมิภาค ภาษาเหล่านี้ได้แก่ Tagalog, Cebuano, Ilokano, Hiligaynon, Waray-Waray, Bikol, Kapampangan, Pangasinan, Kinaray-a, Maranao, Maguindanao, และ Tausug ภาษาตากาล็อก (Tagalog) เป็นภาษาถิ่นที่มีการใช้มากที่สุด

ด้านศาสนา ประเทศฟิลิปปินส์จัดเป็นประเทศที่มี คนนับศาสนาคริสต์นิกายคาทอลิกที่ใหญ่เป็นอันดับ ๔ ของโลกมีคนนับถือนิกายโปรเตสแตนต์มากเป็นอันดับ ๑๓ ของโลก นับถืออิสลามมากเป็นอันดับที่ ๔๐ เป็นพวกนับถือฮินดูมาเป็นอันดับที่ ๗ และนับถือพุทธศาสนาเป็นอันดับที่ ๑๗ ของโลก แต่โดยส่วนใหญ่จัดว่าเป็นพวกนับถือ คริสตศาสนา ร้อยละ ๙๒ ของชาวฟิลิปปินส์เป็นชาวคริสเตียนและร้อยละ ๘๓ เป็นโรมันแคทอลิก และร้อยละ ๙ เป็นชาวโปรเตสแตนต์

แม้ชาวฟิลิปปินส์จะได้รับอิทธิพลด้านศาสนาจากตะวันตกมาก แต่ก็ยังมีพวกนับถือประเพณีท้องถิ่นเดิมด้านวัฒนธรรม ได้รับอิทธิพลวัฒนธรรมจากสเปนและเม็กซิโก เรียกว่า Hispanic Influences ที่มีมากกว่า ๓๐๐ ปี ในช่วงการปกครองแบบอาณานิคม จะเห็นได้จากความเชื่อในศาสนา คาทอลิกงานประเพณีทางศาสนาในทุกปี ฟิลิปปินส์จะมีงานรื่นเริง เรียกว่า Barrio Fiesta เป็นการฉลองนักบุญของเมือง หมู่บ้านและเขตการปกครองต่าง ๆ มีการประกอบพิธีทางศาสนา การเดินขบวนใน เมืองฉลองนักบุญ การจุดพลุไฟ การประกวดความงามและการเต้นรำรวมทั้งมีการตีไก่

สรุปได้ว่า การรวม ๑๐ ประเทศอาเซียนในกรอบของประชาสังคมและวัฒนธรรมอาเซียน

ไม่เพียงแต่จะนำมาซึ่งการเผยแพร่วัฒนธรรมระหว่างกันทั้ง ยังทำให้เกิดการนำเอาวัฒนธรรมมาผสมผสานกันในแต่ละประเทศซึ่งจะก่อให้เกิดวัฒนธรรมแบบใหม่ๆ ที่อาจคาดไม่ถึงในปัจจุบัน ประชาคม เศรษฐกิจอาเซียนซึ่งเป็นตัวขับเคลื่อนของประชาสังคมและวัฒนธรรมอาเซียนจะนำมาซึ่งการเปลี่ยนแปลงในอนาคตเป็นอย่างมากในภูมิภาคกลุ่มประเทศอาเซียนที่ไม่เพียงแต่นำมาซึ่งการขยายตัว และความผูกพันทางเศรษฐกิจเท่านั้น แต่ยังนำมาซึ่งการเปลี่ยนแปลงของวิถีชีวิตและนั่น คือ จุดเปลี่ยน ประเทศไทยที่สำคัญ^{๘๙}

๒.๗ เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ผู้วิจัย ได้ค้นคว้าและรวบรวมเอกสารและงานการวิจัยต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง มีเอกสารและงานการวิจัยที่เกี่ยวข้องเป็นข้อมูลสนับสนุนการวิจัย ดังต่อไปนี้

อุตร วงษ์ทับทิม^{๙๐} ได้การศึกษาพลวัตชุมชนละว้าลุ่มน้ำโขงและสาละวิน : การศึกษาตลอดชีวิตสู่โลกาภิวัตน์ ใช้วิธีองค์รวมเชิงบูรณาการ ผลการศึกษา พบว่า ชาวละว้าเป็นชนดั้งเดิมปรับตัวและทัศนคติสู่ระเบียบโลกใหม่ในยุคโลกาภิวัตน์ ที่ส่งผลกระทบต่อชุมชนด้านเศรษฐกิจ - สังคม และสิ่งแวดล้อม ทั้งในด้านบวกและด้านลบ ในด้านบวกมีการพัฒนาเครือข่ายคมนาคม มีการร่วมมือด้านเศรษฐกิจ การค้า ข้อตกลงการค้าเสรีจีน - ไทย ขณะเดียวกันก็เผชิญปัญหา คือการลักลอบค้าสิ่งผิดกฎหมาย โดยเฉพาะยาเสพติดประเภทยาบ้า การลักลอบเข้าเมือง และอิทธิพลของกระแสบริโภคนิยม การศึกษาตลอดชีวิตมีบทบาทสำคัญในการพัฒนาบุคลากร และเปลี่ยนแปลงสู่ชุมชนการเรียนรู้ เด็กและเยาวชนเรียนรู้ "ความรู้คู่ขนาน" ด้วยการเรียนรู้ศาสตร์สมัยใหม่ในโรงเรียน การเรียนรู้นอกโรงเรียน และการเรียนรู้ตามอัธยาศัย ผ่านการถ่ายโยงภูมิปัญญาในกระบวนการขัดเกลาทางสังคมของชาติพันธุ์ ที่สัมพันธ์กับการดำเนินชีวิต อันได้แก่ ดนตรีและศิลปะการฟ้อนรำ วนเกษตร เกษตรผสมผสานในไร่มุมนเวียน การปลูกพืชในพื้นที่ลาดชัน การเกษตรยั่งยืนที่เน้นพึ่งตนเองโดยใช้ปัจจัยการผลิตในท้องถิ่น ซึ่งเหมาะสมกับภูมินิเวศวัฒนธรรม

อมรทิพย์ อมราภิภา ได้ศึกษามิติวัฒนธรรมของความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับประเทศเพื่อนบ้าน : กรณีศึกษาไทย - ลาว ในจังหวัดหนองคาย ความสัมพันธ์เชิงประวัติศาสตร์และ ชาติพันธุ์ ก่อนปี ๒๓๐๓ อีสานส่วนใหญ่อยู่ภายใต้การปกครองของอาณาจักรล้านช้าง ปี ๒๓๐๓ เขมรและกวยซึ่งตั้งถิ่นฐานในบริเวณอีสานใต้ได้มาขึ้นกับกรุงศรีอยุธยา ปี ๒๓๒๒ อีสานและลาวทั้งหมดตกเป็นของ

^{๘๙} สมชาย ภคภาสน์วิวัฒน์,หนังสือพิมพ์ฐานเศรษฐกิจ AEC world ปีที่ ๓๓(๑) ฉบับที่ ๒, ๘๕๙ (๑๙) วันที่ ๗-๑๐ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๕๖. หน้า ๔๔.

^{๙๐} อุตร วงษ์ทับทิม. พลวัตชุมชนละว้าลุ่มน้ำโขงและสาละวิน: การศึกษาตลอดชีวิตสู่โลกาภิวัตน์. กรุงเทพฯ:มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๕๔, หน้า ๓๐.

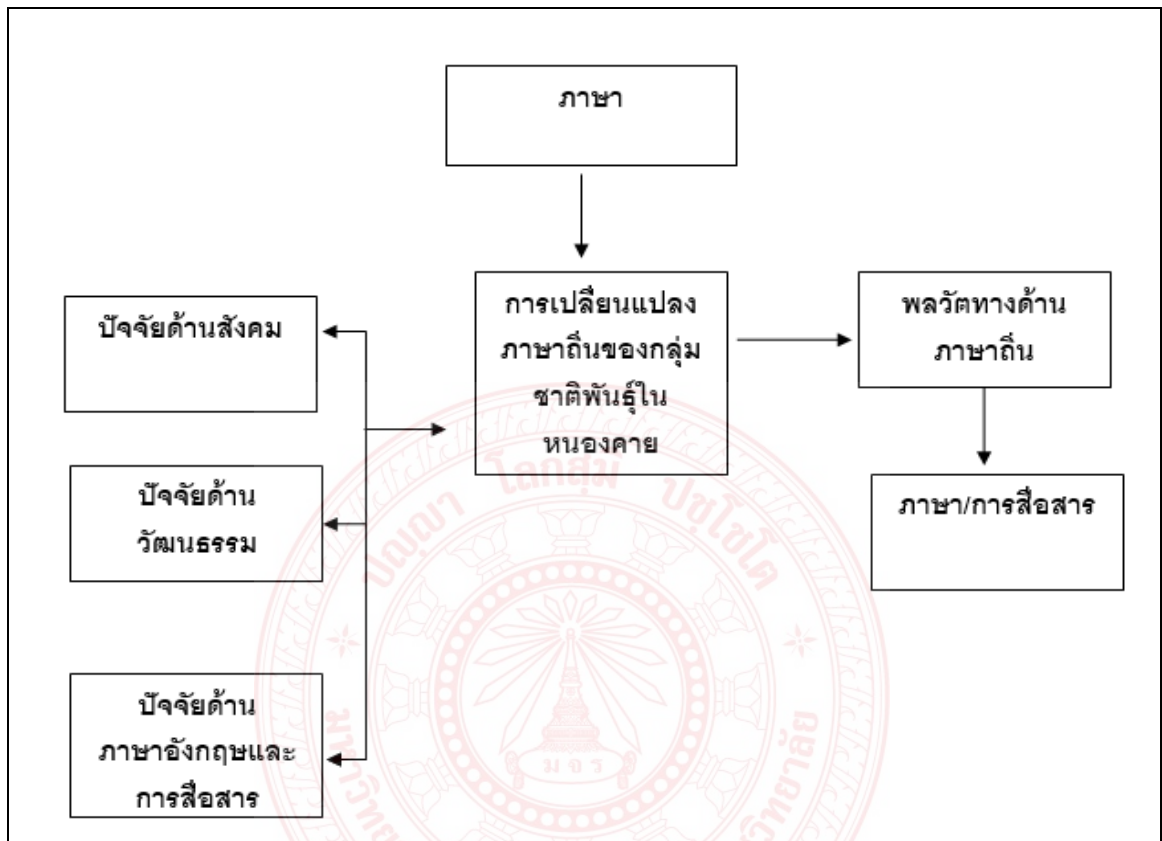
กรุงเทพฯ ปี ๒๔๓๖ ลาวฝั่งซ้ายตกเป็นของฝรั่งเศส ปี ๒๔๔๖ อีสานบางส่วนตกเป็นของฝรั่งเศสอีก การแบ่งพรมแดนมีปัญหาความไม่แน่ชัดเจนของเขตแดนและส่งผลมาถึงปัจจุบัน การปฏิรูปการปกครองสมัยรัชกาลที่ ๕ ทำให้ภาคอีสานและภาคอื่นๆ อยู่ใต้อำนาจส่วนกลางอย่างเต็มที่ การปฏิรูปการศึกษาและคมนาคมทำให้เกิดความกลมกลืนทางวัฒนธรรมยิ่งขึ้น

ศาสพงศ์ ผิวพอใช้ ได้ศึกษาเพลงลูกทุ่งอีสานกับการสะท้อนวัฒนธรรมท้องถิ่น : ศึกษาในผลงานเพลงของศิริพร อำไพพงษ์ เป็นการศึกษาเพลงลูกทุ่งอีสานกับลักษณะการใช้ภาษาและการสะท้อนวัฒนธรรมท้องถิ่น โดยศึกษาจากผลงานเพลงของศิริพร อำไพพงษ์ จากเทปคาสเซ็ทที่ออกวางแผงครั้งแรกในช่วงปี ๒๕๔๓-๒๕๔๗ จำนวน ๘ ชุดรวมจำนวนบทเพลงทั้งสิ้น ๘๐ เพลงเพื่อวิเคราะห์ลักษณะการใช้ภาษาและการสะท้อนวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณีและวิถีชีวิตของชาวอีสานจากการศึกษาเพลงลูกทุ่งอีสานของศิริพร อำไพพงษ์ ผู้วิจัยพบว่าสามารถแสดงลักษณะเด่นทางด้านวัฒนธรรม ความเป็นอยู่อย่างได้ทั้งสิ้น ๓ ประการ คือการสะท้อนภาพความรัก การสะท้อนภาพชีวิตของชาวชนบทและการสะท้อนความเปลี่ยนแปลงของกระแสสังคม

นางเยาว์ หนูไชยะ ณ กาฬสินธุ์ ได้ศึกษาผลกระทบของการลงทุนโดยตรงจากต่างประเทศที่มีต่อความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจของประเทศไทย ผลการศึกษา พบว่า การลงทุนโดยตรงจากต่างประเทศในประเทศไทยมีบทบาทเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง และก่อให้เกิดความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจของประเทศไทย และประเทศที่เข้ามาลงทุนโดยตรงในประเทศไทยที่สำคัญ ได้แก่ ประเทศญี่ปุ่น สหรัฐอเมริกา สหภาพยุโรป กลุ่มประเทศอาเซียน ฮองกงและไต้หวัน การลงทุนโดยตรงจากต่างประเทศส่วนใหญ่เป็นการลงทุนในภาคอุตสาหกรรม รองลงมาคือ ภาคการค้าและการเงิน

จากการศึกษาทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง พบว่า ภาษามีความสำคัญต่อการดำเนินชีวิตของมนุษย์ โดยเฉพาะการสื่อสารและการอยู่ร่วมกันในสังคม จำเป็นต้องมีความเห็นชอบในทิศทางเดียวกัน จึงจะมีความสงบสุขและความเจริญเกิดขึ้นในสังคมนั้นๆ ตั้งแต่องค์กรระดับครอบครัว สังคม ประเทศชาติแล้ว ก็จะส่งผลให้เกิดสันติสุขแก่มวลมนุษยชาติ ต่อไป

๒.๘ กรอบแนวความคิดในการวิจัย (conceptual framework)

ภาพที่ ๗ กรอบแนวความคิดในการวิจัย

บทที่ ๓

วิธีการดำเนินการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง “พลวัตภูมิปัญญาภาษาถิ่นของชุมชนลุ่มแม่น้ำโขง จังหวัดหนองคาย” ผู้วิจัยได้กำหนดวิธีการดำเนินการวิจัยตามขั้นตอน ดังต่อไปนี้

- ๓.๑ วัตถุประสงค์ของการวิจัย
- ๓.๒ รูปแบบของการวิจัย
- ๓.๓ กลุ่มตัวอย่าง
- ๓.๔ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย
- ๓.๕ การเก็บรวบรวมข้อมูล
- ๓.๖ การวิเคราะห์ข้อมูลและสถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล

๓.๑ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- ๑.๓.๑ เพื่อศึกษาการพัฒนาการด้านภาษาถิ่นของชุมชนลุ่มแม่น้ำโขง จังหวัดหนองคาย
- ๑.๓.๒ เพื่อศึกษาพลวัตภูมิปัญญาภาษาท้องถิ่นกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม
- ๑.๓.๓ เพื่อเสนอวิธีการอนุรักษ์ ส่งเสริมภูมิปัญญาภาษาถิ่นที่มีคุณค่าแก่การดำเนินชีวิต

๓.๒ รูปแบบของการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงประยุกต์ (Applied Research) ผสานวิธีระหว่างเชิงคุณภาพ โดยการวิจัยเชิงคุณภาพ ประกอบด้วย การวิจัยเอกสาร (Documentary Research) โดยการสัมภาษณ์กลุ่มชาติพันธุ์ทางภาษา เพื่อศึกษาพลวัตการเปลี่ยนแปลงทางด้านภาษาและวรรณกรรม เพื่อศึกษาการเปลี่ยนแปลงของพลวัตภาษาถิ่น และเพื่อศึกษาอิทธิพลทางด้านสังคมและบริบทใหม่ ของชุมชนชาวลุ่มแม่น้ำโขง จังหวัดหนองคาย เพื่อนำไปวิเคราะห์ประกอบเนื้อหาให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น โดยมีขั้นตอน ดังนี้

๓.๑.๑ ศึกษาค้นคว้าและรวบรวมข้อมูลจากเอกสารชั้นปฐมภูมิ (Primary Sources) ได้แก่ พระไตรปิฎกฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๓๙

๓.๑.๒ ศึกษาค้นคว้าและรวบรวมข้อมูลจากเอกสารชั้นทุติยภูมิ (Secondary Sources) เช่น หนังสือ ตำรา เอกสารและรายงานการวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๓.๓ กลุ่มตัวอย่าง

๓.๓.๑ กลุ่มเป้าหมาย ได้แก่ ประชาชนผู้มีปัญญาท้องถิ่น ผู้เชี่ยวชาญเรื่องภาษาหรือชาวบ้านที่เข้าใจโครงสร้างของภาษาที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ในเขตชุมชน ๔ แห่ง ของกลุ่มแม่น้ำโขงในจังหวัดหนองคาย ได้มาโดยวิธีการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) จำนวน ๒๐ รูป/คน

๑) ระดับอายุ กำหนดระดับอายุของผู้บอกภาษาทั้งชายและหญิงเป็น ๓ ระดับอายุ โดยเว้นความห่างของแต่ละระดับอายุให้ห่างกัน ๑๕ ปี เพื่อป้องกันการเลือกผู้บอกภาษาที่มีอายุใกล้เคียงกันแต่ต่างระดับอายุกัน ผู้วิจัยจึงกำหนดระดับอายุของผู้บอกภาษาไว้ดังนี้

ระดับอายุที่ ๑ อายุตั้งแต่ ๖๕ ปี ขึ้นไป

ระดับอายุที่ ๒ อายุตั้งแต่ ๔๐ ปี ถึง ๕๐ ปี

ระดับอายุที่ ๓ อายุตั้งแต่ ๑๕ ปี ถึง ๒๕ ปี

๒) จำนวนผู้ถูกสัมภาษณ์ ผู้วิจัยกำหนดผู้สัมภาษณ์ทั้งชายและหญิง จำนวน ๒๐ คน

ระดับอายุที่ ๑ ชาย ๔ คน หญิง ๔ คน

ระดับอายุที่ ๒ ชาย ๔ คน หญิง ๔ คน

ระดับอายุที่ ๓ ชาย ๒ คน หญิง ๒ คน

๓.๔ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

๓.๔.๑ อุปกรณ์ประกอบการเก็บข้อมูล ใช้อุปกรณ์ที่เป็นของจริง ภาพประกอบ เช่น ผลไม้ ผัก สิ่งของ และการแสดงท่าทาง ตลอดจนการสมมติสถานการณ์ เพื่อช่วยให้ผู้บอกภาษาเข้าใจความหมายของคำที่ต้องการได้ชัดเจนยิ่งขึ้น

๓.๔.๒ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้เป็นแบบสัมภาษณ์ที่สร้างขึ้นมาใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

๓.๔.๓ อุปกรณ์สำหรับบันทึกเสียงและกล้องถ่ายภาพ

๓.๔.๔ โปรแกรม PRAAT เพื่อวิเคราะห์สัทลักษณะของวรรณยุกต์

๓.๕ การเก็บรวบรวมข้อมูล

โดยได้แบ่งการเก็บรวบรวมข้อมูลเป็น ๒ ลักษณะ ดังนี้

๓.๕.๑ การเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสารและวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องต่างๆ เช่น แนวคิด การพัฒนาภูมิปัญญาภาษาถิ่น จังหวัดหนองคาย ข้อมูลพื้นฐานจังหวัดหนองคาย เอกสารเกี่ยวภูมิปัญญาภาษาถิ่น เป็นต้น โดยการศึกษาจากเอกสารในส่วนที่เกี่ยวข้องกับเรื่องที่ศึกษาค้นคว้า

๓.๕.๒ บันทึกข้อมูลลงในแบบบันทึกข้อมูลซึ่งบอกลักษณะทางสัทศาสตร์

๓.๕.๓ การเก็บรวบรวมข้อมูลจากพื้นที่ภาคสนาม

ขั้นเตรียมการ

- เตรียมคำถามวิจัย เป็นขั้นที่มีความสำคัญที่สุดในการลงพื้นที่เก็บข้อมูลภาคสนามซึ่งคำถามหลักประกอบด้วย ข้อมูลส่วนตัว คำถามเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของชาวบ้าน และคำถามที่เกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านภาษา คำถามเกี่ยวกับประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน เป็นต้น

- เตรียมอุปกรณ์ในการลงพื้นที่ ได้แก่ เครื่องบันทึกเสียง เครื่องบันทึกภาพ

ขั้นลงพื้นที่

เก็บข้อมูลความเห็นของปราชญ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น ผู้เชี่ยวชาญเรื่องภาษาหรือชาวบ้านที่เข้าใจโครงสร้างของภาษาตามที่นัดหมายโดยวิธีการสัมภาษณ์ และขออนุญาตบันทึกเสียง บันทึกภาพประกอบ รูปแบบวิธีการสัมภาษณ์จะใช้วิธีการเบื้องต้นถามตามประเด็นคำถามที่เตรียมไว้ ทั้งข้อมูลส่วนตัว คำถามหลักเกี่ยวกับการวิจัย และข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับวิถีชีวิตชาวบ้าน ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านภาษา และการเตรียมพร้อมเข้าสู่ประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน เป็นต้น

๓.๖ การวิเคราะห์ข้อมูลและสถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล

นำข้อมูลต่างๆ ที่ได้มาศึกษาแล้วทำการวิเคราะห์ แปลความและตีความโดยเชื่อมโยงกับทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง ตามกรอบวัตถุประสงค์ที่วางไว้แล้วนำมาเสนอโดยวิธีการพรรณนาวิเคราะห์ และรวบรวม เรียบเรียง แล้วนำเสนอผลงานการวิจัยเชิงพรรณนา

๓.๖.๑ การวิเคราะห์การพัฒนาการด้านภาษาถิ่นของชุมชนกลุ่มแม่น้ำโขง จังหวัดหนองคาย ประชากร กลุ่มชาติพันธุ์ และภาษาของชุมชนภูมิภาคกลุ่มแม่น้ำโขง

๑) จำนวนประชากรในพื้นที่ภูมิภาคกลุ่มแม่น้ำโขง

อีสาน หรือภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย มีเนื้อที่ราว ๑ ใน ๓ ของประเทศไทย ภูมิประเทศโดยทั่วไปเป็นแอ่งที่ราบขนาดใหญ่ มีทิวเขากั้นเป็นขอบอยู่ทางด้านทิศตะวันตกและทิศใต้ แล้วตะแคงลาดไปทางทิศตะวันออกสู่แม่น้ำโขง จากหลักฐานทางโบราณคดีแสดงให้เห็นว่าบริเวณนี้มีกลุ่มคนร่อนเร่อยู่นานกว่า ๕,๐๐๐ ปี และมีชุมชนหมู่บ้านเก่าแก่ที่สุดอายุกว่า ๓,๐๐๐ ปี โดยผู้คนในชุมชนเก่าแก่อ้างว่ามีวัฒนธรรมหลากหลายเผ่าพันธุ์ ทั้งภาษา การแต่งกาย วิถีการผลิต และขนบประเพณีต่างๆ

ผู้คนในภาคอีสานดำรงชีพอยู่ด้วยการพึ่งพิงธรรมชาติ และมีการปรับตัวให้สอดคล้องกับการดำรงอยู่ท่ามกลางระบบนิเวศรอบตัวที่มีลักษณะหลากหลายตลอดจนมีความสัมพันธ์กับบ้านเมืองหรืออาณาจักรต่างๆ ในแต่ละยุคสมัย มาจนถึงปัจจุบัน ทำให้เกิดเป็นประสบการณ์ที่สั่งสม ถ่ายทอดสืบต่อกันมาในท้องถิ่นอันอาจเรียกว่าเป็น “ภูมิปัญญาอีสาน” หรือ “ภูมิปัญญาท้องถิ่น” ของผู้คนในภูมิภาคอีสาน ซึ่ง “ภูมิปัญญาท้องถิ่น” เป็นคำใหม่ที่เพิ่งเกิดขึ้นในช่วงระยะ ๑๕-๒๐ ปีที่ผ่านมา แต่ได้รับความสนใจและมีการกล่าวถึงในวงวิชาการและวงการพัฒนาตลอด โดยการนำเสนอภูมิปัญญาท้องถิ่นมิใช่การคัดค้านความทันสมัย แต่เน้นการสะท้อนให้เห็นถึงมรดกทางปัญญาของแต่ละสังคมที่สั่งสมมาตั้งแต่อดีต อันแสดงถึงศักยภาพในการปรับตัวของกลุ่มคนต่างๆ ทั้งด้านการผลิต

ความสัมพันธ์ทางสังคม ประเพณี พิธีกรรม และความเชื่อต่างๆ ให้สอดคล้องกับวิถีการเปลี่ยนแปลงของธรรมชาติหรือระบบนิเวศรอบตัว

ตาราง แสดงจำนวนประชากรในพื้นที่ลุ่มน้ำของประเทศในภูมิภาคลุ่มน้ำโขง

ประเทศ	ประชากรทั้งประเทศ (คน)	ประชากรในพื้นที่ ลุ่มน้ำโขง (คน)	สัดส่วนประชากรลุ่มน้ำต่อทั้งประเทศ (%)	สัดส่วนประชากรในพื้นที่ลุ่มน้ำของทุกประเทศ (%)
มณฑลยูนนาน-จีน	๓๙,๐๐๐,๐๐๐	๙,๖๐๐,๐๐๐	๒๔.๖	๑๓.๐
พม่า	๕๖,๕๐๐,๐๐๐	๙๐๐,๐๐๐	๑.๖	๑.๒
ไทย	๕๘,๘๐๐,๐๐๐	๒๘,๑๐๐,๐๐๐	๔๗.๘	๓๗.๘
สปป.ลาว	๔,๙๐๐,๐๐๐	๔,๕๐๐,๐๐๐	๙๑.๘	๖.๐
กัมพูชา	๑๐,๒๐๐,๐๐๐	๘,๕๐๐,๐๐๐	๘๓.๓	๑๑.๔
เวียดนาม	๗๔,๕๐๐,๐๐๐	๒๒,๗๐๐,๐๐๐	๓๐.๕	๓๐.๖
รวม	๒๓๓,๙๐๐,๐๐๐	๗๔,๓๐๐,๐๐๐	๓๑.๘	๑๐๐.๐

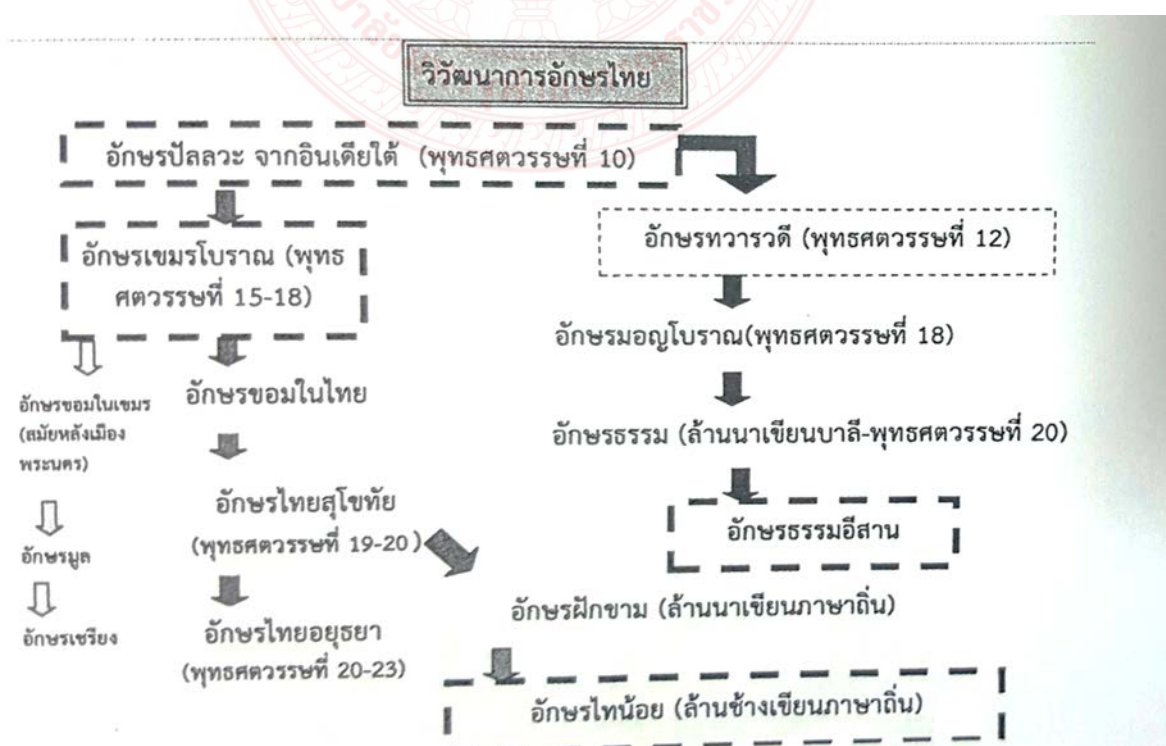
ที่มา : Mekong Secretariat (1988)

จากตารางพบว่าสัดส่วนจำนวนประชากรในพื้นที่ลุ่มน้ำต่อทั้งประเทศและต่อประเทศทั้งหกในภูมิภาคแม่น้ำโขง จะพบว่า ประเทศลาว (สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว) และ กัมพูชา มีสัดส่วน ต่อทั้งประเทศสูงถึงร้อยละ ๙๑.๘ และ ๘๓.๓ รองลงมาคือ ประเทศไทยและ เวียดนาม แต่เมื่อพิจารณาสัดส่วนของทั้งหกประเทศ ประเทศไทยกลับสูงที่สุดคือ ร้อยละ ๓๗.๘ รองลงมาคือประเทศเวียดนามร้อยละ ๓๐.๖ กล่าวโดยรวมว่า ประเทศที่ผูกพันพึ่งพาอิงอาศัยผลประโยชน์หรือได้รับผลกระทบสูงสุดจากแม่น้ำโขงทั้งใน ด้านของพื้นที่ ปริมาณน้ำ และประชากร คือ ประเทศลาว (สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว) รองลงมา คือ กัมพูชา ไทย เวียดนาม และ มณฑลยูนนาน ประเทศจีน ส่วนประเทศพม่ามีผลกระทบน้อยมาก จำนวนประชากรทั้งหกประเทศ รวมกันประมาณ ๒๒๓.๙ ล้านคน และจำนวนประชากรในพื้นที่ลุ่มน้ำโขงประมาณ ๗๔.๓ ล้านคน

๓.๖.๒ การวิเคราะห์ประวัติศาสตร์ภูมิปัญญาด้านภาษาและวรรณกรรมของชุมชนใน ภูมิภาคลุ่มน้ำโขง

๑) ตัวอักษร

เนื่องจากภาษาและตัวอักษรเป็นวัฒนธรรมสำคัญในการสื่อสาร เมื่ออิทธิพลของ วัฒนธรรมหรืออาณาจักรใดแผ่กระจายในดินแดนอีสานก็มักปรากฏจารึกอักษรของวัฒนธรรมหรือ อาณาจักรนั้นๆในอีสาน ตัวอักษรที่ปรากฏในดินแดนอีสานได้รับอิทธิพลด้านภาษาจากวัฒนธรรม/ อาณาจักรที่เคยรุ่งเรือง คือ เขมร ล้านช้าง และไทย ซึ่งมีวิวัฒนาการทางภาษาที่สัมพันธ์กัน ดังนี้

จากอักษรปัลลวะที่รับจากอินเดียได้ในช่วงพุทธศตวรรษที่ ๑๐ เข้ามาในดินแดนสุวรรณภูมิ ได้พัฒนาเป็นอักษรทวารวดีในพุทธศตวรรษที่ ๑๒ อักษรมอญโบราณในพุทธศตวรรษที่ ๑๘ ซึ่งเป็นต้นเค้าของอักษรธรรมล้านนาที่ใช้เขียนภาษาบาลี ขณะที่ใช้อักษรฝักขามเขียนภาษาถิ่น ซึ่งอักษรฝักขามพัฒนามาจากอักษรไทยสุโขทัยที่มีต้นเค้ามาจากอักษรขอม โดยล้านช้างรับเอาอักษรธรรมล้านนาและอักษรฝักขามมาใช้โดยพัฒนาเป็นอักษรธรรม (ล้านช้าง) และอักษรไทน้อยซึ่งชาวอีสานใช้สืบต่อมา ดังนั้น อักษรที่เคยใช้ในดินแดนอีสานจึงมี ๔ ชนิดคือ ๑. อักษรปัลลวะหรืออักษรอินเดียใต้ ๒. อักษรขอมโบราณหรืออักษรอินเดียกลาง ๓. อักษรธรรม และ ๔. อักษรไทน้อย

๓.๖.๓ การวิเคราะห์พลวัตภูมิปัญญาภาษาท้องถิ่นกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม

ภาษาถิ่นอีสาน : อักษรธรรม และอักษรไทน้อย

๑.) อักษรธรรมอีสาน

อักษรธรรมอีสานพัฒนามาจากอักษรมอญโบราณ นิยมใช้บันทึกเรื่องราวทางศาสนา เช่น พระไตรปิฎก พระธรรมคัมภีร์ต่างๆ เป็นต้น ในประเทศไทยพบที่จารึกวัดสุวรรณคูหา อำเภอสุวรรณคูหา จังหวัดอุดรธานี ประเทศไทย ลงศักราชตรงกับ พ.ศ. ๒๑๐๖ และที่ประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ที่พบบริเวณเมืองหลวงพระบาง ลงศักราช ตรงกับ จ.ศ. ๘๘๙ หรือ พ.ศ. ๒๐๗๐

ตัวอย่างอักษรธรรม

เรื่อง นางอ้วผูกคอตายใต้ง่าจวงจัน

๓.๖.๔ การวิเคราะห์อิทธิพลทางสังคม วัฒนธรรมที่มีต่อภาษาถิ่น

๑. ปัญหาเกิดจากการเปลี่ยนแปลงของภาษา

๑) การเปลี่ยนแปลงด้านเสียง

อาจจะเป็นเสียงพยัญชนะ สระ วรรณยุกต์ การลงน้ำหนัก หรือโครงสร้างของพยางค์ ได้แก่ การสูญเสียง การเพิ่มเสียง การเปลี่ยนเสียง การรวมเสียง และการแยกเสียง

๒) การเปลี่ยนแปลงด้านคำศัพท์

คือ การเปลี่ยนแปลงคำ ถ้อยคำ สำนวน การเปลี่ยนแปลงศัพท์ แบ่งออกเป็น ๒ ประเภทคือ การสูญศัพท์ และการเพิ่มศัพท์

๓) การเปลี่ยนแปลงด้านไวยากรณ์

คือ การเปลี่ยนแปลงหน้าที่ของคำ ระเบียบของถ้อยคำ (บุรุษ พจน์ เพศ มาลา กาล) และการเปลี่ยนแปลงทางโครงสร้าง

๔) การเปลี่ยนแปลงด้านความหมาย

ได้แก่ ความหมายแคบเข้า ความหมายกว้างออก และความหมายย้ายที่

๒. ปัญหาการใช้ภาษาไทยของวัยรุ่น

วัยรุ่นไทยสมัยนี้นิยมใช้โซเชียลเน็ตเวิร์คเพื่อการติดต่อที่รวดเร็วและเนื่องจากความเร็วในการสื่อสารและความยากลำบากในการพิมพ์ตัวอักษรทำให้วัยรุ่นทำให้คำเหล่านั้นสั้นลงจนกลายเป็นภาษาวิบัติ

ตัวอย่าง คำสะกดผิดได้ง่าย เป็นรูปแบบของคำที่มีการสะกดผิด ซึ่งเกิดจากคำที่มีการผันอักษรและเสียงไม่ตรงกับรูปวรรณยุกต์ เช่น ชะมะ, ซิมิ ที่หมายถึง ไซ้ไหม

บทที่ ๔ การวิเคราะห์ข้อมูล

การศึกษาวิจัยเรื่อง “พลวัตภูมิปัญญาภาษาถิ่นของชุมชนลุ่มแม่น้ำโขง จังหวัดหนองคาย” ผู้วิจัยได้แบ่งการนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลออกเป็น ๓ ตอน ตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยลำดับ ดังนี้

๔.๑ ผลการวิเคราะห์การพัฒนาการด้านภาษาถิ่นของชุมชนลุ่มแม่น้ำโขง จังหวัดหนองคาย

๔.๒ ผลการวิเคราะห์พลวัตภูมิปัญญาภาษาท้องถิ่นกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม

๔.๓ ผลการวิเคราะห์วิถีการอนุรักษ์ ส่งเสริมภูมิปัญญาภาษาถิ่นที่มีคุณค่าแก่การดำเนินชีวิต

๔.๑ ผลการวิเคราะห์การพัฒนาการด้านภาษาถิ่นของชุมชนลุ่มแม่น้ำโขง จังหวัดหนองคาย ประชากร กลุ่มชาติพันธุ์ และภาษาของชุมชนภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขง

๔.๑.๑ จำนวนประชากรในพื้นที่ภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขง

อีสาน หรือภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย มีเนื้อที่ราว ๑ ใน ๓ ของประเทศไทย ภูมิประเทศโดยทั่วไปเป็นแอ่งที่ราบขนาดใหญ่ มีทิวเขากั้นเป็นขอบอยู่ทางด้านทิศตะวันตกและทิศใต้ แล้วตะแคงลาดไปทางทิศตะวันออกสู่แม่น้ำโขง จากหลักฐานทางโบราณคดีแสดงให้เห็นว่าบริเวณนี้มีกลุ่มคนร่อนเร่อยู่นานกว่า ๕,๐๐๐ ปี และมีชุมชนหมู่บ้านเก่าแก่ที่สุดอายุกว่า ๓,๐๐๐ ปี โดยผู้คนในชุมชนเก่าแก่อ้างว่ามีวัฒนธรรมหลากหลายเผ่าพันธุ์ ทั้งภาษา การแต่งกาย วิถีการผลิต และขนบประเพณีต่างๆ

ผู้คนในภาคอีสานดำรงชีพอยู่ด้วยการพึ่งพิงธรรมชาติ และมีการปรับตัวให้สอดคล้องกับการดำรงอยู่ท่ามกลางระบบนิเวศรอบตัวที่มีลักษณะหลากหลายตลอดจนมีความสัมพันธ์กับบ้านเมืองหรืออาณาจักรต่างๆ ในแต่ละยุคสมัย มาจนถึงปัจจุบัน ทำให้เกิดเป็นประสบการณ์ที่สั่งสม ถ่ายทอดสืบต่อกันมาในท้องถิ่นอันอาจเรียกว่าเป็น “ภูมิปัญญาอีสาน” หรือ “ภูมิปัญญาท้องถิ่น” ของผู้คนในภูมิภาคอีสาน ซึ่ง “ภูมิปัญญาท้องถิ่น” เป็นคำใหม่ที่เพิ่งเกิดขึ้นในช่วงระยะ ๑๕-๒๐ ปีที่ผ่านมา แต่ได้รับความสนใจและมีกรกล่าวถึงในวงวิชาการและวงการพัฒนาตลอด โดยการนำเสนอภูมิปัญญา

ท้องถิ่น มิใช่การคัดค้านความทันสมัย แต่เน้นการสะท้อนให้เห็นถึงมรดกทางปัญญาของแต่ละสังคมที่สั่งสมมาตั้งแต่อดีต อันแสดงถึงศักยภาพในการปรับตัวของกลุ่มคนต่างๆ ทั้งด้านการผลิต

ความสัมพันธ์ทางสังคม ประเพณี พิธีกรรม และความเชื่อต่างๆ ให้สอดคล้องกับวิธีการเปลี่ยนแปลงของธรรมชาติหรือระบบนิเวศรอบตัว ดังตาราง ๒.๓

ตารางที่ ๔ แสดงจำนวนประชากรในพื้นที่ลุ่มน้ำของประเทศในภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขง

ประเทศ	ประชากรทั้งประเทศ (คน)	ประชากรในพื้นที่ลุ่มน้ำโขง (คน)	สัดส่วนประชากรลุ่มน้ำต่อทั้งประเทศ (%)	สัดส่วนประชากรในพื้นที่ลุ่มน้ำของทุกประเทศ (%)
มณฑลยูนนาน-จีน	๓๙,๐๐๐,๐๐๐	๙,๖๐๐,๐๐๐	๒๔.๖	๑๓.๐
พม่า	๕๖,๕๐๐,๐๐๐	๙๐๐,๐๐๐	๑.๙	๑.๒
ไทย	๕๘,๘๐๐,๐๐๐	๒๘,๑๐๐,๐๐๐	๔๗.๘	๓๗.๘
สปป.ลาว	๕,๙๐๐,๐๐๐	๔,๕๐๐,๐๐๐	๙๑.๘	๖.๐
กัมพูชา	๑๐,๒๐๐,๐๐๐	๘,๕๐๐,๐๐๐	๘๓.๓	๑๑.๔
เวียดนาม	๗๔,๕๐๐,๐๐๐	๒๒,๗๐๐,๐๐๐	๓๐.๕	๓๐.๖
รวม	๒๓๓,๙๐๐,๐๐๐	๗๔,๓๐๐,๐๐๐	๓๑.๘	๑๐๐.๐

ที่มา : Mekong Secretariat (1988)^๑

จากตารางที่ ๔ พบว่าสัดส่วนจำนวนประชากรในพื้นที่ลุ่มน้ำต่อทั้งประเทศและต่อประเทศทั้งหมดในภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขง จะพบว่า ประเทศลาว (สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว) และกัมพูชา มีสัดส่วนต่อทั้งประเทศสูงถึงร้อยละ ๙๑.๘ และ ๘๓.๓ รองลงมาคือ ประเทศไทยและเวียดนาม แต่เมื่อพิจารณาสัดส่วนของทั้งหมดประเทศ ประเทศไทยกลับสูงที่สุดคือ ร้อยละ ๓๗.๘ รองลงมาคือประเทศเวียดนามร้อยละ ๓๐.๖ กล่าวโดยรวมว่า ประเทศที่ผูกพันพึ่งพาอิงอาศัยผลประโยชน์หรือได้รับผลกระทบสูงสุดจากแม่น้ำโขงทั้งในด้านของพื้นที่ ปริมาณน้ำ และประชากร คือ ประเทศลาว (สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว) รองลงมา คือ กัมพูชา ไทย เวียดนาม และมณฑลยูนนาน ประเทศจีน ส่วนประเทศพม่ามีผลกระทบน้อยมาก จำนวนประชากรทั้งหมดประเทศรวมกันประมาณ ๒๒๓.๙ ล้านคน และจำนวนประชากรในพื้นที่ลุ่มแม่น้ำโขงประมาณ ๗๔.๓ ล้านคน

^๑ Mekong Secretariat, Perspective for Mekong Development, Mekong Committee, Bangkok, April, 1988. อ้างใน Hiroshi Hori, The Mekong : Environment and Development, P.11.

๔.๑.๒ กลุ่มชาติพันธุ์ และภาษาของชุมชนในภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขง

นักมานุษยวิทยาได้จำแนกชาติพันธุ์มนุษย์ตามลักษณะทางกายภาพไว้เป็น ๔ กลุ่มใหญ่ คือ (๑) คอเคซอยด์ (Caucasoid) มีผิวกายสีขาว (๒) มองโกลอยด์ (Mongoloid) มีผิวกายสีเหลือง (๓) นีกรอยด์ (Negroid) มีผิวกายสีดำ และ (๔) ออสตราลอยด์ (Australoid) ไม่ปรากฏเชื้อชาติเด่นชัด มีสีผิวกายคล้ำ ไม่ขาวเหลือง หรือดำ นอกจากนี้แต่ละกลุ่มยังแบ่งแยกออกไปอีกเป็นหลายกลุ่มย่อย^๒

ทางด้านภาษา ได้แบ่งเป็นกลุ่มตระกูลต่างๆ ที่รู้จักกันโดยทั่วไปคือ (๑) ตระกูลอินโดยูโรเปียน (Indo-European) พุดกันในทวีปยุโรป และบางส่วนของเอเชียใต้ (๒) ตระกูลฮามิโต-เซมิติก (Hamito-Semitic) หรือ แอฟโฟร-เอเชียติก (Afro-Asiatic) พุดกันในแอฟริกาและเอเชีย (๓) ตระกูลไนเจอร์-คองโก (Niger-Congo) พุดกันในแอฟริกา (๔) ตระกูลซิโน-ทิเบตัน (Sino-Tibetan) หรือ ทิเบโต-ไชนีส (Tibeto-Chinese) พุดกันในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (๕) ตระกูลไท (Tai) พุดกันในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (๖) ตระกูลออสโตร-เอเชียติก (Austro-Asiatic) พุดกันในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ และตะวันออกเฉียงของประเทศอินเดีย^๓

บริเวณเอเชียตะวันออกเฉียงใต้หรือเอเชียอาคเนย์มีหลายร้อยภาษา นักภาษาศาสตร์ได้จัดกลุ่มเป็น ๕ ตระกูลภาษา^๔ ดังนี้ (๑) ตระกูลออสโตร-เอเชียติก (Austro-Asiatic) (๒) ตระกูล จีน-ทิเบตหรือซิโน-ทิเบตัน (Sino-Tibetan) (๓) ตระกูลม้ง-เย้า (Hmong-Yao) (๔) ตระกูลมาลาโยโพลีเนเซียน (Malayo-Polynesian)หรือออสโตรนีเซียน (Austronesian) (๕) ตระกูลไท (Tai)

ภาษาตระกูลออสโตร-เอเชียติก แบ่งย่อยเป็น สาขามุนดา (Munda) สาขานิโคบาร์ส (Nicobarese) สาขามอญ-เขมร (Mon-Khmer) ได้แก่ภาษามอญ เขมร จาม ญวน และชนเผ่ากลุ่มน้อยในประเทศพม่า ไทย ลาว กัมพูชา และเวียดนาม

ภาษาตระกูลจีน-ทิเบต หรือซิโน-ทิเบตัน หรือทิเบโต-ไชนีส ได้แก่ ภาษาจีน ทิเบต พม่า

^๒ บุญยงค์ เกศเทศ, **วัฒนธรรมเผ่าพันธุ์มนุษย์**, (มหาสารคาม : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๕๑), หน้า ๓๕ - ๓๖.

^๓ สุภัทรา อรสุทธิกุลชัย และคณะ, **มรดกอารยธรรมโลก**, (กรุงเทพฯ : โครงการบริหารวิชาบูรณาการหมวดศึกษาทั่วไป มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๒), หน้า ๑๔๐ - ๑๔๓.

^๔ สุวัฒน์ เลี่ยมประวัติ, **การศึกษาภาษาถิ่น-ภาษาตระกูลไท**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๕๑), หน้า ๔๓.

และชนเผ่ากลุ่มน้อยต่าง ๆ

ภาษาตระกูลไท หรือ ไท-กะไต ได้แก่ ภาษาไท ไทย ไต ลาว และชนเผ่ากลุ่มน้อยชาวไทที่อาศัยในประเทศจีน อินเดีย พม่า เวียดนาม และลาว

เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ประกอบด้วย ดินแดนสองส่วนคือผืนแผ่นดินใหญ่และหมู่เกาะต่าง ๆ ในทางภูมิศาสตร์จึงกำหนดให้แบ่งออกเป็นเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ภาคพื้นทวีป (Mainland South East Asia) และเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ภาคพื้นสมุทร (Maritime South East Asia)

นักชาติพันธุ์วิทยาและมานุษยวิทยาเชื่อกันว่า มนุษย์ในชาติพันธุ์ออสตราลอยด์ (Australoid) เป็น มนุษย์กลุ่มแรกที่อพยพเข้ามาในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้จากฝั่งทะเลทางตอนใต้ของประเทศจีน ปัจจุบันลงมาตั้งถิ่นฐานอยู่ในดินแดนบางส่วนของภาคพื้นทวีป แหลมมลายู และหมู่เกาะทั้งหมด และเชื่อว่ามนุษย์ในชาติพันธุ์มองโกลอยด์ (Mongoloid) อพยพลงมาภายหลังกว่าชาติพันธุ์ออสตราลอยด์

ถิ่นกำเนิดชาติพันธุ์มองโกลอยด์นั้นยังเป็นที่ถกเถียงกันอยู่ว่ามาจากดินแดนตอนกลางของประเทศจีน จากที่ราบสูงทิเบต หรือจากเขตทุ่งหญ้าแถบประเทศมองโกเลียปัจจุบัน มนุษย์ในชาติพันธุ์มองโกลอยด์อพยพลงมาตั้งถิ่นฐานในดินแดนส่วนต่างๆ ของภาคพื้นทวีปโดยเฉพาะตามที่ราบลุ่มแม่น้ำสายหลัก เช่น แม่น้ำแดง แม่น้ำโขง แม่น้ำสาละวิน แม่น้ำอิระวดี แม่น้ำเจ้าพระยา แต่ก็มีบางส่วนตั้งถิ่นฐานบนเขตที่สูงซึ่งกลายเป็นบรรพบุรุษชาวเขาเผ่าต่างๆ ต่อมามนุษย์ชาติพันธุ์มองโกลอยด์เหล่านี้มีการผสมผสานข้ามชาติพันธุ์อย่างสูง ดังจะเห็นได้ว่าคนพื้นเมืองในภาคพื้นทวีปของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้นั้นมีความหลากหลายของเชื้อชาติและภาษาเป็นอย่างมาก^๕

การเรียกกลุ่มเชื้อชาติในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ภาคพื้นทวีปมีความแตกต่างกัน กล่าวคือ ชาวจีนเรียกว่า ชนชาติ (Nationalities) ชาวไทยเรียกว่า ชาวเขา (Hill Tribes) ชาวลาว เรียกว่า ชนเผ่า ชาวตะวันตกเรียกว่า เผ่า (Tribes) กลุ่มชาติพันธุ์ (Ethnic Group) หรือชนกลุ่มน้อย (Ethnic Minority)^๖

^๕ สุรางค์ศรี ต้นเสียงสม และคณะ, **อารยธรรมตะวันออก**, (กรุงเทพมหานคร : โครงการเผยแพร่ผลงานวิชาการ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๓), หน้า ๒๕๒ - ๒๕๓.

^๖ พลัปลีง คงชนะ และคณะ, **ลาว : ภูมิลักษณะลุ่มน้ำโขง ประชาชนและวัฒนธรรม**, (กรุงเทพมหานคร : สถาบันเอเชียศึกษา มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๕๓), หน้า ๖๗.

แม่น้ำโขงอยู่ในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ภาคพื้นทวีป ไหลผ่านถึง ๖ ประเทศ รวมทั้งทิเบตซึ่งเป็นเขตปกครองพิเศษของประเทศจีน จึงหลากหลายด้วยกลุ่มชาติพันธุ์และภาษา ประมวลโดยสังเขปได้ดังนี้

(ก) กลุ่มชาติพันธุ์และภาษาของชุมชนในทิเบต

แม่น้ำโขงเริ่มต้นบนแนวเทือกเขาตังกูลาซาน ที่ราบสูงทิเบต เรียกว่า แม่น้ำจาคุ (Za Qu) หรือต้าจู (Dza Chu) ซึ่งคนทิเบตถือว่าเป็นแม่น้ำแห่งจิตวิญญาณบริสุทธิ์และศักดิ์สิทธิ์ ชาวทิเบตเป็นกลุ่มชาติพันธุ์มองโกลอยด์ มีเชื้อสายผสมกับชาติจีน มองโกล พม่า และชนชาติอัสสัมในประเทศอินเดีย ประกอบด้วยชนเผ่าที่สำคัญคือ เผ่าเมนปะ เผ่าโลปะ เผ่าเดนปะ เผ่าเซอร์ปะ และเผ่านาคี หรือ นาซิส^๗ ภาษาทิเบตเป็นตระกูลจีน-ทิเบต หรือจีน-ทิเบตัน หรือทิเบต-ไชนีส

(ข) กลุ่มชาติพันธุ์และภาษาของชุมชนในมณฑลยูนนาน ประเทศจีน

ประเทศจีนมีชนชาติต่างๆ อาศัยอยู่ถึง ๖๕ กลุ่ม ชนกลุ่มใหญ่ที่สุดคือชาวฮั่น ซึ่งมีประมาณ ๙๓ % ของประชากรทั้งหมด นอกจากนั้นเป็นชนกลุ่มน้อยหลายกลุ่ม เช่น มุสลิม หุย ทิเบต เกาหลี รัสเซีย เป็นต้น^๘

มณฑลยูนนาน หรือยูนหนาน อยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ของประเทศจีน ทิศเหนือติดกับมณฑล เสฉวน (Sichuan) ทิศตะวันออกติดกับมณฑลกุ้ยโจว (Guizhou) และเขตปกครองพิเศษ กวางสี (Guangxi Autonomous Region) ทิศตะวันตกเฉียงเหนือติดกับเขตปกครองพิเศษทิเบต (Tibet or Xizang Autonomous Region) ทิศตะวันตกและตะวันตกเฉียงใต้ติดกับพรมแดนประเทศ พม่า ทิศตะวันออกเฉียงใต้และทิศใต้ติดกับประเทศเวียดนาม และลาว มีพื้นที่ประมาณ ๔๙๕,๐๐๐ ตารางกิโลเมตร ประมาณ ๔ % ของพื้นที่ทั้งประเทศ และใหญ่เป็นอันดับ ๘ ของมณฑลในประเทศจีน

มณฑลยูนนานในอดีต ประกอบด้วย หลายเชื้อชาติ หลากเผ่าพันธุ์ เข้ามาแย่งชิงครองความเป็นใหญ่เหนือดินแดนนี้ นับแต่ชนชาติเชื้อสายทิเบต ชนชาติไท ไทลื้อ ชนเผ่าดั้งเดิมสมัยอาณาจักรน่านเจ้า ชาวมองโกลผู้รุกราน ชาวมุสลิมจากเอเชียกลางผู้รับช่วงการปกครองต่อจาก

^๗ พระมหาสมจินต์ สมมาภิญโญ, อารยธรรมพระพุทธศาสนาในทิเบต, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ สุขภาพใจ, ๒๕๔๗), หน้า ๑๙ - ๒๐.

^๘ อ่างแก้ว.สุรางค์ศรี ต้นเสียงสม และคณะ, อารยธรรมตะวันออก, หน้า ๕.

มองโกล ซึ่งแปรกลายเป็นจีนฮ่อในกาลต่อมา ทุกวันนี้ประชากรส่วนใหญ่เป็นชนเชื้อสายจีน(ฮั่น)^๙ และมีชนกลุ่มน้อย (Ethnic Minority) ๒๕ กลุ่ม ได้แก่

- (๑) จ้วง-Zhuang (๒) หุย-Hui (๓) แม้ว-Miao (๔) ทิเบต-Zang (๕) เย้า-Yao
 (๖) ไป่-Bai (๗) ว้า-Wa (๘) น่าซี-Naxi (๙) ตูหลง-Dulong (๑๐) ลีซู-Lisu
 (๑๑) ปูลาง-Bulang (๑๒) ฮานี-Hani (๑๓) อี้-Yi (๑๔) ไต-Dai (๑๕) จิ่งพอ-Jingpo
 (๑๖) ลาหู่-Lahu (๑๗) จินัว-Jinuo (๑๘) นู-Nu (๑๙) ปูยี-Bouyei (๒๐) สุย-Shui
 (๒๑) อาช่าง-Achang (๒๒) แดง-Daeng (๒๓) พุมิ-Pumi (๒๔) มองโกล-Mongol
 (๒๕) แมนจู-Man

ในบรรดาชนกลุ่มน้อยเหล่านี้ ชนชาติ อี้-Yi มีจำนวนมากที่สุดประมาณ ๔.๕ ล้านคน รองลงมาที่มีมากกว่า ๑ ล้านคน คือชนชาติ ไป่-Bai ฮานี-Hani จ้วง-Zhuang และ ไต-Dai

นอกจากนี้ยังมีอีก ๔ ชนเผ่า (Ethnic People) ย่อยคือ (๑) कुกง-Kucong (๒) มูเซอ-Musuo (๓) ไอนี-Aini (๔) สนิ-Sani^{๑๐}

ชนกลุ่มน้อย ชนเผ่าทั้งหมดรวมกันแล้วประมาณ ๑๔ ล้านคน มากกว่าร้อยละ ๓๐ ของประชากรยูนนานซึ่งมีอยู่กว่า ๓๙ ล้านคน นับเป็นมณฑลที่มีชนกลุ่มน้อยมากที่สุดในประเทศจีน

(ค) กลุ่มชาติพันธุ์และภาษาของชุมชนในประเทศพม่า

ประเทศพม่ามีชนพื้นเมืองต่างเผ่าพันธุ์อาศัยอยู่มากกว่า ๖๗ กลุ่ม มีภาษาหลักและภาษาถิ่นอยู่มากถึง ๒๔๒ ภาษา ชาวพม่าหรือบะหม่า (Burman) เป็นชนชาติตระกูลทิเบต-พม่า มีจำนวนมากที่สุดรองลงมาคือชนกลุ่มน้อยอีก ๖ กลุ่ม ได้แก่ ชาวมอญ (Mon) ไทใหญ่รัฐฉาน (Shan) กะเหรี่ยงหรือกะเหรียง(Karen) กะฉิ่น (Kachin) ระไคน์หรือยะไข่ (Rakhine) และชิน (Chin) นอกจากนี้ยังมีชาวอินเดีย และจีนอาศัยอยู่จำนวนหนึ่ง

นักชาติพันธุ์วิทยาแบ่งชนพื้นเมืองเดิมในพม่าออกเป็น ๔ กลุ่ม คือ (๑) กลุ่มทิเบต-พม่า หมายถึงชาวบะหม่า ระไคน์หรือยะไข่ กะฉิ่น และ ชิน มีจำนวนคิดเป็น ๗๘ % ของประชากรทั้ง

^๙ ภูวดล ทรงประเสริฐ, *รากเหง้าอิทธิพลการเมืองจีนในอุษาคเนย์*, (กรุงเทพมหานคร :สำนักพิมพ์ยูเรก้า, ๒๕๕๐), หน้า ๗๕ - ๑๐๗.

^{๑๐} Yunnan Ethnic Minorities, แหล่งที่มา: <http://www.yunnanadventure.com/YunnanOverview/Yunnan-Ethnic-Minorities.html> [๐๗ ก.พ. ๒๕๕๙]

ประเทศ (๒) กลุ่มมอญ-เขมร ได้แก่ชาวมอญ วัว และปะหล่าว (๓) กลุ่มชนเผ่าไท หมายถึงชาวไทใหญ่รัฐฉาน (๔) ชนเผ่ากะเหรี่ยง หมายถึงรวมทั้งกะหิ้น และกะยาหรือกะเหรี่ยงแดง กับปะดาวน์ หรือปะด่องหรือกะเหรี่ยงคอยาว^{๑๑}

จากมณฑลยูนนานประเทศจีนลงมา ทางฝั่งขวาแม่น้ำโขงเป็นบริเวณรัฐฉานของประเทศพม่า เป็นที่อยู่ของชาวรัฐฉานหรือไทใหญ่ เฉพาะในรัฐฉานแห่งเดียวมีชนกลุ่มน้อยไม่ต่ำกว่า ๓๐ ชนเผ่า เป็นต้นว่า เผ่าอาฮา ปะหล่าว กะฉิ่น หล่าหู่ ปะโอ ฉาน และว้า เป็นต้น^{๑๒}

(ง) กลุ่มชาติพันธุ์และภาษาของชุมชนในประเทศไทย

ประชากรหลักของชุมชนในประเทศไทยคือกลุ่มชาติพันธุ์ที่พูดภาษาตระกูลไท ไตหรือไท-กะไต นอกจากนี้แล้ว ยังประกอบไปด้วย ชาวเขา ชนเผ่า ชนกลุ่มน้อย และกลุ่มชาติพันธุ์อีกจำนวนมาก อยู่กระจัดกระจายทั่วไป แบ่งเป็นกลุ่มตามตระกูลภาษา^{๑๓} ได้ดังนี้

(๑) ตระกูลจีน-ทิเบต สาขาทิเบต-พม่า (Tibeto-Burman) ได้แก่ ลีซูหรือลีซอ (Lisu) เซอ หรือลาหู่ (Lahu) ก้อ/อี้อ้อหรืออาฮา (Akha) กระเหรี่ยง (Karen) กะเหรี่ยงแดง กะเหรี่ยงขาว และ กะหร่าง

(๒) ตระกูลออสโตร-เอเชียติก สาขามอญ-เขมร (Mon-Khmer) ได้แก่ เขมร มอญ วัว (Wa) ละว้า(Lawa) ชาวบนหรือเนียกวล(Niakual) หรือญัฮกุร(Nyah Kur) ชาวสั๊ก ซอง/ซอง/ฉอง หรือสำแร/ซัมเร(Samre) โซ้/โส้ แซก/แสก ส่วย(Souei) หรือกุก/กุก(Kuy) หรือกะตุ ข่าพรวัว ข่า ถิ่น ข่าเลิง/กะเลิง กะลอง ขมุ (Khmu) หรือข่ามู (Khamu) หรือผู้ทิ้ง/ผู้เทิง มัล (Mal) หรือถิ่น ลัวะ ไพร หรือปรีย ผีตองเหลืองหรือมราบรี (Mrabri) ยุมบรี (Yumbri)^{๑๔}

^{๑๑} นवलจันทร์ คำปั้งสุ, พม่า, พิมพ์ ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์หน้าต่างสู่โลกกว้าง ๒๕๕๑), หน้า ๖๑ - ๖๖.

^{๑๒} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๕๕ - ๒๕๖.

^{๑๓} บุญยงค์ เกศเทศ, วัฒนธรรมเผ่าพันธุ์มนุษย์, สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๕๔, หน้า ๑๐๓ - ๑๐๔.

^{๑๔} ธิดา สารชะยา, อารยธรรมไทย, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์เมืองโบราณ, ๒๕๕๒), หน้า ๒๙๖ - ๓๐๒ .

(๓) ตระกูลไท ไต หรือไท-กะได (Tai-Kadai) ได้แก่ ไทกลาง ไทโคราช ไทแอ่/ไท เบิ่ง ไทพวน ไทยวน/ไทโยนก ไทลื้อ ชาน/ฉาน/เงี้ยวหรือไทใหญ่ ชัมชัม ลาวเวียง ลาวกาว ลาว พวน ผู้ไท ไทญ้อ ไทโย้ย

(๔) ตระกูลม้ง-เย้า ได้แก่ จีน ม้งหรือแม้ว (Meo) และเย้าหรือเมี่ยน (Yao)

(๕) ตระกูลมาลาโย-โพลินีเซียน ได้แก่ มาลายู ชาวน้ำ โมแกน และชนเผ่านิกริโตหรือเผ่าเงาะ ได้แก่ เซมิง/ชานอย ซาไก และตองก้า ชนเผ่าหรือชาวเขาในพื้นที่ลุ่มแม่น้ำโขงทางภาคเหนือที่สำคัญ^{๑๕} ได้แก่ กะเหรี่ยง มูเซอ หรือลาหู่ ลีซุหรือลีซอ เย้าหรือเมี่ยน ม้งหรือแม้ว ก้อ/อีก้อหรืออาข่า ขมุหรือข่ามู ถิ่นหรือ ข่าถิ่น และละว้า ชนเผ่าหรือกลุ่มชาติพันธุ์ในพื้นที่ลุ่มแม่น้ำโขงทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือหรือภาค อีสานมีจำนวนมากถึงร้อยละ ๘๕ ของประชากรรวมของทั้งภาค ประมาณ ๓๐ ล้านคน เรียกรวมว่า ชนเผ่าไท-ลาว หรือ ไทอีสาน ที่สำคัญได้แก่ ผู้ไท ไทญ้อ ไทโย้ย ลาวเวียง ลาวกาว ลาวพวน แสก โส้ ส่วย ข่า ขมุ ซอง ฯ

(๖) กลุ่มชาติพันธุ์และภาษาของชุมชนในประเทศลาว

ประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว หรือลาว มีประชากรประมาณ ๕ ล้านคน ประกอบด้วยหลายเชื้อชาติ หลากเผ่าพันธุ์ เรียกเป็นทางการว่า “ชนเผ่า” การจัดแบ่งชนเผ่าในลาวนั้นมีความสลับซับซ้อนเปลี่ยนแปลงไปตามวัตถุประสงค์ทางการเมืองการ ปกครองแต่ละยุคสมัย ในอดีตมีการจัดแบ่งชนเผ่าตามชื่อเรียกกลุ่มคนตามหมู่บ้านต่างๆ ได้เป็นจำนวน ๘๒๐ ชนเผ่า ต่อมาจัดแบ่งขึ้นใหม่ได้เป็น ๕๐๐ ชนเผ่า ต่อมาลดลงอีกเป็น ๖๘ ชนเผ่า ปัจจุบันมี ๔๗ ชนเผ่า^{๑๖} การจัดแบ่งชนเผ่าในลาวที่เป็นที่รับรู้โดยทั่วไป คือจัดแบ่งตามลักษณะภูมิ ประเทศได้เป็น ๓ กลุ่มใหญ่ คือ

(๑) ลาวลุ่ม คือชนเผ่าที่ตั้งถิ่นฐานอยู่เขตที่ราบหุบเขาหรือที่ราบลุ่ม มีความสูงจากระดับน้ำทะเลไม่เกิน ๘๐๐ เมตร ส่วนใหญ่อยู่ในที่ราบลุ่มแม่น้ำโขงและแม่น้ำสาขาคือ เป็นเขตที่มีความอุดมสมบูรณ์และสะดวกในการคมนาคมจึงมีผู้คนอาศัยหนาแน่น ประมาณ ๖๐ – ๗๐ เปอร์เซ็นต์ของประชากรทั้งประเทศ

^{๑๕} สุนทรื พรหมเมศ, ชาวเขาในประเทศไทย, พิมพ์ครั้งที่ ๖, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๔๔), หน้า ๑ – ๓.

^{๑๖} คำแพง ทิพย์มนตรี, พลัပ္พลึง คงชนะ และคณะ, ลาว : ภูมิลักษณะลุ่มน้ำโขง ประชาชนและวัฒนธรรม, กรุงเทพมหานคร: สถาบันเอเชียศึกษา, ๒๕๔๓. หน้า ๖๗ – ๘๒.

ชนเผ่าลาวลุ่ม กลุ่มที่พูดภาษาตระกูลไท-ลาวได้แก่ ลาว : พวน อีสาน กะเลิง โยง ญ้อ บอ ผู้ไท : ไทดำ ไทแดง ไทขาว ไทเหนือ ไทแอต ไทเมย ไทวาด ไทแมน ไทวัง ไทก้า ไทกอ ไทข้า ไทปาว ไทแอ ไทโอ ไทกวน ไทแรว ไทหย่า ไทแดง ไทอ่างคำ ไทพัก ไทสามแก้ว ไท เชียงดี ไทเยือง ไทกะดำ ไทกะปอง ไทโซ่ง ลื้อ/กะลอม ยวน ยั้ง แสก

(๒) ลาวเทิง หรือ ลาวกลาง คือชนเผ่าที่อยู่บนที่ลาดเขาหรือที่ราบสูง ระหว่าง ๘๐๐ - ๑,๔๐๐ เมตรเหนือระดับน้ำทะเล ประมาณ ๒๐ - ๓๐ เปอร์เซ็นต์ของประชากรทั้งประเทศ

ชนเผ่าลาวเทิงกลุ่มที่พูดภาษาตระกูลมอญ-เขมร ได้แก่ กำมู กะตาง มากอง ส่วย ละเวน ตะโอย ตะเลียง ตรี ผ่อง ละแวก กะตุ ละเมต ถิ่น อาลัก โอย แจง ยาเหิน แยะ สามดาว ชิงมูน ตุ่ม บิด หง่วน สะดาง ละวี ขะแมร์ กรี

(๓) ลาวสูง คือชนเผ่าที่อยู่บนภูเขา หรือภูตอย ที่ระดับความสูงกว่า ๑,๔๐๐ เมตรเหนือระดับน้ำทะเล ประมาณ ๑๐ เปอร์เซ็นต์ของประชากรทั้งประเทศ

ชนเผ่าลาวสูงกลุ่มที่พูดภาษาตระกูลทิเบต-พม่า และ ม้ง-เย้า ได้แก่ ม้ง เย้า กอ พุน้อย ปะโกะ มูเซอ กูย สีลา ฮายี ฮ้อ/ฮั้น นอกจากนี้ ยังมีชาวเวียดนามและชาวจีนอีกจำนวนหนึ่งอาศัยอยู่ตามเมืองหลักทั่วไป

(ฉ) กลุ่มชาติพันธุ์และภาษาของชุมชนในประเทศกัมพูชา

ประเทศกัมพูชามีประชากรกว่าสิบล้านคน เป็นชนเชื้อชาติเผ่าพันธุ์เขมรมากกว่า ๙๐ เปอร์เซ็นต์ ที่เหลือเป็นชนกลุ่มน้อยที่มีจำนวนมากที่สุดได้แก่ชาวเวียดนาม รองลงมาคือชาวมุสลิมเชื้อสายจาม จัดเป็นหนึ่งในชนกลุ่มน้อยที่เก่าแก่ที่สุดในอินโดจีน ชนกลุ่มน้อยอื่นๆ ได้แก่ชาวจีน ไทย ลาวและไทใหญ่

เขมร์เลอหรือเขมรบน ประกอบด้วยชาวเขาเผ่าต่าง ๆ เช่น กูย พนอง เปรา ข้าตะพวน ข้าจราย เปอร์ และเซา^{๑๗}

(ช) กลุ่มชาติพันธุ์และภาษาของชุมชนในประเทศเวียดนาม

ประเทศเวียดนามเป็นกลุ่มชาติพันธุ์มองโกลอยด์ ประกอบด้วย ๕๔ ชนเผ่าหรือ

^{๑๗} มัลลิกา พงศ์ปริตร, **ลาวและกัมพูชา**, (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์หน้าต่างสุวิไลกว้าง, ๒๕๕๙). หน้า ๒๑๓

ชนกลุ่มน้อย ชนเชื้อชาติกิงห์ (King) หรือเวียด (Viet) มีจำนวนมากที่สุดประมาณร้อยละ ๘๐ ของประชากร รวมทั้งประเทศแบ่งออกได้ถึง ๘ กลุ่มตระกูลภาษา^{๑๘} คือ

(๑) ตระกูลเวียด-เมือง (Viet-Muong) มี ๔ ชนเผ่า คือ Chut, Kinh, Muong, Tho.

(๒) ตระกูลไต-ไทย (Tay-Thai) มี ๘ ชนเผ่า คือ Bo Y, Giay, Lao, Lu, Nung, San Chay, Tay, Thai.

(๓) ตระกูลมอญ-เขมร (Mon-Khmer) มี ๒๑ ชนเผ่า คือ Ba Na, Brau, Bru-Van Kieu, Cho Ro, Co, Co Ho, Co Tu, Gie Trieng, Hre, Khang Khmer, Kho Mu, Ma, Mang : M'ngong, O Du, Ro Mam, Ta Oi, Xinh Mun, Xo Dang, Xtieng.

(๔) ตระกูลม้ง-เย้า (Mong-Dao) มี ๓ ชนเผ่า คือ Dao, Mong, Pa Then.

(๕) ตระกูลกะได (Kadai) มี ๔ ชนเผ่า คือ Co Lao, La Chi, La Ha, Pu Peo.

(๖) ตระกูลนามยาว (Nam Dao) มี ๕ ชนเผ่า คือ Cham, Chu Ru, Ede, Gia Rai, Raglai.

(๗) ตระกูลฮั่น (Han) มี ๓ ชนเผ่า คือ Hoa, Ngai, San Diu.

(๘) ตระกูลตัง (Tang) มี ๖ ชนเผ่า คือ Cong, Ha Nhi, La Hu, Lo Lo, Phu La, Si La.

จะเห็นว่า แต่ละประเทศในภูมิภาคกลุ่มแม่น้ำโขง จะประกอบด้วยชนเชื้อชาติหลักกลุ่มใหญ่ อันเป็นอัตลักษณ์ของตน คือ ชาวจีนฮั่นของมณฑลยูนนานประเทศจีน ชาวพม่าหรือบะหม่าของพม่า ชาวไทยของไทย ชาวลาวลุ่มของลาว(สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว) ชาวเขมรของกัมพูชา ชาวเวียดหรือกิงห์ของเวียดนาม ส่วนที่เหลือจะเป็นชนกลุ่มน้อย ชนเผ่า หรือชาวเขา รวมอีกหลากหลายมากมายชาติพันธุ์ มีชื่อเรียกทั้งแตกต่าง คล้ายคลึง และใกล้เคียงกันไปตามตระกูลภาษาของแต่ละประเทศ อันเป็นผลจากการผสมผสานข้ามชาติพันธุ์อย่างสูงของกลุ่ม ชาติพันธุ์มองโกลอยด์ดังกล่าวข้างต้น ซึ่งมาจากหลายเหตุการณ์ในประวัติศาสตร์ เป็นต้น ว่าการถอยร่นหนีภัยรุกรานจากมองโกลและจีน จากการทำสงครามกันเองระหว่าง พม่า ไทย สปป.ลาว กัมพูชา และเวียดนาม เพื่อแย่งชิงขยายเขตแดน แล้วกวาดต้อนผู้คนเป็นตัวประกัน เป็นทาสรับใช้และเป็นการ

^{๑๘} Vu The Binh et al, **Vietnam Tourist Guidebook**, (Hanoi : Vietnam National Administration of Tourism, 2001), p. 24.

เพิ่มจำนวนประชากรให้ประเทศของตน นอกจากนี้ยังมีการย้ายถิ่นตามลำน้ำโขงหรือย้ายข้ามไปมา สองฝั่งโขง เพื่อแสวงหาแหล่งทรัพยากรที่เหมาะสมเพื่อการดำรงชีพ เป็นต้น

๔.๑.๓ ประวัติศาสตร์ภูมิปัญญาด้านภาษาและวรรณกรรมของชุมชนในภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขง

๑) ความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับประชาคมอีสาน

ประชาคมอีสานได้มีการสืบทอดวัฒนธรรมมาแต่สมัยโบราณ เช่นยุควัฒนธรรมบ้านเชียง ยุควัฒนธรรมขอม(มีการสร้างศิลาจารึกและปราสาทหิน เช่นปราสาทหินพิมาย ปราสาทหินเขาพนมรุ้ง) แต่เป็นที่น่าสังเกตว่าวัฒนธรรมที่ปรากฏอยู่ในประชาคมอีสานปัจจุบันนี้ไม่ได้แสดงให้เห็นว่าได้มีการคาบเกี่ยวสืบทอดกันมาจากวัฒนธรรมยุคขอม แต่กลับไปมีวัฒนธรรมอีกรูปแบบหนึ่งที่เรียกว่า วัฒนธรรมลุ่มแม่น้ำโขง^{๑๙} คือวัฒนธรรมไทยถิ่นอีสานคล้ายคลึงกับภาษาลาว(ภาษาไทยถิ่นหนึ่ง) และตัวอักษรตัวธรรม ซึ่งไม่ได้คลี่คลายมาจากอักษรขอม ดังจะกล่าวโดยละเอียดในตอนต่อไป

๑.๑ ความเป็นมาทางด้านประวัติศาสตร์ของประชาคมอีสาน ประชาคมอีสานมีความใกล้ชิดกับอาณาจักรล้านช้าง (ลาว) ในสมัยอดีตมากกว่าอาณาจักรศรีอยุธยา ตามหลักฐานประวัติศาสตร์ไทยจึงไม่ค่อยจะกล่าวถึงดินแดนในภาคอีสานมากนักในสมัยกรุงศรีอยุธยา ฉะนั้นคนไทยในบริเวณลุ่มแม่น้ำโขง (ไทย-ลาว) จึงมีประวัติศาสตร์เกี่ยวข้องกันกับประชาคมอีสานอยู่มากในสมัยอดีตนักประวัติศาสตร์ยอมรับว่าคนไทยลุ่มแม่น้ำโขงเริ่มต้นประวัติศาสตร์สมัยพระเจ้าฟ้ารุ่งม (พ.ศ. ๑๘๙๖) ก่อนหน้านั้นดินแดนลุ่มแม่น้ำโขงคงเป็นชุมชนเล็ก ๆ และยอมรับอำนาจจากสุโขทัยเช่นในสมัยพ่อขุนรามคำแหงกล่าวถึง ดินแดนลุ่มแม่น้ำโขงเป็นส่วนหนึ่งของอาณาจักรสุโขทัย ดังปรากฏอยู่ในศิลาจารึก หลักที่ ๑ ว่า “เบื้องตะวันออก...เท่าฝั่งของ (โขง) เถิงเวียงจันเวียงคำเป็นที่แล้ว”^{๒๐} และประชาคมแม่น้ำโขงได้รวมตัวเป็นรัฐอิสระเมื่อ พ.ศ. ๑๘๙๖ ในสมัยพระเจ้าฟ้ารุ่งม(ง่าม) ซึ่งได้ฉวยโอกาสที่สุโขทัยอ่อนกำลังลงและกรุงศรีอยุธยาอยู่ห่างไกล ประจวบกับเวียดนามันนั้นถูกจีนราชวงศ์

^{๑๙} “ลุ่มแม่น้ำโขงอาจจะมีประวัติศาสตร์ก่อนหน้านั้น แต่เรายังไม่พบหลักฐานที่สืบเรื่องราวติดต่อกัน

^{๒๐} “ประชุมศิลาจารึกภาคที่ (โรงพิมพ์คุรุสภา,๒๕๑๕),หลักที่ ๑,หน้า ๑๐.

เหม็งรุกราณ^{๒๑} และจากนั้นอาณาจักรลานช้างก็เป็นปึกแผ่นมีอำนาจบริเวณลุ่มแม่น้ำโขงสืบมา ส่วนในดินแดนภาคอีสานในช่วงสมัยกรุงศรีอยุธยาตอนต้น คงจะเป็นหัวเมืองเล็ก ๆ พงศาวดารไทย จึงมีเรื่องเกี่ยวข้องกับเวียงจันทน์อยู่มาก แต่ไม่ได้กล่าวถึงหัวเมืองอีสาน ซึ่งเข้าใจว่าหัวเมือง อีสานคงอยู่ใต้อิทธิพลของอาณาจักรลานช้างบางสมัย และเป็นอิสระเมื่อลานช้างอ่อนแอ ในพงศาวดารลาวได้กล่าวถึงหัวเมืองในภาคอีสานอยู่เนือง ๆ เช่น เมืองโคตรบอง (นครพนม) เมืองปากห้วยหลวง (อ.โพธิ์ชัย จ.หนองคาย) เมืองหนองหารหลวง (จ.สกลนคร) และเมือง หล่ม (หล่มสักดี) เมืองเลย จังหวัดเลย) ซึ่งแสดงว่าหัวเมืองดังกล่าวอยู่ใต้อิทธิพลทางการเมือง การปกครองของอาณาจักรลานช้างบางสมัย แต่เมืองโคราช เมืองพิมายพงศาวดารลาว ไม่ค่อยกล่าวถึงแสดงว่าอิทธิพลของอาณาจักรลานช้างนั้นอยู่บริเวณลุ่มแม่น้ำโขงเท่านั้น

ครั้นถึงสมัยสมเด็จพระนารายณ์เป็นต้นมา พงศาวดารไทยได้กล่าวถึงดินแดนบริเวณที่ราบสูงโคราชและบริเวณใกล้เคียงอยู่บ้าง สมเด็จพระนารายณ์ทรงพระยาตำรากราชานุกาภาพเขียนว่า “การที่ไทยปกครองตอนแผ่นดินสูงสมัยนั้นเห็นจะรักษาเพียงแต่เมืองโคราช (ที่ตำบลสูงเนิน) เท่านั้น ในหนังสือพงศาวดารจึงไม่มีเรื่องราวเกี่ยวข้องกับเมืองนครราชสีมาจนถึงแผ่นดิน สมเด็จพระนารายณ์”^{๒๒} หลังจากนั้น ราชธานีได้ให้ความสำคัญของหัวเมืองอีสานมากขึ้น และพยายามที่จะควบคุมหัวเมืองอีสานเรื่อยมา โดยใช้เมืองโคราชเป็นศูนย์กลาง ประจวบ กับพวกเชื้อพระวงศ์ของลาวได้เกิดทะเลาะวิวาทไม่พอใจกันในสมัยตอนปลายกรุงศรีอยุธยา ได้เป็นเหตุให้อพยพผู้คนจากเวียงจันทน์เข้ามาตั้งหลักแหล่งในภาคอีสาน เช่น เมืองนครจำปาศักดิ์ (พระครูโพนเสม็ดเป็นหัวหน้า) เมืองอุบลฯ (พระวอพระตาเป็นหัวหน้า) เมือง กาศสินธุ์ (เจ้าโสมพระมิตรเป็นหัวหน้า) ทางราชธานีไทยก็ยอมรับให้เป็นเมืองในอุปการะ ของไทย

ครั้นถึงสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ไทยชนะเวียงจันทน์ หลวงพระบาง และนครจำปาศักดิ์ อยากราบคาบตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๒๒ (ตอนปลายสมัยกรุงธนบุรี)^{๒๓} ได้มีการเกลี้ยกล่อมท้าวเพี้ย ในท้องที่ให้พาราษฎรมาตั้งถิ่นฐานแล้วยกเป็นเมืองขึ้นจำนวนมาก (ในช่วงสมัย ร.๑ร.๓) ทำให้ผู้คนมาอยู่รวมกันเป็น

^{๒๑} ดร.ชาญวิทย์ เกษตรศิริและคณะ, (แปลจาก จอห์น เอฟ เคนาดี้), ไทย กัมพูชา : โรงพิมพ์พิมพ์เนต, ๒๕๒๐, หน้า ๑๖๐.

^{๒๒} มานิต วัลลิโกตม, นำเที่ยวเมืองพิมายและโบราณสถานในนครราชสีมา, โรงพิมพ์คุรุสภา, ๒๕๑๓, หน้า๒๖.

^{๒๓} “พงศาวดารย่อเมืองเวียงจันทน์ว่า ศักราช ๑๔๑ ตัว” (พ.ศ. ๒๓๒๒) ปีกัดได้ (ปีกุน) เดือน ๑๑ แรม ๓ ค่ำ วันจันท์ แดงเล็กไทย วันนั้น. จาก ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๗๐, โรงพิมพ์พระจันทร์ ๒๔๘๔, หน้า ๑๘๙.

ชุมชนมากขึ้น พวกราษฎรที่หลบหนีเข้าป่าสมัยตีเมืองจันทน์ และกบฏเจ้าอนุวงศ์ พ.ศ. ๒๓๗๐ กลับเข้ามาจำนวนมาก ซึ่งพวกราษฎรในประชาคมเหล่านั้น ได้รับวัฒนธรรมลุ่มแม่น้ำโขง (ยอมรับว่า เวียงจันทน์ หลวงพระบางเป็นศูนย์กลางวัฒนธรรมลุ่มแม่น้ำโขง) และสืบทอดกันมา อีกประการหนึ่ง การปกครองหัวเมืองอีสานสมัย ก่อน พ.ศ. ๒๔๔๐^{๒๔} (รัชกาลที่ ๕) เจ้าเมืองในหัวเมืองอีสานได้ปกครองไพร่บ้านไทยเมือง ตามธรรมเนียมที่เคยใช้กันอยู่ตามแบบลานช้าง คือใช้ระบบอาญาสี่ (เจ้าเมือง อุปราช ราชวงศ์ ราชบุตร) ซึ่งมีลักษณะแตกต่างไปจากหัวเมืองชั้นในของไทย

ฉะนั้นประชาคมภาคอีสานจึงมีความใกล้ชิดทางวัฒนธรรมกับประชาคมที่อยู่ใน ลาวมาก รวมทั้งมีความใกล้ชิดทางด้านประวัติศาสตร์การสืบทอดวัฒนธรรมและเชื้อชาติ โดยเฉพาะภาษา วรรณกรรมและตัวอักษรในภาคอีสานและลาวใช้ร่วมกันเป็นส่วนใหญ่ ซึ่งตัวอักษรที่ใช้อยู่ในภาคอีสาน มาตั้งแต่สมัยอดีตนั้นมีรูปแบบต่างไปจากอักษรที่ใช้อยู่ในราชธานี เรียกว่าอักษรตัวธรรม (ใช้เขียนเรื่องราวทางศาสนา คติธรรม) และอักษรไทยน้อย (ใช้เขียนเรื่องราวทางคติโลก)

การที่ประชาคมอีสานมีความห่างเหินมิได้ติดต่อสัมพันธ์กับราชธานีในสมัยอดีต เป็นปัจจัยหนึ่งที่เป็นส่วนให้ภาษาผิดเพี้ยนกันไป คือคำที่ใช้พูดได้กลายเป็นเสียงไปจากเดิม ตามความนิยมในประชาคมอีสาน ซึ่งไม่เหมือนกับประชาคมภาคกลาง อีกประการหนึ่ง ความนิยมในการใช้คำแตกต่างไปจากภาคกลาง ฉะนั้นภาษาอีสานและภาษาภาคกลางจึง ได้พัฒนาเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมตามรูปแบบของตน นาน ๆ เข้าการออกเสียงคำ การใช้คำ จึงแตกต่างกันมากเข้า จนกลายเป็นภาษาไทยอีกกลุ่มหนึ่ง คือภาษาถิ่นอีสาน

๑.๒ การสืบทอดวัฒนธรรมทางวรรณกรรมและตัวอักษรของประชาคมอีสาน ตามที่ได้กล่าวแล้วว่าประชาคมในภาคอีสานได้สืบทอดวัฒนธรรมลุ่มแม่น้ำโขงร่วมกับประชาคม ในอาณาจักรลานช้างมาตั้งแต่สมัยอดีต ฉะนั้นจึงมีลักษณะร่วมกันอยู่มากทางด้านวรรณกรรม ตัวอักษร ตลอดจนภาษาที่ใช้สื่อสารพูดจากัน ถึงแม้ว่าทั้งภาษาถิ่นอีสานและภาษาลาว ต่างก็เป็นภาษาถิ่นไทยด้วยกัน

^{๒๔} “พระจุลจอมเกล้าฯ รัชกาลที่ ๕” ทรงเปลี่ยนแปลงระบบการปกครองหัวเมืองชั้นนอกเพื่อให้อำนาจส่วนกลาง เข้าไปถึงประชาคมที่ห่างไกลโดยวิธีปฏิรูปการปกครองมณฑลอีสานระหว่าง พ.ศ. ๒๔๓๖-๕๓ และโปรดเกล้าให้เลิกธรรมเนียมการปกครองระบบเดิมของหัวเมืองอีสาน ในปี พ.ศ. ๒๔๔๐ ประชาคมอีสานเริ่มมีความใกล้ชิดกับราชธานีมากขึ้น

แต่เมื่อพิจารณาในรายละเอียดแล้วจะเห็นว่าภาษาอีสาน กับภาษาลาวมีความคล้ายคลึงกันมากจนเกือบจะเป็นภาษาเดียวกัน ซึ่งต่างกันที่สำเนียงพูดที่ผิดเพี้ยนกันไปเท่านั้น

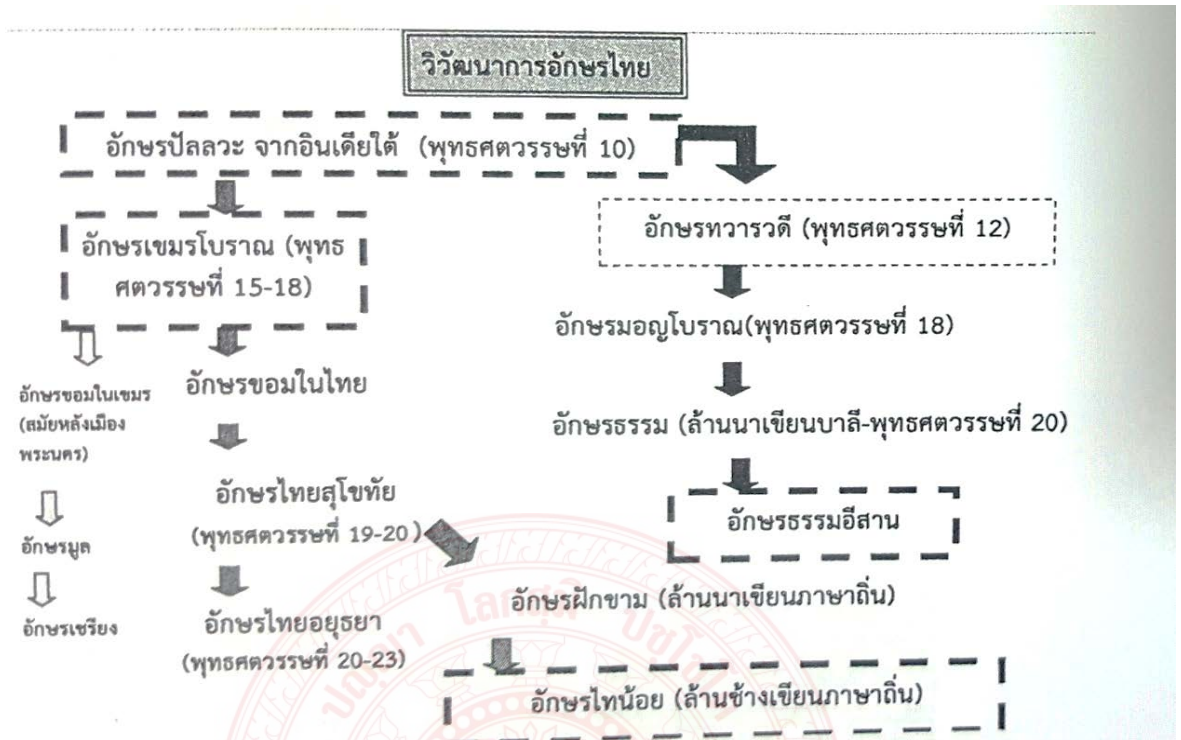
ในการสืบทอดวัฒนธรรมทางวรรณกรรมและตัวอักษรนั้นได้พบว่าอาณาจักร ลานช้าง (ลาว) ได้มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับอาณาจักรลานนาเชียงใหม่ในสมัยราชวงศ์มังรายและได้เคยมีการสืบทอดวัฒนธรรมจากลานนา ดังปรากฏหลักฐานในพงศาวดารลานช้าง และพงศาวดารโยนกได้กล่าวตรงกันว่า ในสมัยพระเจ้าโพธิสารราชแห่งลานช้าง (พ.ศ. ๒๐๖๓ - ๒๐๙๓ ได้ส่งราชทูตมาขอพระไตรปิฎก ๖๐ คัมภีร์ และพระเทพมงคลเถระพร้อมทั้งบริวาร จากลานนาเชียงใหม่ สมัยพระเมืองแก้ว ไปเผยแพร่พระธรรมในอาณาจักรลานช้าง เมื่อ พ.ศ. ๒๐๖๖^{๒๕} ซึ่งในครั้งนั้นวรรณกรรมพุทธศาสนาของลานนาเชียงใหม่เจริญรุ่งเรืองมาก วรรณกรรมเหล่านั้นได้เข้าไปในครั้งนั้นด้วย และได้แพร่กระจายไปสู่ดินแดนภาคอีสาน ฉะนั้นจึงพบว่าวรรณกรรมอีสานจำนวนมากจึงมีเนื้อเรื่องเหมือนกับวรรณกรรมภาคเหนือ เช่น เรื่องจำปาสีต้น นางผมหอม สิ้นไซ และลั่นทอง^{๒๖} เป็นต้น ในขณะเดียวกันตัวอักษรที่ใช้ในประชาคมอีสานจึงมีรูปแบบคล้ายคลึงกับตัวอักษรขวนและอักษรฝักขามของภาคเหนือ ซึ่งน่าจะวิวัฒนาการมาจากอักษรภาคเหนือที่เข้าไปสู่อาณาจักรลานช้าง พร้อมกับคัมภีร์ พุทธศาสนาในครั้งนี้ด้วย และได้มีการวิวัฒนาการต่อมาในประชาคมของตน จึงพบว่ารูปแบบของตัวอักษรต่างไปจากเดิม และมีชื่อเรียกตามภาษาท้องถิ่นว่า อักษรตัวธรรม (ใช้เขียนเรื่องราวที่เป็นคติธรรม) และอักษรไทยน้อย (ใช้เขียนเรื่องราวที่เป็นคติโลก) ซึ่งมีรูปคล้าย อักษรลาวในปัจจุบัน และอักษรทั้งสองนี้ได้หมดความสำคัญต่อประชาคมอีสานเมื่อมีการใช้ พ.ร.บ. ประถมศึกษา พ.ศ. ๒๔๖๔ สมัย ร.๖ คือคนรุ่นหลังได้เรียนรู้อักษรไทยตามระบบโรงเรียน

๒) ตัวอักษร

เนื่องจากภาษาและตัวอักษรเป็นวัฒนธรรมสำคัญในการสื่อสาร เมื่ออิทธิพลของวัฒนธรรมหรืออาณาจักรใดแผ่กระจายในดินแดนอีสานก็มักปรากฏจารึกอักษรของวัฒนธรรมหรืออาณาจักรนั้นๆ ในอีสาน ตัวอักษรที่ปรากฏในดินแดนอีสานได้รับอิทธิพลด้านภาษาจากวัฒนธรรม/อาณาจักรที่เคยรุ่งเรือง คือ เขมร ลานช้าง และไทย ซึ่งมีวิวัฒนาการทางภาษาที่สัมพันธ์กัน ดังนี้

^{๒๕} “พงศาวดารลาวฉบับกะขวงศึกสาทิกาน”, ไม่ปรากฏโรงพิมพ์, พ.ศ. ๒๕๐๐, หน้า ๙๙.

^{๒๖} *ดูรายละเอียดใน ธวัช ปุณโณทก, วรรณกรรมอีสาน. โอเดียนสโตร์, ๒๕๒๒.

จากอักษรปัลลวะที่รับจากอินเดียใต้ในช่วงพุทธศตวรรษที่ ๑๐ เข้ามาในดินแดนสุวรรณภูมิ ได้พัฒนาเป็นอักษรทวารวดีในพุทธศตวรรษที่ ๑๒ อักษรมอญโบราณในพุทธศตวรรษที่ ๑๘ ซึ่งเป็นต้นเค้าของอักษรธรรมล้านนาที่ใช้เขียนภาษาบาลี ขณะที่ใช้อักษรฝักขามเขียนภาษาถิ่น ซึ่งอักษรฝักขามพัฒนามาจากอักษรไทยสุโขทัยที่มีต้นเค้ามาจากอักษรขอม โดยล้านช้างรับเอาอักษรธรรมล้านนาและอักษรฝักขามมาใช้โดยพัฒนาเป็นอักษรธรรม (ล้านช้าง) และอักษรไทน้อยซึ่งชาวอีสานใช้สืบต่อมา ดังนั้น อักษรที่เคยใช้ในดินแดนอีสานจึงมี ๔ ชนิดคือ

(๑) **อักษรปัลลวะ หรืออักษรอินเดียใต้** สันนิษฐานว่า เป็นอักษรยุคแรกที่เข้ามาในดินแดนอีสานตั้งแต่ก่อนพุทธศตวรรษที่ ๑๖ พบตามซากโบราณสถานที่เกี่ยวข้องกับพุทธศาสนา เช่น ใบเสมาหินขนาดใหญ่ที่มีลวดลายแกนสลูปลและชาดก เป็นจารึกสั้นๆด้วยภาษาสันสกฤต และอาจมีภาษามอญปนอยู่บ้าง

แบบอักษรปัลลวะ

สระ

๕	๖	๗	๘	๙	๑๐	๑๑	๑๒	๑๓	๑๔	๑๕	๑๖	๑๗	๑๘	๑๙	๒๐	๒๑	๒๒	๒๓	๒๔	๒๕	๒๖	๒๗	๒๘	๒๙	๓๐	๓๑	๓๒	๓๓	๓๔	๓๕	๓๖	๓๗	๓๘	๓๙	๔๐				
๑	๒	๓	๔	๕	๖	๗	๘	๙	๑๐	๑๑	๑๒	๑๓	๑๔	๑๕	๑๖	๑๗	๑๘	๑๙	๒๐	๒๑	๒๒	๒๓	๒๔	๒๕	๒๖	๒๗	๒๘	๒๙	๓๐	๓๑	๓๒	๓๓	๓๔	๓๕	๓๖	๓๗	๓๘	๓๙	๔๐
๑	๒	๓	๔	๕	๖	๗	๘	๙	๑๐	๑๑	๑๒	๑๓	๑๔	๑๕	๑๖	๑๗	๑๘	๑๙	๒๐	๒๑	๒๒	๒๓	๒๔	๒๕	๒๖	๒๗	๒๘	๒๙	๓๐	๓๑	๓๒	๓๓	๓๔	๓๕	๓๖	๓๗	๓๘	๓๙	๔๐
๑	๒	๓	๔	๕	๖	๗	๘	๙	๑๐	๑๑	๑๒	๑๓	๑๔	๑๕	๑๖	๑๗	๑๘	๑๙	๒๐	๒๑	๒๒	๒๓	๒๔	๒๕	๒๖	๒๗	๒๘	๒๙	๓๐	๓๑	๓๒	๓๓	๓๔	๓๕	๓๖	๓๗	๓๘	๓๙	๔๐

พยัญชนะ

๑	๒	๓	๔	๕	๖	๗	๘	๙	๑๐	๑๑	๑๒	๑๓	๑๔	๑๕	๑๖	๑๗	๑๘	๑๙	๒๐	๒๑	๒๒	๒๓	๒๔	๒๕	๒๖	๒๗	๒๘	๒๙	๓๐	๓๑	๓๒	๓๓	๓๔	๓๕	๓๖	๓๗	๓๘	๓๙	๔๐
๑	๒	๓	๔	๕	๖	๗	๘	๙	๑๐	๑๑	๑๒	๑๓	๑๔	๑๕	๑๖	๑๗	๑๘	๑๙	๒๐	๒๑	๒๒	๒๓	๒๔	๒๕	๒๖	๒๗	๒๘	๒๙	๓๐	๓๑	๓๒	๓๓	๓๔	๓๕	๓๖	๓๗	๓๘	๓๙	๔๐
๑	๒	๓	๔	๕	๖	๗	๘	๙	๑๐	๑๑	๑๒	๑๓	๑๔	๑๕	๑๖	๑๗	๑๘	๑๙	๒๐	๒๑	๒๒	๒๓	๒๔	๒๕	๒๖	๒๗	๒๘	๒๙	๓๐	๓๑	๓๒	๓๓	๓๔	๓๕	๓๖	๓๗	๓๘	๓๙	๔๐
๑	๒	๓	๔	๕	๖	๗	๘	๙	๑๐	๑๑	๑๒	๑๓	๑๔	๑๕	๑๖	๑๗	๑๘	๑๙	๒๐	๒๑	๒๒	๒๓	๒๔	๒๕	๒๖	๒๗	๒๘	๒๙	๓๐	๓๑	๓๒	๓๓	๓๔	๓๕	๓๖	๓๗	๓๘	๓๙	๔๐

ภาพที่ 8.2 แบบอักษรปัลลวะ (ที่มา: สุจิตต์ วงศ์เทศ, 2548: 36)

(๒) อักษรขอมโบราณหรืออักษรอินเดียกลาง เป็นอักษรที่ปรากฏอยู่ในศิลาจารึก ซึ่งพบในดินแดนอีสาน สมัยพุทธศตวรรษที่ ๑๖-๑๘ ยุคที่วัฒนธรรมขอมเมืองพระนครเจริญรุ่งเรือง และแผ่อิทธิพลเข้าสู่อีสาน

แบบอักษรขอมโบราณ

สระ

๑	๒	๓	๔	๕	๖	๗	๘	๙	๑๐	๑๑	๑๒	๑๓	๑๔	๑๕	๑๖	๑๗	๑๘	๑๙	๒๐	๒๑	๒๒	๒๓	๒๔	๒๕	๒๖	๒๗	๒๘	๒๙	๓๐	๓๑	๓๒	๓๓	๓๔	๓๕	๓๖	๓๗	๓๘	๓๙	๔๐
๑	๒	๓	๔	๕	๖	๗	๘	๙	๑๐	๑๑	๑๒	๑๓	๑๔	๑๕	๑๖	๑๗	๑๘	๑๙	๒๐	๒๑	๒๒	๒๓	๒๔	๒๕	๒๖	๒๗	๒๘	๒๙	๓๐	๓๑	๓๒	๓๓	๓๔	๓๕	๓๖	๓๗	๓๘	๓๙	๔๐
๑	๒	๓	๔	๕	๖	๗	๘	๙	๑๐	๑๑	๑๒	๑๓	๑๔	๑๕	๑๖	๑๗	๑๘	๑๙	๒๐	๒๑	๒๒	๒๓	๒๔	๒๕	๒๖	๒๗	๒๘	๒๙	๓๐	๓๑	๓๒	๓๓	๓๔	๓๕	๓๖	๓๗	๓๘	๓๙	๔๐
๑	๒	๓	๔	๕	๖	๗	๘	๙	๑๐	๑๑	๑๒	๑๓	๑๔	๑๕	๑๖	๑๗	๑๘	๑๙	๒๐	๒๑	๒๒	๒๓	๒๔	๒๕	๒๖	๒๗	๒๘	๒๙	๓๐	๓๑	๓๒	๓๓	๓๔	๓๕	๓๖	๓๗	๓๘	๓๙	๔๐

พยัญชนะ

๑	๒	๓	๔	๕	๖	๗	๘	๙	๑๐	๑๑	๑๒	๑๓	๑๔	๑๕	๑๖	๑๗	๑๘	๑๙	๒๐	๒๑	๒๒	๒๓	๒๔	๒๕	๒๖	๒๗	๒๘	๒๙	๓๐	๓๑	๓๒	๓๓	๓๔	๓๕	๓๖	๓๗	๓๘	๓๙	๔๐
๑	๒	๓	๔	๕	๖	๗	๘	๙	๑๐	๑๑	๑๒	๑๓	๑๔	๑๕	๑๖	๑๗	๑๘	๑๙	๒๐	๒๑	๒๒	๒๓	๒๔	๒๕	๒๖	๒๗	๒๘	๒๙	๓๐	๓๑	๓๒	๓๓	๓๔	๓๕	๓๖	๓๗	๓๘	๓๙	๔๐
๑	๒	๓	๔	๕	๖	๗	๘	๙	๑๐	๑๑	๑๒	๑๓	๑๔	๑๕	๑๖	๑๗	๑๘	๑๙	๒๐	๒๑	๒๒	๒๓	๒๔	๒๕	๒๖	๒๗	๒๘	๒๙	๓๐	๓๑	๓๒	๓๓	๓๔	๓๕	๓๖	๓๗	๓๘	๓๙	๔๐
๑	๒	๓	๔	๕	๖	๗	๘	๙	๑๐	๑๑	๑๒	๑๓	๑๔	๑๕	๑๖	๑๗	๑๘	๑๙	๒๐	๒๑	๒๒	๒๓	๒๔	๒๕	๒๖	๒๗	๒๘	๒๙	๓๐	๓๑	๓๒	๓๓	๓๔	๓๕	๓๖	๓๗	๓๘	๓๙	๔๐

ที่มา : สุจิตต์ วงศ์เทศ, 2548 : 69.

(๓) อักษรธรรม เป็นอักษรที่แพร่สู่อีสานสมัยล้านช้างช่วงพุทธศตวรรษที่ ๒๒-๒๔ มีต้นเค้ามาจากอักษรมอญโบราณที่ชาวลาวล้านช้างนำมาใช้จารึกพระธรรมคำสอนและชาดก ในพุทธ

แม้ว่าชาวอีสานจำแนกการใช้อักษรธรรมเพื่อจดจารเรื่องราวธรรมะ ส่วนภาษาไทยน้อยใช้ในเรื่องทั่วไป แต่ในทางปฏิบัติพบว่า การจารภาษาไทยน้อยมีการนำอักขระบางตัวของอักษรธรรมที่อักษรไทยน้อยไม่มี มาใช้ร่วมกันด้วย โดยเฉพาะอย่างยิ่งการใช้ตัวเลขและเครื่องหมายต่างๆ ของอักษร เช่น ไม้มก ฟองมัน เครื่องหมายจบ ฯลฯ เนื่องจากอักษรทั้งสองมีความคล้ายคลึงกันโดยเฉพาะสระเกือบทุกตัว

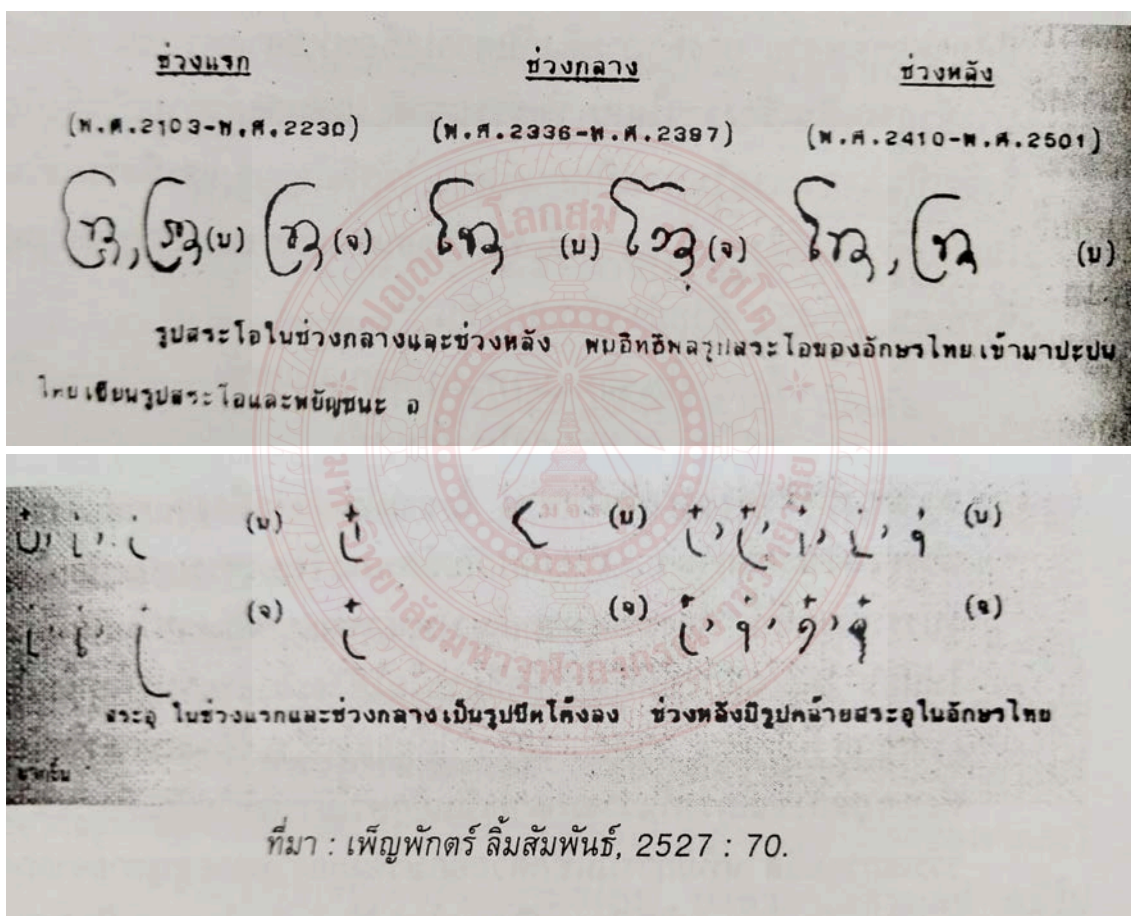
อักษรวิธีหรือการผสมอักษรธรรมอีสาน และอักษรไทยน้อย แตกต่างจากอักษรวิธีของอักษรไทยแต่คล้ายคลึงกับอักษรวิธีของอักษรขอม กล่าวคืออักษรธรรมอีสานมีพยัญชนะ ๒ แบบ คือ พยัญชนะตัวเต็ม กับตัวเพ็อง (ตัวห้อย) และในการเขียนตัวพยัญชนะต้นต้องใช้พยัญชนะตัวเต็ม ส่วนพยัญชนะซึ่งเป็นตัวสะกด ตัวควบกล้ำ หรือตัวสะกดตัวตาม อาจใช้รูปของพยัญชนะตัวเต็มบ้าง ตัวเพ็องบ้างนั้นอาจวางไว้บน ล่าง ข้างหน้า ข้างหลัง และหลังพยัญชนะได้ (ขณะที่อักษรไทยวางพยัญชนะไว้บนบรรทัดเดียวกันหมด มีแต่ สระที่วางไว้บน ล่าง หน้า หลังพยัญชนะได้) เมื่อเขียนเป็นคำยังสามารถลดรูปด้วยตัวเพ็อง หรือคำย่อที่เขียนอย่างรวบรัด ไม่มีหลักเกณฑ์ที่แน่นอนต้องจำเป็นคำๆ ไป

อักษรธรรมและอักษรไทยน้อยไม่มีรูปวรรณยุกต์ ผู้อ่านต้องใส่เสียงวรรณยุกต์เอาเอง เพราะตัวเขียนที่เหมือนกันจึงอาจมีความหมายต่างกัน เช่น ใหม่-ใหม่-ใหม่ ไกล-ไก่อ กำมะกาน, กัมมฐาน เป็นต้น การอ่านจึงต้องออกเสียงวรรณยุกต์ที่ถูกต้องพร้อมดูรูปประโยคไปด้วย เรียกว่า “อ่าน (ออกเสียง) หา (วรรณยุกต์) เอา” คนต่างท้องถิ่นที่มีสำเนียงพูดต่างกัน จึงสามารถออกเสียงอ่านตามสำเนียงของตนได้ แต่ผู้ที่พูดภาษาอีสานไม่ได้ ไม่สามารถอ่านได้ หรือเกิดความเข้าใจผิดเช่น อ่านเลข (สิบเอ็ด) เป็นร้อยเอ็ด อ่านชื่ออำเภอยะนิง (พระไม่ได้นั่งหรือนอน) เป็นพระยีน (พระอายุยีน) เป็นต้น ซึ่งการจารอักษรอาจแยกสระพยัญชนะ ของคำเดียวกันไว้คนละบรรทัด หรือหน้าใบลานก็ได้ ผู้อ่านต้องนำไปผสมกันเองจึงจะได้ความหมาย รวมถึง ไม่มีการเว้นวรรคตอน เว้นแต่คำสร้อย ผู้อ่านต้องมีความรู้ในด้านกาพย์กลอนอีสานบ้างจึงจะอ่านถววรรคตอนและได้ความหมาย

ในแง่รูปแบบอักษรและอักษรวิธีอักษรธรรมอีสานมีการเปลี่ยนแปลงน้อยมาก เนื่องจากเชื่อกันว่าอักษรธรรมเป็นอักษรศักดิ์สิทธิ์ การเล่าเรียนเขียนอ่านอักษรนี้ต้องทำด้วยความเคารพ และรักษาต้นแบบเดิมไว้ อีกทั้งในสมัยอยุธยาและธนบุรี (พ. ศ. ๒๑๐๓ – ๒๓๒๔) อีสานเป็นดินแดนที่อยู่ใต้การปกครองของล้านช้าง ซึ่งมีการช่วงชิงอำนาจระหว่างผู้ครองเวียงจันทน์กับหลวงพระบาง ทำให้

การพัฒนาด้านอักษรค่อนข้างหยุดนิ่ง ครั้นถึงสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น (พ.ศ.๒๓๒๕-๒๔๐๙) ราชสำนักกรุงเทพฯ เอาใจใส่ในการปกครองหัวเมืองอีสานมากขึ้น แต่อุปสรรคด้านการคมนาคมทำให้อิทธิพลของภาษาไทยจากส่วนกลาง ปรากฏในอักษรธรรมอีสานเพียงเล็กน้อย เช่น มีรูปสระที่เปลี่ยนไปคล้ายสระของภาษาไทย และมีการใส่วรรณยุกต์ เอก โท การันต์ ไม่ได้ดู เป็นต้น

ตัวอย่างรูปสระและวรรณยุกต์ที่ใช้ตามแบบภาษาไทยในช่วงรัตนโกสินทร์ตอนต้น

หลังจากการสังคายนาพุทธศาสนาและเกิดธรรมยุติกนิกาย ซึ่งเข้าสู่อีสานตั้งแต่ พ.ศ. ๒๓๙๖ พร้อมระบบการศึกษาแบบกรุงเทพฯ คณะสงฆ์อีสานเริ่มการศึกษาพระปริยัติธรรมตามแบบเมืองหลวงด้วยภาษาไทยกลางและภาษาบาลี และภายหลังการปรับปรุงระบบบริหารราชการส่วนภูมิภาคในสมัยรัชกาลที่ ๕ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ทศวรรษ ๒๔๔๐ ความใกล้ชิดระหว่างส่วนกลาง

(กรุงเทพฯ) กับหัวเมืองอีสานยิ่งมากขึ้น การติดต่อราชการต้องใช้ภาษาไทยกลางและอักษรไทยกลาง เป็นภาษาสากล การใช้ภาษาไทยกลางจึงเริ่มมาแทนที่อักษรธรรมและอักษรไทน้อย^{๒๘}

ตั้งแต่ พ.ศ.๒๔๓๕ มีการจัดการศึกษาภาคบังคับอย่างเป็นแบบแผนโดย กระทรวงมหาดไทยได้จัดตั้งกรรมการตำบลขึ้นทุกตำบลทำหน้าที่จัดการศึกษาขั้นต่ำ คือ ตรวจตราให้ เด็กทั้งชายหญิงได้เล่าเรียนในโรงเรียน^{๒๙} แสดงให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงด้านการเล่าเรียนของเด็ก อีสานที่เข้าสู่ระบบการศึกษาสมัยใหม่ที่ใช้ภาษาและองค์ความรู้จากส่วนกลางมากขึ้น ยิ่งเมื่อมี พระราชบัญญัติประถมศึกษาในสมัยรัชกาลที่ ๖ (พ.ศ. ๒๔๖๔) ก็ยิ่งทำให้ชาวอีสานได้เรียนหนังสือ ไทยในโรงเรียนแทนการเรียนที่วัดดั้งเดิม อักษรธรรมจึงลดความสำคัญลงเรื่อย การใช้ภาษาไทยกลาง จึงแพร่หลายมากขึ้น^{๓๐} ประกอบกับการเปลี่ยนมาบันทึกเรื่องราวลงกระดาษ ซึ่งสะดวก รวดเร็วกว่า ใบลาน ความนิยมจารใบลานจึงลดลงพร้อมกับอักษรธรรมและอักษรไทน้อยถูกจำกัดการเรียนรู้ เพราะขาดคนสนใจเหลือเพียงแวดวงพระสงฆ์และผู้เคยบวชเรียนเท่านั้นที่ยังมีการเรียนรู้อักษรธรรม และอักษรไทน้อยเพื่อให้สามารถอ่านใบลานที่ยังเก็บรักษาไว้ในวัดได้ กระนั้นความยุ่งยากของการอ่าน ใบลาน ซึ่งส่วนใหญ่ลายมืออ่านยากและยังมีบางส่วนชำรุดเพราะกาลเวลา ประกอบกับลักษณะอักษร ธรรมและอักษรไทน้อยไม่มีรูปวรรณยุกต์ที่ “ต้องอ่าน (ออกเสียง) หา (วรรณยุกต์) เอา” จึงเป็นการ อ่านที่ยากไม่น้อย โดยเฉพาะผู้ที่พูดภาษาอีสานไม่ได้ จะไม่สามารถอ่านภาษาไทน้อยได้^{๓๑} ทำให้ ผู้สนใจเรียนรู้อักษรธรรมและอักษรไทน้อยค่อยๆ ลดลงจนเกรงกันว่าจะกลายเป็นอักษรโบราณที่ไม่มี ผู้เรียนรู้อีก ซึ่งส่งผลให้วรรณกรรมอีสานที่มีการบันทึกด้วยอักษรดังกล่าวพลอยสูญหายจากการรับรู้ ของชาวอีสานไปด้วย แม้จะมีการปริวรรตโดยผู้รู้แล้วพิมพ์ออกมาเป็นภาษาไทยกลางแต่ยังมีข้อจำกัด ที่ผู้อ่านส่วนใหญ่ไม่เข้าใจภาษาโบราณ ดีความไม่ได้ อ่านไม่สนุก จึงไม่ค่อยสนใจ^{๓๒}

ทศวรรษ ๒๕๔๐ กลุ่มผู้สนใจอนุรักษ์ภูมิปัญญาด้านอักษรของอีสาน ได้เริ่มนำเทคโนโลยี สมัยใหม่มาช่วยในการอนุรักษ์อักษรธรรมและอักษรไทน้อย ด้วยการสร้างโปรแกรมคอมพิวเตอร์ที่ พิมพ์อักษรไทน้อยและอักษรธรรม เพื่อเผยแพร่ข้อความที่ผ่านการปริวรรตแล้วทางหนังสือเล่ม อินเทอร์เน็ต และการจัดอบรมแก่ผู้สนใจ เป็นการสืบทอดภูมิปัญญานี้ให้คงอยู่ต่อไป

^{๒๘} อ่างแล้ว. เพ็ญพักตร์ ลิ้มสัมพันธ์, **อักษรธรรมอีสาน**. หน้า ๒๐.

^{๒๙} เดิม วิภาคย์พจนกิจ, **ประวัติศาสตร์อีสาน**. (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๓๐), หน้า ๔๘๙-๔๙๐.

^{๓๐} อ่างแล้ว. เพ็ญพักตร์ ลิ้มสัมพันธ์, **อักษรธรรมอีสาน**. หน้า ๒๐-๒๑.

^{๓๑} ประมวล พิมพ์เสน, **ภาษาและวรรณกรรมท้องถิ่นอีสาน**. (ขอนแก่น: โรงพิมพ์พระธรรมจันทร์, ๒๕๔๕), หน้า ๑๐.

^{๓๒} เรื่องเดียวกัน. หน้า ๗๐.

ตัวอย่างอักษรไทยน้อย ที่มีการจัดพิมพ์เป็นเอกสารพร้อมปริวรรตเป็นภาษาไทยกลาง

ตัวอย่างเว็บไซต์ที่มีฟอนต์อักษรธรรมหรืออักษรไทยน้อย เช่น

<http://www.isangate.com/alphabet.html> <http://www.isangate.com/word/thainoi.htm>

http://ubon.obec.go.th/school/swws/tham/tham_roobluk.htm

<http://www.ubru.ac.th/ccu/thainoi/>

๒) ประเภทของวรรณกรรม

ในช่วงที่ล้านช้างรับอิทธิพลทางภาษา (อักษร) จากล้านนาในสมัยพระเจ้าโพธิสารราช ผ่านการเผยแพร่พุทธศาสนานั้น ก็ได้รับอิทธิพลด้านวรรณกรรมด้วย เมื่อส่งต่อมายังอีสาน วรรณกรรมอีสานจำนวนมากจึงมีเนื้อเรื่องเหมือนกับวรรณกรรมทางภาคเหนือ เช่น เรื่องนางผมหม่อม จำปาสี่ต้น สิ้นไซ และลิ้นทอง เป็นต้น จำแนกวรรณกรรมอีสานตามลักษณะการถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่น เป็น ๒ ประเภทใหญ่ คือ วรรณกรรมประเภทมุขปาฐะกับวรรณกรรมประเภทลายลักษณ์^{๓๓} ดังนี้

๒.๑ วรรณกรรมประเภทมุขปาฐะ เป็นเรื่องราวที่เล่าต่อกันมามีหลายประเภท

เช่น

(๑) คำทวย (ปริศนาคำทาย) เป็นกิจกรรมเพื่อการพักผ่อนหย่อนใจ ซึ่งเมื่อมีคนมา ชุมนุมกันด้วยกิจกรรมใดก็ตาม เช่น เกี่ยวข้าว ดำนา ตีข้าว นั่งเล่น พักผ่อนยามเย็น ฯลฯ ก็อาจหยิบ ยกปริศนามาเล่นทายกัน ใครตอบได้ก็จะได้รับคำชมเชยหรืออาจมีการตั้งกติกา ให้ผลัดกันถาม-ตอบ ใครตอบไม่ได้ก็ถือว่า แพ้แล้วถูกเขกเข่า กินน้ำ หรืออื่นๆ ตามแต่กำหนดกันไว้ก่อน ซึ่งคำทวยเหล่านี้มี ที่มาหลากหลาย บางคำถามอิงกับความเชื่อพุทธศาสนา เช่น กรรมดีกรรมชั่ว บางคำถามเป็นเรื่องราว ในสภาพธรรมชาติ แต่บางคำถามเป็นกึ่งปัญหาเขาวัวจึงจัดเป็นกิจกรรมเสริมการเป็นคนหัดคิด ใช้ สติปัญญา และมีสร้างเสริมโลกทัศน์ในแบบท้องถิ่นที่อิงอยู่กับความเชื่อพุทธศาสนา และสภาพ ธรรมชาติด้วย^{๓๔} ตัวอย่างคำทวย เช่น

- กินทางใน เอ็ดแนวทางเปลือก แม่นหยัง
- แก่อยู่นอก อ่อนอยู่ใน แม่นหยัง
- ไกลบ่ไกลเหลียวเห็นพอมพู่ แม่นหยัง

^{๓๓} ธวัช ปุณโณทก , วรรณกรรมภาคอีสาน. (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์กรมศิลปากร, ๒๕๓๗). หน้า ๙๑.

^{๓๔} อ่างแล้ว. ประมวล พิมพ์เสน, ภาษาและวรรณกรรมท้องถิ่นอีสาน. หน้า ๑๐.

- ก่งจ่งอยู่กลางหนอง แม่นหยัง
- ก่อนสีไปเอาไฟจุดกัน แม่นหยัง
- กล้วยหยังกินปได้ แม่นหยัง
- ซี้ซ้างลอด ซี้มอดค้าง แม่นหยัง
- ซิ่นกะลูบ ลงกะลูบ แม่นหยัง
- จับหาง อ้าปาก แม่นหยัง
- จี้หัว กินหาง แม่นหยัง
- ซักกะปได้ซัก ซวนกะปได้ซวน น้อยบ่ปานลายนวลมาเอง แม่นหยัง
- ซื่ออยู่ในคร้ว ตัวลื้ออยู่ป่า แม่นหยัง
- คำจ้งหมี่ ซี้หมาอ้อมบ้าน แม่นหยัง
- แต่่น้อยๆ ใส่เสื่อคับ ใหญ่ขึ้นมาใส่เสื่อหลวม แม่นหยัง
- ตายบ่เน่า เก่าบ่เป็น แม่นหยัง
- พรหมสองหน้าผผู้ข้าเกิดนำ แม่นหยัง

(คำตอบ คือ ข้าว มะพร้าว จมูก คันเบ็ด บั้งไฟ กล้วยไม้ ไยแมงมุม บันได ซ้อน สูป
บุหรี พระจันทร์ กระจต่ายชูดมะพร้าว ตัวหมัด มะขาม ความดีที่คนทำไว้ พ่อแม่)

(๒) ผญา หมายถึง ปัญญา ปรัชญา ความฉลาด หรือคำภีษิตที่มีความหมายลึกซึ้ง
ฟังแล้วนำมาคิด มาวิเคราะห์ เพื่อค้นหาคำตอบที่เป็นจริงและชัดเจนว่า หมายถึงอะไร หากจำแนก
ตามเนื้อหาอาจแบ่งได้เป็น 4 ประเภท^{๓๕} คือ

(๒.๑) ผญาคำสอน เช่น

“คำปากพ่อแม่นี้หนักเก็งธรณี ใผผู้ย่าแยงนบหากสีเสื่องเมื่อหน้า” (คำพูด
ของพ่อแม่หนักแน่นเหมือนแผ่นดิน คนที่ทำตามจะเจริญในภายหน้า)

“ทำดีแล้วไผบ่เห็นก็ตามช่าง ทำชั่วไว้ไผลียงก็ช่างตาม” (ทำความดีใครไม่
รู้ก็ไม่ใช่ไร ทำความชั่วใครจะยกย่องก็ไม่ต้องสนใจ)

“บ่อนบ่สมพอนั่งอย่านั่งลับไล บ่อนบ่สมพอไป อย่าไปลับแล” (ที่ไม่ควรนั่ง
อย่านั่งนานๆ ที่ไม่ควรไปอย่าไปให้เสียเวลา) เป็นต้น

^{๓๕} อ่างแล้ว.ประมวล พิมเสน, ภาษาและวรรณกรรมท้องถิ่นอีสาน. หน้า ๑๑.

(๒.๒) ผญาปริศนา เช่น

“อยากกินน้ำแชบให้ขุดน้ำบ่อหิน อยากมีอยู่มีกินให้อาศีลเป็นทุนไปค้า
อยากขึ้นชั้นฟ้าให้ฆ่าเจ้าของเอง” (อยากมีความสุขให้หมั่นทำความดี อยากอยู่ดีกินดีต้องรักษาศีล
อยากขึ้นสวรรค์หรือไปที่สูงต้องฆ่ากิเลสของตนเอง)

“อัครรรยใจกึ่งกมกินปลาบึกใหญ่ ปาชีวมาไล่สวบเข้ หนีไปชนหลีบหิน”

(บางโอกาสผู้น้อยก็เก่งกว่าผู้ใหญ่จนทำให้ผู้ใหญ่ต้องหลบซ่อนตัวหรือหลีกทางให้)

“อยากไวให้คลาน อยากนานให้แล่น” (อยากพ้นทุกข์ให้รีบสงบใจ อยาก
เวียนว่ายตายเกิดอีกนานให้วิ่งอยู่ในวัฏสงสาร)

เป็นต้น (คำอธิบาย โดย ผศ.ชอบ ดีสวนโคก)

(๒.๓) ผญาเกี่ยวพาราสี เช่น

“ครั้นได้กินลาบก็อย อย่าลืมน้ำแจ้วแพวผัก ครั้นได้กินพาเงินพาคำ อย่าลืมน้ำ
กะเบียนฮ้าง” (ถ้ากินลาบก็อยอย่าลืมน้ำพริกผัก ถ้าได้กินอาหารในงานเงินงานทองอย่าลืมน้ำกะเบียน
ที่เคยใช้)

“นกจู้พรากคู้ก็ยังขึ้น กาเว้าวอนพรากกันกะยังฮ้อง น้องพรากอ้ายคำเดียว
บ่เอ็นสิ่ง ตั้งแต่ไม้ใหญ่ล้มมันยังเอ็นสิ่งต่อ” (นกพรากคู้ก็ยังขึ้น กาพรากจากกันก็ยังร้อง น้องพรากจาก
ที่ไม่สั่งกันแม้แต่คำเดียว แม้แต่ต้นไม้ใหญ่ล้มยังส่งเสียงสั่งต่อ)

“มาเห็นน้ำวังใสคิดอยากอาบ ย้านแต่มีเงือกเฝ้าในน้ำสองบ่เห็น” (เห็นสาว
งามอยากพุดด้วย แต่กลัวจะมีเจ้าของแล้ว)

“ฝนตกยังฮู้เอื้อน กบกินเดือนยังฮู้อ้อม บาดว่าอ้ายมกน้อง บมีมืออ้อมเป็น”
(ฝนตกยังมีเวลาหยุด กบกินเดือน (จันทร์คราส) ยังรู้จักอ้อม แต่พี่รักน้อง ไม่มีเวลาอ้อมเลย)

“คิดฮอดน้องให้มินตาใส่น้ำแจ้ว ครั้นมันแสบแจ้วๆ ใจน้องก็ตั้งกัน” (ถ้า
คิดถึงน้องให้ลืมน้ำพริก จะแสบมากเหมือนใจน้อง) เป็นต้น

(๒.๔) ผญาภาษิต เช่น

“เงินเต็มตา บ่ท้อผญาเต็มพุง” (มีเงินทองเต็มสำหรับข้าว ไม่เท่ามีปัญญา)

“ผมบ่หลายให้ตี้มซ้อง ฟีน้องบ่หลายให้ตี้มเสี้ยว” (ผมน้อยให้เพิ่มซ้อง-ผม
ปลอม ฟีน้องไม่มากให้เพิ่มเสี้ยว)

“เฮ็ดกินอย่าคร้าน เข้าบ้านอย่าอาย เห็นคนตายอย่าซีเดียว” (ทำมาหากิน อย่าซีเกียจ เข้าไปในหมู่บ้านอย่าซีอาย ให้กล้าพูดกล้าถาม เห็นคนตายอย่ารังเกียจ ให้ช่วยเหลือ จัดการศพ)

“อย่าฟ้าวตีเตียนเว้า ผักกะเตาขมขึ้น บาดว่ากินลาบก้อย ยังซีโ้อ้าวหา” (อย่ารีบตีว่าผักสะเตาขม เวลากินลาบก้อยจะเสียดาย)

“นาแล้วฆ่าควายเถิก เติกแล้วฆ่าคนหาญ” (หมดฤดูทำนาฆ่าควายหนุ่ม สงครามสงบฆ่าทหารกล้า)

“ได้เต่าลี้มหมา ได้ปลาลี้มซ้อง ผู้กินกินพอฮาก ผู้อยากอยากพอตาย” (คนมี กินก็กินจนล้น คนจนไม่มีกินก็อดจนจะตาย)

“ย่างนำผู้เฒ่า ผีเป่าบักิน” (เดินตามผู้ใหญ่ปลอดภัยจากผีเป่า) เป็นต้น

ผญาส่วนใหญ่เป็นคำพูดที่คล้องจองกัน เวลาพูดจะไพเราะสละสลวย และในการพูด นั้นขึ้นอยู่กับจังหวะหนักเบาด้วย ผญาเป็นการพูดที่ต้องใช้ไหวพริบ สติปัญญา มีเชาวน์ มีอารมณ์คมคาย พูดสั้นแต่กินใจความมาก การพูดผญาเป็นการพูดที่กินใจ การพูดด้วยคารมคมคาย ทำให้ผู้ฟัง ได้ทั้งความรู้และความคิด สติปัญญา ความสนุกเพลิดเพลิน ยิ่งไปกว่านั้น ยังทำให้เกิดความรักด้วย คนหนุ่มสาวสมัยก่อน จึงนิยมพูดผญากันมาก และการโต้ตอบเชิงปัญญาที่ทำให้แต่ละฝ่ายค้นหาคำตอบ เพื่อเอาชนะกันนั้นจึงก่อให้เกิดความชอบซึ่ง ล้ำลึกสามารถผูกมัด จิตใจของหนุ่มสาวไม่น้อย โดยผู้ชาย อาจบวชและได้เรียนรู้ผญาจากวรรณกรรมต่างๆ ที่มีอยู่ในหนังสือผูกหรือหนังสือก้อม ที่สะสมอยู่ในวัด ขณะที่ผู้หญิงมักเรียนรู้จากการฟังหมอลำหรือจดจำจากที่ได้ยินผู้อื่นและท่องต่อๆ กันมา

(๓) เพลงเด็ก มีหลายประเภท เช่น เพลงกล่อมลูก (แม่หรือผู้เลี้ยงเด็กร้องขณะไกวเปล) เพลงปลอบเด็ก หรือเพลงหยอกเด็ก (แม่หรือผู้เลี้ยงจะร้องกลอนเวลาอาบน้ำ ป้อนข้าว หรือเล่นกับเด็กๆ) เพลงประกอบการเล่น (เด็กๆ จะร้องขณะเล่นกันเพื่อความสนุกสนาน)^{๓๖}

ตัวอย่างเพลงกล่อมลูก

นอนสาหล่า นอนสาแม่สิกล่อม	นอนอู่แก้วนอนแล้วแม่สิกวย
แม่ไปไฮ่กะจีไซ่มาหา	แม่ไปนากะจีปามาป้อน
แม่ไปเลี้ยงม้อนอยู่ป่าสวนมอน	ไผ่บอนบิให้กินกล้วย

^{๓๖} อ่างแล้ว. ประมวล พิมพ์เสน, ภาษาและวรรณกรรมท้องถิ่นอีสาน. หน้า ๑๒.

(๔) เพลงพื้นบ้านอีสาน เช่น

- ลำ หรือกลอนลำ เป็นทำนองเพลงที่ได้รับความนิยมมาก มีหลากหลายทำนองลำ (เรียกว่า “ลาย”) เช่น ลำทางสั้น ลำทางยาวหรือลำล่อง ลำเตี้ย ลำตั้งหวาย ลำเพลิน เป็นต้น
- เซ็ง หรือลำเซ็ง เป็นการขับร้องอย่างหนึ่ง มีลักษณะพิเศษ คือมีคนหนึ่งเป็นคนขับ นำ มีลูกคู่อย่างน้อยหนึ่งคนขับซ้ำประโยคเดียวกันไปเรื่อย ๆ ที่นิยมเล่นกัน ได้แก่ เซ็งบังไฟ เซ็งนางแมว เซ็งนางด้ว เป็นต้น
- สรภัญญ์ เป็นทำนองเพลงที่ได้มาจากการสวดของพระ มีลักษณะเฉพาะที่ต่างจากกลอนหมอลำ นิยมร้องเป็นหมู่คณะในช่วงเช้าพรรษา จึงเริ่มด้วยบทไหว้พระแล้วจึงเป็นกลอนต่างๆ ซึ่งมักเป็นคำสอนในพุทธศาสนา นิทานชาดกต่างๆ

๒.๒ วรรณกรรมประเภทลายลักษณ์

วรรณกรรมอีสานเป็นการสร้างสรรค์ขึ้นมาเพื่ออ่านสู่กันฟังหรือใช้เป็นบทขับลำตามทำนองเสนาะของท้องถิ่น จึงมีลักษณะเฉพาะถิ่นคือใช้ภาษาถิ่น บันทึกด้วยอักษรธรรมและอักษรไทยน้อย ฉันทลักษณ์ท้องถิ่น และเนื้อหาสาระสอดคล้องกับคตินิยมของท้องถิ่น^{๓๗} ซึ่งอาจจำแนกเป็น ๕ ประเภท ดังนี้

(๑) วรรณกรรมเกี่ยวกับพุทธศาสนา ได้แก่ ชาดก ตำนาน นิทานคติธรรมที่เกี่ยวกับศาสนาพุทธ เช่น เวสสันดรชาดก ท้าวสีทัน ท้าวคธนาม เสียววาสดี ท้าวโสวัต นกกระจอก เป็นต้น และเรื่องที่เป็นตำนาน เช่น มุลปนา อูรังคินิทาน พุทธทำนาย สังขอมธาตุ มาลัยเลียบโลก มาลัยหมื่นมาลัยแสน เป็นต้น

(๒) วรรณกรรมเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ ได้แก่ ตำนานสร้างบ้านแปงเมือง ประวัติ นักรบ เช่น ท้าวฮุ่งท้าวเจือง พื้นเวียง ขุนบรม พงศาวดารจำปาสัก ตำนาน พระพุทธรูปสำคัญ เป็นต้น

(๓) วรรณกรรมเกี่ยวกับคติธรรม ได้แก่ นิทานที่เล่าเป็นคติสอนศีลธรรม จริยธรรม เป็นตัวอย่างการดำเนินชีวิต เช่น ธรรมดาสอนโลก พญาคำสอนกองไพร่ ปู่สอนหลาน อิทธิยานสอนลูก ลีปสุญ เป็นต้น

(๔) วรรณกรรมนิทาน เช่น ไก่แก้ว กำพรวดผีน้อย นางผมหอม จำปา สีตัน ลินไซ พะลักพะลาม กาละเกด ผาแดงนางไอ่ ขูลุนางอ้ว เป็นต้น

(๕) วรรณกรรมปลุกย่อยอื่น ๆ เช่น บทสวดสู่ขวัญ คำเทศน์พิธีขอฝน ผญา คำสอย เพลงกล่อมลูก คำเซ็ง เป็นต้น

^{๓๗} อ่างแล้ว. วัช ปุณโณทก, วรรณกรรมภาคอีสาน. หน้า ๙๒.

ทั้งนี้การแบ่งประเภทวรรณกรรมอีสานยังมีความแตกต่างหลากหลายเนื่องจากวรรณกรรมอีสานมีลักษณะประสมประสาน คือ เนื้อหาเกี่ยวเนื่องกันหลาย สาระในเนื้อเรื่องเดียวกัน เช่น เรื่องผาแดงนางไอ่ อาจเป็นวรรณกรรมประวัติศาสตร์ หรือเป็นนิทานชาดก ก็ได้ ผนวมนิทานรูปมุขปาฐะ และลายลักษณ์ เป็นต้น

๓) ลักษณะเด่นของวรรณกรรมอีสาน

สรุปลักษณะสำคัญของวรรณกรรมอีสาน ๖ อย่าง^{๓๘} ดังนี้

(๑) พุทธศาสนานิยม วรรณคดีอีสานส่วนมากอ้างอิงชาดกในพุทธศาสนาและมักเชื่อมโยงความดีความชั่ว (ธรรมะ-อธรรม) ในบทสรุป

(๒) สุชนาภกรรมนิยม เรื่องส่วนใหญ่มักจบด้วย “ธรรมะชนะอธรรม” ตัวเอกแม้จะเป็นคนตกยากด้อยศักดิ์ศรี แต่เปี่ยมคุณธรรม จึงเอาชนะผู้ไร้ธรรมะที่มีกำลังกายหรือฤทธาานุภาพมากมายได้

(๓) นิรนามนิยม เรื่องส่วนใหญ่ไม่ปรากฏชื่อผู้แต่ง เนื่องจากคัดลอกต่อๆ กันมา

(๔) ประเพณีนิยม เรื่องส่วนใหญ่มีการบรรยายวิถีชีวิตในท้องถิ่น เช่น ความเชื่อความฝัน และการบายศรีสู่ขวัญในเรื่องนางแดงอ่อน การเล่นบั้งไฟ ปลุกปะรำสร้างน้ำพระราชครู ในเรื่องผาแดงนางไอ่ ลักษณะดีชั่วของหญิงชายในเรื่องทำวคำสอน เป็นต้น

(๕) ธรรมชาตินิยม เรื่องส่วนใหญ่ใช้ธรรมชาติเป็นฉากผสมผสานกับราชสำนักที่โอ้อา โดยป่าธรรมชาติเป็นสถานที่แสวงหาความรู้ของผู้รักธรรมะและที่อยู่ของผู้มีวิชาอาคม เช่น ฤๅษี มหาเถร เป็นต้น สัตว์ต่างๆ ก็มีอยู่ตามดินแดนต่างๆ ของอีสาน เช่น กบ เขียด ปลา จระเข้ วัว ควาย กิ้งก่า แมงมุม ต๊กแตน นกเขา นกเอี้ยง ฯลฯ

(๖) ราชธิปไตยนิยม เรื่องส่วนใหญ่จบด้วยผู้ได้ชัยชนะได้ครองเมืองเป็นเจ้าของทรัพย์สินบริวารต่างๆ

๔) คุณค่าของวรรณกรรมอีสาน

วิเคราะห์คุณค่าของวรรณกรรมอีสาน ดังนี้

(๑) เป็นการสั่งสอน ให้คติเตือนใจ ให้แนวทางในการดำรงชีวิตให้มีแก่ผู้อ่าน/ผู้ฟัง เช่น

- บทบาทหน้าที่ของชาย-หญิงใน พญาคำกองสอนไพร่
- หลักการใช้ชีวิตตามจารีต การเลือกคู่ครอง การปลุกบ้านเรือน การปฏิบัติตนในหมู่วงศ์

^{๓๘} อุดม บัวศรี, เจ้าโคตร: การระงับความขัดแย้งในวัฒนธรรมอีสาน.(ขอนแก่น : สำนักศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๔๖), หน้า ๑๖๙-๑๗๑.

คณาญาติ การประพุดิตนของเจ้าบ้านเจ้าเมืองตามหลักพุทธศาสนาในธรรมดาสอน
โลก

- หลักความประพุดิตนของสตรีใน อินทนิยามสอนลูก
- หลักความกตัญญู การรักษาศีลแปด บุญกรรม ใน เสียวสวาสตี
- คุณค่าของคนที่หน้าตาไม่ดี แต่มีความสามารถและกตัญญู ในท้าวกำกาดำ ฯลฯ

(๒) เป็นกิจกรรมสันทนากการ ให้ความบันเทิง ทั้งด้านอรรถรสทางภาษาและเนื้อเรื่อง เป็นต้นแบบที่ศิลปินอีสานนำไปใช้ในการแสดง ทั้งเนื้อเรื่องและฉันทลักษณ์ ซึ่งมียกตอนสำคัญของวรรณกรรมที่ชาวอีสานนิยมหรือมีกลอนไพเราะ เช่น ผาแดงนางไอ่ ชูฉันทอ้ว สิ้นไซ การะเกด เป็นต้น มาเล่า หรือใช้เป็นคำสอย ที่เพิ่มความบันเทิงระหว่างการฟังหมอลำ

(๓) เป็นองค์ประกอบสำคัญในพิธีกรรมต่างๆ ในช่วงการเปลี่ยนแปลงสำคัญของชีวิตหรือการแก้ไขปัญหาวิฤต เช่น บทสวดขวัญ คำเซ่งในงาน บุญบั้งไฟ แห่นางแมว เสี่ยงทายนางดั่ง บทเทศน์มหาชาติ คาถาพัน เป็นต้น

(๔) เป็นหลักฐานทางประวัติศาสตร์อย่างหนึ่ง เช่น ตำนานขุนบรม ตำนานอุรังคธาตุ (ประวัติพระธาตุพนม) ท้าวฮุ่งท้าวเจือง พื้นเมืองอุบล เป็นต้น ทำให้ชาวอีสานได้เรียนรู้เรื่องในอดีตของตนและสืบทอดจิตสำนึกท้องถิ่น ยกย่องวีรบุรุษร่วมกัน เช่น ขุนบรม ขุนเจือง ทั้งนี้วรรณกรรมสำคัญเรื่องหนึ่ง คือ พื้นเวียง เป็นเรื่องราวการต่อสู้ของเจ้าอนุวงศ์ในสมัยรัชกาลที่ 3 เริ่มจากการต่อต้านอำนาจรัฐของอัยสาเกียดโง้งปลายสมัยรัชกาลที่ 2 การขึ้นครองเวียงจันทน์ของเจ้าอนุวงศ์ สาเหตุการก่อการยึดหัวเมืองอีสาน ถูกจับและส่งตัวเข้ากรุงเทพฯ จบด้วยสงครามไทย-ญวนที่ทำให้ความลำบากแก่ชาวลาว ซึ่งเป็นกลอนลำที่ได้รับความนิยมในการนำไปอ่านในงานงันเฮือนดี สามารถปลุกใจความเป็นท้องถิ่นนิยมของชาวอีสานได้ในช่วงหนึ่ง

(๕) เป็นการถ่ายทอดองค์ความรู้ ทางด้านภาษา ศิลปวัฒนธรรม ความเป็นอยู่ คติชีวิต ฯลฯ จากบรรพบุรุษสู่ลูกหลาน ในท้องถิ่น

เช่น โลกทัศน์เกี่ยวกับธรรมชาติ สังคม โลกนี้-โลกหน้า ฯลฯ

หลักการปกครองและกฎหมายโบราณ ใน อาณาจักรหลักคำเมือง

ความรู้และแนวปฏิบัติในการทำนาทำไร่ ใน วันแฮกปลูกของ

การใช้ปัญญาแก้ไขปัญหาต่างๆ ในเรื่อง เซียงเมียง

ความสำคัญของการทำบุญบั้งไฟ ในเรื่อง ผาแดงนางไอ่

สำนวน ภาษิต คำสร้อย คำช้อนต่างๆ ในทุกเรื่อง

เป็นต้น

ทั้งนี้วรรณกรรมอีสานมีการใช้สำนวนที่ไพเราะหรือขยายความสิ่งต่างๆ อย่างเป็นเอกลักษณ์ เช่น

- คำสั้นๆ แต่ได้ใจความ เช่น ก๊ก ขวง คัก เคิก จืด งวัก ไร่ ้งัน เป็นต้น
- คำออกเสียงที่สอดคล้องกันเป็นชุด เช่น ซี่วี่ ซ่อว่อ จิ้งปิ้ง จ่องป่อง แจ่งแปง จิ้งปิ้ง โจ่งโป่ง จ่างป่าง (บอกขนาดของรู) อ้ามตำม แจ่งแย่ง สอกสอย ซาบงาบ (บอกลักษณะท่าทาง) เป็นต้น
- สำนวนยาว เช่น “จอกหลอกแจกแหลก” “หนักช้อยกันหาบ หยาบช้อยกันดึง” “ควายต๋มกชน คนจนมกเว้า” “ตื่นเด็คคือกา หากินคือไก่” “เอ้นกินเล่นใส่ เอ้นใช้เล่นหนี” “สามอาจารย์เฮ็ดชานบ่แล้ว” “แก้วบ่ชัตสามปีเป็นแฮ่ ฟัน้องบ่แล้วสามปีเป็นเพิน” ฯลฯ^{๓๙}

๕) รูปแบบคำประพันธ์ของอีสาน มีหลายประเภทที่สื่อความรู้สึกและความเข้าใจในแบบต่างๆ กัน เช่น

(๑) **ญาบ** เป็นสำนวนที่บางครั้งมีสัมผัส บางครั้งไม่มี แต่ใช้แล้วช่วยให้เนื้อความที่พูดไม่สั้นหรือห้วนเกินไป เช่น “ห้ามผิตกป่าช้า” “หนีบ่มม กัมบ่หวิด” “ปล่อยเอียนลงตม” “แก้ม้ทางปลาย” ฯลฯ บางครั้งเป็นสำนวนที่มีคำขึ้นต้นหรือคำลงท้ายเดียวกัน ^{๔๐} เช่น

สุขหนึ่ง	มีข้าวกิน	มีเอียนบ่มีฝา	บ่ดี
สุขสอง	มีดินอยู่	มีนาบ่มีฮ้อง	บ่ดี
สุขสาม	มีคูนอนนำ	มีปล่องบ่มีฝาอัด	บ่ดี
สุขสี่	มีเงินค่าเต็มบ้าน	มีวัดบ่มีพระสงฆ์	บ่ดี
สุขห้า	มีลูกหลานนั่งเฝ้ายามชรา	มีถงบ่มีบ่อนห้อย	บ่ดี

ผิวเมียบเดียวออกเอือนใหม่ นี้ก็ยาก ฮักมกกันบ่เห็นหน้า นี้ก็ยาก

เฮ็ดโฮบ่มีชวาน นี้ก็ยาก เฮ็ดนาทามน้ำท่วมข้าว นี้ก็ยาก

จักตอกไม้เป็นแมง นี้ก็ยาก เทียวทางบ่มีเพื่อน นี้ก็ยาก

ได้ผิวซ้เหล่าเกี่ยวข้าวหนูกวน นี้ก็ยาก ไต่ข้าวไม้ลำเดียว นี้ก็ยาก

เครื่องหูกขาดไถลัยมตัด นี้ก็ยาก

หรือบางสำนวนเป็นลำดับเรื่องเดียวกัน เช่น

สิบปี อาน้ำบ่หนาว เจ็ดสิบปี ตีระฆังบ่ม่วน

^{๓๙} อ่างแก้ว. ประมวล พิมพ์เสน, ภาษาและวรรณกรรมท้องถิ่นอีสาน. หน้า ๑๕-๑๘.

^{๔๐} เรื่องเดียวกัน. หน้า ๓๐-๓๓.

เปิดหน้าต่างอย่างออกมาด	ไขปึกตุย่างออกมาเบ็ง
มาเบ็งแล้วแม่นลูกหือหลาน	คักแม่นหลานให้ทานเหล่าแน
ขอเหล่าเต็ดนำเจ้าจักโอ	ขอเหล่าโทหน้าเจ้าจักถ้วย
หวานจ้วยจ้วยด้วยปากหลานชาย	ตักมายายหลานชายคู่
ยายบ่คู่ช้อยบ่หนี	ตายเป็นผีสินามาหลอก

(กลอน ๗ เซ็งบั้งไฟ)

เป็นต้น

(๔) **โคลง** เป็นคำประพันธ์ที่มีการแบ่งวรรค คำสร้อย และบังคับสัมผัส แต่ไม่บังคับเอกโท เพียงแต่ต้องให้อ่านเอื้อนเสียงได้จังหวะและทำนอง^{๔๓} เช่น

ศาสตร์ศิลป์ควรชู้	เขียนเอา
เป็นตั้งน้ำในเครือเขา	ต้นไม้
เมื่อก่อนจะเก็บเอา	ดอกหมากนั้นนา
ควรเก็บทุกคำเข้า	ลวดได้เหลือหลาย

(๕) **กาพย์** มีลักษณะคล้ายร้อยกรองในสุภาษิตพระร่วง บทหนึ่งมี ๗ คำ ไม่มีคำสร้อย และไม่กำหนดว่าบทหนึ่งมีกี่บาท ไม่กำหนด เอกโทแต่กำหนดสัมผัสสระ โดยคำท้ายของบาทแรกจะสัมผัสกับคำใดคำหนึ่งของบาทต่อไป^{๔๔} เช่น

ดอกทองกวาวสีงามไ้กลิ่น	โลกดูหมิ่นเหตุกลิ่นมันหาย
อธิบายตั้งชายโสภาบ	ฮูปเกลี้ยงฮาบยังหนุ่มงามตา
เขาเกิดมาตระกูลไซ้ไพร่	ของบ่ไฮ่ความฮู้บมี
นักปราชญ์ดีเกิดมาเสียชาติ	บ่สะอาดคือกลิ่นมันหาย

(“มงคลแห่งการศึกษา” โดย พระอุบาลีคุณูปมาจารย์)

^{๔๓} อ่างแล้ว. ประมวล พิมพ์เสน, ภาษาและวรรณกรรมท้องถิ่นอีสาน. หน้า ๕๐.

^{๔๔} เรื่องเดียวกัน. หน้า ๕๐.

(๖) **ร่าย** (ฮ่าย) ส่วนใหญ่ใช้ประพันธ์วรรณกรรมพุทธศาสนา ที่แปลจากภาษาบาลีเป็น ภาษาอีสาน และสัมผัสกันแบบร่ายยาว ในบาทหนึ่งอาจมีตั้งแต่ ๕ คำขึ้นไป คำสุดท้ายจะไปสัมผัสสระ กับคำใดคำหนึ่งในบาทต่อไป^{๔๕} เช่น

ราชสีห์จักษหนีจากคอย	มัทธี คุรา นื่องมัทธี
ปลาจักษหนีจากน้ำ	เพราะว่าคอยนั้นบมีถ้าคุหา
สมณจักษหนีจากครู	เพราะว่าน้ำนั้นบมีตม
นกจักษหนีจากไม้	เพราะว่าครุนั้นหาผญาบได้
ช้างจักษหนีจากป่า	เพราะว่าไม้นั้นบมีกิ่งง่าสาขาอันกว้าง
	เพราะว่าป่านั้นบมีไม้ไล่แลไม้บัง (กณฑ์มัทธี)

ในอดีตการเรียนรู้อาวรรณกรรมอีสานมีหลายทาง เช่น ผู้ชายอาจบวชเรียนและได้อ่านจาก หนังสือผูกหรือหนังสือก้อมซึ่งมักเก็บรักษาไว้ที่วัด ขณะที่ผู้หญิงมักเรียนรู้จากการฟังหมอลำหรือจดจำ จากที่ได้ยินผู้อื่นและเล่าต่อๆ กันมา เมื่อมีสื่อสารมวลชนประเภทวิทยุ โทรทัศน์ ชาวอีสานก็มีโอกาส ได้ฟังวรรณกรรมอีสานผ่านสื่อเหล่านั้นด้วย

ต่อมาเมื่อระบบการศึกษาภาคบังคับแพร่หลายในอีสานและสอนให้เรียนรู้ภาษาและ วรรณกรรมภาคกลาง ชาวอีสานรุ่นต่อมาจึงขาดพื้นฐานความรู้ ความเข้าใจที่ลึกซึ้งต่อวรรณกรรม รูปแบบต่างๆ ที่จะทำให้เกิดความซาบซึ้งต่อวรรณกรรมอีสาน จึงห่างเหินจากวรรณกรรมเหล่านี้ไป จนยากที่จะหาชาวอีสานรุ่นใหม่ที่เข้าใจและสามารถสร้างสรรค์คำประพันธ์แบบอีสานได้^{๔๖}ที่สำคัญ แม้ว่าตั้งแต่ทศวรรษ ๒๕๒๐ เป็นต้นมา จะมีการจัดพิมพ์วรรณกรรมอีสานเผยแพร่มากขึ้น แต่ก็ต้อง อาศัยตัวอักษรไทยกลาง ซึ่งไม่สามารถ “สื่อ” คำอีสาน ได้เท่าที่ควร ขณะที่สื่อโทรทัศน์และ สื่อสารมวลชนแขนงต่างๆ ตลอดจนการเคลื่อนย้ายแรงงานไปทำงานในเมืองใหญ่ทำให้ชาวอีสานเอง หันไปพูดภาษาไทยกลางมากขึ้น มีการรับศัพท์และสำนวนไทยกลางมาพูดด้วยสำเนียงอีสาน การสืบ ต่อภูมิปัญญาด้านวรรณกรรมที่เป็นรูปแบบดั้งเดิมของอีสานจึงมีความเป็นไปได้ค่อนข้างจำกัด

^{๔๕} อ่างแล้ว. รัชช ปุณโณทก, วรรณกรรมภาคอีสาน. หน้า ๗๔.

^{๔๖} อ่างแล้ว. ประมวล พิมพ์เสน, ภาษาและวรรณกรรมท้องถิ่นอีสาน. หน้า ๒๑.

ตั้งแต่ทศวรรษ ๒๕๑๐ เริ่มมีการศึกษา ปรีวรรต และตีพิมพ์เผยแพร่เป็นหนังสือวรรณกรรมพื้นบ้านแล้วหลายเรื่อง เช่น นางผมหอม นางแดงอ่อน สิ้นไซ ท้าวสุริวงค์ เสียวสวาสดี เป็นต้น รวมทั้งมีการรวบรวมคำผญา และกลอนลำเป็นเล่ม แต่ส่วนใหญ่ จะพิมพ์ด้วยอักษรไทยกลาง มีเพียงบางเล่มที่พิมพ์อักษรอีสานแทรกไว้ด้วย และตั้งแต่ทศวรรษ ๒๕๔๐ มีการเผยแพร่และสืบสานวรรณกรรมอีสานทางอินเทอร์เน็ตด้วย แต่ที่สำคัญ คือ แม้จะปรีวรรตแล้ว แต่ผู้อ่านที่ขาดความเข้าใจสำนวนศัพท์โบราณก็ยังไม่สามารถทำความเข้าใจหรือเกิดความซาบซึ้งในวรรณกรรมเหล่านั้นได้

ส่วนการสร้างสรรควรรณกรรมใหม่ๆ มีน้อย และมักปรากฏในการแสดง เช่น กลอนลำ เป็นต้น สำหรับผญา ยังมีบุคคลที่ได้ชื่อว่าเป็นปราชญ์ชาวบ้านหรือผู้นำชุมชนรุ่นอาวุโสคิดผญาให้ลูกหลานฟัง และบันทึกด้วยภาษาไทยกลางบ้าง เช่น

“มีเกินใช้ ได้เกินกิน เราก็รวย กินเกินได้ ใช้เกินมี เราก็จน” (พ่อเซียงไทยดี บ้านอนันต์ อ.ศีขรภูมิ จ.สุรินทร์)

“อ่านตัวให้ออก บอกตัวให้ได้ ในที่สุดชีวิตจะดีขึ้น” (พ่อผายสร้อยสระกลาง บ้านสระคุณ อ.ลำปลายมาศ จ.บุรีรัมย์)

“ถึงฝันดีก็อย่าตีเป็นเลขห่วย เร่งปลูกกล้วยปลูกผักกักษาหาร เลี้ยงหมูไก่อปูลาอย่าช้านาน ชวนแม่บ้านจู้จี้ยู่ที่นา” (พ่อสุทธินันท์ ปรัชญพฤทธิ บ้านปากช่อง อ.สตึก จ.บุรีรัมย์) เป็นต้น ^{๔๗}

๔.๒ ผลการวิเคราะห์พลวัตภูมิปัญญาภาษาท้องถิ่นกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม

ภาษาถิ่นอีสาน : อักษรธรรม และอักษรไทยน้อย

๑. อักษรธรรมอีสาน

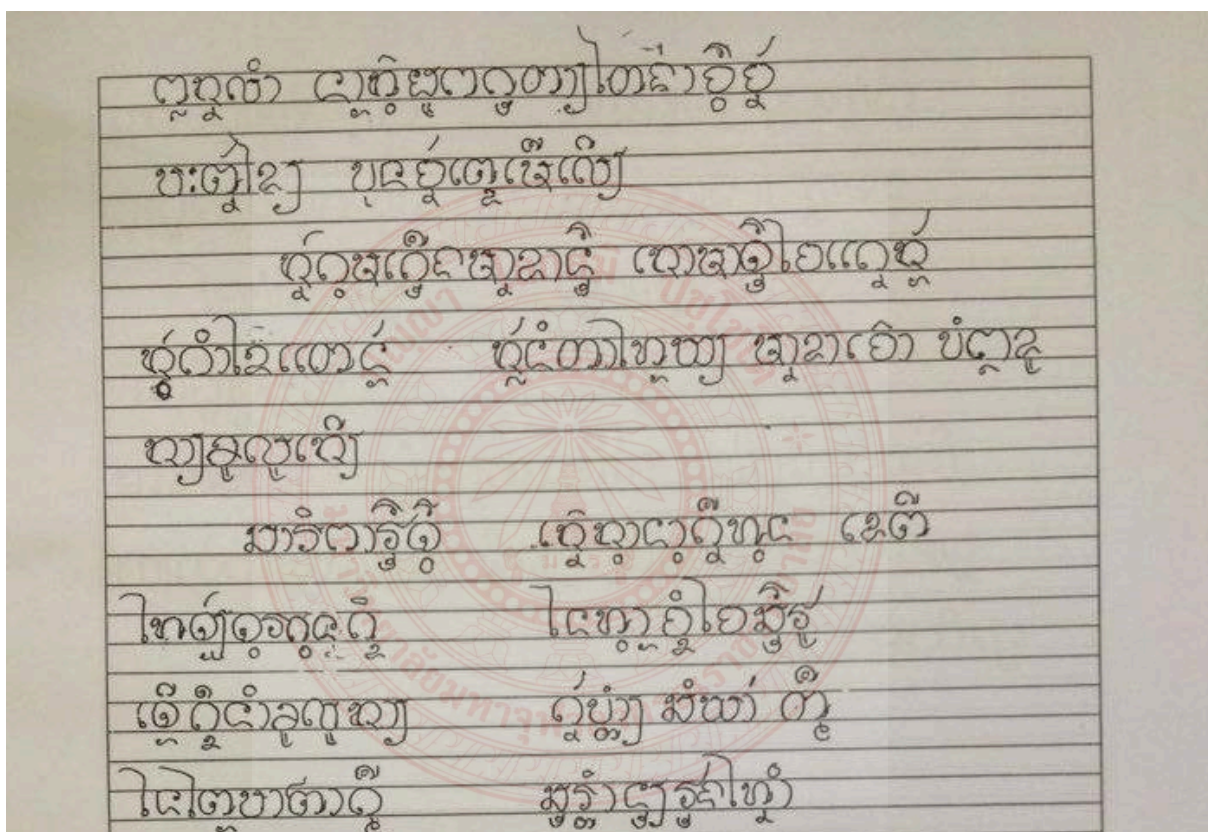
อักษรธรรมอีสานพัฒนามาจากอักษรมอญโบราณ นิยมใช้บันทึกเรื่องราวทางศาสนา เช่น พระไตรปิฎก พระธรรมคัมภีร์ต่างๆ เป็นต้น ในประเทศไทยพบที่จารึกวัดสุวรรณคูหา อำเภอสุวรรณคูหา จังหวัดอุดรธานี ประเทศไทย ลงศักราชตรงกับ พ.ศ. ๒๑๐๖ และที่ประเทศสาธารณรัฐ

^{๔๗} ยงยุทธ ขจรธรรม และคณะ, **พลังรากหญ้า พลังแผ่นดิน**. (ขอนแก่น : กองทุนภูมิปัญญาชาวบ้านภาคอีสาน, ๒๕๔๕), หน้า ๗๐, ๘๑, ๑๑๖.

ประชาธิปไตยประชาชนลาว ที่พบบริเวณเมืองหลวงพระบาง ลงศักราช ตรงกับ จ.ศ.๘๘๙ หรือ พ.ศ.
๒๐๗๐

ตัวอย่างอักษรธรรม

เรื่อง นางอ้วผูกคอตายใต้ง่าจวงจัน

๒. อักษรไทยน้อย

เป็นอักษรที่ใช้บันทึกเรื่องราวทางโลก เช่น เกี่ยวกับคติโลกโดยเฉพาะกฎหมาย พงศาวดาร ประวัติศาสตร์ หรือวรรณกรรมนิทานพื้นบ้าน ไม่นิยมเขียนเรื่องเกี่ยวกับคติธรรม โดยเฉพาะเรื่องที่เขียนด้วยภาษาบาลี เพราะมีตัวอักษรน้อยไม่พอต่อการเขียน แต่นิยมเขียนภาษาถิ่น (ภาษาลาวและภาษาไทยถิ่นอีสาน)

จากศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหงที่กล่าวไว้ว่า “...เมืองเวียงจันทน์ เวียงคำ เมืองชะวาหรือหลวงพระบางเป็นส่วนหนึ่งของอาณาจักรสุโขทัยและเมืองบริวารอย่างล้านช้าง ซึ่งครอบคลุมถึงภาคอีสานของไทย ก็น่าจะใช้อักษรเหมือนหรือพัฒนาการมาจากอักษรเมืองแม่ นั่นคือ เมืองสุโขทัย และยิ่งในรัชสมัยพระยาสิทธิพรองค์ทรงเป็นนักอักษรศาสตร์ นักศาสนา...” (ในหนังสือของ อดุลย์ ตะพัง, ๒๕๔๓)

ซึ่งจากข้อความข้างต้น อาจารย์ ดร.สุเนตร โปธิสาร ในเอกสารการสอนวันที่ ๒๓ มกราคม ๒๕๕๙ เรื่องประวัติศาสตร์ภาษาลาว-อักษรลาว มีความเห็นต่างว่า “...บริเวณลุ่มน้ำโขงในอดีตยังใช้อักษรขอมและมอญมาบันทึกเรื่องราวของตนเองอยู่ และไทยสยามยังใช้อักษรเขมรอยู่เมื่อสมัย พ.ศ. ๑๗๐๐ รวมถึงในบริเวณลุ่มน้ำเจ้าพระยาก็ยังใช้อักษรเขมรด้วยเช่นกันเพราะในช่วงนั้นยังไม่มีอักษรไทยสยาม และจากการศึกษาของนักอักษรวิทยาพบว่า อักษรลาวได้พัฒนามาก่อนอักษรไทยสยามพระยาสิทธิพรแห่งสุโขทัย (พ.ศ. ๑๘๙๙-๑๙๑๙) ตั้งเห็นได้จากจารึกที่เขียนด้วยสีที่ฝาด้านางอันเมืองหลวงพระบาง หรือศิลาจารึกพระธาตุฮ้าง เมืองท่าแร่ อำเภอฟังโคน จังหวัดสกลนคร ปี ๑๓๕๐ พ.ศ. ๑๘๙๓ ก่อนอาณาจักรล้านช้าง ที่มีรูปแบบตัวอักษรและอักขรวิธีในยุคของพระยาลังอิราช ปี ค.ศ. ๑๒๗๑...”

ตัวอย่างอักษรไทยน้อย

เรื่อง พระเวสสันดรชาดก กัณฑ์ที่ ๙ กัณฑ์มัทรี

ທ່ຽງເຊື້ ກໍ່ມີໄດ້ຂີ່ລີ້ລີ້

ບໍ່ດີ...ມີໄດ້ເຈັບປ່ວຍແລ້ວ ອັນລຸ້ນລຸ້ນຜູ້ ດາບບໍ່ກິດໄດ້ມີອີງ ຈຳເລີນເທົ່າ ວ່າອີ່ຫຼ່າ

ພະເລັດລ້ຽງຢູ່ຢັ້ງຢື່ ຕາດສ້າງທານແອງ ຈຳກວ່າແອງງາມ ມອງຕາມແລ້ວຈາກເວົ້າ

ພິເສດຫຼາຍມາເວົ້າ ລາຍເມາເມາທວາລິວາງ ອະນຸຍາຍາທວາລິວາ ມີຊື່ກັກວ່າອາດີ

ທາງທວາລິວາງ ຊ່ວຍບໍ່ອາດອາດີ ຈຳນຸ້ນຊື່ທັງ ຕາງໃຈບໍ່ອາດໃບທັງນັ້ນ

ທຸກທຸກວ່າຍື່ນຢື່ໄດ້ ທາຍທາຍໄດ້ຢ່າເໝາະ ມີນີ້ບໍ່ຮູ້ບໍ່ຮູ້ໄດ້ກະກຽງຈື່ ດັ່ງເອີ້ນຈະເມັງແອ້ງ

ລະກັບທາກຸນທຸກກັບແກ້ ແບ່ງກຸ່ມບໍ່ສ່ວນຢູ່ ຢູ່ກຸ່ມຄຳ ທະແອງກາມ ພິພະອາວາໄດ້

ໃຫ້ກຳລາບຸດຕາໄວ້ ແຕ່ເມີນເອີ້ນເອີ້ນ ເວົ້າເໝາະສື່ກຳລາບຸດຕາໄວ້ ຈຳກວ່າອາດີປ່ຽງ

ດີເບັ້ງດູ່ພິເສດແຕ່ໄກຈາກ ຈຳນຸ້ນມາຍ ທາດມີດີທາຍຢ່າຕາມ ຈຳນຸ້ນ

ລະບໍ່ ເຊ່ືອຢື່ນທັງຮອງ ກໍ່ເງິນເກດູກ ພິພິພິລູກຂັບ ຈຳກວ່າອາດີ ດັ່ງຢ່າກາມ

ລະເວົ້າ ຈຳກວ່າອາດີ ເອີ້ນອາວາຈຸນມາ ລະເອີ້ນກິດ ມີເດີນທາງ ດັບຕ່າງດັບເນື່ອງແອ້ງ

ລະອີ່ເທບເໝາະແລ້ວ ພູ່ດາດູກກະອາທັກ ກ່ອນມີຊື່ລິ້ວາບໍ່ຢ່າໄດ້ກັກຊື່ໄວ້ໃຫ້ດູ່ໃຫ້ວ່າກັກ

ລະກຽມ ກຸນແລ້ວບູນູ່ ແກມທາເອີ້ນ ມາກຸ່ມກຸນ ບໍ່ອາດຢື່ນປ່ອນຮຸ່ ກຸ່ມອາດີຈັດເວົ້າ

ເອາດເວັອ ໄດ້ອາດູ່ ລາງວາມາໃຫ້ຕາກຸ່ມ ໂອ້ພິເສດໃບດາກ ທະວິເຫືອນກຸ່ ພິພິພິວ່າແມ່ນທາ

ລະດັບແມ່ນທາດີຢູ່ນັ້ນ ໃຫ້ທັງໄດ້ອາດູ່ບໍ່ຢ່າອາດ ພັດແວດໄດ້ ໃຫ້ອຸ່ ຈະເອີ້ນດີເທົ່າ

ລະອາເບັດຢູ່ກຸ່ມຊື່ໄວ້ແນວເອາດໃຫ້ລາງເບັດໄປເຈັບດີຈັກອາດີແຕ່ມັກ ບໍ່ເໝາະກັກເອີ້ນອີ່

ไปมาก เช่น ภาษาย้อ ภาษาไทย ภาษาพวน ก็จะไม่กล่าวถึงในที่นี้ เพราะเหตุว่ามีส่วน
ปลีกย่อยที่จะกล่าวกันมาก ยกตัวอย่างเช่น

ภาคกลาง อย่างไร - ย้งไง - ไหง

อีสาน อย่างไร (ย้งไง) - หย้ง - อีหย้ง (เต็มอี)

ถ้าเรานำคำที่ใช้พูดในชีวิตประจำวันทั้งภาคกลางและภาคอีสาน จะพบว่าคำเหล่านี้ ได้มี
การกลายเสียงไปจากคำโบราณทั้งในภาษาถิ่นอีสานและภาษาภาคกลาง เช่น

ภาคกลาง

ผู้ใด

ฉั้นใด - ฉั้นโน - ไฉน

อย่างนั้น - ย้งนั้น

อย่างนี้ - ย้งนี้

อย่างไร

ภาคอีสาน

ผู้ใด - ไผ

ฉั้นใด - สั้นโน - ไส

อย่างนั้น - อย่างขึ้น - จ้งขึ้น

อย่างนี้ - อย่างสี่ - จ้งสี่

อย่างไร - ย้งใด - จ้งใด

ตัวอย่างรายการคำสำหรับทดสอบเสียงวรรณยุกต์ในภาษาถิ่นอีสานกับการเปลี่ยนแปลงของสังค
ลุ่มแม่น้ำโขง จังหวัดหนองคาย

A	B	C	DL	DS
หัว hua	ไซ่ khaj	ข้าว khaw	ขวด khuat	ผัก phak
ตา ta:	ไก่อ่ khaj	แก้ม kɛ:m	ปาก pa:k	กบ kop
ดาว da:w	บ่า ba:	บ้าน ba:n	แดด dɛ:t	เบ็ด bet
มือ Mi:	พ้อ Phɔ:	ลึ้น lin	มีด mi:t	นก nok

(ดัดแปลงจาก Gedney,1972)^{๔๙}

^{๔๙} Geney,W.J. A Checklist for determining tones in Tai Dialect. In G.L. Trager and M.E. Smith [Eds.]. *Studies in Linguistics In Honor*. The Hague: Mouton,1972,pp.423-437.

ตารางแสดงการวิเคราะห์พลวัตภูมิปัญญาภาษาถิ่นกับการเปลี่ยนแปลงของสังคมกลุ่มแม่น้ำโขง
จังหวัดหนองคาย ดังต่อไปนี้

ช่วงเวลา อิทธิพลผลักดัน	ยุคเดิม/ประวัติศาสตร์	ช่วงเปลี่ยนแปลง (พลวัต)	ปัจจุบัน
ภาษาที่ใช้	สืบทอดกันมาปากต่อปาก (มุขปาฐะ) ได้แก่ อักษร ไทน้อยและอักษรธรรม	วรรณกรรมสมุดข่อย ,วรรณกรรมใบลานและ ศิลาจารึก	เทศน์แหล่อีสาน,การแสดงหมอลำ และเพลงลูกทุ่งอีสาน
วัฒนธรรม	พระพุทธศาสนา เจริญรุ่งเรืองทำให้อักษร ธรรมที่ใช้จดจำเรื่องราว ทางพระพุทธศาสนา แพร่หลายไปด้วย วรรณกรรมอีสาน เช่น จำปาสีตัน สิ้นไซย เป็นต้น	วรรณกรรม,คำทวย ,เพลงกล่อมลูก, ลำ ,เซิ้ง,สรภัญญ์	นิยมใช้โซเซียลเน็ตเวิร์คเพื่อการ ติดต่อรวดเร็วในการสื่อสารและ ความยากลำบากในการพิมพ์ ตัวอักษรทำให้คำเหล่านั้นสั้นลงจน กลายเป็นภาษาวิบัติ ผันอักษรและ เสียงไม่ตรงกับรูปวรรณยุกต์ เช่น ชะมะ,ชิมิ หมายถึง ไซ้ไหม
สังคม	นิคมพูดภาษาถิ่นกัน ในการสื่อสารและการเรียน หนังสืออยู่ในวัด	ภาษากลาง(ไทย) เข้ามา แทรกในการสื่อสารและ การศึกษาเล่าเรียนได้ แยกออกจากวัด	เด็กและวัยรุ่นไม่กล้าพูดภาษาถิ่น รู้สึกอายและไม่มีสอนในโรงเรียน

๔.๓ ผลการวิเคราะห์วิธีการอนุรักษ์ ส่งเสริมภูมิปัญญาภาษาถิ่นที่มีคุณค่าแก่การ
ดำเนินชีวิต

๑. ปัญหาเกิดจากการเปลี่ยนแปลงของภาษา

๑) การเปลี่ยนแปลงด้านเสียง

อาจจะเป็นเสียงพยัญชนะ สระ วรรณยุกต์ การลงน้ำหนัก หรือโครงสร้างของ
พยางค์ ได้แก่ การสูญเสียเสียง การเพิ่มเสียง การเปลี่ยนเสียง การรวมเสียง และการแยกเสียง

๒) การเปลี่ยนแปลงด้านคำศัพท์

คือ การเปลี่ยนแปลงคำ ถ้อยคำ สำนวน การเปลี่ยนแปลงศัพท์ แบ่งออกเป็น ๒
ประเภทคือ การสูญเสียศัพท์ และการเพิ่มศัพท์

๓) การเปลี่ยนแปลงด้านไวยากรณ์

คือ การเปลี่ยนแปลงหน้าที่ของคำ ระเบียบของถ้อยคำ (บุรุษ พจน์ เพศ มาลา กาล) และการเปลี่ยนแปลงทางโครงสร้าง

๔) การเปลี่ยนแปลงด้านความหมาย

ได้แก่ ความหมายแคบเข้า ความหมายกว้างออก และความหมายย้ายที่

๒. ปัญหาการใช้ภาษาไทยของวัยรุ่น

วัยรุ่นไทยสมัยนี้นิยมใช้โซเชียลเน็ตเวิร์คเพื่อการติดต่อที่รวดเร็วและเนื่องจากความเร็วในการสื่อสารและความยากลำบากในการพิมพ์ตัวอักษรทำให้วัยรุ่นทำให้คำเหล่านั้นสั้นลงจนกลายเป็นภาษาวิบัติ

ตัวอย่าง คำสะกดผิดได้ง่าย เป็นรูปแบบของคำที่มีการสะกดผิด ซึ่งเกิดจากคำที่มีการผันอักษรและเสียงไม่ตรงกับรูปวรรณยุกต์ เช่น ชะมะ, ซิมิ ที่หมายถึง ไซ้ไหม

ภาษาเหล่านี้เป็นภาษาที่วัยรุ่นทำให้เปลี่ยนแปลงมาเรื่อยๆจนอาจจะทำให้ไม่มีเค้าโครงเดิมของภาษาไทยอีกต่อไป ฉะนั้นแล้ววัยรุ่นไทยควรช่วยกันถนอมและรักษาภาษาไทยเอาไว้ให้เหมือนอย่างที่มีมันเป็นมาตลอด

๓. อนุรักษ์ ภาษาถิ่น

๑) การปลูกฝังความรู้ ความเข้าใจภาษาถิ่นตั้งแต่เด็กโดยการนำภาษาถิ่นไปใช้ในการเรียนการสอน

๒) การปลูกฝังให้เด็กมีความกล้าที่จะแสดงออก ในการพูดภาษาถิ่น

๓) การส่งเสริม สนับสนุน ภาษาถิ่น โดยใช้เทคโนโลยีเป็นตัวช่วย

๔) การรณรงค์ และ ส่งเสริมการใช้ภาษาถิ่น

แนวทางเบื้องต้นในการฟื้นฟูและอนุรักษ์วัฒนธรรมภาษาถิ่นอีสาน (๑) การสร้างจิตสำนึกทางชาติพันธุ์ เป็นแนวทางที่จะสามารถปูพื้นฐานทางความคิด สร้างความภูมิใจและเจตคติที่ดีต่อ วัฒนธรรมภาษาถิ่นอีสาน ให้แก่สมาชิกใน ชุมชน โดยเฉพาะเยาวชนที่จะต้องเป็นกำลังสำคัญในการ ฟื้นฟู อนุรักษ์ และสืบสานวัฒนธรรมภาษาถิ่นอีสานในชุมชนต่อไปในอนาคต เช่น กิจกรรมศึกษา ประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมภาษาถิ่นอีสานโดยการมีส่วนร่วมระหว่างเยาวชนกับผู้สูงอายุในชุมชน กิจกรรมทำแผนที่เดินดิน ปฏิทินวัฒนธรรม เพื่อให้เยาวชนเข้าใจระบบนิเวศวัฒนธรรมในชุมชน รวมถึงการออกแบบ หลักสูตรท้องถิ่นในรายวิชาที่เกี่ยวข้องของสถานศึกษาที่ให้ความสำคัญกับความ เป็นอีสานควบคู่กับความเป็นไทย (๒) ส่งเสริมให้ผู้นำชุมชนต้องเป็นผู้นำทางวัฒนธรรมภาษาถิ่นอีสาน ร่วมมือกับปราชญ์ชุมชน หน่วยงานที่เกี่ยวข้องทั้งในระดับท้องถิ่น เช่น กิจกรรมสืบสานวัฒนธรรม อีสานย้อนยุคประจำปีที่ควรจัดอย่างต่อเนื่องทุกปี เป็นการถ่ายทอดความรู้ประชาสัมพันธุ์ให้คน ภายนอกและคนในชุมชนเห็นความงดงามและคุณค่าทางวัฒนธรรม ทางภาษาในทุกๆด้าน สมาชิกใน

ชุมชนทุกช่วงวัยต้องมีส่วนร่วมในกิจกรรมดังกล่าวนี้ด้วย (๓) จัดตั้งศูนย์การเรียนรู้ทางวัฒนธรรมและภาษาถิ่นในชุมชน เพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้อย่างยั่งยืน ให้สมาชิกในชุมชนสามารถใช้เป็นพื้นที่ความรู้ในการจัด กิจกรรมทางวัฒนธรรมและภาษาถิ่น เช่น การเสวนาเชิงวัฒนธรรมและภาษากลุ่มเล็กๆของคนในชุมชน กิจกรรมถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยปราชญ์ชุมชนให้แก่ักเรียน นอกจากนี้ภายในศูนย์ควรเป็นแหล่งรวบรวมองค์ความรู้ทั้งหมดที่เกี่ยวข้องในรูปแบบ ของนิทรรศการและงานวิจัยด้วย เช่น ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม ภูมิปัญญาภาษาถิ่น วิถีชีวิต ระบบสังคม เศรษฐกิจ เป็นต้น อภิปรายผล การเปลี่ยนแปลงและปรับตัวทางภาษาถิ่นอีสานของกลุ่มชาติพันธุ์ลาวอีสานที่เกิดขึ้นจากอิทธิพลทางสังคม วัฒนธรรม เศรษฐกิจ การเมืองและการปกครอง

๔. คุณค่าของผลงานต่อสังคม

การอนุรักษ์ภาษาถิ่น ทำให้เราเห็นความสำคัญ ประโยชน์ ความเป็นมาและที่สำคัญคือคุณค่าของภาษาถิ่น เพราะการที่จะอนุรักษ์ภาษาถิ่นไว้ได้นั้น ต้องเกิดจากความร่วมมือของหลายๆคนหรือคนทั้งประเทศ เริ่มตั้งแต่การปลูกฝังให้เด็กเล็กๆ ตั้งแต่ อนุบาล ประถม มัธยม จนถึง มหาลัย ซึ่งเมื่อโตแล้ว เด็กสามารถคิดเองเป็นและสามารถรับรู้ได้ว่า ควรดูแลรักษา ควรปฏิบัติตัวอย่างไรเพื่อไม่ให้ภาษาถิ่นของเราหายไป อย่างไม่รู้ค่า ไร้ความหมาย

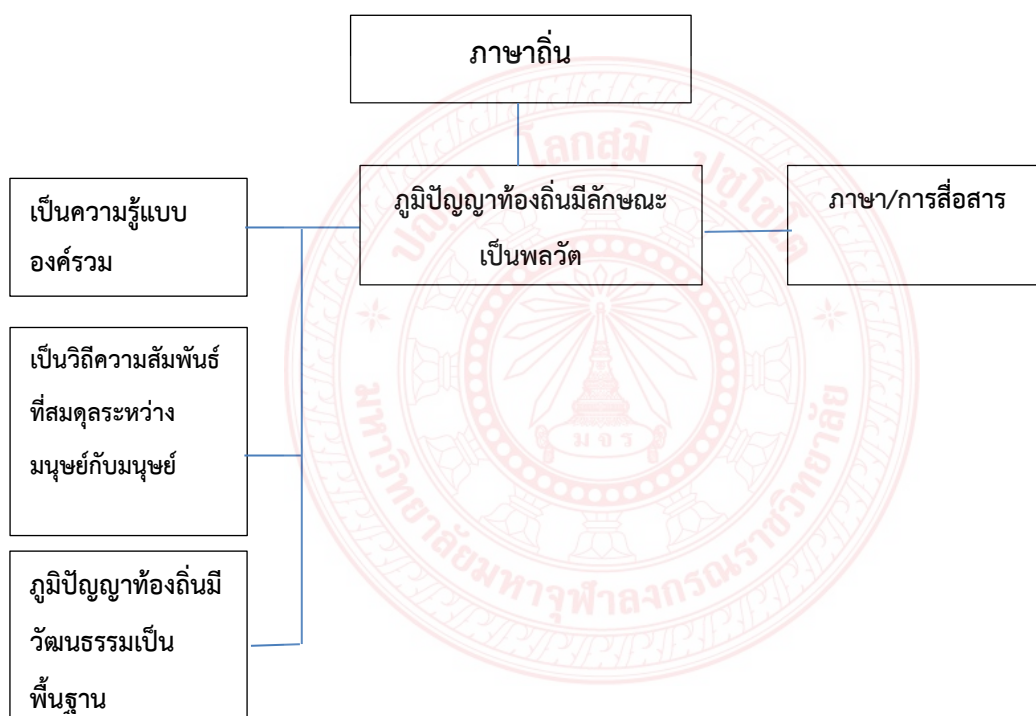
องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย

๑. ภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นองค์ความรู้ที่มีการสั่งสมและถ่ายทอดกันมาอย่างเป็นระบบ ด้วยกระบวนการกลั่นกรองทางสังคม เรียนรู้ที่ได้จากประสบพบเจอเหตุการณ์นั้นด้วยตนเอง การฟังจากคำบอกเล่า และการอ่านจากการบันทึก ความรู้ที่เกิดขึ้นเป็นความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ มนุษย์กับธรรมชาติ และมนุษย์กับสิ่งเหนือธรรมชาติ คนในท้องถิ่นสามารถสร้างองค์ ความรู้ที่เกิดจากประสบการณ์จริง และดำรงชีวิตได้อย่างสมดุลระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

๒. ภูมิปัญญาท้องถิ่นมีลักษณะเป็นพลวัต มีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงและสร้างสรรค์ เมื่อสภาพทางสังคม สิ่งแวดล้อม และวิถีแห่งการดำเนินชีวิตเปลี่ยนไป การสร้างสรรค์และ ปรับปรุงภูมิปัญญาเพื่อปรับใช้ให้เข้ากับบริบทของท้องถิ่น จึงเป็นความรู้ที่ไม่หยุดนิ่ง ลักษณะสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่นมีดังนี้คือ ๑. เป็นความรู้แบบองค์รวมที่เกิดจากการเชื่อมโยงความรู้หรือกิจกรรมทุกอย่างที่เกี่ยวข้อง กบวิถีชีวิต ๒. เป็นวิถีความสัมพันธ์ที่สมดุลระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ มนุษย์กับธรรมชาติ และมนุษย์เป็นสิ่งเหนือธรรมชาติ ๓. มีลักษณะเป็นพลวัต คือ มีการเปลี่ยนแปลงได้ตามยุคสมัยและมีการพัฒนาการอยู่ ตลอดเวลา ๔. ภูมิปัญญาท้องถิ่นมีวัฒนธรรมเป็นพื้นฐาน มีลักษณะเฉพาะหรือเอกลักษณ์ในตัวเอง

จากลักษณะสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่น ที่กล่าวมาข้างต้น สามารถสรุปได้ว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นความรู้และประสบการณ์ของชาวบ้านในชุมชนท้องถิ่น ที่ปรับตัวและ ดำรงชีวิตในระบบนิเวศหรือสภาพแวดล้อมธรรมชาติ เป็นศักยภาพหรือความสามารถในการแก้ปัญหาการดำเนินชีวิตในท้องถิ่นอย่างเหมาะสม อาจมีการปฏิสัมพันธ์ของคนในกลุ่มชนเดียวกันและระหว่างกลุ่มชน มีความเป็นบูรณาการสูง ทั้งเรื่องของกาย ใจ สังคม และ สิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ มีความจำเพาะของท้องถิ่น และมีลักษณะเป็นพลวัตให้สอดคล้องกับกาลสมัยอยู่ตลอดเวลา

แผนผังมโนทัศน์ขององค์ความรู้จากการวิจัย

ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นรากฐานสำคัญของการดำรงชีวิตของชุมชนท้องถิ่น ทั้งนี้เพราะว่าภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นสรรพวิชาความรู้ที่ชุมชนใช้แก้ปัญหาหรือจรโลงชีวิตของเขา ไม่ว่าจะเป็นความรู้ที่มีการสั่งสม มีการประยุกต์ใช้มายาวนานหรือชุมชนรับมาจากภายนอก ล้วนแต่เป็นความรู้ที่ผ่านการพิสูจน์ว่าเข้ากันได้กับวิถีชีวิตด้านอื่น ๆ ของชุมชนท้องถิ่น ภูมิปัญญาท้องถิ่นยังเป็นความรู้สาธารณะที่คนส่วนใหญ่สามารถนำไปใช้ได้ หากภูมิปัญญาท้องถิ่นจะสามารถดำรงอยู่ได้ยาวนานจำเป็นต้องมีศักยภาพในการปรับเปลี่ยนให้เหมาะสมกับสภาพแวดล้อมหรือบริบทที่เปลี่ยนแปลงไปในการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้จะต้องมีภูมิคุ้มกันทางปัญญาของตนเอง คือ การพัฒนาคนในชุมชนท้องถิ่นให้มีอิสรภาพทางการคิด มีความเป็นตัวของตัวเอง สามารถวิเคราะห์ พัฒนาแบบใหม่ วิเคราะห์จุดอ่อน

จุดแข็งของภูมิปัญญาของตนเองและสิ่งที่นำเข้ามาจากภายนอก เพื่อเลือกประยุกต์ใช้อย่างชาญฉลาด และมีการปรับใช้ให้เหมาะสมกับสถานการณ์ปัจจุบัน น่าจะ เป็นหนทางหนึ่งที่จะช่วยให้ชุมชนท้องถิ่นอยู่รอดอย่างยั่งยืนทั้งปัจจุบันและอนาคต จากข้อความ ดังกล่าวข้างต้นจะเห็นได้ว่า สังคมไทยจำเป็นต้องมีการพัฒนาในสองทางหลักที่คู่ขนานกันไป แนวทางแรก คือ การพัฒนาในกระแสหลักเป็นการแข่งขันที่เน้นความมีประสิทธิภาพสูงสุดใน เวทีโลกและอีกแนวทางหนึ่ง คือ การพัฒนาชุมชนในระดับรากหญ้า ซึ่งต่างก็มีเป้าหมาย คือ การ พัฒนาที่ยั่งยืน จำเป็นต้องหาทางรักษาสมดุลของการพัฒนาทั้งสองแนวทาง โดยมีสติและรู้จัก รักเหง้าของตัวเอง โดยเฉพาะความสัมพันธ์ระหว่างผู้คนในชุมชนท้องถิ่นหลงเหลืออยู่ให้เห็นการพัฒนาจะใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น (Local Wisdom) เป็นตัวขับเคลื่อนการก้าวไปข้างหน้าเพื่อการปรับตัวและการสร้างเศรษฐกิจที่อยู่บนพื้นฐานปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง โดยเน้นการพึ่งตนเองให้ ได้ก่อน แล้วถึงจะเป็นการผนึกกำลัง เพื่อสร้างเศรษฐกิจชุมชน และเมื่อเข้มแข็งพอก็สามารถขยาย สู่ระดับประเทศและต่างประเทศได้

บทที่ ๕

สรุปผลการวิจัย และข้อเสนอแนะ

การศึกษาวិเคราะห์“พลวัตภูมิปัญญาภาษาถิ่นของชุมชนลุ่มแม่น้ำโขง จังหวัดหนองคาย” มีวัตถุประสงค์ของการวิจัย คือ เพื่อศึกษาการพัฒนาการด้านภาษาถิ่นของชุมชนลุ่มแม่น้ำโขง จังหวัดหนองคาย ศึกษาพลวัตภูมิปัญญาภาษาท้องถิ่นกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม และศึกษาวิเคราะห์อิทธิพลทางสังคม วัฒนธรรมและภาษาอังกฤษที่มีต่อภาษาถิ่น เครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลเป็นแบบสัมภาษณ์ และแบบการสังเกต การเก็บรวบรวมข้อมูล โดยการสัมภาษณ์ และสังเกตแบบมีส่วนร่วม กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ประกอบด้วย ประชาชนภูมิปัญญาท้องถิ่น ผู้เชี่ยวชาญเรื่องภาษาหรือชาวบ้านที่เข้าใจโครงสร้างของภาษาที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ในเขตชุมชนลุ่มแม่น้ำโขงในจังหวัดหนองคาย ได้มาโดยวิธีการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) จำนวน ๒๕ รูป/คน แล้วนำผลการสัมภาษณ์ไปวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูลด้วยการตีความและสร้างข้อสรุปให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

จากการที่ผู้วิจัยได้ศึกษาภาษาถิ่นอีสานทั้งประวัติความเป็นมา และอักษรที่เป็นต้นตอของอีสาน ก็ยิ่งทำให้ทราบว่า อักษรถิ่นอีสานกำลังเริ่มมีการฟื้นฟูด้วยระบบของรัฐบาล ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่า อักษรถิ่นอีสานเป็นภูมิปัญญาดั้งเดิมของคนอีสาน ได้แก่ อักษรไทยน้อย และอักษรธรรม ซึ่งจะเห็นได้จากในปี พ.ศ. ๒๕๕๕ กรมส่งเสริมวัฒนธรรมกระทรวงวัฒนธรรม ได้มีพิธีประกาศขึ้นทะเบียนมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของชาติ ประจำปีพุทธศักราช ๒๕๕๕ จำนวน ๖ รายการด้วยกัน คือ ๑) อักษรธรรมล้านนา ๒) อักษรไทยน้อย ๓) อักษรธรรมอีสาน ๔) ภาษาของ ๕) ภาษาฮกเกี้ยน และ ๖) ภาษาकों ซึ่งในรายการขึ้นทะเบียนมรดกดังกล่าวได้มี อักษรอีสานได้ขึ้นทะเบียนเป็นมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมเรียบร้อยแล้วด้วยเช่นกัน คือ อักษรไทยน้อย และอักษรธรรมอีสาน ซึ่งก็เป็นสิ่งที่น่าภาคภูมิใจเป็นอย่างยิ่ง ซึ่งวัตถุประสงค์ของการขึ้นทะเบียนในครั้งนี้ ก็เพราะว่า ภาษาและอักษรเป็นมรดกทางภูมิปัญญาของชุมชน เสี่ยงต่อการสูญหาย หรือเผชิญกับภัยคุกคาม เป็นต้น

๕.๒ อภิปรายผลการวิจัย

จากข้อมูลที่ได้ มีประเด็นสำคัญที่น่าสนใจคือ ภาษาและอักษรเป็นมรดกทางภูมิปัญญาของชุมชน เสี่ยงต่อการสูญหาย หรือเผชิญกับภัยคุกคาม ดังนั้น สถาบันครอบครัวเป็นสิ่งแรกที่ควรปลูกฝังให้เด็กเห็นว่าภาษาถิ่นมีความสำคัญอย่างไร และปลูกฝังให้เด็ก ไม่อายกล้าที่จะพูดภาษาถิ่นในสังคม หรือในครอบครัว ส่วนสถาบันที่สองคือคนในสังคม ที่ไม่ควรทำรังเกียจหรือเห็นว่าคนพูดภาษาถิ่นเป็นสิ่งแปลกประหลาด เราควรยกย่องด้วยซ้ำ เพราะภาษาถิ่นมีคุณค่าควรแก่การรักษาไว้

โดยผู้ตอบแบบสัมภาษณ์ได้ให้ข้อเสนอแนะแนวทางในการอนุรักษ์และแนวทางการฟื้นฟูภาษาถิ่นไว้ดังนี้

แนวทางในการอนุรักษ์ภาษาถิ่น ดังนี้

- ๑) ควรนำภาษาท้องถิ่นเข้าสู่ระบบโรงเรียนให้เข้ากับแต่ละพื้นที่ เพื่อส่งเสริมภาษาถิ่นในด้านการเรียนการสอนโดยการนำภูมิปัญญาท้องถิ่น ภาษา ท่าทาง สำนวน หรือแม้กระทั่ง วัฒนธรรมท้องถิ่น ก็จะช่วยปลูกฝังให้เด็กสามารถเรียนรู้ รับรู้ การมีอยู่ คุณค่าและความสำคัญของภาษาถิ่น
- ๒) ควรการปลูกฝังความรู้ ความเข้าใจภาษาถิ่นตั้งแต่เด็กโดยการนำภาษาถิ่นไปใช้ในการเรียนการสอน
- ๓) ควรการปลูกฝังให้เด็กมีความกล้าที่จะแสดงออก ในการพูดภาษาถิ่น
- ๔) ควรมีการส่งเสริม สนับสนุน ภาษาถิ่น โดยใช้เทคโนโลยีเป็นตัวช่วย
- ๕) ควรมีการรณรงค์ และ ส่งเสริมการใช้ภาษาถิ่นอย่างแพร่หลาย

แนวทางในการฟื้นฟูภาษาถิ่น ดังนี้

๑) ช่วยกันรณรงค์ ส่งเสริมให้ เด็กวัยรุ่นในยุคปัจจุบัน เห็นว่าภาษาท้องถิ่นมีความสำคัญและมีคุณค่า เป็นภาษาที่สวยงาม เป็นมรดกทางวัฒนธรรมและมนุษยชาติ ที่เราทุกคนต้องช่วยกันดูแลรักษาเพื่อให้ภาษาถิ่นคงอยู่ต่อไป โดยเริ่มจากสถาบันครอบครัว เพราะเด็กบางคนพูดภาษาถิ่นแต่ในบ้านหรือในครอบครัว แต่พอออกไปนอกบ้านไปอยู่ในสังคมเมือง สังคมใหญ่ๆ ก็จะพูดภาษากลาง จนในที่สุดก็จะลืมและละเลยภาษาถิ่นไป เพราะพูดภาษากลางจนเคยชิน จะหลงเหลือก็แค่สำเนียงเล็กๆน้อยๆ

๒) กระทรวงศึกษาธิการควรมีนโยบายอย่างเร่งด่วนให้มีการบรรจุหลักสูตรภาษาถิ่นเพื่อใช้ในการเรียนการสอนภายในโรงเรียน โดยเริ่มตั้งแต่การปลูกฝังให้เด็กเล็กๆ ตั้งแต่ อนุบาล ประถม มัธยม จนถึง มหาลัย ซึ่งเมื่อโตแล้ว เด็กสามารถคิดเองเป็นและ สามารถรับรู้ได้ว่า ควรดูแลรักษา ควรปฏิบัติตัวอย่างไร เพื่อไม่ให้ภาษาถิ่นของเราหายไป อยากรู้ค่า ไร่ความหมาย

๓) นักวิชาการควรมีการศึกษาวิจัยภาษาถิ่นอย่างจริงจังเพื่อนำมาใช้ในสังคมอย่างเร่งด่วน เพราะภาษาถิ่นเป็นวัฒนธรรมส่วนหนึ่งที่เราควรศึกษาเป็นอย่างยิ่ง เพราะการศึกษาภาษาถิ่นจะช่วยให้

เข้าใจสภาพสังคมและวัฒนธรรมของกลุ่มชนได้ทางหนึ่ง ภูมิปัญญาของชาวบ้านด้านต่างๆ เช่น เพลง กล่อมเด็ก นิทาน ปริศนาคำทาย ชื่อบุคคล ชื่อพืชและชื่อสัตว์ ชื่อสิ่งของเครื่องใช้ ชื่ออาหารเครื่องดื่ม บทสวดในพิธีกรรม และวรรณกรรมท้องถิ่นต่างๆ ล้วนแล้วแต่ต้องใช้ภาษาเป็นเครื่องมือสื่อสาร ถ่ายทอดทั้งสิ้น

ถึงแม้ว่าอักษรอีสานได้ขึ้นทะเบียนมรดกภูมิปัญญาแล้วก็ตาม ถ้าหากยังไม่นำมาปฏิบัติใช้กันให้แพร่หลาย ประโยชน์ที่เกิดขึ้นก็คงอาจจะไม่เต็มที่ ดังนั้น หน่วยงานที่เกี่ยวข้องทุกภาคส่วนควรเพิ่มบทบาทด้านอักษรประจำท้องถิ่นอีสาน คือ อักษรไทยน้อย และอักษรธรรมอีสานให้ยอมรับกันได้แบบสากล เช่น มีการบรรจุลงในหนังสือเรียนของนักเรียนชั้นประถมศึกษา และมัธยมศึกษา ให้เป็นวิชาบังคับเรียน เพียงเท่านี้ภาษาไทยน้อย และภาษาธรรมอีสาน ก็คงยังคงอยู่และยั่งยืนสืบไป

ผู้ทรงภูมิปัญญาท้องถิ่นหรือปราชญ์ชาวบ้าน คือ บุคคลที่มีองค์ความรู้ที่เกิดจากประสบการณ์ชีวิต หรือเกิดจากการถ่ายทอดจากผู้รู้ในท้องถิ่นต่าง ๆ ซึ่งการถ่ายทอดองค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น คือ การส่งต่อความรู้ไปยังอีกบุคคลหนึ่ง หรือถ่ายทอดจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่งในการส่งต่อหรือถ่ายทอดความรู้ อาจจะเป็นไปโดยตั้งใจหรือไม่ก็ได้ ด้วยวิธีการที่แตกต่างกันไปตามสภาพแวดล้อมของแต่ละท้องถิ่น ซึ่งได้จำแนกวิธีการถ่ายทอดองค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นไว้ดังนี้คือการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นว่ามีวิธีการถ่ายทอด ๒ วิธี คือ

๑. การถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นแก่เด็กหรือเยาวชนโดยทั่วไปเด็กมีความสนใจในช่วงเวลาสั้นๆ ในสิ่งที่ใกล้ตัว ซึ่งแตกต่างจากผู้ใหญ่ กิจกรรมการถ่ายทอดต้องง่ายๆ ไม่ซับซ้อน สนุกสนานและดึงดูดความสนใจ เช่น การละเล่น การเล่านิทาน การทดลองทำ (ตามตัวอย่าง) การเล่นปริศนาคำทาย เป็นต้น วิธีการเหล่านี้เป็นการสร้างเสริมลักษณะนิสัยและบุคลิกภาพที่สังคมปรารถนา ซึ่งส่วนใหญ่มุ่งเน้นจริยธรรมที่เป็นสิ่งควรทำและไม่ควรทำ การถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นแก่ เยาวชนอีกรูปแบบหนึ่งเป็นการถ่ายทอดองค์ความรู้ เพื่อให้เกิดการสืบทอดคุณธรรมให้ลูกหลานได้เรียนรู้จากการปฏิบัติจริง ช่วยให้เยาวชนรู้จักคิด รู้จักสังเกต รู้จักเปรียบเทียบ อันเป็นการเรียนรู้จากรากเหง้าของตนเองเกิดความซาบซึ้งและภูมิใจ ที่ได้เกิดมาในชุมชนท้องถิ่น เช่น การจัดทำโครงการเยาวชนรักถิ่น เป็นต้น

๒. การถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นแก่ผู้ใหญ่ ผู้ใหญ่เป็นผู้ที่ผ่านประสบการณ์ต่างๆ มาพอสมควรและเป็นวัยทำงานจึงมีวิธีการถ่ายทอดได้หลายรูปแบบ เช่น การบอกเล่าโดยตรง หรือ บอกเล่าโดยผ่านพิธีสู่ขวัญ พิธีกรรมทางศาสนา พิธีกรรมตามขนบธรรมเนียมประเพณีของท้องถิ่นต่างๆ เป็นต้น

๓. การสืบทอดความรู้ภายในชุมชน ส่วนใหญ่เป็นเรื่องอาชีพของหมู่บ้าน ที่แทบทุกคนร่วมเรือ่นทำกัน อาจเป็นอาชีพรองจากการทำไร่ นา เช่น เครื่องปั้นดินเผา จักสาน ทอผ้า ซึ่ง สมาชิกของชุมชนได้คลุกคลี คุ่นเคยมาตั้งแต่ เด็ก ภายใต้อาชีพการดำรงชีวิตประจำวัน

๔. การสืบทอดภายในครัวเรือน ในการถ่ายนั้นจะเริ่มจากการถ่ายทอดผู้ที่ใกล้ชิดก่อน เช่น ลูก ภรรยา เครือญาติ โดยวิธีขยายความคิด และค่อย ๆ ให้สัมผัสกับความจริงด้วยการค่อยทำทีละเล็กทีละน้อย เป็นการสืบทอดความรู้ความชำนาญ ที่มีลักษณะเฉพาะกล่าวคือ เป็นความสามารถเฉพาะบุคคล หรือเฉพาะครอบครัวเช่น ความสามารถในครอบครัว บางอย่างมีการหวงแหนและเป็นความลับในตระกูล

๕. การฝึกฝนจากผู้รู้ผู้ชำนาญเฉพาะอย่างเป็นการถ่ายทอดที่ผู้สนใจไปขอรับการถ่ายทอดวิชาการดัดแปลงและพัฒนาขึ้นมาด้วยตนเองแล้วถ่ายทอดไปสู่ลูกหลาน เช่น การแกะสลักหินทำฆ้อง เป็นต้น

๕. ความรู้ความชำนาญที่เกิดขึ้นจากความบังเอิญหรือสิ่งลึกลับ เป็นความรู้บางอย่างเกิดขึ้นโดยตนเอง ไม่ได้สนใจหรือไม่ได้คาดคิดมาก่อนเป็นต้นว่ามีวิญญาณหรืออำนาจลึกลับเข้าสิงมาบอกทำให้มีความสามารถในการรักษาโรค หรือความสามารถในการทำนายทายทักได้ ซึ่งยังไม่สามารถอธิบายด้วยเหตุผลทางวิทยาศาสตร์ได้

๖. การจัดเวทีชุมชน เพื่อทำการประชุม เสวนา แลกเปลี่ยนความคิดเห็น รวมทั้งการระดมสมองในการวางแผนแก้ไขปัญหาาร่วมกัน ซึ่งเป็นการเติมพลังทางกาย ทางใจ และทางปัญญาซึ่งกันและกัน

๕.๓ ข้อเสนอแนะ

จากการวิจัยเรื่อง “พลวัตภูมิปัญญาภาษาถิ่นกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมลุ่มแม่น้ำโขง จังหวัดหนองคาย” ทำให้มีข้อเสนอแนะโดยสรุปในภาพรวมดังนี้

๕.๒.๑ ข้อเสนอแนะที่ได้การศึกษาวិเคราะห์

จากการศึกษาวิเคราะห์ “พลวัตภูมิปัญญาภาษาถิ่นกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมลุ่มแม่น้ำโขง จังหวัดหนองคาย” จะเห็นได้ว่าการเปลี่ยนแปลงของภาษาถิ่นไปอย่างมากตามสภาพสังคม เศรษฐกิจ การเมืองและการปกครอง แต่ยังคงมีแนวทางในการอนุรักษ์และฟื้นฟูภาษาถิ่นให้เป็นที่นิยมและอนุรักษ์ไว้ให้คงอยู่สืบไป

๕.๒.๒ ข้อเสนอแนะในการศึกษาค้นคว้าต่อไป

๑. ควรศึกษาพัฒนาการด้านภาษาถิ่นของชุมชนลุ่มแม่น้ำโขงในจังหวัดอื่นของภาคอีสาน

๒. ควรศึกษาเกี่ยวกับพลวัตภูมิปัญญาภาษาท้องถิ่นกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมเพื่อนำมาใช้ในการเรียนรู้บูรณาการกับกลุ่มสาระการเรียนรู้หรือรายวิชาที่จัดการเรียนการสอน

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย :

ก. ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาบาลี** ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๐๐.

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

_____ **พระไตรปิฎกภาษาไทย** ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

_____ **อรรถกถาภาษาบาลี** ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, โรงพิมพ์วิญญูญาณ, ๒๕๓๒.

มหามกุฏราชวิทยาลัย. **สยามรัฐสวดเทปิฎก เล่มที่ ๔, ๗, ๙, ๑๐, ๑๑, ๑๒, ๑๓, ๑๔, ๑๕, ๑๗, ๑๘, ๑๙, ๒๐, ๒๑, ๒๒, ๒๓, ๒๕, ๓๑, ๓๕.** กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘.

ข. ข้อมูลทุติยภูมิ

(๑) หนังสือ :

กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม. **รายงานสถานภาพสิ่งแวดล้อมเรื่องน้ำ**, กรุงเทพมหานคร : กองสารสนเทศสิ่งแวดล้อม. ๒๕๔๔

กรมอาเซียน, กระทรวงการต่างประเทศ, ๒๕๕๖.

คำแพ่ง ทิพย์มนตรี, พลับพลึง คงชนะ และคณะ, **ลาว : ภูมิลักษณะลุ่มน้ำโขง ประชาชนและวัฒนธรรม**. กรุงเทพมหานคร: สถาบันเอเชียศึกษา, ๒๕๔๓.

ฉันทส ท่องช่วย. **ภาษาและอักษรถิ่น**. พิมพ์อักษร, กรุงเทพฯ โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๔.

ชาญวิทย์ เกษตรศิริ และอัครพงษ์ คำคุณ. **แม่น้ำโขง ณ นครพนม**, กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์. ๒๕๕๒.

เต็ม วิภาควิจนกิจ. **ประวัติศาสตร์อีสาน**. พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพฯ: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์. ๒๕๕๖.

ธวัช ปุณโณทก. **วรรณกรรมภาคอีสาน**. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยรามคำแหง. ๒๕๓๗.

ธิดา สาระยา. **อารยธรรมไทย**, พิมพ์ครั้งที่ ๓, กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์เมืองโบราณ. ๒๕๕๒

นวลจันทร์ คำปั้งสุ, **พม่า**, พิมพ์ครั้งที่ ๓, กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์หน้าต่างสู่โลกกว้าง. ๒๕๕๑.

นันทนา กปิลกาญจน์. **ประวัติศาสตร์และอารยธรรมโลก**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ โอเดียน

สโตร์. ๒๕๓๐

บุญยงค์ เกศเทศ. **วัฒนธรรมเผ่าพันธุ์มนุษย์**, มหาสารคาม : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัย มหาสารคาม. ๒๕๕๑.
เบญจวรรณ นาราสะจัจ. **ประวัติศาสตร์ภูมิปัญญาอีสาน**. ขอนแก่น : ศูนย์วิจัยพหุลักษณะสังคมลุ่มน้ำ
โขง, มหาวิทยาลัยขอนแก่น. ๒๕๕๒.

_____. **พัฒนาการภูมิปัญญาอีสาน : จากความรู้พื้นบ้านสู่มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม**.

ขอนแก่น : ศูนย์วิจัยพหุลักษณะสังคมลุ่มน้ำโขง, มหาวิทยาลัยขอนแก่น. ๒๕๕๔.

ประมวล พิมพ์เสน. **ประวัติศาสตร์ไทย : จะเรียนจะสอนกันอย่างไร**. กรุงเทพฯ: กรมวิชาการ
กระทรวงศึกษาธิการ. ๒๕๔๓.

_____. **ภาษาและวรรณกรรมท้องถิ่นอีสาน**. ขอนแก่น: พระธรรมชั้นดี. ๒๕๔๕.

พระมหาสมจินต์ สมมาปโย. **อารยธรรมพระพุทธศาสนาในทิเบต**, กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์
สุภาพใจ. ๒๕๔๗.

เพ็ญพักตร์ ลิ้มสัมพันธ์. **อักษรธรรมอีสาน**. นครปฐม : ภาควิชาภาษาตะวันออก คณะโบราณคดี
มหาวิทยาลัยศิลปากร. ๒๕๒๗.

พลับพลึง คงชนะ และคณะ. **ลาว : ภูมิลักษณะลุ่มน้ำโขง ประชาชนและวัฒนธรรม**,

กรุงเทพมหานคร : สถาบันเอเชียศึกษา มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ๒๕๔๓.

ภูวดล ทรงประเสริฐ. **รากเหง้าอิทธิพลการเมืองจีนในอุษาคเนย์**, กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ยู
เรก้า. ๒๕๕๐.

มัลลิกา พงศ์ปริตร. **ลาวและกัมพูชา**, พิมพ์ครั้งที่ ๓, กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์หน้าต่างสู่โลก
กว้าง. ๒๕๔๙.

ยงยุทธ ขจรธรรม และคณะ. **พลังรากหญ้า พลังแผ่นดิน**. ขอนแก่นกองทุนภูมิปัญญาชาวบ้านภาค
อีสาน และมูลนิธิพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนเพื่อคุณภาพชีวิตดีจังหวัดขอนแก่น. ๒๕๔๕.

ระวีวรรณ อินทร์แฮมม. **อนุรักษ์ภาษาถิ่น**. ราชบุรี : สถาบันราชภัฏหมู่บ้านจอมบึง. ๒๕๔๒.

สามารถ จันทร์สุรย์. “ภูมิปัญญาชาวบ้านใน เสรี พงศ์พิศ, บก. **ภูมิปัญญาชาวบ้านกับการพัฒนา**

ชนบท เล่ม ๑. กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้งกรุ๊ป. ๒๕๓๖.

สุจิตต์ วงศ์เทศ. **อักษรไทยมาจากไหน?**, กรุงเทพฯ : มติชน. ๒๕๔๘.

สุรางค์ศรี ตันเสียงสม และคณะ, **อารยธรรมตะวันออก**, กรุงเทพมหานคร : โครงการเผยแพร่ ผลงาน
วิชาการ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ๒๕๕๓.

สุรียา สมทุคคุปดี. **ภูมิปัญญาคนจน วัสดุทางวัฒนธรรมในวิถีการต่อสู้ของคนจน**. นครราชสีมา: ห้อง
ไทยศึกษานิตศน์ สำนักวิชาเทคโนโลยีสังคมมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีสุรนารี. ๒๕๔๓.

สุภัทรา อรสุทธิกุลชัย และคณะ. **มรดกอารยธรรมโลก**. กรุงเทพมหานคร : โครงการบริหารวิชา

- บูรณาการหมวดศึกษาทั่วไป. มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์. ๒๕๕๒.
- สุวัฒนา เลี่ยมประวัตติ. **การศึกษาภาษาถิ่น : ภาษาตระกูลไท**. กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ๒๕๕๑.
- สุนทรี่ พรหมเมศ. **ชาวเขาในประเทศไทย**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง. ๒๕๕๔.
- อุดม เขยกิจวงศ. **ตามรอยพญานาค**, กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ประพันธ์สาส์น. ๒๕๕๖.
- อุดม บัวศรี และชอบ ดีสวนโคก. **เจ้าโคตร : การระงับความขัดแย้งในวัฒนธรรมอีสาน**. ขอนแก่น: สำนักศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยขอนแก่น. ๒๕๕๖.
- เอกวิทย์ ณ ถลาง. (ก). **ภาพรวมภูมิปัญญาไทย**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพฯ อมรินทร์. ๒๕๕๔.
- _____. (ข). **ภูมิปัญญาอีสาน**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพฯ: อมรินทร์. ๒๕๕๔
- _____. “แนวคิดการศึกษาเกี่ยวกับการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น” ใน **ศักยภาพในไทวิถี**. กรุงเทพฯ: สถาบันวิถีทรรศน์. ๒๕๕๕. หน้า ๓๙-๖๖.
- อบเชย แก้วสุข. **รายงานผลการดำเนินงานประชุมปฏิบัติการการถ่ายทอดความรู้ของภูมิปัญญาท้องถิ่นและการเผยแพร่ ความรู้ของสื่อมวลชน**. อุบลราชธานี: ศูนย์การศึกษานอกระบบโรงเรียนภาคตะวันออกเฉียงเหนือ. ๒๕๕๓.
- (๒) บทความ**
- ประสิทธิ์ หวานเสรีจ. “การบริหารจัดการระบบลุ่มน้ำ และลุ่มน้ำโขงในส่วนของประเทศไทย”, **โยธาสาร**, ปีที่ ๒๒ ฉบับที่ ๒ (มีนาคม – เมษายน). ๒๕๕๓.
- ประเสริฐ โพธิ์วิเชียร. “ความจริงของแม่น้ำโขงในวันนี้”, **โยธาสาร**, ปีที่ ๒๒ ฉบับที่ ๒ (มีนาคม – เมษายน) . ๒๕๕๓.
- แม่นาวาด กุญชร ณ อยุธยา. “ตามรอยนักสำรวจ”, **เส้นทางสีเขียว**, ฉบับที่ ๒๖ (พฤษภาคม-สิงหาคม). ๒๕๕๒.
- รวงทอง จันดา. “ลุ่มน้ำโขงสายน้ำ ๖ แผ่นดิน”, **เส้นทางสีเขียว**, ฉบับที่ ๒๖ (พฤษภาคม - สิงหาคม). ๒๕๕๒.
- สุมาตกร ภูายาว และ รวงทอง จันดา, “แผ่นดิน สายน้ำและผู้คนบนพรมแดน”, **เส้นทางสีเขียว**, ฉบับที่ ๒๖ (พฤษภาคม - สิงหาคม). ๒๕๕๒.
- สมชาย ภคภาสน์วิวัฒน์, **หนังสือพิมพ์ฐานเศรษฐกิจ AEC world** ปีที่ ๓๓ (๑) ฉบับที่ ๒, ๘๕๙ (๑๙) (วันที่ ๗-๑๐ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๕๖) . ๒๕๕๖.
- อภิรักษ์ บัวหงส์. “ล่องแม่น้ำโขงจากเชียงรายถึงโขงเจียม”, **ศิลปวัฒนธรรมไทย**, ปีที่ ๔๙ ฉบับ ๓ (มีนาคม). ๒๕๕๓.

(๓) วิทยานิพนธ์

นงเยาว์ หนูไชยะ ณ กาฬสินธุ์. การศึกษาเชิงวิเคราะห์แนวคิดเรื่องมิชฌาภิภูฏฐิในพระพุทธศาสนา
เถรวาท. วิทยานิพนธ์ปริญญาโท, บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช
 วิทยาลัย. ๒๕๔๔

ภาสพงศ์ ผิวพอใช้. เพลงลูกทุ่งอีสานกับการสะท้อนวัฒนธรรมท้องถิ่น : ศึกษาในผลงานเพลง
 ของศิริพร อำไพพงษ์. ๒๕๔๗.

อุตร วงษ์ทับทิม. พลวัตชุมชนลุ่มน้ำโขงและสาละวิน : การศึกษาตลอดชีวิตสู่โลกาภิวัตน์ .
 ๒๕๕๔.

อมรทิพย์ อมราภิบาล. มิติวัฒนธรรมของความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับประเทศเพื่อนบ้าน :
 กรณีศึกษาไทย -ลาว ในจังหวัดหนองคาย. ๒๕๔๒.

(๔) จากเว็บไซต์

เชตวัน เตือประโคน. ประชาชื่น : ตำนานแม่น้ำโขง เรื่องเล่าในวาระอุโมงค์ผันน้ำรัฐบาลชี้เหร่.
 [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : <http://chetawan.multiply.com/journal/item/29> [๑๙ ธ.ค.
 ๒๕๕๙].

ASTV ผู้จัดการออนไลน์. “ชาวบ้านห้วยม่วงผวาปอบเอาชีวิต นิมนต์พระทำพิธีขับไล่”
 จาก[http://www.manager.co.th/local/viewnews.aspx?NewsID](http://www.manager.co.th/local/viewnews.aspx?NewsID=9570000071373)
 =9570000071373 สืบค้นเมื่อ 20 ธ.ค. 2559. 25 มิ.ย. 57.

Asian Development Bank (ADB), **Impacts of climate change and development on
 Mekong flow regimes**. MRC Technical Paper No. 29. June 2010, แหล่งที่มา :
http://www.mrcmekong.org/download/free_download/Technical_paper 29-
 revised Nov10.pdf [๑๗ ธ.ค.๒๕๕๙]

Ben Tre – huge potential of ecological tourism in Vietnam, แหล่งที่มา :
[ttp://www.vietnambeauty.com/top-destinations/destination-in-the-south/
 24-destination-in-the-south/57-ben-tre-huge-potential-of-ecological-
 tourism-in-vietnam.html](http://www.vietnambeauty.com/top-destinations/destination-in-the-south/24-destination-in-the-south/57-ben-tre-huge-potential-of-ecological-tourism-in-vietnam.html). [๑๖ ธ.ค. ๒๕๕๙].

Hiroshi Hori, **The Mekong : Environment and Development**. (New York, USA : The
 United Nations University Press, 2000), แหล่งที่มา :
<http://books.google.co.th/books?id=mZa57ilh9RkC&pg=PA191&lpg=PA191>
 [๒๓ ธ.ค. ๒๕๕๙]

The Mekong River Commission (MRC), **การพัฒนาอย่างยั่งยืนและจิตสำนึกด้านสิ่งแวดล้อม**,

๒๕๔๔, [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <http://www.mrcmekong.org>. [๐๓ มี.ค.๒๕๖๐].

The Mekong Delta in brief,แหล่งที่มา : <http://www.vietnambeauty.com/topdestinations/destination-in-the-south/24-destination-in-the-south/194-the-mekong-delta-in-brief.html>. [๑๖ ธ.ค. ๒๕๕๙]

The World Bank, **Rural Development & Agriculture in the Mekong Region**, [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <http://web.worldbank.org>. [๐๓ มี.ค.๒๕๖๐].

Water Environment Partnership in Asia (WEPA), **Ministry of the Environment of Japan**, Cambodia State of Water. Environmental Issues : Mekong River Tributaries and Rainfall. แหล่งที่มา : http://www.wepa-db.net/policies/state/cambodia/river2_1_2.htm. [๐๙ ธ.ค. ๒๕๕๙]

Yunnan Ethnic Minorities, แหล่งที่มา: <http://www.yunnanadventure.com/Yunnan-Overview/Yunnan-Ethnic-Minorities.html>. [๐๗ ก.พ. ๒๕๖๐]

(๕) ภาษาอังกฤษ

Kunming Hydroelectric Investigation and Design Institute, อ้างใน Hiroshi Hori, **The Mekong : Environment and Development**. 1985.

National Geographic Society (U.S.), **Atlas of the world**. 7th Edition. (Willard, Ohio, U.S.A.: R.R. Donnelley & Sons Company. 1999.

Qinghai Province. **Map of the People's Republic of China**, (Chengdu, China : Chengdu Cartographic Publishing House. 2006.

Yunnan Geographic Environmental Research Journal, อ้างใน Hiroshi Hori, **The Mekong : Environment and Development**. March 1999.

Vu The Binh et al, **Vietnam Tourist Guidebook**, (Hanoi :Vietnam National Administration of Tourism, 2001)

ภาควิชา ก
บทความวิจัย

บทความวิจัย

โดย

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วิวัฒน์ ทองวาด

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ ๑) เพื่อศึกษาการพัฒนาการด้านภาษาถิ่น ของชุมชนลุ่มแม่น้ำโขง จังหวัดหนองคาย ๒) เพื่อศึกษาพลวัตภูมิปัญญาภาษาท้องถิ่นกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม และ ๓) เพื่อเสนอวิธีการอนุรักษ์ ส่งเสริมภูมิปัญญาภาษาถิ่นที่มีคุณค่าแก่การดำเนินชีวิต เครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลเป็นแบบสัมภาษณ์ และแบบการสังเกต การเก็บรวบรวมข้อมูล โดยการสัมภาษณ์และสังเกตแบบมีส่วนร่วม กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ประกอบด้วย ประชาชนภูมิปัญญาท้องถิ่น ผู้เชี่ยวชาญเรื่องภาษาหรือชาวบ้านที่เข้าใจโครงสร้างของภาษาที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ในเขตชุมชนลุ่มแม่น้ำโขงในจังหวัดหนองคาย ได้มาโดยวิธีการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) จำนวน ๒๕ รูป/คน แล้วนำผลการสัมภาษณ์ไปวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูลด้วยการตีความและสร้างข้อสรุปให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์

ผลจากการวิจัย พบว่า

- ๑) ภาษาถิ่นอีสานเป็นภาษาที่สังคมลุ่มแม่น้ำโขง ที่ใช้แพร่หลายของพื้นที่จังหวัดหนองคาย
- ๒) การเปลี่ยนแปลงของภาษาเป็นไปตามสภาพสังคม วัฒนธรรม เศรษฐกิจ การเมืองและการปกครอง
- และ ๓) อักษรถิ่นอีสานเริ่มมีการอนุรักษ์และฟื้นฟูด้วยระบบของรัฐบาลให้เป็นที่ยอมรับและอนุรักษ์ไว้ให้คงอยู่ต่อไป เช่น อักษรไทยน้อยและอักษรธรรมอีสาน เป็นต้น

ภาษาและอักษรเป็นมรดกทางภูมิปัญญาของชุมชน เสี่ยงต่อการสูญหาย หรือเผชิญกับภัยคุกคาม ดังนั้น สถาบันครอบครัวเป็นสิ่งแรกที่ควรปลูกฝังให้เด็กเห็นว่าภาษาถิ่นมี ความสำคัญอย่างไร และปลูกฝังให้เด็ก ไม่อายกล้าที่จะพูดภาษาถิ่นในสังคม หรือในครอบครัว ส่วนสถาบันที่สองคือคนในสังคม ที่ไม่ควรทำร้ายเกียดหรือเห็นว่าคนพูดภาษาถิ่นเป็นสิ่งแปลกประหลาด เราควรยกย่องด้วยซ้ำ เพราะภาษาถิ่นมีคุณค่าควรแก่การรักษาไว้

ABSTRACT

The purposes of this research were: 1) To study dialect for development Of the Mekong River Basin community at Nongkhai Province. 2) To study the dynamic of wisdom dialect, social and cultural changes and 3) To propose conservation methods, Promote wisdom dialect that is valuable for life. Data collection tools are interview forms and observation, data collection by interview and participatory observation the groups was given the data consist of local wisdom philosopher and language experts or villagers who understand the structure of the language that lives in the Mekong Basin community in Nongkhai province. Acquired by purposive selection method of 25 person after that, take the interview results to analyze and synthesize the data by interpreting and creating conclusions in accordance with the objectives.

The results showed that:

1) Isan dialect is the language that the Mekong River Basin society that is widely used in the area of Nong Khai Province. 2) The change of language according to the social, cultural, economic, political and administrative conditions, and 3) Isan Dialect began to be conserved and rehabilitated with the government system to be popular and conserved to continue to maintain, such as the Thai Noi alphabet and the Thai Dhamma Isan alphabet etc.

The language and Alphabet are the wisdom of the community risk of loss or face threats. Therefore, the family institution is the first thing that should be instilled in children to see that the dialect has how important? And instill in children not embarrassed to speak the dialect in society or in the family. The second institution is people in society that should not be disgusted or seeing that people speak the dialect is strange. We should even praise because the dialect is worth keeping.

๑. บทนำ

จากเทือกเขาเหิน่บหนาวบนเขตที่ราบสูงทิเบต หยดน้ำหยดแล้วหยดเล่าละลายจากหิมะมาผสมกับสายน้ำจากพากฟ้าและผืนแผ่นดินรวบรวมนั้นจนกลายเป็นต้นกำเนิดสายน้ำอันยิ่งใหญ่ของภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ “แม่น้ำโขง” แม่น้ำโขงไหลผ่านหรือเป็นเส้นกั้นพรมแดนประเทศน้อยใหญ่มากถึง ๖ ประเทศ ตั้งแต่ จีน พม่า ลาว ไทย กัมพูชา ก่อนไหลลงสู่ทะเลจีนใต้ที่ประเทศเวียดนาม บริเวณปากแม่น้ำโขงตรงนั้นมีสามเหลี่ยมดินดอนยักซ์อันได้รับการยกย่องจากนานาชาติว่ามีความหลากหลายทางชีววิทยาและธรณีวิทยาอย่างยิ่ง อีกทั้งตลอดเส้นทางของแม่น้ำโขงยังมีพันธุ์ปลาน้ำจืด โดยเฉพาะปลาบึกซึ่งพบได้เพียงเฉพาะแม่น้ำสายนี้เท่านั้น จึงเป็นแม่น้ำที่สำคัญอย่างยิ่งในระดับโลก ความยาวของแม่น้ำโขงวัดแล้วยาวตั้งราว ๔,๙๐๐ กิโลเมตร ติดอันดับ ๑๐ ของแม่น้ำที่ยาวที่สุดในโลกพอดิบพอดี อยู่ในเขตประเทศจีนประมาณ ๒,๐๐๐ กิโลเมตร สำหรับประเทศไทยแม่น้ำโขงไหลมาหาเราจุดแรกที่สามเหลี่ยมทองคำอันลือลั่นในจังหวัดเชียงราย บริเวณดังกล่าวแม่น้ำโขงเป็นจุดแบ่งแยกประเทศถึง ๓ ประเทศ คือ ไทย จีน และลาว นับจากอำเภอเชียงคาน แม่น้ำโขงกลายเป็นพรมแดนกั้นระหว่างไทยกับลาวยาวต่อเนื่องมากกว่า ๘๐๐ กิโลเมตร แม่น้ำแห่งพญานาคไหลผ่านทั้งเขตป่าเขียวขจี ภูเขาหินทรายสูงตระหง่านผ่านแหล่งชุมชนซึ่งยังคงวัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่นไว้เหนียวแน่น ผ่านเมืองใหญ่ซึ่งได้รับการพัฒนาให้เป็นศูนย์กลางเศรษฐกิจของภูมิภาค ไกลมาตั้งแต่จังหวัดเลยหนองคาย กับ บึงกาฬ ที่แม่น้ำไหลจากทิศตะวันตกไปตะวันออก เข้าสู่ นครพนม มุกดาหาร อำนาจเจริญ และอุบลราชธานี ที่ไหลจากทิศเหนือลงทิศใต้ โดยจุดสุดท้ายซึ่งแม่น้ำโขงอำลาประเทศไทยคือบ้านเวินบึก อำเภอโขงเจียม จังหวัดอุบลราชธานี อำเภอริมขอบแดนไทย-ลาว

ภาษาถิ่น เป็นภาษาที่พูดกันในท้องถิ่นต่างๆ ตามปกติ เป็นภาษาที่คนในถิ่นนั้นๆ ยังคงพูดและใช้อยู่จำนวนมาก คำบางคำในภาษากลางได้เลิกใช้ไปแล้ว แต่ในภาษาถิ่นยังคงรักษาขนบธรรมเนียมไว้เป็นอย่างดี ในการศึกษาภาษาถิ่นย่อมจะศึกษาท้องถิ่นในด้านที่อยู่อาศัย ความเป็นอยู่ ความเชื่อ ขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรมได้ เพราะภาษาเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรม ภาษาถิ่นจะรักษาคำเดิมได้ดีกว่าภาษามาตรฐาน เพราะจะมีการเปลี่ยนแปลงทางภาษาและวัฒนธรรมน้อยกว่า นอกจากนี้ การศึกษาในท้องถิ่นมีประโยชน์ในการศึกษาด้านวรรณคดีอีกด้วย เพราะวรรณคดีเก่าๆ นั้น ใช้ภาษาโบราณ ซึ่งเป็นภาษาถิ่นจำนวนมาก เช่น วรรณคดีสุโขทัย สมัยอยุธยา และสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น ถ้า

เราไม่เข้าใจภาษาถิ่นที่ใช้ ก็จะไม่ออกและยากต่อการศึกษาวรรณคดีนั้นๆ ได้ ฉะนั้นเราจึงควรอย่างยิ่งที่จะต้องศึกษาภาษาถิ่นทุกถิ่น จึงจะมีความรู้กว้างขวาง เช่นในหลักศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหงหลักที่ ๑ ว่า “เมื่อกูขึ้นใหญ่ได้สิบเก้าเข้า” คำว่า “เข้า” แปลว่า ปี สิบเก้าเข้า คือ อายุเต็ม ๑๘ อย่าง ๑๙ “ตนกูฟุ้งข้างขุนสามชนตัวชื่อมาสเมืองแพ้ขุนสามชนพ่ายหนี” คำว่า แพ้ ในที่นี้ เป็นภาษาถิ่นเหนือ แปลว่า ชนะ คำว่า พ่าย จึงแปลว่า แพ้ ถ้าเป็นภาษากลาง คำว่า พ่าย หรือคำว่าแพ้ แปลเหมือนกันคือไม่ชนะ ข้อความนี้หมายถึงพ่อขุนรามคำแหงทรงไล่ข้างเข้าชนกับข้างของขุนสามชนตัวที่ชื่อมาสเมือง และพระองค์ทรงสามารถรบชนะขุนสามชนจนขุนสามชนแพ้อแล้วไล่ข้างหนีไป^๑ (ระวีวรรณ อินทร์แหยม), นอกจากนี้ ฉันทส ทองช่วย^๒ กล่าวว่า ภาษาถิ่น เป็นภาษาของกลุ่มชาติที่อาศัยอยู่ในท้องถิ่นต่างๆ เช่น ภาษาไทยถิ่นเป็นภาษาของกลุ่มชาวไทย ซึ่งอาศัยกระจุกกระจายอยู่ทั่วประเทศ ภาษาถิ่นของชนกลุ่มใดย่อมเป็นภาษาที่มีความสำคัญต่อชนกลุ่มนั้นมากที่สุด เพราะเป็นภาษาที่ใช้พูดติดต่อสื่อสารร่วมกันมาตั้งแต่เกิด โดยสามารถพิจารณาจากเจ้าของภาษาและผู้ที่มีบทบาทเกี่ยวข้องกับภาษาได้ตั้งนั้นเป็นภาษาประจำถิ่นของกลุ่มชนที่ ๑. ภาษาถิ่นอาศัยอยู่ในท้องถิ่นนั้นๆ เป็นภาษาที่ต้องใช้ติดต่อสื่อสารกันในชีวิตประจำวัน เป็นภาษาที่ใช้มาตั้งแต่แรกเกิด ได้เรียนรู้ จดจำ สืบทอดและร่วมรับในการปรับปรุงเปลี่ยนแปลง เป็นภาษาที่มีความสำคัญในฐานะเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิต ภาษาถิ่นจึงมีความสำคัญต่อกลุ่มชนผู้เป็นเจ้าของภาษานั้นๆ มากที่สุด

๑. ภาษาถิ่นเป็นวัฒนธรรมส่วนหนึ่งที่ควรศึกษา เพราะการศึกษาภาษาถิ่นจะช่วยให้เข้าใจสภาพสังคมและวัฒนธรรมของกลุ่มชนได้ทางหนึ่ง ภูมิปัญญาของชาวบ้านด้านต่างๆ เช่น เพลงกล่อมเด็ก นิทาน ปริศนาคำทาย ชื่อบุคคล ชื่อพืชและชื่อสัตว์ ชื่อสิ่งของเครื่องใช้ ชื่ออาหารเครื่องดื่ม บทสวดในพิธีกรรม และวรรณกรรมท้องถิ่นต่างๆ ล้วนแล้วแต่ต้องใช้ภาษาเป็นเครื่องมือสื่อสารถ่ายทอดทั้งสิ้น

๒. ภาษาถิ่นเป็นรากฐานทางประวัติศาสตร์ของกลุ่มชน เราอาจกล่าวได้ว่ากลุ่มระดับชาวบ้านที่ใช้ภาษาเดียวกันในชีวิตประจำวันสืบต่อกันมาหลายชั่วอายุคนจะต้องมีประวัติความเป็นมาร่วมกัน เช่นชาวไทยถิ่นตากใบกับชาวมาเลเซียเชื้อสายไทยในอำเภอตุมปัตร์รัฐกลันตัน ประเทศมาเลเซีย ซึ่งพูดภาษาไทยถิ่นตากใบในชีวิตประจำวันอยู่ในขณะนี้ จะต้องมีประวัติศาสตร์ของกลุ่มชนร่วมกันมาใน

^๑ ระวีวรรณ อินทร์แหยม. อนุรักษ์ภาษาถิ่น .ราชบุรี : สถาบันราชภัฏหมู่บ้านจอมบึง, ๒๕๔๒. หน้า ๑๐.

^๒ ฉันทส ทองช่วย. ภาษาและอักษรถิ่น. พิมพ์ลักษณ์, กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๔. หน้า ๑๓-๑๕.

อดีต ปัจจุบันก็ต้องเกี่ยวข้องกันมาเป็นเวลาหลายร้อยปี แสดงว่าเราสามารถใช้ภาษาถิ่นเป็นหลักฐานทางประวัติศาสตร์ของกลุ่มชนได้

๓. ภาษาถิ่นเป็นบ่อเกิดของวรรณกรรมท้องถิ่น ผลการสำรวจวรรณกรรมท้องถิ่น ที่สืบทอดกันด้วยวาจา หรือเป็นเรื่องเล่าที่สืบทอดกันมาปากต่อปาก (มุขปาฐะ) และวรรณกรรมที่ได้มีผู้บันทึกไว้เป็นลายลักษณ์อักษร เช่น วรรณกรรมสมุดข่อย วรรณกรรมใบลานและ ศิลาดจารึก พบว่ามีจำนวนมหาศาล วรรณกรรมเหล่านี้มีหลายประเภท เช่น วรรณกรรมเกี่ยวกับศาสนา ความเชื่อ นิทานประโลมโลก ตำนาน เป็นต้น วรรณกรรมเหล่านี้ล้วนแล้วแต่สะท้อนให้เห็นถึงภูมิปัญญาของชาวบ้านแต่ละท้องถิ่นได้เป็นอย่างดี และที่สำคัญคือ เป็นวรรณกรรมที่ใช้ภาษาถิ่นเป็นสื่อในการถ่ายทอด ดังนั้นถ้าไม่มีภาษาถิ่นวรรณกรรมท้องถิ่นเหล่านี้จะเกิดขึ้นได้อย่างไร

ดังนั้น ภาษาถิ่นจึงมีความสำคัญคือ เป็นภาษาประจำถิ่นของกลุ่มชนที่บรรพบุรุษได้สร้างสรรค์และสืบทอดต่อเนื่องมายังลูกหลาน โดยผ่านวัฒนธรรมทางภาษาที่เป็นรากฐานทางประวัติศาสตร์และเป็นบ่อเกิดของวรรณกรรมท้องถิ่นปัจจัยใหญ่ที่สุดที่คุกคามภาษาของกลุ่มชาติพันธุ์ในลุ่มน้ำโขงคือการแพร่กระจายของภาษาหลัก เช่น ภาษาประจำชาติและภาษาราชการ โดยเฉพาะการศึกษาภาคบังคับที่สนับสนุนหรือบังคับใช้ภาษาหลัก ขณะที่เด็กกลุ่มชาติพันธุ์มีความจำเป็นและมีสิทธิในการเรียนภาษาประจำชาติและภาษาราชการ แต่ครูหรือพ่อแม่เองพยายามจำกัดการใช้ภาษากลุ่มชาติพันธุ์ทั้งโดยตรงและทางอ้อม ทำให้เด็กตั้งคำถามถึงคุณค่าของการเกิดและการเลี้ยงดูอบรมสั่งสอนของตัวเอง ด้วยเหตุนี้ภาษากลุ่มชาติพันธุ์จึงไม่ได้มีการใช้ในโรงเรียนหรือแม้แต่ในบ้านและไม่อาจส่งผ่านไปยังคนรุ่นต่อไป นอกจากนี้ภาษาหลักยังขยายตัวผ่านทีวี วิทยุ หนังสือพิมพ์ และการสื่อสารอื่นๆ เช่นเดียวกับวัฒนธรรมป๊อปในหนังและดนตรี อีกทั้งการเปิดประชาคมอาเซียน AEC (Association of Southeast Asian Nations) ในปี ๒๕๕๘ (๒๐๑๕) ของกลุ่มประเทศอาเซียนได้ตกลงที่จะใช้ภาษาอังกฤษเป็นช่องทางการสื่อสาร ทำให้ยากที่จะให้ความสนใจความสำคัญในคุณค่าของภาษากลุ่มชาติพันธุ์ ความขัดแย้งและสงครามกลางเมือง ภัยธรรมชาติ โรคระบาด และการ(บังคับ)ย้ายถิ่นฐานจากการพัฒนาขนาดใหญ่ เช่น การสร้างเขื่อนกำลังคุกคามต่อภาษากลุ่มชาติพันธุ์ กลุ่มคนที่พูดภาษามอแกนซึ่งเป็นคนพื้นถิ่นอาศัยอยู่ทางตอนใต้ของพม่าและไทย ซึ่งก่อนนั้นก็โดนเอาเปรียบทางเศรษฐกิจและสังคมอยู่แล้ว ได้ประสบภัยแผ่นดินไหวและซีนามิในเดือนธันวาคม ๒๕๔๗ (๒๐๐๔) โดยเฉพาะพวกที่อาศัยอยู่ตามชายฝั่ง นอกจากนี้สูญเสียเรือและบ้านไปกับซีนามิแล้ว ยังพบกับวิกฤตดังกล่าวด้วย (Skehan ๒๐๑๒) และกลุ่มคนที่พูดภาษาอุยกูร์--ภาษาในตระกูลภาษาจีน-ทิเบต - อาศัยอยู่ในภาคตะวันตกของไทยถูกบังคับให้ย้ายถิ่นฐานเพราะการสร้างเขื่อนของการไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย (EGAT) ด้วยเหตุนี้ความเป็นบิกแผ่นดินเหนียว

แน่นของชุมชนท้องถิ่นจึงอ่อนแอลง เกิดอุปสรรคในการรักษาภาษาและอัตลักษณ์ (Bradley ๑๙๘๙) ภาษาของกลุ่มชาติพันธุ์นั้นเต็มไปด้วยภูมิปัญญาและความรู้สะสมผ่านประเพณีวิถีชีวิต และการอยู่รอดในธรรมชาติของผู้คนรุ่นแล้วรุ่นเล่า นักวิจัยท่านหนึ่งกล่าวว่า คนเราเกิดมาพร้อมสติในการพูดภาษาและวัฒนธรรม (McCarty et al. ๒๐๐๗) เท่ากับว่าการหายสาบสูญของภาษาก็ทำให้ภูมิปัญญาหายไปด้วย และยังมีอันตรายจากการถูกปฏิเสธสิทธิทางวัฒนธรรมของผู้คนกลุ่มนั้นๆ อีก เราไม่ได้กำลังประสบวิกฤตในแง่ความหลากหลายทางชีววิทยาเท่านั้น แต่เป็นวิกฤตในแง่ความหลากหลายทางภาษาด้วย

การเข้าสู่ประชาคมอาเซียนจะส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงด้านเศรษฐกิจ และภูมิปัญญา ภาษาถิ่นของไทยจะแปรเปลี่ยนไปตามกระแสการไหลเวียนของประชากรในภูมิภาคที่เข้ามาติดต่อทำธุรกิจกันมากขึ้น ดังนั้น เพื่อธำรงไว้ซึ่งความเป็นอัตลักษณ์ด้านภูมิปัญญาภาษาถิ่นของไทย จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องช่วยกันพัฒนาและสืบสานมรดกทางภูมิปัญญา โดยอาศัยบุคคลที่มีประสบการณ์ ทักษะ ความรู้ และจิตวิญญาณทางภูมิปัญญาภาษาถิ่น ถ่ายทอดองค์ความรู้ดังกล่าวให้แก่คนรุ่นใหม่ที่สนใจเรียนรู้และสืบสานงานด้านภูมิปัญญาภาษาถิ่นของไทย นำไปศึกษาเพิ่มเติม ทดลองฝึกปฏิบัติจนมีความรู้ ความชำนาญ และถ่ายทอดภูมิปัญญาภาษาถิ่นให้แก่คนรุ่นต่อไป

ปัจจุบันประชาชน องค์กรภาครัฐ และเอกชน ต่างตระหนักถึงการเตรียมความพร้อมในการเข้าสู่ประชาคมอาเซียน โดยมีแนวทางการเตรียมความพร้อมที่แตกต่างกันไปตามบทบาทหน้าที่ ซึ่งหากมีการบูรณาการร่วมกันอย่างเหมาะสม จะส่งผลให้ประเทศไทยมีความพร้อมในการเข้าสู่การเป็นประชาคมอาเซียน ในปลายปี พ.ศ. ๒๕๕๘

จังหวัดหนองคาย เป็นจังหวัดที่อยู่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย มีลักษณะเด่นเป็นจังหวัดที่ประชากรประกอบอาชีพเกษตรกรรมมาเป็นเวลาอันยาวนานนับได้หลายพันปี จนถึงปัจจุบัน และที่เป็นสิ่งที่น่าภูมิใจของจังหวัดหนองคายก็คือ ภูมิปัญญาภาษาถิ่นในจังหวัดหนองคาย ชาวบ้านมีการใช้ภาษาถิ่นที่ยังคงไว้และสืบต่อไปที่เด่นชัดเจน เป็นต้น ประกอบกับจังหวัดหนองคาย เป็นพื้นที่รองรับการขยายตัวของกรุงเทพมหานครและปริมณฑล รวมทั้งเป็นประตูการค้าสู่ประเทศอินโดจีน ทำให้การพัฒนาจึงต้องคำนึงปัจจัยด้านผลกระทบทางเศรษฐกิจ เป็นสำคัญ ดังนั้น ผลผลิตที่เกิดจากภูมิปัญญาภาษาถิ่นของคนหนองคาย จำเป็นอย่างยิ่งต้องช่วยกันพัฒนาและสืบสานมรดกทางปัญญา เห็นควรให้คนรุ่นหลังซึ่งเป็นกำลังสำคัญในการถ่ายทอดภูมิปัญญาภาษาถิ่นที่ได้สั่งสมมาอย่างยาวนานแก่คนรุ่นใหม่ เป็นการดำรงไว้ซึ่งเอกลักษณ์ วัฒนธรรม และประเพณีที่สืบสานมาจากบรรพบุรุษให้คงอยู่คู่สังคมไทยสืบไป

เป็นกระบวนการส่งเสริมการเรียนรู้และเตรียมพร้อมสำหรับการเปลี่ยนแปลงในการเข้าสู่ประชาคมอาเซียนในอนาคตต่อไป

๒. วัตถุประสงค์ของโครงการวิจัย

๑. เพื่อศึกษาการพัฒนาการด้านภาษาถิ่น ของชุมชนลุ่มแม่น้ำโขง จ. หนองคาย
๒. เพื่อศึกษาพฤติกรรมการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม
๓. เพื่อเสนอวิธีการอนุรักษ์ ส่งเสริมภูมิปัญญาภาษาถิ่นที่มีคุณค่าแก่การดำเนินชีวิต

๓. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงประยุกต์ (Applied Research) ผสานวิธีระหว่างเชิงคุณภาพ โดยการวิจัยเชิงคุณภาพ ประกอบด้วย การวิจัยเอกสาร (Documentary Research) โดยการสัมภาษณ์กลุ่มชาติพันธุ์ทางภาษา เพื่อศึกษาพฤติกรรมการเปลี่ยนแปลงทางด้านภาษาถิ่นของชุมชนชาวลุ่มแม่น้ำโขง จังหวัดหนองคาย เพื่อนำไปวิเคราะห์ประกอบเนื้อหาให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น โดยมีขั้นตอน ดังนี้

๑. ศึกษาค้นคว้าและรวบรวมข้อมูลจากเอกสารชั้นปฐมภูมิ (Primary Sources)

ได้แก่ พระไตรปิฎกฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๓๙

๒. ศึกษาค้นคว้าและรวบรวมข้อมูลจากเอกสารชั้นทุติยภูมิ (Secondary Sources) เช่น หนังสือ ตำรา เอกสารและรายงานการวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

กลุ่มเป้าหมาย ได้แก่ ปราชญ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น ผู้เชี่ยวชาญเรื่องภาษาหรือชาวบ้านที่เข้าใจโครงสร้างของภาษาที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ในเขตชุมชน ๔ แห่ง ของลุ่มแม่น้ำโขงในจังหวัดหนองคาย

ได้มาโดยวิธีการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) จำนวน ๒๕ รูป/คน

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้เป็นแบบสัมภาษณ์ที่สร้างขึ้นมาใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

๔. การเก็บรวบรวมข้อมูล

โดยได้แบ่งการเก็บรวบรวมข้อมูลเป็น ๒ ลักษณะ ดังนี้

๔.๑ การเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสารและวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องต่างๆ เช่น แนวคิด การพัฒนาภูมิปัญญาภาษาถิ่น จังหวัดหนองคาย ข้อมูลพื้นฐานจังหวัดหนองคาย เอกสารเกี่ยวภูมิปัญญา ภาษาถิ่น เป็นต้น โดยการศึกษาจากเอกสารในส่วนที่เกี่ยวข้องกับเรื่องที่ศึกษาค้นคว้า

๔.๒ การเก็บรวบรวมข้อมูลจากพื้นที่ภาคสนาม

ขั้นเตรียมการ

- เตรียมคำถามวิจัย เป็นขั้นที่มีความสำคัญที่สุดในการลงพื้นที่เก็บข้อมูลภาคสนามซึ่งคำถามหลักประกอบด้วย ข้อมูลส่วนตัว คำถามเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของชาวบ้าน และคำถามที่เกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านภาษา คำถามเกี่ยวกับประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน เป็นต้น
- เตรียมอุปกรณ์ในการลงพื้นที่ ได้แก่ เครื่องบันทึกเสียง เครื่องบันทึกภาพ

ขั้นลงพื้นที่

เก็บข้อมูลความเห็นของปราชญ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น ผู้เชี่ยวชาญเรื่องภาษาหรือชาวบ้านที่เข้าใจโครงสร้างของภาษาตามที่นัดหมายโดยวิธีการสัมภาษณ์ และขออนุญาตบันทึกเสียง บันทึกภาพประกอบ รูปแบบวิธีการสัมภาษณ์จะใช้วิธีการเบื้องต้นถามตามประเด็นคำถามที่เตรียมไว้ ทั้งข้อมูลส่วนตัว คำถามหลักเกี่ยวกับการวิจัย และข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับวิถีชีวิตชาวบ้าน ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านภาษา และการเตรียมพร้อมเข้าสู่ประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน เป็นต้น

๕. ผลการวิจัย

- ๑) ภาษาถิ่นอีสานเป็นภาษาที่สังคมกลุ่มแม่น้ำโขง ที่ใช้แพร่หลายของพื้นที่จังหวัดหนองคาย
- ๒) การเปลี่ยนแปลงของภาษาเป็นไปตามสภาพสังคม วัฒนธรรม เศรษฐกิจ การเมืองและการปกครอง และ
- ๓) อักษรถิ่นอีสานเริ่มมีการอนุรักษ์และฟื้นฟูด้วยระบบของรัฐบาลให้เป็นที่ยอมรับและอนุรักษ์ไว้ให้คงอยู่ต่อไป เช่น อักษรไทยน้อยและอักษรธรรมอีสาน เป็นต้น

ภาษาและอักษรเป็นมรดกทางภูมิปัญญาของชุมชน เสี่ยงต่อการสูญหาย หรือเผชิญกับภัยคุกคาม ดังนั้นสถาบันครอบครัวเป็นสิ่งที่ควรปลูกฝังให้เด็กเห็นว่าภาษาถิ่นมีความสำคัญอย่างไร และปลูกฝังให้เด็กไม่อายกล้าที่จะพูดภาษาถิ่นในสังคม หรือในครอบครัว ส่วนสถาบันที่สองคือคนในสังคม ที่ไม่ควรทำร้ายเหยียดหรือเห็นว่าคนพูดภาษาถิ่นเป็นสิ่งแปลกประหลาด เราควรยกย่องด้วยซ้ำ เพราะภาษาถิ่นมีคุณค่าควรแก่การรักษาไว้

อภิปรายผลการวิจัย

จากข้อมูลที่ได้ มีประเด็นสำคัญที่น่าสนใจคือ ภาษาและอักษรเป็นมรดกทางภูมิปัญญาของชุมชน เสี่ยงต่อการสูญหาย หรือเผชิญกับภัยคุกคาม ดังนั้น สถาบันครอบครัวเป็นสิ่งแรกที่ต้องปลูกฝังให้เด็กเห็นว่าภาษาถิ่นมีความสำคัญอย่างไร และปลูกฝังให้เด็ก ไม่อายกล้าที่จะพูดภาษาถิ่นในสังคม หรือในครอบครัว ส่วนสถาบันที่สองคือคนในสังคม ที่ไม่ควรทำรังเกียจหรือเห็นว่าคนพูดภาษาถิ่นเป็นสิ่งแปลกประหลาด เราควรยกย่องด้วยซ้ำ เพราะภาษาถิ่นมีคุณค่าควรแก่การรักษาไว้

โดยผู้ตอบแบบสัมภาษณ์ได้ให้ข้อเสนอแนะแนวทางในการอนุรักษ์และแนวทางการฟื้นฟูภาษาถิ่นไว้ดังนี้

แนวทางในการอนุรักษ์ภาษาถิ่น ดังนี้

- ๑) ควรนำภาษาท้องถิ่นเข้าสู่ระบบโรงเรียนให้เข้ากับแต่ละพื้นที่ เพื่อส่งเสริมภาษาถิ่นในด้านการเรียนการสอนโดยการนำภูมิปัญญาท้องถิ่น ภาษา ท่าทาง สำนวน หรือแม้กระทั่ง วัฒนธรรมท้องถิ่น ก็จะช่วยปลูกฝังให้เด็กสามารถเรียนรู้ รับรู้ การมีอยู่ คุณค่าและความสำคัญของภาษาถิ่น
- ๒) ควรการปลูกฝังความรู้ ความเข้าใจภาษาถิ่นตั้งแต่เด็กโดยการนำภาษาถิ่นไปใช้ในการเรียนการสอน
- ๓) ควรการปลูกฝังให้เด็กมีความกล้าที่จะแสดงออก ในการพูดภาษาถิ่น
- ๔) ควรมีการส่งเสริม สนับสนุน ภาษาถิ่น โดยใช้เทคโนโลยีเป็นตัวช่วย
- ๕) ควรมีการรณรงค์ และ ส่งเสริมการใช้ภาษาถิ่นอย่างแพร่หลาย

แนวทางในการฟื้นฟูภาษาถิ่น ดังนี้

- ๑) ช่วยกันรณรงค์ ส่งเสริมให้ เด็กวัยรุ่นในยุคปัจจุบัน เห็นว่าภาษาท้องถิ่นมีความสำคัญ และมีคุณค่า เป็นภาษาที่สวยงาม เป็นมรดกทางวัฒนธรรมและมนุษยชาติ ที่เราทุกคนต้องช่วยกันดูแลรักษาเพื่อให้ภาษาถิ่นคงอยู่ต่อไป โดยเริ่มจากสถาบันครอบครัว เพราะเด็กบางคนพูดภาษาถิ่นแต่ในบ้านหรือในครอบครัว แต่พอออกไปนอกบ้านไปอยู่ในสังคมเมือง สังคมใหญ่ๆ ก็จะพูดภาษากลาง จนในที่สุดก็จะลืมและละเลยภาษาถิ่นไป เพราะพูดภาษากลางจนเคยชิน จะหลงเหลือก็แค่สำเนียงเล็กๆน้อยๆ
- ๒) กระทรวงศึกษาธิการควรมีนโยบายอย่างเร่งด่วนให้มีการบรรจุหลักสูตรภาษาถิ่นเพื่อใช้ในการเรียนการสอนภายในโรงเรียน โดยเริ่มตั้งแต่การปลูกฝังให้เด็กเล็กๆ ตั้งแต่ อนุบาล ประถม มัธยม

จนถึงมหาลัย ซึ่งเมื่อโตแล้วเด็กสามารถคิดเองเป็นและสามารถรับรู้ได้ว่า ควรดูแลรักษา ควรปฏิบัติตัวอย่างไร เพื่อไม่ให้ภาษาถิ่นของเราหายไป อย่งไรค่า ไร้ความหมาย

๓) นักวิชาการควรมีการศึกษาวิจัยภาษาถิ่นอย่างจริงจังเพื่อนำมาใช้ในสังคมอย่างเร่งด่วน เพราะภาษาถิ่นเป็นวัฒนธรรมส่วนหนึ่งที่ควรศึกษาเป็นอย่างยิ่ง เพราะการศึกษาภาษาถิ่นจะช่วยให้เข้าใจสภาพสังคมและวัฒนธรรมของกลุ่มชนได้ทางหนึ่ง ภูมิปัญญาของชาวบ้านด้านต่างๆ เช่น เพลงกล่อมเด็ก นิทาน ปริศนาคำทาย ชื่อบุคคล ชื่อพืชและชื่อสัตว์ ชื่อสิ่งของเครื่องใช้ ชื่ออาหารเครื่องดื่ม บทสวดในพิธีกรรม และวรรณกรรมท้องถิ่นต่างๆ ล้วนแล้วแต่ต้องใช้ภาษาเป็นเครื่องมือสื่อสารถ่ายทอดทั้งสิ้น

ถึงแม้ว่าอักษรอีสานได้ขึ้นทะเบียนมรดกภูมิปัญญาแล้วก็ตาม ถ้าหากยังไม่นำมาปฏิบัติใช้กันให้แพร่หลาย ประโยชน์ที่เกิดขึ้นก็คงอาจจะไม่เต็มที่ ดังนั้น หน่วยงานที่เกี่ยวข้องทุกภาคส่วนควรเพิ่มบทบาทด้านอักษรประจำท้องถิ่นอีสาน คือ อักษรไทยน้อย และอักษรธรรมอีสาน ให้ยอมรับกันได้แบบสากล เช่น มีการบรรจุลงในหนังสือเรียนของนักเรียนชั้นประถมศึกษา และมัธยมศึกษา ให้เป็นวิชาบังคับเรียน เพียงเท่านั้นภาษาไทยน้อย และภาษาธรรมอีสาน ก็คงยังคงอยู่และยั่งยืนสืบไป

๖. บทสรุป

การศึกษาวิเคราะห์ “พลวัตภูมิปัญญาภาษาถิ่นของชุมชนลุ่มแม่น้ำโขง จังหวัดหนองคาย” มีวัตถุประสงค์ของการวิจัย คือ เพื่อศึกษาการพัฒนาการด้านภาษาถิ่นของชุมชนลุ่มแม่น้ำโขง จังหวัดหนองคาย ศึกษาพลวัตภูมิปัญญาภาษาที่ท้องถิ่นกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม และศึกษาวิเคราะห์อิทธิพลทางสังคม วัฒนธรรมและภาษาอังกฤษที่มีต่อภาษาถิ่น เครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลเป็นแบบสัมภาษณ์ และแบบการสังเกต การเก็บรวบรวมข้อมูล โดยการสัมภาษณ์และสังเกตแบบมีส่วนร่วม กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ประกอบด้วย ปราชญ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น ผู้เชี่ยวชาญเรื่องภาษาหรือชาวบ้านที่เข้าใจโครงสร้างของภาษาที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ในเขตชุมชนลุ่มแม่น้ำโขงในจังหวัดหนองคาย ได้มาโดยวิธีการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) จำนวน ๒๕รูป/คน แล้วนำผลการสัมภาษณ์ไปวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูลด้วยการตีความและสร้างข้อสรุปให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์

๗. ข้อเสนอแนะ

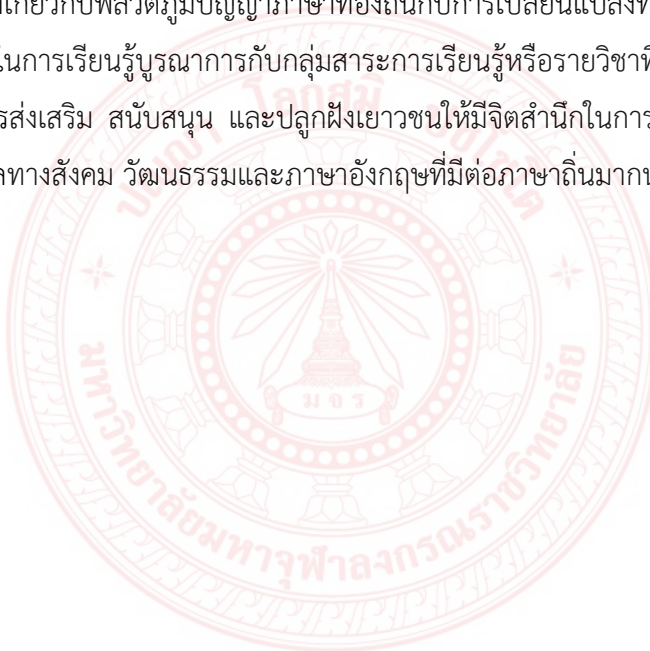
จากการวิจัยเรื่อง “พลวัตภูมิปัญญาภาษาถิ่นของชุมชนลุ่มแม่น้ำโขง จังหวัดหนองคาย” ทำให้มีข้อเสนอแนะโดยสรุปในภาพรวมดังนี้

๑. ข้อเสนอแนะที่ได้การศึกษาวិเคราะห์

จากการศึกษาวิเคราะห์“พลวัตภูมิปัญญาภาษาถิ่นของชุมชนลุ่มแม่น้ำโขง จังหวัดหนองคาย” จะเห็นได้ว่าการเปลี่ยนแปลงของภาษาถิ่นไปอย่างมากตามสภาพสังคม เศรษฐกิจ การเมืองและการปกครอง แต่ยังคงมีแนวทางในการอนุรักษ์และฟื้นฟูภาษาถิ่นให้เป็นที่นิยมและอนุรักษ์ไว้ให้คงอยู่สืบไป

๒. ข้อเสนอแนะในการศึกษาค้นคว้าต่อไป

- ควรศึกษาพัฒนาการด้านภาษาถิ่นของชุมชนลุ่มแม่น้ำโขงในจังหวัดอื่นของภาคอีสาน
- ควรศึกษาเกี่ยวกับพลวัตภูมิปัญญาภาษาท้องถิ่นกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมเพื่อนำมาใช้ในการเรียนรู้บูรณาการกับกลุ่มสาระการเรียนรู้หรือรายวิชาที่จัดการเรียนการสอน
- ควรมีการส่งเสริม สนับสนุน และปลูกฝังเยาวชนให้มีจิตสำนึกในการอนุรักษ์ภาษาถิ่นแม่ในปัจจุบันจะได้รับอิทธิพลทางสังคม วัฒนธรรมและภาษาอังกฤษที่มีต่อภาษาถิ่นมากขึ้นน้อยเพียงใดก็ตาม

ภาคผนวก ข

กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการนำผลจากโครงการวิจัยไปใช้ประโยชน์

กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการนำผลจากโครงการวิจัยไปใช้ประโยชน์ มีดังนี้ คือ

๑. กิจกรรมด้านการเรียนการสอนในสถาบันศึกษา
 - สามารถนำกระบวนการศึกษาวิจัยไปประยุกต์ใช้ในการเรียนการสอนในรายวิชา เช่น ในระดับปริญญาตรี ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
 - สามารถนำผลการศึกษาไปสะท้อนข้อมูลให้กับองค์กรต่างๆ เพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและแนวคิดทางด้านการเปลี่ยนแปลงทางภาษาถิ่นในมิติต่างๆ โดยเฉพาะด้าน
๒. กิจกรรมด้านการพัฒนาชุมชน
 - สามารถพัฒนาการในโครงการสัมมนาทางด้านภาษาถิ่น ในสถานที่ต่างๆ
 - สามารถนำข้อมูลเกี่ยวกับพลวัตรภูมิปัญญาภาษาถิ่นของชุมชนลุ่มน้ำโขง นำไปบูรณาการเพื่อเผยแพร่ทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติได้
๓. กิจกรรมด้านวิชาการ
 - สัมมนาวิชาการที่จังหวัดหนองคาย
 - ประกอบการเรียนการสอนรายวิชา “ภาษาศาสตร์เบื้องต้น” แก่นิสิตระดับปริญญา ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
 - พัฒนาทักษะการวิจัยแก่นิสิตในระดับปริญญาตรี ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๔. กิจกรรมเผยแพร่ประชาสัมพันธ์

นางงานวิจัยเผยแพร่ ณ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย
วันที่ ๒๐ พฤศจิกายน ๒๕๖๐

ภาคผนวก ค

ตารางเปรียบเทียบวัตถุประสงค์ กิจกรรมที่วางแผนไว้
และกิจกรรมที่ได้ดำเนินการมาและผลที่ได้รับของโครงการ

**ตารางเปรียบเทียบวัตถุประสงค์ กิจกรรมที่วางแผนไว้
และกิจกรรมที่ได้ดำเนินการมาและผลที่ได้รับของโครงการ**

กิจกรรม	ผลที่ได้รับ	บรรลุ วัตถุประสงค์	โดยทำได้
๑.ประชุมเตรียมความพร้อมของคณะนักวิจัย	ศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องกับภาษาถิ่นที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยชุมชนลุ่มน้ำโขงในจังหวัดหนองคาย	ข้อที่ ๑	ทราบแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยเรื่องพลวัตภูมิปัญญาภาษาถิ่นของชุมชนลุ่มน้ำโขงในจังหวัดหนองคาย
๒. ลงพื้นที่เก็บข้อมูลจากเอกสารต่างๆ สังเกตอย่างมีส่วนร่วม สัมภาษณ์ปราชญ์ท้องถิ่นและชาวบ้านในชุมชนลุ่มน้ำโขง ตลอดจนผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง	ประวัติความเป็นมา รูปแบบ เอกลักษณ์ อัตลักษณ์กิจและแนวคิดทฤษฎีของการดำเนินโครงการเกี่ยวกับสภาพปัญหาในพื้นที่	ข้อที่ ๑	ทราบประวัติความเป็นมา รูปแบบ เอกลักษณ์ อัตลักษณ์กิจและแนวคิดทฤษฎีของการดำเนินโครงการเกี่ยวกับสภาพปัญหาในพื้นที่
๓. สร้างเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล การวิจัยจากเอกสาร และวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องต่างๆ เช่น แนวคิดการพัฒนาภูมิปัญญาภาษาถิ่น เป็นต้น	ศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับ ค่านิยม ความเชื่อ และการเปลี่ยนแปลงทางด้านภาษาถิ่น เช่น ภาษาถิ่นและวัฒนธรรมท้องถิ่น ชุมชนลุ่มน้ำโขงในจังหวัดหนองคาย	ข้อที่ ๒	ทราบข้อมูลเกี่ยวกับ ค่านิยม ความเชื่อ และการเปลี่ยนแปลงทางด้านภาษาถิ่น เช่น ภาษาถิ่นและวัฒนธรรมท้องถิ่นชุมชนลุ่มน้ำโขงในจังหวัดหนองคาย
๔. การเก็บข้อมูลจากปราชญ์ภูมิปัญญา	ศึกษาและลงพื้นที่เกี่ยวกับชาวบ้านที่	ข้อ ๒	ทราบการเปลี่ยนแปลงด้านภาษาถิ่นตั้งแต่อดีต จนถึงปัจจุบันใน

ท้องถิ่น ผู้เชี่ยวชาญ เรื่องภาษาและชาวบ้าน ที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ใน เขตชุมชนลุ่มแม่น้ำโขง ในจังหวัดหนองคาย	อาศัยอยู่ในพื้นที่ในเขต ชุมชนลุ่มแม่น้ำโขงใน จังหวัดหนองคาย		เขตชุมชนลุ่มแม่น้ำโขงในจังหวัด หนองคาย
๕. พัฒนาผลงานวิจัย ทั้งในเชิงปริมาณและ คุณภาพ	การพัฒนาผลงานวิจัย ทั้งในเชิงปริมาณและ คุณภาพ	ข้อที่ ๑-๒	การพัฒนาผลงานวิจัยทั้งในเชิง ปริมาณและคุณภาพสมบูรณ์
๖. จัดทำรายงานวิจัย ฉบับสมบูรณ์และ บทความงานวิจัยเพื่อ เสนอผลงานวิจัยแก่ สาธารณะ	ได้รายงานฉบับสมบูรณ์ บทความวิจัย รวมทั้ง การนำผลวิจัยไปใช้ ประโยชน์	ข้อ ๑-๒	รายงานฉบับสมบูรณ์บทความ วิจัย รวมทั้งการนำผลวิจัยไปใช้ ประโยชน์

ภาคผนวก ง
แบบสัมภาษณ์

แบบบันทึกสำหรับเก็บข้อมูล

โครงการวิจัย

เรื่อง

พลวัตภูมิปัญญาภาษาถิ่นกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมลุ่มแม่น้ำโขง จังหวัดหนองคาย

The Dynamic of Wisdom Dialect to Social Change at the Mekong River in

Nongkhai Province

คำชี้แจง ขอความกรุณาท่านได้ตอบคำถามต่อไปนี้ตามความเป็นจริง เพื่อประโยชน์ต่อการวิวัฒนาการของภาษาถิ่นในชุมชนลุ่มแม่น้ำโขงต่อไปโดยไม่มีผลกระทบต่อการศึกษาปฏิบัติหน้าที่ของท่านแต่ประการใดทั้งสิ้น

หมู่บ้าน.....ตำบล.....อำเภอ.....จังหวัด.....

สถานที่เก็บข้อมูล.....

วันที่บันทึกข้อมูล.....เดือน.....พ.ศ.....

ชื่อ-สกุลผู้บอกภาษา.....เพศ ชาย หญิง

อายุ.....ปี อยู่ในกลุ่มอายุ ๖๕ ปีขึ้นไป ๔๐-๕๐ ๑๕-๒๕ ปี

ภูมิลำเนาเกิดที่ หมู่บ้าน.....ตำบล.....อำเภอ.....จังหวัด.....

ประวัติการย้ายที่อยู่อาศัย

๑. หมู่บ้าน.....ตำบล.....อำเภอ.....จังหวัด.....

ระยะเวลาที่อยู่อาศัย.....ปี

๒. หมู่บ้าน.....ตำบล.....อำเภอ.....จังหวัด.....

ระยะเวลาที่อยู่อาศัย.....ปี

๓. หมู่บ้าน.....ตำบล.....อำเภอ.....จังหวัด.....

ระยะเวลาที่อยู่อาศัย.....ปี

ระยะเวลาที่อยู่อาศัยในปัจจุบัน.....ปี อาชีพ.....การศึกษา.....

ภาษาหรือภาษาถิ่นที่สามารถพูดได้ จำนวนภาษาที่สามารถพูดได้.....ภาษา

ภาษาที่ ๑.....ภาษาที่ ๒.....

ภาษาที่ ๓.....ภาษาที่ ๔.....

ภูมิภาคกำเนิดของบิดาที่ หมู่บ้าน.....ตำบล.....อำเภอ.....จังหวัด.....

ภาษาหรือภาษาถิ่นที่บิดาสามารถพูดได้ จำนวนภาษาที่บิดาสามารถพูดได้.....ภาษา

ภาษาที่ ๑.....ภาษาที่ ๒.....

ภาษาที่ ๓.....ภาษาที่ ๔.....

ภูมิภาคกำเนิดของมารดาที่ หมู่บ้าน.....ตำบล.....อำเภอ.....จังหวัด.....

ภาษาหรือภาษาถิ่นที่มารดาสามารถพูดได้ จำนวนภาษาที่มารดาสามารถพูดได้.....ภาษา

ภาษาที่ ๑.....ภาษาที่ ๒.....

ภาษาที่ ๓.....ภาษาที่ ๔.....

ที่อยู่อาศัยปัจจุบันของบิดา-มารดา

หมู่บ้าน.....ตำบล.....อำเภอ.....จังหวัด.....

คู่สมรส

หมู่บ้าน.....ตำบล.....อำเภอ.....จังหวัด.....

สถานภาพ อยู่ด้วยกัน อย่ำร้าง ถึงแก่กรรม

ภาษาหรือภาษาถิ่นที่คู่สมรสสามารถพูดได้ จำนวนภาษาที่คู่สมรสสามารถพูดได้.....ภาษา

ภาษาที่ ๑.....ภาษาที่ ๒.....

ภาษาที่ ๓.....ภาษาที่ ๔.....

ผู้บันทึกข้อมูล.....

ภาคผนวก จ
ภาพกิจกรรมการดำเนินงานวิจัย

ภาพกิจกรรมการดำเนินงานวิจัย

ภาพถ่ายสัมภาษณ์ปราชญ์ชาวบ้าน ผู้เชี่ยวชาญด้านภาษาถิ่น และชาวบ้านลุ่มแม่น้ำโขง จ.หนองคาย

ลงภาคสนามพร้อมทีมงานผู้ช่วยงานวิจัย

แบบสรุปโครงการวิจัย

สัญญาเลขที่	๖๑๐๗๖๐๑๐๔
ชื่อโครงการ	พลวัตภูมิปัญญาภาษาถิ่นกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมลุ่มแม่น้ำโขง จังหวัดหนองคาย
หัวหน้าโครงการ	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วิวัฒน์ ทองวาด คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย โทรศัพท์ ๐๘๖-๒๓๓-๔๖๒๖
ความเป็นมาและความสำคัญ <p>จากเทือกเขาเหินบนหวนบนเขตที่ราบสูงทิเบต หยดน้ำหยดแล้วหยดเลาะละลายจากหิมะมาผสมกับสายน้ำจากพายุฟ้าและผืนแผ่นดินรวบรวมนั้นจนกลายเป็นต้นกำเนิดสายน้ำอันยิ่งใหญ่ของภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ “แม่น้ำโขง” แม่น้ำโขงไหลผ่านหรือเป็นเส้นกั้นพรมแดนประเทศน้อยใหญ่มากถึง ๖ ประเทศ ตั้งแต่ จีน พม่า ลาว ไทย กัมพูชา ก่อนไหลลงสู่ทะเลจีนใต้ที่ประเทศเวียดนาม บริเวณปากแม่น้ำโขงตรงนั้นมีสามเหลี่ยมดินดอนยักษ์อันได้รับการยกย่องจากนานาชาติว่ามีความหลากหลายทางชีววิทยาและธรณีวิทยาอย่างยิ่ง อีกทั้งตลอดเส้นทางของแม่น้ำโขงยังมีพันธุ์ปลานับพันชนิด โดยเฉพาะปลาบึกซึ่งพบได้เพียงเฉพาะแม่น้ำสายนี้เท่านั้น จึงเป็นแม่น้ำที่สำคัญอย่างยิ่งในระดับโลก ความยาวของแม่น้ำโขงวัดแล้วยาวตั้งราว ๔,๙๐๐ กิโลเมตร ติดอันดับ ๑๐ ของแม่น้ำที่ยาวที่สุดในโลกพอดิบพอดิ อยู่ในเขตประเทศจีนประมาณ ๒,๐๐๐ กิโลเมตร สำหรับประเทศไทยแม่น้ำโขงไหลมาหาเราจุดแรกที่สามเหลี่ยมทองคำอันลือลั่นในจังหวัดเชียงราย บริเวณดงกล่าวแม่น้ำโขงเป็นจุดแบ่งแยกประเทศถึง ๓ ประเทศ คือ ไทย จีน และลาว นับจากอำเภอเชียงคานแม่น้ำโขงกลายเป็นพรมแดนกั้นระหว่างไทยกับลาวยาวต่อเนื่องมากกว่า ๘๐๐ กิโลเมตร แม่น้ำแห่งพญานาคไหลผ่านทั้งเขตป่าเขียวขจี ภูเขาหินทรายสูงตระหง่านผ่านแหล่งชุมชนซึ่งยังคงวัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่นไว้เหนียวแน่น ผ่านเมืองใหญ่ซึ่งได้รับการพัฒนาให้เป็นศูนย์กลางเศรษฐกิจของภูมิภาค ไล่มาตั้งแต่จังหวัดเลยหนองคายกับ บึงกาฬ ที่แม่น้ำไหลจากทิศตะวันตกไปตะวันออก เข้าสู่ นครพนม มุกดาหาร อำนาจเจริญ และอุบลราชธานี ที่ไหลจากทิศเหนือลงทิศใต้ โดยจุดสุดท้ายซึ่งแม่น้ำโขงอำลาประเทศไทยคือบ้านเวินบึก อำเภอโขงเจียม จังหวัดอุบลราชธานี อำเภอริมขอบแดนไทย-ลาว</p> <p>ภาษาถิ่น เป็นภาษาที่พูดกันในท้องถิ่นต่างๆ ตามปกติ เป็นภาษาที่คนในถิ่นนั้นๆ ยังคงพูดและใช้อยู่จำนวนมาก คำบางคำในภาษากลางได้เลิกใช้ไปแล้ว แต่ในภาษาถิ่นยังคงรักษาขนบธรรมเนียมไว้เป็นอย่างดี ในการศึกษาภาษาถิ่นย่อมจะศึกษาท้องถิ่นในด้านที่อยู่อาศัย ความเป็นอยู่ ความเชื่อ ขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรมได้ เพราะภาษาเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรม ภาษาถิ่นจะรักษาคำเดิมได้ดีกว่าภาษามาตรฐาน เพราะ</p>	

จะมีการเปลี่ยนแปลงทางภาษาและวัฒนธรรมน้อยกว่า นอกจากนี้การศึกษาในท้องถิ่นมีประโยชน์ในการศึกษาด้านวรรณคดีอีกด้วย เพราะวรรณคดีเก่าๆ นั้น ใช้ภาษาโบราณ ซึ่งเป็นภาษาถิ่นจำนวนมาก เช่น วรรณคดีสุโขทัย สมัยอยุธยา และสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น ถ้าเราไม่เข้าใจภาษาถิ่นที่ใช้ ก็จะทำให้ความไม่ออกและยากต่อการศึกษาวรรณคดีนั้นๆ ได้ ฉะนั้นเราจึงควรอย่างยิ่งที่จะต้องศึกษาภาษาถิ่นทุกถิ่น จึงจะมีความรู้กว้างขวาง เช่นในหลักศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหงหลักที่ ๑ ว่า “เมื่อกูขึ้นใหญ่ได้สืบเกล้าเข้า” คำว่า “เข้า” แปลว่า ปี่ สืบเกล้าเข้า คือ อายุเต็ม ๑๘ ย่าง ๑๙ “ตนกูฟุ้งข้างขุนสามชนตัวชื่อมาสเมืองแพ้ขุนสามชนพ่ายหนี” คำว่า แพ้ ในที่นี้ เป็นภาษาถิ่นเหนือ แปลว่าชนะ คำว่า พ่าย จึงแปลว่า แพ้ ถ้าเป็นภาษากลาง คำว่า พ่าย หรือคำว่าแพ้ แปลเหมือนกันคือไม่ชนะ ข้อความนี้หมายถึงพ่อขุนรามคำแหงทรงไล่ข้างเข้าชนกับข้างของขุนสามชนตัวที่ชื่อมาสเมือง และพระองค์ทรงสามารถรบชนะขุนสามชนจนขุนสามชนแพ้แล้วไล่ข้างหนีไป (ระวีวรรณ อินทร์แหยม), นอกจากนี้ ฉันทส ทองช่วย กล่าวว่า ภาษาถิ่น เป็นภาษาของกลุ่มชาติที่อาศัยอยู่ในท้องถิ่นต่างๆ เช่น ภาษาไทยถิ่นเป็นภาษาของกลุ่มชาวไทย ซึ่งอาศัยกระจุกกระจายอยู่ทั่วประเทศ ภาษาถิ่นของชนกลุ่มใดย่อมเป็นภาษาที่มีความสำคัญต่อชนกลุ่มนั้นมากที่สุด เพราะเป็นภาษาที่ใช้พูดติดต่อสื่อสารร่วมกันมาตั้งแต่เกิด โดยสามารถพิจารณาจากเจ้าของภาษาและผู้ที่มีบทบาทเกี่ยวข้องกับภาษาได้ดังนั้นเป็นภาษาประจำถิ่นของกลุ่มชนที่ ๑. ภาษาถิ่นอาศัยอยู่ในท้องถิ่นนั้นๆ เป็นภาษาที่ต้องใช้ติดต่อสื่อสารกันในชีวิตประจำวัน เป็นภาษาที่ใช้มาตั้งแต่แรกเกิด ได้เรียนรู้ จดจำ สืบทอดและร่วมรับในการปรับปรุง เปลี่ยนแปลง เป็นภาษาที่มีความสำคัญในฐานะเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิต ภาษาถิ่นจึงมีความสำคัญต่อกลุ่มชนผู้เป็นเจ้าของภาษานั้นๆ มากที่สุด

๑. ภาษาถิ่นเป็นวัฒนธรรมส่วนหนึ่งที่ควรศึกษา เพราะการศึกษาภาษาถิ่นจะช่วยให้เข้าใจสภาพสังคมและวัฒนธรรมของกลุ่มชนได้ทางหนึ่ง ภูมิปัญญาของชาวบ้านด้านต่างๆ เช่น เพลงกล่อมเด็ก นิทาน ปริศนาคำทาย ชื่อบุคคล ชื่อพืชและชื่อสัตว์ ชื่อสิ่งของเครื่องใช้ ชื่ออาหารเครื่องดื่ม บทสวดในพิธีกรรม และวรรณกรรมท้องถิ่นต่างๆ ล้วนแล้วแต่ต้องใช้ภาษาเป็นเครื่องมือสื่อสารถ่ายทอดทั้งสิ้น

๒. ภาษาถิ่นเป็นรากฐานทางประวัติศาสตร์ของกลุ่มชน เราอาจกล่าวได้ว่ากลุ่มระดับชาวบ้านที่ใช้ภาษาเดียวกันในชีวิตประจำวันสืบต่อกันมาหลายชั่วอายุคนจะต้องมีประวัติความเป็นมาร่วมกัน เช่นชาวไทยถิ่นตากใบกับชาวมลายูเชื้อสายไทยในอำเภอตุ้มปัฐร์รัฐกลันตัน ประเทศมาเลเซีย ซึ่งพูดภาษาไทยถิ่นตากใบในชีวิตประจำวันอยู่ในขณะนี้ จะต้องมามีประวัติศาสตร์ของกลุ่มชนร่วมกันมาในอดีต ปัจจุบันก็ต้องเกี่ยวข้องกันมาเป็นเวลาหลายร้อยปี แสดงว่าเราสามารถใช้เวลาถิ่นเป็นหลักฐานทางประวัติศาสตร์ของกลุ่มชนได้

๓. ภาษาถิ่นเป็นบ่อเกิดของวรรณกรรมท้องถิ่น ผลการสำรวจวรรณกรรมท้องถิ่น ที่สืบทอดกันด้วยวาจา หรือเป็นเรื่องเล่าที่สืบทอดกันมาปากต่อปาก (มุขปาฐะ) และวรรณกรรมที่ได้มีผู้บันทึกไว้เป็นลายลักษณ์อักษร เช่น วรรณกรรมสมุดข่อย วรรณกรรมใบลานและ ศิลาจารึก พบว่ามีจำนวนมากมหาศาล วรรณกรรมเหล่านี้

มีหลายประเภท เช่น วรรณกรรมเกี่ยวกับศาสนา ความเชื่อ นิทานประโลมโลก ตำนาน เป็นต้น วรรณกรรมเหล่านี้ล้วนแล้วแต่สะท้อนให้เห็นถึงภูมิปัญญาของชาวบ้านแต่ละท้องถิ่นได้เป็นอย่างดี และที่สำคัญคือ เป็นวรรณกรรมที่ใช้ภาษาถิ่นเป็นสื่อในการถ่ายทอด ดังนั้นถ้าไม่มีภาษาถิ่นวรรณกรรมท้องถิ่นเหล่านี้จะเกิดขึ้นได้อย่างไร

ดังนั้น ภาษาถิ่นจึงมีความสำคัญคือ เป็นภาษาประจำถิ่นของกลุ่มชนที่บรรพบุรุษได้สร้างสรรค์และสืบทอดต่อเนื่องมายังลูกหลาน โดยผ่านวัฒนธรรมทางภาษาที่เป็นรากฐานทางประวัติศาสตร์และเป็นบ่อเกิดของวรรณกรรมท้องถิ่นปัจจัยใหญ่ที่สุดที่คุกคามภาษาของกลุ่มชาติพันธุ์ในลุ่มน้ำโขงคือการแพร่กระจายของภาษาหลัก เช่น ภาษาประจำชาติและภาษาราชการ โดยเฉพาะการศึกษาภาคบังคับที่สนับสนุนหรือบังคับใช้ภาษาหลัก ขณะที่เด็กกลุ่มชาติพันธุ์มีความจำเป็นและมีสิทธิในการเรียนภาษาประจำชาติและภาษาราชการ แต่ครูหรือพ่อแม่เองพยายามจำกัดการใช้ภาษากลุ่มชาติพันธุ์ทั้งโดยตรงและทางอ้อม ทำให้เด็กตั้งคำถามถึงคุณค่าของการเกิดและการเลี้ยงดูอบรมสั่งสอนของตัวเอง ด้วยเหตุนี้ภาษากลุ่มชาติพันธุ์จึงไม่ได้มีการใช้ในโรงเรียนหรือแม้แต่ในบ้านและไม่อาจส่งผ่านไปยังคนรุ่นต่อไป นอกจากนี้ภาษาหลักยังขยายตัวผ่านทีวี วิทยุ หนังสือพิมพ์ และการสื่อสารอื่นๆ เช่นเดียวกับวัฒนธรรมป๊อปในหนังและดนตรี อีกทั้งการเปิดประชาคมอาเซียน AEC (Association of Southeast Asian Nations) ในปี ๒๕๕๘ (๒๐๑๕) ของกลุ่มประเทศอาเซียน ได้ตกลงที่จะใช้ภาษาอังกฤษเป็นช่องทางการสื่อสาร ทำให้ยากที่จะให้ความสนใจความสำคัญในคุณค่าของภาษากลุ่มชาติพันธุ์ ความขัดแย้งและสงครามกลางเมือง ภัยธรรมชาติ โรคระบาด และการ(บังคับ)ย้ายถิ่นฐานจากการพัฒนาขนาดใหญ่ เช่น การสร้างเขื่อนกำลังคุกคามต่อภาษากลุ่มชาติพันธุ์ กลุ่มคนที่พูดภาษามอแกนซึ่งเป็นคนพื้นถิ่นอาศัยอยู่ทางตอนใต้ของพม่าและไทย ซึ่งก่อนหน้านี้โดนเอาเปรียบทางเศรษฐกิจและสังคมอยู่แล้วได้ประสบภัยแผ่นดินไหวและซินามิในเดือนธันวาคม ๒๕๔๗ (๒๐๐๔) โดยเฉพาะพวกที่อาศัยอยู่ตามชายฝั่ง นอกจากนี้สูญเสียเรือและบ้านไปกับซินามิแล้ว ยังพบกับวิกฤตดังกล่าวด้วย (Skehan ๒๐๑๒) และกลุ่มคนที่พูดภาษาอุยกูร์--ภาษาในตระกูลภาษาจีน-ทิเบต - อาศัยอยู่ในภาคตะวันตกของไทยถูกบังคับให้ย้ายถิ่นฐาน เพราะการสร้างเขื่อนของการไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย (EGAT) ด้วยเหตุนี้ความเป็นบิกแผ่นดินเหนียวแน่นของชุมชนท้องถิ่นจึงอ่อนแอลง เกิดอุปสรรคในการรักษาภาษาและอัตลักษณ์ (Bradley ๑๙๘๙) ภาษาของกลุ่มชาติพันธุ์นั้นเต็มไปด้วยภูมิปัญญาและความรู้สะสมผ่านประเพณีวิถีชีวิต และการอยู่รอดในธรรมชาติของผู้คนรุ่นแล้วรุ่นเล่า นักวิจัยท่านหนึ่งกล่าวว่า คนเราเกิดมาพร้อมสิทธิในการพูดภาษาและวัฒนธรรม (McCarty et al. ๒๐๐๗) เท่ากับว่าการหายสาบสูญของภาษาก็ทำให้ภูมิปัญญาหายไปด้วย และยังมีอันตรายจากการถูกปฏิเสธสิทธิทางวัฒนธรรมของผู้คนกลุ่มนั้นๆ อีก เราไม่ได้กำลังประสบวิกฤตในแง่ความหลากหลายทางชีววิทยาเท่านั้น แต่เป็นวิกฤตในแง่ความหลากหลายทางภาษาด้วย

การเข้าสู่ประชาคมอาเซียนจะส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงด้านเศรษฐกิจ และภูมิปัญญาภาษาถิ่นของไทยจะแปรเปลี่ยนไปตามกระแสการไหลเวียนของประชากรในภูมิภาคที่เข้ามาติดต่อทำธุรกิจกันมากขึ้น ดังนั้น เพื่อธำรงไว้ซึ่งความเป็นอัตลักษณ์ด้านภูมิปัญญาภาษาถิ่นของไทย จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องช่วยกันพัฒนาและสืบสานมรดกทางภูมิปัญญา โดยอาศัยบุคคลที่มีประสบการณ์ ทักษะ ความรู้ และจิตวิญญาณทางภูมิปัญญาภาษาถิ่น ถ่ายทอดองค์ความรู้ดังกล่าวให้แก่คนรุ่นใหม่ที่สนใจเรียนรู้และสืบสานงานด้านภูมิปัญญาภาษาถิ่นของไทย นำไปศึกษาเพิ่มเติม ทดลองฝึกปฏิบัติจนมีความรู้ ความชำนาญ และถ่ายทอดภูมิปัญญาภาษาถิ่นให้แก่คนรุ่นต่อไป

ปัจจุบันประชาชน องค์กรภาครัฐ และเอกชน ต่างตระหนักถึงการเตรียมความพร้อมในการเข้าสู่ประชาคมอาเซียน โดยมีแนวทางการเตรียมความพร้อมที่แตกต่างกันไปตามบทบาทหน้าที่ ซึ่งหากมีการบูรณาการร่วมกันอย่างเหมาะสม จะส่งผลให้ประเทศไทยมีความพร้อมในการเข้าสู่การเป็นประชาคมอาเซียน ในปลายปี พ.ศ. ๒๕๕๘

จังหวัดหนองคาย เป็นจังหวัดที่อยู่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย มีลักษณะเด่นเป็นจังหวัดที่ประชากรประกอบอาชีพเกษตรกรรมมาเป็นเวลาอันยาวนานนับได้หลายพันปี จนถึงปัจจุบัน และที่เป็นสิ่งที่น่าภูมิใจของจังหวัดหนองคายก็คือ ภูมิปัญญาภาษาถิ่นในจังหวัดหนองคาย ชาวบ้านมีการใช้ภาษาถิ่นที่ยังคงไว้และสืบต่อไปที่เด่นชัดเจน เป็นต้น ประกอบกับจังหวัดหนองคาย เป็นพื้นที่รองรับการขยายตัวของกรุงเทพมหานครและปริมณฑล รวมทั้งเป็นประตูการค้าสู่ประเทศอินโดจีน ทำให้การพัฒนาจึงต้องคำนึงปัจจัยด้านผลกระทบทางเศรษฐกิจ เป็นสำคัญ ดังนั้น ผลผลิตที่เกิดจากภูมิปัญญาภาษาถิ่นของคนหนองคาย จำเป็นอย่างยิ่งต้องช่วยกันพัฒนาและสืบสานมรดกทางปัญญา เห็นควรให้คนรุ่นหลังซึ่งเป็นกำลังสำคัญในการถ่ายทอดภูมิปัญญาภาษาถิ่นที่ได้สั่งสมมาอย่างยาวนานแก่คนรุ่นใหม่ เป็นการดำรงไว้ซึ่งเอกลักษณ์ วัฒนธรรม และประเพณีที่สืบสานมาจากบรรพบุรุษให้คงอยู่คู่สังคมไทยสืบไป เป็นกระบวน การส่งเสริมการเรียนรู้และเตรียมพร้อมสำหรับการเปลี่ยนแปลงในการเข้าสู่ประชาคมอาเซียนในอนาคต ต่อไป

วัตถุประสงค์ของโครงการวิจัย

๑. เพื่อศึกษาการพัฒนาการด้านภาษาถิ่น ของชุมชนลุ่มแม่น้ำโขง จ. หนองคาย
๒. เพื่อศึกษาพลวัตภูมิปัญญาภาษาท้องถิ่นกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม
๓. เพื่อเสนอวิธีการอนุรักษ์ ส่งเสริมภูมิปัญญาภาษาถิ่นที่มีคุณค่าแก่การดำเนินชีวิต

ผลการวิจัย

จากผลจากการวิจัยพบว่า

- ๑) ภาษาถิ่นอีสานเป็นภาษาที่สังคมลุ่มแม่น้ำโขง ที่ใช้แพร่หลายของพื้นที่จังหวัดหนองคาย

๒) การเปลี่ยนแปลงของภาษาเป็นไปตามสภาพสังคม วัฒนธรรม เศรษฐกิจ การเมืองและการปกครอง และ
 ๓) อักษรถิ่นอีสานเริ่มมีการอนุรักษ์และฟื้นฟูด้วยระบบของรัฐบาลให้เป็นที่ยอมรับและอนุรักษ์ไว้ให้คงอยู่ต่อไป
 เช่น อักษรไทยน้อยและอักษรธรรมอีสาน เป็นต้น

ภาษาและอักษรเป็นมรดกทางภูมิปัญญาของชุมชน เสี่ยงต่อการสูญหาย หรือเผชิญกับภัยคุกคาม
 ดังนั้น สถาบันครอบครัวเป็นสิ่งแรกที่ต้องปลูกฝังให้เด็กเห็นว่าภาษาถิ่นมีความสำคัญอย่างไร และปลูกฝังให้
 เด็ก ไม่อายกล้าที่จะพูดภาษาถิ่นในสังคม หรือในครอบครัว ส่วนสถาบันที่สองคือคนในสังคม ที่ไม่ควรทำ
 รังเกียจหรือเห็นว่าคนพูดภาษาถิ่นเป็นสิ่งแปลกประหลาด เราควรยกย่องด้วยซ้ำ เพราะภาษาถิ่นมีคุณค่าควรแก่
 การรักษาไว้

การนำผลงานวิจัยไปใช้ประโยชน์

๑. ด้านการเรียนการสอนในสถาบันศึกษา

- สามารถนำกระบวนการศึกษาวิจัยไปประยุกต์ใช้ในการเรียนการสอนในรายวิชา เช่น ในระดับ
 ปริญญาตรี ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
- สามารถนำผลการศึกษาไปสะท้อนข้อมูลให้กับองค์กรต่างๆ เพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและ
 แนวคิดทางด้านการเปลี่ยนแปลงทางภาษาถิ่นในมิติต่างๆ โดยเฉพาะด้าน

๒. ด้านการพัฒนาชุมชน

- สามารถวิวัฒนาการในโครงการสัมมนาทางด้านภาษาถิ่น ในสถานที่ต่างๆ
- สามารถนำข้อมูลเกี่ยวกับพลวัตภูมิปัญญาภาษาถิ่นของชุมชนลุ่มน้ำโขง นำไปบูรณาการเพื่อ
 เผยแพร่ทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติได้

๓. ด้านวิชาการ

- สัมมนาวิชาการที่จังหวัดหนองคาย
 - ประกอบการเรียนการสอนรายวิชา “ภาษาศาสตร์เบื้องต้น” แก่นิสิตระดับปริญญา ของ
 มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
 - พัฒนาทักษะการวิจัยแก่นิสิตในระดับปริญญาตรี ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
- การเผยแพร่ประชาสัมพันธ์

การเผยแพร่ประชาสัมพันธ์

ประวัติผู้วิจัย

- ชื่อ** : ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วิวัฒน์ ทองवाद
- เกิด** : ๔ พฤษภาคม ๒๕๑๔
- สถานที่เกิด** : ๒๑ หมู่ ๗ บ้านดอนตาล ต. โนนทอง อ.บ้านผือ จ.อุดรธานี ๔๑๑๖๐
- ที่อยู่ปัจจุบัน** : ๕๙/๒๒๖ หมู่บ้านร่มเย็น ๓ ซ.๔ ต.หนองบัว อ.เมืองอุดรธานี จ. อุดรธานี ๔๑๐๐๐ หมายเลขโทรศัพท์ ๐๘๖-๒๓๓๔๖๒๖
- หน้าที่** : อาจารย์ประจำสาขาวิชาภาษาอังกฤษ
: รักษาการผู้อำนวยการส่วนงานบริหาร
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาเขตหนองคาย ตำบลค้ายบกวาน อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย
- ประวัติการศึกษา** : - ระดับปริญญาเอก ปรัชญาดุสิตบัณฑิต (ภาษาอังกฤษ)
สถาบัน University of Pune, India ปีการศึกษาที่จบ ๒๕๕๕
- ระดับปริญญาโท ภาษาศาสตร์
สถาบัน Deccan College, India ปีการศึกษาที่จบ ๒๕๔๒
- ระดับปริญญาตรี พุทธศาสตรบัณฑิต (ภาษาอังกฤษ)
สถาบัน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ปีการศึกษาที่จบ ๒๕๓๗
- สังกัด** : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย
เลขที่ ๒๑๙ หมู่ ๓ ต.ค้ายบกวาน อ.เมือง จ.หนองคาย ๔๓๑๐๐
โทร. ๐๔๒-๔๙๕๓๓๓ โทรสาร. ๐๔๒-๔๙๕๒๒๒